

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

SATVERSMES IZTULKOŠANAS
KONSTITUCIONĀLI TIESISKIE UN METODOLOĢISKIE
PROBLĒMJAUTĀJUMI

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Jānis Pleps
apl. Nr. 06032

Promocijas darba vadītāja
Asoc. prof. Dr. iur. Daiga Rezevska

Rīga
2010

Saturs

Ievads	5
1. nodaļa. Satversmes jēdziens	13
1. Konstitūcija	13
1) Satversme kā konstitūcija	13
2) Formālā un materiālā konstitūcija	15
3) Formālās konstitūcijas izpratne	20
2. Materiālā konstitūcija	24
1) Formālās konstitūcijas pārveidošanās	24
2) Formālās konstitūcijas pārveidošanās formas	27
3) Normatīvā iztulkošana	29
4) Konvencionālās normas	32
5) Judikatūra	36
2. nodaļa. Tiesības iztulkot Satversmi	40
1. Valsts varas funkcija	40
1) Valsts varas kompetence	40
2) Satversmes vara	44
2. Suverenitātes elements	46
1) Suverenitātes kodols	46
2) Konstitūcijas iztulkošana kā suverēna tiesības	49
3. nodaļa. Satversmes iztulkošana parlamentā	53
1. Satversmes sapulce	53
1) Satversmes sapulces kompetence	53
2) Satversmes normatīvais izvērsums	54
3) Konstitūcijas iztulkotāja tiesību aizsardzība	58
2. Saeima	62
1) Saeimas kompetence	62

2) Saeimas kārtības rullis	66
3) Satversmes normatīvais izvērsums	72
4. nodaļa. Parlamenta kontroles mehānismi	85
1. Parlamenta kontroles nepieciešamība	85
1) Parlamentārās iztulkošanas priekšrocības	85
2) Parlamentārās iztulkošanas trūkumi	88
3) Valsts varas dalīšanas principa prasības	94
2. Valsts prezidents	96
1) Valsts galvas neitrālā vara	96
2) Konstitūcijas sargātājs	98
3) Satversmes sargātāja parlamentārā atkarība	104
3. Tiesa	107
1) Tiesas konstitucionālās kontroles funkcijas	107
2) Konstitucionālā kontrole Latvijas praksē	111
3) Konstitucionālās tiesas funkcija	116
4) Tiesnešu valsts risks	121
5. nodaļa. Satversmes iztulkošanas metodoloģija	124
1. Satversmes iztulkošanas nepieciešamība	124
1) Satversmes piemērošanas elements	124
2) Satversmes iztulkošanas teorija	128
3) Satversmes iztulkošanas juridiskais raksturs	131
2. Satversmes iztulkošanas teorētiskie pamati	133
1) Satversmes iztulkošanas robežas	133
2) Satversmes normu iztulkošanas atšķirības	140
3) Satversmes instrumentālās daļas iztulkošana	142
4) Satversmes pamatprincipu un pamattiesību iztulkošana	151
3. Konstitucionālā likumdevēja griba	157
1) Satversmes tēvi	157
2) Satversmes sagatavošanas materiāli	159

3) Konstitucionālā likumdevēja gribas nozīme	164
4. Satversmes dinamiska iztulkošana	173
5. Satversmes tālākveidošana	184
1) Satversmes tālākveidošanas iespējamība	184
2) Negatīvais konstitucionālais likumdevējs	191
6. nodaļa. Satversmes iztulkošanas paņēmieni	196
1. Satversmes pilnīguma dogma	196
2. Satversmes vienotības princips	201
1) Satversmes vienotības principa ģenēze	201
2) Satversmes vienotības principa piemērošana	205
3. Iekšējās saskaņotības princips	210
1) Konstitucionālo vērtību saskaņotība	210
2) Procedūru saskaņotība	213
4. „Tukšo formulējumu” trūkums	218
5. Satversmes atvērtība starptautiskajām tiesībām	222
1) Satversmes atvērtības principa ģenēze	222
2) Satversmes atvērtības principa piemērošana	226
Kopsavilkums	234
Anotācija latviešu valodā	237
Anotācija angļu valodā	238
Anotācija vācu valodā	239
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	240

Ievads

1990. gada 4. maijā Latvijas PSR Augstākā padome pieņēma deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”.¹ Šā konstitucionālā akta pieņemšana iezīmēja Latvijas kā neatkarīgas demokrātiskas republikas atjaunošanu, konstatējot 1940. gada vasarā notikušās valsts iekārtas maiņas un iestāšanās PSRS prettiesiskumu kā no nacionālo tiesību, tā arī starptautisko tiesību viedokļa.

Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana pamatojas uz Latvijas valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) doktrīnu. 1990. gadā netika dibināta jauna valsts („otrā republika”), bet gan *de facto* atjaunota 1918. gada 18. novembrī dibinātā valsts, kas, neraugoties uz 1940. gadā notikušo okupāciju un aneksiju, ir turpinājusi nepārtraukti eksistēt.² Kā atzīmējis *Aivars Endziņš*, „Latvijas valsts kontinuitāte [...] ir mugurkauls visam Latvijas konstitucionālo tiesību organismam.”³

Valsts neatkarības atjaunošana radīja nepieciešamību veikt tiesību sistēmas transformāciju, pārkārtojot sociālistisko tiesību lokam piederīgu tiesību sistēmu, kāda bija izveidojusies, valstij atrodoties PSRS sastāvā, atbilstoši kontinentālās Eiropas tiesību lokam piederošo tiesību sistēmu paraugam, galarezultātā sasniedzot demokrātisko Rietumvalstu tiesiskos standartus.⁴

Konstitucionālo tiesību jomā centrālais politiskais lēmums transformācijas periodā bija 1922. gada 15. februāra Latvijas Republikas Satversmes⁵ (turpmāk – Satversme) darbības atjaunošana. Šis lēmums ne vien nodrošināja kontinuitāti publisko tiesību jomā, bet arī pasargāja valsti no nevajadzīgiem meklējumiem valsts iekārtas izveidošanā un ļāva izveidoties stabilai un līdzsvarotai konstitucionālajai iekārtai. Tajā pašā laikā Satversmes darbības atjaunošana prasīja tās piemērošanas prakses apzināšanu,

¹ Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu: LPSR Augstākās padomes deklarācija. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. 17. maijs, Nr.20.

² ² Levits E. 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: *4.maijs*. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Dr. habil. Tālava Jundža redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 56. lpp.

³ Endziņš A. Latvijas konstitūcijas apskats, kas rada šaubas un jautājumus. *Jurista Vārds*, 2005. 1. marts, Nr.8(363).

⁴ Levits E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. Grām.: *Latvijas tiesību vēsture (1914 – 2000)*. Prof. Dr. iur. Dītriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 485. – 488. lpp.

⁵ Latvijas Republikas Satversme. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 141, 1922. 30.jūnijs.

kā arī adekvātu iztulkošanu. „Satversmes juridisko jēgu nevar izprast tikai ar primitīvās padomju juridiskās interpretācijas metodoloģijas palīdzību. Tā kā tā nav spējīga no abstrakta jēdziena atvasināt juridisku principu sistēmu – kas raksturīgi sistēmiskās un teleoloģiskās interpretācijas metodēm – kas novestu pie loģiskas, pamatotas atbildes, kā atrisināt konkrētu gadījumu, tad abstraktie jēdzieni, kas sevišķi raksturīgi konstitucionālajām tiesībām (ieskaitot cilvēktiesības), paliek „tukši” vai noved pie savādiem, dažkārt pat absurdiem rezultātiem. Citiem vārdiem: ja Satversmi pielieto un interpretē ar padomju metodoloģijas palīdzību, tad tas noved pie Satversmes juridiskās un morālās degradācijas.”⁶

Kopš Satversmes darbības atjaunošanas pilnā apmērā ir uzkrāta pietiekama prakse tās iztulkošanā. Sevišķi būtisku devumu šajā ziņā devusi Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) izveidošana, kas būtiski pilnveidojusi un attīstījusi Satversmes iztulkošanas metodoloģiju. Tajā pašā laikā Satversmes iztulkošana ir līdz šim Latvijas tiesību zinātnē fragmentāri pētīts jautājums. Attiecīgajam jautājumam Latvijas tiesību zinātnieki nav veltījuši sistemātiskus pētījumus un monogrāfijas. Tāpat Satversmes tiesas praksē izveidojusies Satversmes iztulkošanas metodoloģija nav zinātniski sistematizēta un vispārināta. Šā iemesla dēļ daudzi Satversmes iztulkošanas teorētiskie jautājumi Latvijas tiesību zinātnē nav aplūkoti un analizēti.

Darba mērķis ir aplūkot Satversmes iztulkošanas metodoloģiju un Satversmes iztulkošanas funkcijas īstenošanu Latvijas konstitucionālajā iekārtā.

Darba uzdevumi ir:

- 1) aplūkot Satversmes iztulkošanas praksi Satversmes spēkā esamības laikā, īpašu uzmanību veltot Satversmes iztulkošanai Latvijas parlamentārajā praksē un tiesās;
- 2) analizēt Satversmes iztulkošanu kā valsts varas funkciju un tās īstenošanu Latvijas konstitucionālo tiesību praksē;
- 3) noskaidrot Satversmes iztulkošanas nepieciešamību un metodoloģijas teorētiskos pamatus;
- 4) aplūkot nozīmīgākos Satversmes iztulkošanas paņēmienus, raksturojot to piemērošanas praksi.

⁶ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 61. – 62. lpp.

Darba ietvaros autors pierādīs hipotēzi, ka Satversmes iztulkošana metodoloģiski atšķiras no normatīvo aktu iztulkošanas, jo Satversme nav tikai konstitucionālā likumdevēja pieņemts normatīvs akts. Satversme sastāv no Latvijas rastītās konstitūcijas, proti, konstitucionālā likumdevēja pieņemtajiem normatīvajiem aktiem, kā arī vispārējiem tiesību principiem.

Darbs strukturēts sešās nodaļās.

Pirmajā nodaļā autors aplūkojis formālās un materiālās konstitūcijas jēdzienu. Izmantojot *Georga Jellineka* un *Kārļa Dišlera* darbos sniegtās atziņas, autors pamato nepieciešamību pārskatīt formālās konstitūcijas definīciju. Tāpat autors analizē formālās konstitūcijas pārveidošanās jēdzienu un aplūko materiālās konstitūcijas elementus – normatīvo iztulkošanu, konvencionālās normas un judikatūru.

Otrajā nodaļā Satversmes iztulkošana raksturota kā valsts varas funkciju. Autors attiecīgo valsts varas funkciju ietvēris satversmes varas kompetencē. Tādējādi autors secinājis, ka tiesības iztulkot Satversmi ir satversmes varas elements, kas raksturo suverēnu konkrētajā valsts iekārtā.

Trešajā nodaļā autors analizējis Satversmes iztulkošanas praksi parlamentā. Tiesības iztulkot Satversmi ir parlamenta kompetencē esošs jautājums, un šajā nodaļā aplūkota Satversmes iztulkošanas prakse Latvijas Satversmes sapulcē un Latvijas Republikas Saeimā (turpmāk – Saeima). Autors atsevišķi nodala Latvijas Satversmes sapulces īstenoto Satversmes normatīvo iztulkošanu, paužot viedokli, ka šajos gadījumos Satversmes normas likumdošanas ceļā ir autentiski iztulkotas. Papildus tam autors analizē arī Satversmes 21. panta pirmajā teikumā ietverto pilnvarojumu Saeimai konkretizēt un attīstīt Satversmes regulējumu noteiktā konstitucionālo tiesību jomā.

Ceturtajā nodaļā autors aplūkojis konstitucionālo tiesību teorijā attīstītos risinājumus, kā nodrošināt parlamenta veiktās Satversmes iztulkošanas kontroli. Autors visupirms iezīmē Valsts prezidenta kā Satversmes sargātāja kompetenci. Salīdzinoši analizējot, kā šis koncepts attīstījies citās valstīs, autors parāda Valsts prezidenta iespējas nodrošināt šādu kontroli, kā arī tos šķēršļus, kas nespēj nodrošināt efektīvu parlamenta darbības pārraudzību. Līdztekus Valsts prezidentam tiek analizēta tiesu varas orgānu iespējas kontrolēt parlamenta darbību. Autors plaši atspoguļo konstitucionālo tiesību

zinātnieku diskusiju par šiem jautājumiem gan starpkaru periodā,⁷ gan mūsdienās, kā arī analizē konkrētus Satversmes normu iztulkošanas gadījumus.

Piektajā nodaļā autors analizējis Satversmes iztulkošanas metodoloģijas vispārējos jautājumus. Tiek aplūkota kā Satversmes iztulkošanas nepieciešamība, tā arī tiek iezīmētas atšķirības Satversmes normās, kas noteic atšķirīgu šo normu iztulkošanas metodoloģiju. Šajā nodaļā aplūkota arī konstitucionālā likumdevēja gribas noskaidrošana un analizēti Satversmes sagatavošanas materiāli, kā arī to izmantošanas iespējas. Atsevišķi analizēta Satversmes dinamiska iztulkošana, iezīmējot problēmas šīs Satversmes iztulkošanas metodes piemērošanā.

Sestajā nodaļā autors atsevišķi aplūkojis Satversmes iztulkošanas speciālos paņēmienus, īsi raksturojot šo paņēmienu būtību un nepieciešamību. Attiecīgā analīze papildināta ar plašu tiesu prakses apskatu, kurā aplūkoti gan pozitīvie, gan negatīvie piemēri attiecīgo paņēmienu izmantošanā.

Darbā pielietotas vairākas zinātniskās pētniecības metodes.

Darbā izmantota salīdzinošā metode. Tā izmantota, lai parādītu atsevišķu konstitūcijas iztulkošanas aspektu līdzību dažādās valstīs, kā arī raksturotu kopīgās Rietumu demokrātisko tiesisko valstu tradīcijas. Tādā veidā dažviet, izmantojot citu valstu praksi, norādīti atsevišķu konstitucionālo tiesību institūtu plašākas izmantošanas riski. Darbā plaši izmantota Lietuvas konstitucionālo tiesību teorijas atziņas, jo abu Baltijas valstu konstitucionālo tiesību prakse ir salīdzināma, kā arī tiesību teorijā abas valstis risinājušas līdzīgus jautājumus.

Vēsturiskā metode lietota, lai izpētītu Latvijas parlamentāro praksi, kā arī tiesu praksi un tiesību zinātnes atziņas Satversmes piemērošanas laikā. Darbā analizētie jautājumi aplūkoti vēsturiskā aspektā, lai iezīmētu attiecīgo teoriju veidošanos un attīstību laika gaitā.

Socioloģiskā metode izmantota, lai aplūkotu atsevišķu tiesību institūtu veidošanās un transformācijas cēloņus, kā arī Satversmes iztulkošanas teorijas attīstību saistībā ar sabiedriskās dzīves un sabiedrības vajadzību attīstību.

⁷ Autors šā darba ietvaros jēdzienu „starpkaru periods” lieto laikā posma pēc I pasaules kara beigām un līdz II pasaules kara sākumam apzīmēšanai. Konstitucionālo tiesību zinātnē šāda apzīmējuma lietošana atzīta par korektu. Skat.: Balodis R., Kārkliņa A. Divdesmit gadi kopš Latvijas Neatkarības deklarācijas: valststiesību attīstības tendences un risinājumi. *Jurista Vārds*, 2010. 27. aprīlis, Nr.17/18(612/613).

Darbā tiek izmantota analītiskā metode, kura tiek pielietota pētot gan normatīvos aktus, gan arī citus tiesību avotus, lai identificētu Satversmes iztulkošanas gadījumus, kā arī veiktu to analīzi.

Ar deduktīvās metodes palīdzību darbā no vispārīgajiem juridiskajiem aspektiem analītiski izdalīts slēdziens par individuālo, bet ar induktīvo metodi pētīta Satversmes piemērošanas prakse un analizēti kļūdu cēloņi Satversmes piemērošanā.⁸

Darbā analizētie jautājumi juridiskajā literatūrā vienkopus līdz šim nav tikuši aplūkoti. Starpkaru periodā atsevišķi darbi par Satversmes iztulkošanu nav tapuši, taču dažādi Satversmes iztulkošanas aspekti analizēti daudzos profesora *Kārļa Dišlera*,⁹ Saeimas deputātu *Fēlika Cielēna*¹⁰ un *Arveda Berga*,¹¹ kā arī citu juristu – *Balduina fon Disterlo*,¹² *Paula Šīmana*¹³ un *Makša Lazersona*¹⁴ darbos. Savukārt pēc neatkarības atjaunošanas publicēti vairāki būtiski profesoru *Egila Levita*,¹⁵ *Aivara Endziņa*¹⁶ un

⁸ Sal.: Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 10. lpp.

⁹ Dišlers K. Likumu ierosināšana pēc Latvijas Republikas Satversmes un pēc Saeimas Kārtības ruļļa. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 3/4; Dišlers K. Kritika un bibliogrāfija. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 4; Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930; Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr.11/12.

¹⁰ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2; Cielēns F. Vai Saeima ar vienkāršu likumu var ierobežot savas likumdošanas tiesības. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, Nr. 5.

¹¹ Bergs A. Konstitucionāls konflikts. *Latvis*, 1928. 15. jūnijs; Bergs A. Prezidiālkabinets. *Latvis*, 1933. 22. februāris.

¹² Disterlo B. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 7.

¹³ Šīmans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šīmans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1999.

¹⁴ Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 6; Nr. 7; Lazersons M. Saeimas kārtības ruļļa juridiskais raksturs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4.

¹⁵ Levits E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris; Buka A. Satversme un Eiropas Savienība. Intervija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Jurista Vārds*, 2000. 8. jūnijs, Nr. 23(176); Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr.4, 54. – 77. lpp.; Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2000, Nr.9(13), 266. lpp.; Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453)

¹⁶ Endziņš A. The principle of separation of powers and the experience of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Report in seminar on „Cases of conflicts of competence between state powers before the Constitutional Court” organised by the Venice Commission in co-operation with the Constitutional Court of Armenia. Yerevan, Armenia, 4-5 october, 1999. [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU\(2000\)030-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU(2000)030-e.pdf) (Aplūkots 2009. 23. augustā); Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsme un dinamika. *Jurista Vārds*, 2002. 7. maijs, Nr. 9(242); Endziņš A. Kā vērtēt jaunāko Satversmes tiesas praksi. *Jurista Vārds*, 2007. 9. oktobris, Nr. 41(494).

Anitas Ušackas,¹⁷ asociēto profesoru *Daigas Rezevskas*¹⁸ un *Voldemāra Eglīša*,¹⁹ kā arī docentu *Jāņa Neimaņa*²⁰ un *Anitas Rodiņas*²¹ darbi, kurās sniegta atsevišķu Satversmes iztulkošanas aspektu analīze.

Virkne secinājumu izdarīta, izmantojot ārvalstu juridiskajā literatūrā paustās atziņas. Īpaši nepieciešams atzīmēt profesoru *Georga Jellineka*,²² *Karla Šmita*²³ un *Hansa Kelzena*²⁴ darbu nozīmi konstitūcijas iztulkošanas teorētisko jautājumu analīzē. Autors plaši izmantojis arī profesoru *Egidija Jarašūna*²⁵ un *Egidija Kūra*²⁶ rakstus par konstitūcijas iztulkošanu, kuros līdztekus Lietuvas Konstitucionālās tiesas prakses analīzei ietvertas vispārīgas atziņas par konstitūcijas iztulkošanas metodoloģiju.

Kā nozīmīgāko novitāti darbā autors uzskata konstitucionālo tiesību teorijā attīstīto formālās konstitūcijas un materiālās konstitūcijas jēdzienu satura pārskatīšanu, attiecīgo jēdzienu kontekstā aplūkojot Satversmes iztulkošanas metodoloģiju. Tas ļāvis Satversmes iztulkošanu analizēt gan kā metodoloģisku paņēmieni kopumu, lai noskaidrotu Satversmes normu saturu, gan arī kā valsts varas funkciju, kuras ietvaros demokrātiskā tiesiskā valstī valsts varas orgāni sadala tiesības juridiski saistoši iztulkot valsts konstitūciju.

¹⁷ Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001. 27. novembris, Nr. 230; Ušacka A. Fundamental Human Rights and Interpretation of the Constitution by the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Grām.: *Interpretation and Direct Application of the Constitution*. The Baltic – Nordic Regional Conference. Vilnius, 15 – 16 March 2002. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2002.

¹⁸ Iļjanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005; Iļjanova D. The Functional Meaning of General Principles of Law in the Application of Written Legal Norms. *Latvijas Universitātes Raksti*. 719. sējums. *Juridiskā zinātne*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007, p. 59 – 75.

¹⁹ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

²⁰ Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004; Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

²¹ Rodiņa A. *Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.

²² Еллинекъ Г. *Конституции, их изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907.

²³ Шмитт К. *Политическая теология. Четыре главы к учению о суверенитете*. Grām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000; Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008.

²⁴ Kelsen H. *Introduction to the Problems of Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 2002; Kelsen H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2006.

²⁵ Jarašiūnas E. Aukščiaušieji ir ordinarinė teisė: požiūrio į konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 30 – 41; Jarašiūnas E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90), p. 24 – 33; Jarašiūnas E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, t. 1(115), p. 39 – 70.

²⁶ Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90), p. 7 – 14.; Kūris E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22), p. 16-31.

Tāpat autors veicis Satversmes tiesas un citu Satversmes piemērotāju prakses analīzi, sistematizējot tajā izteiktās atziņas par Satversmes iztulkošanas metodoloģiju. Attiecīgā analīze ļāvusi konkretizēt atsevišķu Satversmes iztulkošanas metodoloģisko paņēmieni saturu, kā arī uzrādījusi atsevišķus trūkumus šo paņēmieni piemērošanā tiesu praksē.

Īpaši atzīmējama plašā Satversmes piemērošanas prakses analīze starpkaru periodā. Mūsdienu konstitucionālo tiesību zinātnē trūkst nozīmīgu pētījumu par šiem jautājumiem, kas ļautu identificēt arī mūsdienās būtiskas diskusijas par konstitucionālo tiesību jautājumiem. Autors ne vien apkopojis nozīmīgākās konstitucionālo tiesību diskusijas starpkaru periodā, bet arī analizējis nozīmīgākos Satversmes piemērošanas jautājumus parlamentārajā un tiesu praksē. Paralēli tam autors attiecīgās atziņas integrējis mūsdienu konstitucionālo tiesību diskusiju kontekstā, parādot Satversmes normu piemērošanā starpkaru periodam un mūsdienām kopīgās un atšķirīgās iezīmes.

Galvenie secinājumi, kas izdarīti šā pētījuma rezultātā, ir šādi:

1) Satversme kā formālā konstitūcija ietver sevī ne tikai konstitucionālā likumdevēja pieņemtus normatīvos tiesību aktus – Latvijas rakstīto konstitūciju, bet arī vispārējos tiesību principus;

2) atšķirībā no normatīvajiem tiesību aktiem, kur skaidri nošķirama attiecīgā akta iztulkošana no tā tālākveidošanas, Satversmes iztulkošanas metodoloģija sevī ietver gan iztulkošanas, gan tālākveidošanas elementus, tos integrējot speciālos konstitūcijas iztulkošanas paņēmienos;

3) Satversmes iztulkošanā būtiska nozīme ir vairākiem konstitūcijas iztulkošanas paņēmieniem – Satversmes vienotības principam, iekšējās saskaņotības principam, Satversmes atvērtības starptautiskajām tiesībām principam, kā arī „tukšo formulējumu” trūkumam Satversmē;

4) Satversmes dinamiska iztulkošana nav atsevišķs Satversmes iztulkošanas paņemiens, bet gan konstitucionālo tiesību teorijas tiesībpolitiska izvēle Satversmes iztulkošanā, akcentējot nepieciešamību panākt, lai Latvijā funkcionētu demokrātiska tiesiska valsts modernā izpratnē;

5) Satversmes iztulkošana ir viena no nozīmīgākajām valsts varas funkcijām mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī. Tiesības pieņemt juridiski saistošu lēmumu par

konstitūcijas normu tvērumu ir satversmes varas elements, kas Latvijas konstitucionālajā iekārtā sadalītas starp Saeimu un Satversmes tiesu.

1. nodaļa. Satversmes jēdziens

1. Konstitūcija

1) Satversme kā konstitūcija

Lai varētu analizēt Satversmes iztulkošanas metodoloģiju, nepieciešams noskaidrot Satversmes jēdzienu. Jau pašos pirmajos juridiskajos rakstos par konstitucionālo tiesību jautājumiem atzīmēta nepieciešamība visupirms sniegt attiecīgā pamatjēdziena skaidrojumu. Piemēram, *Jānis Pliekšāns* savulaik atzinis, ka „satversmes jēdziens – tas ir galvenais avots, no kura izverd visas satversmes māksla un gudrība it kā pati no sevis”.²⁷

Vārds „satversme” darināts latviešu juridiskās terminoloģijas veidošanās laikā. *Kronvaldu Atis* 1869. gadā ierosināja konstitūcijas apzīmēšanai lietot jaunvārdu „satversme”. Šo vārdu viņš veidojis no verba „tvert”, jo „cilvēki tādēļ pieņēmuši likumus, „lai tiem būtu vajadzīgā laikā, kur patverties, lai tiem būtu tversmes.””²⁸

Kronvaldu Atis sniedzis arī izvērstu piedāvātā jaunvārda skaidrojumu: „Cilvēki jau sirmā senatnē tādēļ sabiedrojušies lielākās draudzēs un valstīs, lai tiem būtu briesmas brīdī derīgs patvērums. Viņi tādēļ likumus izgudrojuši un pieņēmuši, lai tiem būtu vajadzīgā laikā kur patverties, lai tiem būtu tversmes. Tagadējās valstis, zināmas, citādākas nekā vecos laikos un turklāt daždažādas, bet katra valsts sniedz saviem valsts locekļiem, saviem pilsoņiem gan vienam pret otru, gan pret svešiniekiem patvērumu. Tādēļ nosauksim visus likumus, visas dažādas tiesas un citas valsts ierīktēšanas miera un kara laikos, pie kuriem varam pietverties un kuri pašu valsti satur cieti kopā, par valsts satversmu.”²⁹

Latviešu valodas kopšanas ideja būtiski ietekmēja zinātnes un terminoloģijas veidošanos. *Sanita Osipova* norādījusi uz nacionālās vēstures rakstīšanas procesā iezīmējušos tendenci atveidot latviešu valodā vēsturisko personu vārdus, kas apgrūtinā šo

²⁷ [Pliekšāns J.] Kas ir satversme. Grām.: Rainis J. *Kopotie raksti*. 18. sējums. Rīga: Zinātne, 1983, 380.lpp.

²⁸ Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2. sējums. Rīga: Avots, 1992, 159.lpp.

²⁹ Kronvalds A. *Kopotie raksti*. I. Rīga: Valters un Rapa, 1937, 427.lpp.

personu atpazīšanu citās valodās tapušajos darbos, taču līdz pat mūsdienām nav zudusi.³⁰ Līdzīgas tendences vērojamas arī konstitucionālo tiesību jomā. Jaunvārds „satversme” kā svešvārda „konstitūcija” atveidojums latviešu valodā tika plaši akceptēts un lietots latviešu politiskajās un sabiedriskajās diskusijās. Kad 1906. gadā *Jānis Pliekšāns* publicēja pirmo teorētisko apskatu par konstitūcijas jēdzienu latviešu valodā, viņš nešauboties vārdu „satversme” lietoja kā svešvārda „konstitūcija” sinonīmu, lielākoties tieši *Kronvaldu Ata* darināto jaunvārdu izmantojot tēmas izklāstā.³¹ Arī turpmāk vārds „satversme” tika izmantots gan kā vārda „konstitūcija” atveidojums latviešu valodā, gan arī, lai apzīmētu dažādu valstu konstitūcijas, tikai atsevišķos gadījumos lietojot vārdu „konstitūcija” vai oriģinālo konstitūcijas nosaukumu attiecīgajā valstī.³² Savukārt pēc neatkarības atjaunošanas latviešu juridiskajā terminoloģijā vārds „satversme” vairs netiek lietots vārda „konstitūcija” aizstāšanai, ar vārdu „Satversme” apzīmējot lielākoties tikai Latvijas Republikas konstitūciju.

Konstitūcija ir salīdzinoši jauns civilizācijas mēģinājums iedzīvināt politisko un sociālo taisnīgumu.³³ Šā iemesla dēļ konstitūcijas normās ietverts absolūtās valsts varas ierobežošanas mehānisms un personas tiesību garantijas. Kā atzīts tiesību zinātnē, konstitūcija ir pamatlikums, saskaņā ar kuru tiek organizēta valsts pārvaldīšana un kurš noteic personas attiecības ar valsti un sabiedrību.³⁴ Latvijas pirmās pagaidu satversmes komentārā norādīts: „Ar vārdu „konstitūcija” mēdz apzīmēt valsts pamata likumu, viņas satversmi, kurā noteiktas attiecības starp augstāko valsts varu un pavalstniekiem. Šaurākā nozīmē ar vārdu „konstitūcija” mēdz apzīmēt valsts aktu, caur kuru valdinieks aprobežo savu varu un zem zināmiem nosacījumiem dalās tanī ar saviem pavalstniekiem.”³⁵

Līdz ar to konstitūcija kā valsts pamatlikums ar augstāko juridisko spēku noteic valsts iekārtas pamatprincipus, personas tiesību un brīvību garantijas, kā arī valdīšanas

³⁰ Osipova S. Vēsture, tiesību vēsture un nacionālā identitāte Latvijā XX gadsimtā. *Jurista Vārds*, 2009. 17. novembris, Nr. 46(589).

³¹ [Pliekšāns J.] Kas ir satversme. Grām.: Rainis J. *Kopotie raksti*. 18. sējums. Rīga: Zinātne, 1983, 379. – 398.lpp.

³² Gribovskis V. Polijas Republikas satversme. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr.1, 7. – 17.lpp.; Čakste J. Par valsts satversmi. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidotais izdevums. Rīga: Jumava, 2009, 166. – 168.lpp.

³³ Eglītis V. *Konstitūcijas teorijas pamati*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 4.lpp.

³⁴ Боржо М. *Учреждение и пересмотр конституции*. Москва: Издание М. и С. Сабашниковых, 1918, с.3.

³⁵ Bite E. Latvijas pagaidu konstitūcija. *Jaunā Latvija*, 1920. 3. marts.

formu – valsts varas orgānu struktūru un savstarpējās attiecības. Tāpat konstitūcija iezīmē valsts funkcijas, kā arī noteic valsts varas attiecības ar personu un sabiedrību.³⁶

Konstitūcija ir satversmes varas akts. Kā secinājusi Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa, konstitūcija ir atzīstama par sabiedrisko līgumu – demokrātiski akceptētu visu valsts pilsoņu saistību savā un nākamo paaudžu vārdā dzīvot saskaņā ar konstitūcijā ietvertajām pamatvērtībām un ievērot tās, kā arī nodrošināt valsts varas un tās pieņemto lēmumu leģitimitāti.³⁷ Konstitūcijas mērķis ir valsts varas ierobežošana un racionalizēšana, kā arī brīvas politiskās dzīves garantēšana.³⁸ „Tiesiskas jeb konstitucionālas valsts pamatprincips ir tāds, ka šādā valstī valsts vara ir ierobežota. Tiesiskā valstī varai ir nospraustas noteiktas robežas, kuras tā nedrīkst un arī nevar pārkāpt.”³⁹ Valsts varas ierobežošana notiek, nosakot gan kompetenču sadalījumu starp dažādiem valsts varas orgāniem, gan noteiktas procedūras konkrētu varas pilnvaru īstenošanai.⁴⁰ Ar konstitūcijas starpniecību tauta aizsargā atsevišķus pilsoņus no tautas tirānijas, t.i. no pašas sevis, kā arī tauta nodrošina sevi no varas sagrābšanas un tautas priekšstāvju tirānijas.⁴¹

2) Formālā un materiālā konstitūcija

Konstitūcijas jēdziens, tās funkcijas, grozīšanas un pieņemšanas kārtība, kā arī konstitūcijas aizsardzības mehānismi ierasti tiek aplūkoti vienkopus konstitūcijas teorijas kā atsevišķas konstitucionālo tiesību apakšnozares ietvaros.⁴² Viens no nozīmīgākajiem jautājumiem konstitūcijas teorijā ir saistīts ar konstitūciju klasifikāciju. „Konstitūciju klasifikācijas mērķis ir labāk izprast šo vissvarīgāko fundamentālo likumu nozīmi un

³⁶ Баглай М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. 4-е изд. Москва: Норма, 2004, с.68.

³⁷ Dēļ Lietuvas Republikos Prezidento rinkimų Įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvas Republikos Konstitūcijai: Lietuvas Republikos Konstitūcinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm>.

³⁸ Ehmke H. *Grenzen des Verfassungsenderung*. 1953, с.88f. Citēts pēc: Хессе К. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва: Юридическая литература, 1981, с.21.

³⁹ Кистяковский Б. А. *Лекции по государственному праву (общее и особенное)*. Москва: Московский коммерческий институт, 1909, с.7.

⁴⁰ Chalmers D., Asquith C. *Outlines of Constitutional Law*. London: Sweet & Maxwell, 1925, p.3.

⁴¹ Рейснерь М. *Всенародное голосование и Учредительное Собрание*. Петроград, [b. i.], 1917, с.1.

⁴² Жакке Ж.-П. *Конституционное право и политические институты*. Москва: Юристъ, 2002; Хабриева Т. Я., Чиркин В. Е. *Теория современной конституции*. Москва: Норма, 2005; Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

būtību, atšķirt formāli it kā līdzvērtīgus aktus pēc to politiskā un tiesiskā svara atsevišķas valsts vai visas cilvēces vēsturē.”⁴³ Ņemot vērā daudzās konstitūcijas, kas tikušas pieņemtas dažādās valstīs vēsturiskās attīstības gaitā, zinātnieku darbos iespējams atrast visdažādākās konstitūciju klasifikācijas.⁴⁴ Konstitūcijas iztulkošanas kontekstā nozīmīga ir konstitūciju klasifikācija formālajās un materiālajās konstitūcijās.

Konstitūciju klasifikāciju formālajās un materiālajās konstitūcijās ieviesis *Georgs Jellineks*, lai iezīmētu rakstīto konstitūciju attīstību.⁴⁵ Materiālā konstitūcija atbilstoši *Georga Jellineka* klasifikācijai ir tiesiska kārtība, kas noteic valsts varas orgānus, to izveidošanas kārtību, valsts varas orgānu savstarpējās attiecības un kompetenci, kā arī personas attiecības ar valsts varu. Materiālā konstitūcija esot valsts obligāts priekšnoteikums, jo ikvienā valstī ir rakstītu vai nerakstītu normu kopums, kas šos jautājumus regulē.⁴⁶ Savukārt konstitūcija formālā nozīmē ir atsevišķs rakstīts likums ar augstāko juridisko spēku, kas regulē iepriekšminētos jautājumus.⁴⁷

Šāda konstitūciju klasifikācija *Georgam Jellinekam* bija nepieciešama, lai pierādītu, ka konstitūciju aizsākumi ir meklējami jau Senās Grieķijas pilsētvalstīs, neraugoties uz to, ka konstitūciju kā atsevišķu rakstītu likumu pasaule iepazīna tikai XVIII gadsimtā. Tādējādi atsevišķu rakstīto likumu *Georgs Jellineks* apzīmēja kā formālo konstitūciju. Savukārt materiālā konstitūcija bija jebkurš noteikumu kopums, kas noteica kādas valsts pārvaldīšanas kārtību, neatkarīgi no tā, vai šajā valstī bija pieņemta rakstīta konstitūcija.

Arī Latvijas valststiesībās formālās un materiālās konstitūcijas jēdziens sākotnēji ticis konstruēts atbilstoši *Georga Jellineka* klasifikācijai. Piemēram, *Jānis Čakste* formālās konstitūcijas definīcijā akcentējis rakstītā likuma nozīmi: „Šī formālā satversme ir rakstītā likuma sakopojums, kurš aptver visus tos galvenos nosacījumus, kas attiecas uz

⁴³ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 118.lpp.

⁴⁴ Арановский К. В. *Государственное право зарубежных стран*. Москва: Инфра – М Форум, 2000, с.136 – 144; Андреева Г.Н. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Эксмо, 2005, с.120 – 131; Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 118. – 132.lpp.

⁴⁵ Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr.3, 774. – 775.lpp.

⁴⁶ Еллинекъ Г. *Общее учение о государстве*. Санкт-Петербург: Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1908, с.371.

⁴⁷ Ibid, с.373.

valsts iekārtu.”⁴⁸ Savukārt attiecībā uz materiālajām konstitūcijām viņš atzīmējis: „Materiālā satversmē ir visi tie nosacījumi, kas attiecas uz valsts iekārtu, valsts mērķi, orgāniem. Tādi ir bijuši visās valstīs, kamēr tās ir pastāvējušas, jo ikkatri valstij, kura ir pastāvējusi, ir bijuši savi orgāni un sava iekārta.”⁴⁹

Georga Jellineka klasifikācijas pamatā atrodas konstitūcijas formalizācijas kritērijs – ciktāl tā ir fiksēta rakstītajās tiesību normās ar augstāko juridisko spēku.⁵⁰ Mūsdienu konstitūciju klasifikācijā *Georga Jellineka* piedāvātais konstitūciju iedalījums drīzāk tiktu apzīmēts kā rakstītās un nerakstītās konstitūcijas. Nemainot *Georga Jellineka* izraudzīto formālo un materiālo konstitūcijas nošķiršanas kritēriju, nav iespējams paralēli konstitūcijas klasificēt formālajās un materiālajās, kā arī rakstītajās un nerakstītajās. Ja atsevišķi autori savās grāmatās konstitūcijas iedala formālajās un materiālajās konstitūcijās atbilstoši *Georga Jellineka* teorijai, tad viņi neizmanto konstitūciju klasifikāciju rakstītajās un nerakstītajās.⁵¹ Savukārt autori, kas izmanto konstitūciju klasifikāciju rakstītajās un nerakstītajās, savos darbos ir atteikušies no formālās un materiālās konstitūcijas iedalījuma.⁵²

Latvijas konstitucionālajās tiesībās konstitūciju klasifikācija formālajās un materiālajās konstitūcijās, kā arī rakstītajās un nerakstītajās dažkārt viena darba ietvaros tiek izmantotas paralēli, līdz galam skaidri nenošķirot abas klasifikācijas.⁵³ Šajā kontekstā jāņem vērā *Kārļa Dišlera* darbos ietvertā kritērija maiņa formālās un materiālās konstitūcijas nošķiršanā. Lai arī šķietami formālās un materiālās konstitūcijas jēdziens *Kārļa Dišlera* darbos ir lietots atbilstoši *Georga Jellineka* teorijai, faktiski *Kārlis Dišlers* attiecīgo klasifikāciju modificējis, to nošķirot no konstitūciju iedalījuma rakstītajās un nerakstītajās.

⁴⁸ Čakste J. Par valsts satversmi. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidots izdevums. Rīga: Jumava, 2009, 166.lpp.

⁴⁹ Turpat.

⁵⁰ Jarašiūnas E. Daugybē šiuolaiknēs konstitūcijas veidu: bendri ir individualūs bruožai. Grām.: *Konstitucinio regulavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p.23 – 25.

⁵¹ Cipeliuss R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998, 38. – 39.lpp.; Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiša redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 67. – 70.lpp.

⁵² Sajó A. *Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism*. Budapest: Central European University Press, 1999, p.14 – 16; Jarašiūnas E. Daugybē šiuolaiknēs konstitūcijas veidu: bendri ir individualūs bruožai. Grām.: *Konstitucinio regulavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 23 – 30.

⁵³ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 53. – 57.; 124.lpp.

Skaidrojot formālās konstitūcijas jēdzienu, *Kārlis Dišlers* rakstījis: „Valsts iekārtas pamata principi mēdz būt izteikti atsevišķā aktā, kas pieņemts no pašas tautas vai no tautas ievēlētas satversmes sapulces; šo aktu sauc par konstitūciju vai satversmes likumu. Saprotot zem konstitūcijas taisni tādu speciālu, no attiecīgas autoritatīvas varas izdotu likumu, mēs apzīmējam konstitūcijas formālo jēdzienu.”⁵⁴ Attiecīgā definīcija pilnībā varētu tikt attiecināta arī uz rakstīto konstitūciju, jo sevišķi tādēļ, ka *Kārlis Dišlers* skaidri atzīst: formālā konstitūcija ir „likumdošanas akts, rakstiskā vai drukātā veidā, kur katrā laikā var atrast formulētus valstsiekārtas pamata principus, noteikumus par galveno varas iestāžu organizāciju un kompetencēm, par pilsoņu tiesībām un brīvībām utt.”⁵⁵

Savukārt materiālās konstitūcijas jēdziena skaidrojumā *Kārlis Dišlers* akcentējis: „Zem šī jēdziena jāsaprot pastāvošā valsts iekārta savās galvenajās sastāvdaļās un šo sastāvdaļu attiecībās, nelūkojoties uz to, vai šīs sastāvdaļas ir apzīmētas un viņu attiecības formulētas kādā rakstiskā aktā vai ne. [Tādēļ] katrai valstij ir sava konstitūcija, t.i. faktiski pastāvošā valsts iekārta, kas dibinās uz sabiedrībā atrodamo reālo spēku samēra.”⁵⁶ Atbilstoši *Georga Jellineka* klasifikācijai attiecīgais skaidrojums neradītu problēmas materiālo konstitūciju apzīmēt arī kā nerakstīto konstitūciju. Taču šajā kontekstā jāņem vērā *Kārļa Dišlera* norāde uz sabiedrībā atrodamo reālo spēku samēru.

Materiālā konstitūcija *Kārļa Dišlera* darbos nav vienkāršs sinonīms nerakstītajai konstitūcijai, bet gan pavisam cita fenomena apzīmējums, proti, „patī pastāvošā, darbojošās satversme, nelūkojot uz to, vai viņas pamati ir formulēti kādā aktā vai nē”.⁵⁷ Līdztekus tam *Kārlis Dišlers* savā materiālās konstitūcijas definīcijā *expressis verbis* atsaucies uz *Ferdinandu Lasālu*.⁵⁸

Ferdinanda Lasāla 1862. gada priekšlasījums Berlīnē ir būtiski ietekmējis konstitūcijas teorijas attīstību. Savā priekšlasījumā viņš nošķīra formālo konstitūciju un faktisko konstitūciju. Formālā konstitūcija ir valstī pasludinātais pamatlikums, kas noteic

⁵⁴ Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālajās tiesībās)*. Rīga: A. Gulbis, 1931, 12.lpp.

⁵⁵ Turpat.

⁵⁶ Turpat.

⁵⁷ Dišlers K. Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1921, Nr.1-3, 1.lpp.

⁵⁸ Turpat.

publiskās varas organizāciju attiecīgajā valstī.⁵⁹ Tomēr formālā konstitūcija esot uzskatāma par vienkāršu papīra lapu, jo paralēli tai valstī pastāv faktiskā konstitūcija – reālās sabiedrībā pastāvošo spēku faktiskās attiecības. Līdz ar to *Ferdinands Lasāls* atzina, ka konstitucionālie jautājumi visupirms ir spēka, nevis tiesību jautājumi. Patieso valsts konstitūciju veido valstī pastāvošās reālās, faktiskās spēku attiecības. Rakstītā konstitūcija tikai tad esot stabila un autoritatīva, ja tā atbilst šim sabiedrībā pastāvošo spēku samēram.⁶⁰

Attiecīgā *Ferdinanda Lasāla* koncepcija būtiski ietekmējusi Krievijas impērijas konstitucionālo tiesību doktrīnu. Atsevišķi tiesībzinātnieki, konceptuāli akceptējot šo teoriju, mēģināja precizēt tikai detaļas. Tā viņi atzina, ka nevis jebkurš sabiedrībā pastāvošais spēku līdzsvars veido faktisko konstitūciju, bet gan tikai tāds, kurš paredz reālus valsts varas ierobežojumus.⁶¹ Savukārt sevišķu popularitāti *Ferdinanda Lasāla* teorijas ieguva sociālistu aprindās. Izmantojot šīs atziņas, *Vladimirs Uljanovs (Leņins)* izvirzīja konceptuālo atziņu, ka konstitūcija tikai atspoguļo patieso spēku samēru šķiru cīņā.⁶² Arī Latvijas konstitucionālajās tiesībās *Ferdinanda Lasāla* idejas izpelnījās plašu ievērību, jo sevišķi jaunās strāvas aprindās. Rakstā par konstitūcijas jēdzienu *Jānis Pliekšāns Ferdinanda Lasāla* priekšlasījumu faktiski bija iztulkojis, skaidri norādot: „Īstā zemes satversme pastāv tikai reālo sabiedrisko spēku savstarpējā attiecībā un samērā. [...] Ja taisa jaunu satversmi, tad jāievēro, ka nevar aprobežoties vienīgi ar papīra loksnes pierakstīšanu, bet jāpārgroza reālo spēku izdalījums.”⁶³ Šīs idejas būtiski ietekmēja Latvijas konstitucionālo tiesību domas attīstību. Latvijas Satversmes sapulcē *Andrejs Petrevics* sociāldemokrātu frakcijas deputātu vārdā paziņoja: „Ja mēs, tā frakcija, kuras vārdā es runāju, atzīstam, ka Latvijai ir nepieciešama rakstīta konstitūcija, tad ne aiz tiem iemesliem, ka bez viņas zemē valdītu anarhija un ka šī konstitūcija būtu tā, kas Latvijai uz visiem laikiem garantētu un nodrošinātu to iekārtu, kāda paredzēta šai konstitūcijas projektā. Konstitūcija, pēc mūsu frakcijas ieskata, ir tas faktiskais spēku samērs, kāds

⁵⁹ Лассаль Ф. *Суцность конституции*. Grām.: Дюги Л. *Общество, личность и государство*. Лассаль Ф. *Суцность конституции*. Санкт - Петербург: Издательство „Вестника Знания”, [b. g.], с. 62.

⁶⁰ Ibid, с.77.

⁶¹ Спекторский Е.В. Что такое конституция. Citēts pēc: Алебастрова И.А. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юрайт, 2001, с. 36 – 37.

⁶² Маклаков В.В. Основы теории конституции. Grām.: *Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть*. Страшун Б.А. (ред). Москва: Норма, 2005, с. 77.

⁶³ [Pliekšāns J.] Kas ir satversme. Grām.: Rainis J. *Kopotie raksti*. 18. sējums. Rīga: Zinātne, 1983, 396.lpp.

valda zemē. [...] Un tiešām, kāds ir spēku samērs starp dažādām šķirām un grupām, tāda ir katrā zemē konstitūcija. Ja mēs pieņemtu to konstitūciju, kas mums ir priekšā un nodrošina vispārējas vēlēšanu tiesības, nodrošina demokrātisko iekārtu, tad ar to nebūt nav sacīts, ka, ja faktiskais spēku samērs grozītos, ka tad šī konstitūcija nevarētu tikt apsviesta vai nu no augšas vai apakšas, no labās vai kreisās puses.”⁶⁴

Ferdinanda Lasāla koncepciju *Kārlis Dišlers* ietvēra savā materiālās konstitūcijas jēdzienā. Materiālā konstitūcija ir tas normu kopums, kas faktiski noteic valsts iekārtu. Tādējādi materiālā konstitūcija ir formālās konstitūcijas pārveidojums praksē, jo „rakstītās formulās nevar tikt ietvertas patstāvīgi mainošās un attīstošās dzīves visas daudzpusīgās parādības”.⁶⁵ Līdz ar to var secināt, ka ar materiālās konstitūcijas jēdzienu *Kārlis Dišlers* ir apzīmējis ne tik daudz nerakstītās konstitūcijas, bet gan faktisko konstitucionālo regulējumu valstīs ar rakstītajām konstitūcijām, kad „konstitūcijas formālās pārgrozības nereti nokavējas, tā sakot, paliek pakaļ dzīvajai dzīvei, kura aizsteidzas tālāk par rakstītām formulām”.⁶⁶

3) Formālās konstitūcijas izpratne

Formālās un materiālās konstitūcijas jēdzieni konstitucionālo tiesību doktrīnā ir definēti laikā, kad dominēja juridiskais pozitīvisms. Atbilstoši tālaika tiesību izpratnei formālās konstitūcijas jēdziens aptvēra speciālu likumdošanas aktu, kurā formulēti noteikumi par valsts iekārtas pamatiem, valsts varas avotu un raksturu, valsts varas augstāko iestāžu organizāciju un kompetencēm, pilsoņu brīvībām un tiesībām, kā arī vispārējiem pienākumiem pret valsti.⁶⁷

Lai arī šāda formālās konstitūcijas izpratne ir veidojusies juridiskā pozitīvisma apstākļos, mūsdienās tā īpaši mainījies nav. Tas nozīmē, ka vēl joprojām ar formālo konstitūciju tiek apzīmēts viens likumdošanas akts vai vairāku likumdošanas aktu

⁶⁴ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 2. sēdes 1921. gada 26. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1338. – 1339.lpp.

⁶⁵ Dišlers K. Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1921, Nr.1-3, 1.lpp.

⁶⁶ Turpat, 2.lpp.

⁶⁷ Turpat, 1.lpp.

kopums.⁶⁸ Savukārt no šādas formālās konstitūcijas izpratnes izriet secinājums, ka formālā konstitūcija ir tikai normatīvs akts, un tā saturu noteic konstitucionālais likumdevējs.⁶⁹

Juridiskā pozitīvisma doktrīnas ietvaros izstrādātā formālās konstitūcijas definīcija rada nepieciešamību tiesību teorijā risināt jautājumu par konstitūcijas kā normatīva akta un vispārējo tiesību principu savstarpējām attiecībām, atzīstot, ka vispārējiem tiesību principiem ir augstāks juridiskais spēks un tie noteic konstitūcijas robežas.⁷⁰

Tomēr nepieciešams izvērtēt, vai juridiskā pozitīvisma doktrīnai atbilstošā formālās konstitūcijas izpratne atspoguļo pēc juridiskā pozitīvisma norieta notikušo tiesību izpratnes maiņu.

Atbilstoši juridiskā pozitīvisma doktrīnas atziņām tiesības aprobežojās ar likumu, proti, valsts izdotām vai sankcionētām normām. Juridiskais pozitīvisms likuma definīcijā neietver nekādus morāles elementus, jo tiesību normas ir identificējamās ar empīriski novērtējamiem kritērijiem – normatīvie tiesību akti, tiesu nolēmumi un paražu tiesības. Nekas cits ārpus šiem tiesību avotiem nevar tikt uzskatīts par tiesībām, un dabiskās tiesības nemaz nepastāvot.⁷¹ Šajā kontekstā *Hanss Kelzens* atzinis, ka tiesības ir tikai tās normas, kas tiek pieņemtas un var tikt atceltas.⁷²

Juridiskajā pozitīvismā viens no galvenajiem postulātiem paredz tiesību spēkā esamības nošķiršanu no tiesību ētiskā novērtējuma.⁷³ Juridiskais pozitīvisms tiecās

⁶⁸ Balodis R. *The Constitution of Latvia*. Trier: Institut für Rechtspolitik an der Universität Trier, 2004, p.13; Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 55.lpp.

⁶⁹ Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiņa redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 80.lpp.; Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 60.lpp.; Rodiņa A. *Konstitucionālā sūdzības teorija un prakse Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 133.lpp.

⁷⁰ Plašāk skat.: Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 58. – 61.lpp.

⁷¹ Harris J.W. *Legal Philosophies*. London: 1980, p.16. Citēts pēc: Liepa L. *Pozitīvās tiesības*. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiņa redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 109.lpp.

⁷² Kelsen H. *Introduction to the Problems of Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 2002, p.56

⁷³ Plašāk skat.: Liepa L. *Pozitīvās tiesības*. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiņa redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 109. – 112.lpp.

aplūkot tiesības ārpus morāles un ētikas kategorijām, izvairoties no jautājuma par taisnīgumu tiesībās un tiesībām ārpus likuma.⁷⁴

Vērtējot juridiskā pozitīvisma pieredzi, *Gustavs Radbruhs* īpaši uzsvēris, ka pozitīvisms ar tā ticību principam „likums ir likums” padara juristus neaizsargātus tāda likuma priekšā, kura saturs ir noziedzīgs vai patvaļas diktēts.⁷⁵ Nacionālsociālistiskais un citi pagājušā gadsimta totalitārie režīmi uzskatāmi nodemonstrēja pozitīvo tiesību trūkumus, kad valdošais režīms izmantoja likumu nevis taisnīguma un sociālā miera nodrošināšanai sabiedrībā, bet gan kā instrumentu režīma mērķu īstenošanai un citādi domājošo grupu apspiešanai. Šo totalitāro režīmu mantojuma pārvērtēšanas apstākļos notika atgriešanās pie dabisko tiesību koncepcijas, atzīstot, ka pastāv virkne iepriekš noteiktu un likumdevējam saistošu tiesību normu, kas noteic pozitīvo tiesību saturu un kas pretrunu gadījumā ar pozitīvajām tiesībām ir spējīgas koriģēt pozitīvās tiesības. Dabiskās tiesības saista ne vien likumdevēju un tiesību normu piemērotājus, bet arī konstitucionālo likumdevēju. Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa *Soraya* lietā ir sniegusi šīs tiesību izpratnes pamatojumu: „Tiesības nav identiskas tikai rakstīto likumu kopumam. Pretēji valsts varas pozitīvajiem noteikumiem, pastāvot attiecīgiem apstākļiem, var pastāvēt ļoti daudz tādu tiesību, kuru avoti rodami konstitucionālajā tiesiskajā kārtībā kā jēdzieniskā veselumā, un [...] šīs tiesības darbojas koriģējoši attiecībā uz rakstītajiem likumiem”.⁷⁶ Šajā tiesas lietā Federālā konstitucionālā tiesa arī atzīmēja, ka virspozitīvo tiesību atrašana un rakstītā likuma atbilstības pārbaude ir tiesību normas piemērotāja, jo īpaši tiesneša, uzdevums. Tas nozīmē, ka tiesību normas piemērotājs vairs nedrīkst apstāties rakstiskā likuma regulējuma ietvaros. Līdz ar to virspozitīvās tiesības, proti, vispārējie tiesību principi ir saistoši ne vien likumdevējam, bet arī tiesību normu piemērotājiem, kuriem ir pienākums pārbaudīt likumdevēja darbu un nepieciešamības gadījumā koriģēt prettiesisku likumu.

Formālā konstitūcija savā būtībā nozīmē tiesību normu kopumu ar augstāko juridisko spēku tiesību sistēmā, kas regulē konstitucionālo tiesību jautājumus. Līdz ar to

⁷⁴ Krastiņš I. *Tiesību doktrīnas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1998, 27. – 31.lpp.; Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. advokāts J. Neimanis, 2004, 37. – 41.lpp.

⁷⁵ Радбрух Г. Законное неправое и надзаконное право. В кн.: Радбрух Г. *Философия права*. Москва: Международные отношения, 2004, с. 233

⁷⁶ BVerfGE 34, 269. Citēts pēc: Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr.8(12), 232.lpp.

formālās konstitūcijas izpratne ir cieši saistīta ar tiesību normas izpratni. Mainoties izpratnei par tiesību normu, jāmainās arī izpratnei par formālo konstitūciju.

Juridiskā pozitīvisma doktrīnā, kad tiesības aprobežojas ar likumdevēja pieņemtajām tiesību normām, viena vai vairāku likumdošanas aktu, kurus pieņēmis konstitucionālais likumdevējs, ietveršana formālās konstitūcijas izpratnē bija pamatota. Tomēr mūsdienās, kad tiesību jēdziens sevī ietver ne vien likumdevēja pieņemtās normas, bet arī vispārējos tiesību principus, ir nepieciešams attiecīgi pārskatīt formālās konstitūcijas izpratni.

Dabisko tiesību doktrīnas ietvaros formālās konstitūcijas jēdziens sevī ietver ne vien konstitucionālā likumdevēja pieņemtās pozitīvās tiesību normas, bet arī (un pirmām kārtām) vispārējos tiesību principus. Ne vien likumdevējs, bet arī konstitucionālais likumdevējs ir saistīts ar vispārējiem tiesību principiem.

Līdztekus dabisko tiesību doktrīnai arī konstitūcijas pārākuma princips prasa pārvērtēt vēsturisko formālās konstitūcijas izpratni. Konstitūcijai, lai tā varētu pildīt savas funkcijas valsts varas ierobežošanā un personas tiesību aizsardzībā, ir jābūt tiesību normu kopumam ar augstāko juridisko spēku.⁷⁷ „Atbilstoši konstitūcijas idejai konstitūcija stāv pāri „pārējām” tiesībām, un tāpēc nav iespējams regress spēkā esamības un pamatojuma jautājumos”.⁷⁸ Konstitūcijas atzīšana par tiesību sistēmas normu ar augstāko juridisko spēku ir prasība, kas izriet no tiesiskas valsts principa.⁷⁹ „Konstitūcija pati ir valsts tiesiskā pamatiekārtā. To nevar atvasināt no kādas citas tiesību normas. Tā ir tāda politiska akta izpausme, kas kādā noteiktā vēsturiskā mirklī pauž politisko gribu radīt konstitūciju un kas faktiski ir iekarojis sev vietu politikajā realitātē.”⁸⁰

Šāda konstitūcijas pārākuma principa izpratne ir grūti savienojama ar dabisko tiesību doktrīnas atziņām, ka vispārējie tiesību principi ir augstākā juridiskā spēka normas tiesību sistēmā un rakstītās konstitūcijas normām ir zemāks juridiskais spēks. Tomēr šāda pretruna pastāv tikai gadījumos, ja tiek saglabāta juridiskā pozitīvisma doktrīnai atbilstoša formālās konstitūcijas izpratne. Dabisko tiesību doktrīnas ietvaros formālās

⁷⁷ Sk. arī: *Marbury v. Madison*, 5U.S. (1 Cranch) 137; 2 L. Ed. 60 (1803). <http://www.constitution.org/ussc/005-137a.htm> (aplūkots 2010. 2. maijā).

⁷⁸ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 2001, Nr.10(26), 300.lpp.

⁷⁹ Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 69.lpp.

⁸⁰ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr.3, 71.lpp.

konstitūcijas izpratnē ietveramas ne vien konstitucionālā likumdevēja pieņemtās konstitūcijas normas, bet arī vispārējie tiesību principi.

Līdz ar to formālā konstitūcija sastāv no divu veidu normām – konstitucionālā likumdevēja pieņemtajām normām un vispārējiem tiesību principiem.⁸¹ Konstitucionālais likumdevējs vairs nav aicināts pilnībā noteikt formālo konstitūciju. Formālās konstitūcijas saturu veido vispārējie tiesību principi, savukārt konstitucionālais likumdevējs saglabā rīcības brīvību jomās, kurās vispārējie tiesību principi paredz dažādas attiecīgā jautājuma noregulējuma iespējas.

Tāpēc mūsdienās formālā konstitūcija vairs nav tikai konstitucionālā likumdevēja noteikts pozitīvo normu kopums, bet gan komplicēta rakstīto tiesību normu un vispārējo tiesību principu sistēma, kas ir jātulko un jāpiemēro kā vienots veselums. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vispārējie tiesību principi ir konstitūcijas elements, kas koriģē un saskaņo konstitucionālā likumdevēja pieņemtās normas, lai atsevišķu Satversmes normu piemērošana atbilstu tiesiskas valsts prasībām.⁸²

Līdz ar to iespējams konstatēt, ka formālā konstitūcija sevī ietver ne vien konstitucionālā likumdevēja pieņemto konstitūciju kā vienu vai vairākus normatīvos tiesību aktus, bet arī vispārējos tiesību principus.

2. Materiālā konstitūcija

1) Formālās konstitūcijas pārveidošanās

Viena no demokrātiskas tiesiskas valsts vērtībām ir formālās konstitūcijas stabilitāte. Jo sevišķi šī prasība attiecināma uz to formālās konstitūcijas daļu, kuru noteic konstitucionālais likumdevējs, proti, rakstīto konstitūciju. Rakstītās konstitūcijas tiek

⁸¹ Dēļ Lietuvos Republikos Prezidento rinkimų Įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Republikos Konstitucijai: Lietuvos Republikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm> (pēdējo reizi aplūkots 2006. 2. maijā)

⁸² Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203. Sprieduma 24. punkts.

izstrādātas un pieņemtas, tiecoties nodrošināt ilgstošu un nemainīgu to spēkā esamību. „[...] rakstīto konstitūciju gribēja padarīt par negrozāmu, par derīgu uz mūžīgiem laikiem. Francijā lika priekšā pieņemt satversmes likuma absolūtu negrozāmību. [...] kāds deputāts nāca ar priekšlikumu sodīt ikvienu ar nāves sodu, kas iedrošinātos ierosināt šīs satversmes grozīšanu.”⁸³

Konstitucionālo tiesību teorijā ir atzīts, ka konstitūcijas stabilitāte ir sabiedrības pēctecības galvenais noteikums un pamatgarantija.⁸⁴ Konstitūcijas stabilitāte ir būtiska konstitūcijas iezīme, kas atšķir to no zemāka juridiskā spēka normatīvajiem aktiem.⁸⁵ Jau Latvijas Satversmes sapulces debatēs izskanēja aicinājums nodrošināt Satversmes stabilitāti. *Arveds Bergs* savā runā akcentēja: „[...] bieži Satversmes grozījumi nav vēlami, jo Satversmei ir jābūt kaut kam cietam un noteiktam, kas pēc iespējas maz tiek grozīts. [...] Mūsu interesēs ir uzturēt stabilitāti un pēc iespējas attiecībā uz Satversmes likumu izsargāties no pārgrozījumiem.”⁸⁶

Rakstītās konstitūcijas stabilitāti un negrozāmību konstitucionālais likumdevējs tiecas nodrošināt, nosakot kvalificētu konstitūcijas normu grozīšanas kārtību.⁸⁷ „[Pamata likuma] grozīšanu ne labprāt pielaiž, un tamdēļ arī viņa grozīšanai tiek uzstādītas augstas prasības.”⁸⁸ Lai izdarītu papildinājumus vai grozījumus valsts konstitūcijā, parasti ir nepieciešams ļoti plašs kompromiss parlamentā vai pat jautājuma nodošana izšķiršanai tautas nobalsošanā.

Tomēr līdztekus rakstītās konstitūcijas grozīšanai konstitucionālo tiesību teorijā ir identificētas arī citas formālās konstitūcijas pārveidošanās formas. *Kārlis Dišlers* savulaik rakstījis, ka visās valstīs līdzās rakstītajai konstitūcijai pastāv uz valststiesiskiem precedentiem dibinātas nerakstītas normas, kas rakstīto konstitūciju papildina un

⁸³ Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr. 3, 784. lpp.

⁸⁴ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 48. lpp.

⁸⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Republikos 1992 m. Konstitūcija: nuo pagrindinio įstatymo iki aukščiausiosios teisės. Grām.: *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2007, p. 108 – 112.

⁸⁶ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 10. sēdes 1921. gada 11. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtņīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1575. – 1576.lpp.

⁸⁷ Sal.: Еллинекъ Г. *Конституци, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с.11 – 12; Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 71.

⁸⁸ Sinaiskis V. Lietderība un noteikumi likumu tulkošanā (sakarā ar dep. Goldmana neaizskaramību). *Jurists*, 1928, Nr. 3, 70. sl.

pamazām vairāk vai mazāk pārveido.⁸⁹ Kā pirmie attiecīgo konstitucionālo tiesību fenomenu analizējuši *Pauls Labands* un *Georgs Jellineks*.⁹⁰

Georgs Jellineks konstatēja, ka kvalificēta rakstītās konstitūcijas grozīšanas kārtība praksē nav attaisnojusi uz to liktās cerības.⁹¹ Konstitūcijas teksts noveco, bet kvalificētā grozīšanas procedūra neļauj viegli to pieskaņot valsts iekārtas attīstībai. Lai arī juridiskajā tehnikā ir izplatīta nenoteiktu tiesību jēdzienu lietošana un rīcības brīvības piešķiršana atsevišķiem valsts varas orgāniem, ar ko konstitucionālais likumdevējs mēģina normatīvo aktu fleksibilizēt, tomēr bieži tas nav pietiekami, jo valsts iekārtas attīstība arī var zaudēt sasaisti ar konstitucionālo normu. Šā iemesla dēļ līdzās formālai konstitūcijas normu grozīšanai konstitūcijas teorijā tiek atzīta konstitūcijas pārveidošanās.⁹²

Konstitūcijas grozīšana ir rakstītās konstitūcijas maiņa, kas tiek veikta ar apzinātu konstitucionālā likumdevēja gribas aktu.⁹³ Tas nozīmē konstitūcijas teksta grozīšanu vai papildināšanu, ievērojot konstitūcijā noteikto procedūru.⁹⁴ Savukārt ar konstitūcijas pārveidošanos tiek apzīmētas tās konstitūcijas pārmaiņas, kuras, negrozot konstitūcijas tekstu, rada fakti, kas nav tieši vērsti uz konstitūcijas grozīšanu.⁹⁵ Konstitūcijas pārveidošanās pamatā atrodas politiskā nepieciešamība, proti, sabiedriskās dzīves vai valsts varas īstenošanas kārtības pārmaiņas, kas prasa konstitūcijas izpratnes maiņu.⁹⁶ „[Šādi] pārveidojumi netiek fiksēti ne formālajā konstitūcijā, ne rakstītajos likumos, bet iegūst atzīšanu un spēku konstitucionālo paradumu tiesību veidā, pamazām attīstoties no

⁸⁹ Dišlers K. Latvijas Satversme. Grām.: *Latvieši II*. Balodis K., Šmits P., Tentelis A. (Red.) Rīga: Valters & Rapa, 1932, 147.lpp.

⁹⁰ Korioto S. Prologue. The Shattering of methods in late Wilhelmine Germany. Introduction. Grām.: *Weimar. Jurisprudence of crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 2000, p. 42 – 46.

⁹¹ Еллинекъ Г. *Конституцију, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридическаго книжнаго склада „Право”, 1907, с. 11 – 12.

⁹² Ibid, 1907, с. 4 – 5.

⁹³ Ibid, с. 5.

⁹⁴ Plašāk skat.: Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes grozīšanas kārtība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 7/8, 225. – 234. lpp.

⁹⁵ Еллинекъ Г. *Конституцију, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридическаго книжнаго склада „Право”, 1907, с. 5; Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr. 3, 788. lpp.

⁹⁶ Korioto S. Prologue. The Shattering of methods in late Wilhelmine Germany. Introduction. Grām.: *Weimar. Jurisprudence of crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 2000, p. 45 – 46.

konstitucionālās prakstikas, saskaņā ar reālās dzīves prasībām.”⁹⁷ Līdz ar to formālās konstitūcijas pārveidošanās rezultātā veidojas materiālā konstitūcija – konkrētajā laikā pastāvošais konstitucionālais regulējums.

2) Formālās konstitūcijas pārveidošanās formas

Konstitucionālo tiesību teorijā apzināti paņēmienu, kādā veidā formālā konstitūcija var pārveidoties. *Georgs Jellineks* kā šādus faktus analizējis konstitūcijas iztulkošanu un konvencionālās normas.⁹⁸ Savukārt *Kārlis Dišlers* papildus tam minējis arī parasto likumdošanu, jo „vienkāršie likumi dažreiz ienes pārmaiņu konstitūcijā.”⁹⁹ Līdzās šīm konstitūcijas pārveidošanās formām starpkaru periodā tika iezīmēta arī ceturrtā forma – konstitūcijas lūzumi.¹⁰⁰ Šī forma gan mūsdienu konstitucionālajās tiesībās nav analizējama, jo ar konstitūcijas lūzumu palīdzību tālaika zinātnieki mēģināja leģitimēt autoritāro režīmu nākšanu pie varas apvērsuma ceļā, kā arī izskaidrot valsts iekārtas maiņas, kas šādos gadījumos notika pretēji konstitūcijai.

Konstitūcijas iztulkošana, pēc *Georga Jellineka* ieskata, ir nozīmīgākā konstitūcijas pārveidošanās forma. Konstitūcijas teksts ir spējīgs mainīties atbilstoši tam, kā tas tiek iztulkots.¹⁰¹ Starpkaru periodā konstitūcijas iztulkošanu ir mēģināts ierobežot tikai ar tiesu precedentiem, uzsverot, ka šī konstitūcijas pārveidošanās forma ir juristu prerogātīva.¹⁰² Tomēr *Georgs Jellineks* visupirms kā konstitūcijas iztulkotāju minējis parlamentu.¹⁰³ Līdz ar to konstitūcijas iztulkošanā atbilstoši *Georga Jellineka* ieskatam ietilpst gan konstitūcijas iztulkošana tiesu praksē, gan arī konstitūcijas iztulkošana likumdošanas ceļā.

⁹⁷ Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālajās tiesībās)*. Rīga: A. Gulbis, 1931, 37.lpp.

⁹⁸ Еллинекъ Г. *Конституцију, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 11 – 52.

⁹⁹ Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālajās tiesībās)*. Rīga: A. Gulbis, 1931, 36.lpp.

¹⁰⁰ Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr. 3, 790. - 791. lpp.

¹⁰¹ Еллинекъ Г. *Конституцију, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 12.

¹⁰² Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr. 3, 790. lpp.

¹⁰³ Plašāk skat.: Еллинекъ Г. *Конституцију, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 12 – 17.

Konstitucionālo tiesību teorijā konstitūcijas iztulkošana tiek nodalīta no konvencionālajām normām. Tomēr arī konvencionālo normu veidošanās procesā neapšaubāmi ir nepieciešams attiecīgās situācijas juridisks novērtējums un konstitūcijas normu iztulkošana. Ja konvencionālās normas veidojas apzināti, analizējot gan konstitūcijas normu tvērumu, gan arī iepriekšējo normu piemērošanas praksi, šo normu veidošanās aizsākas ar konstitūcijas iztulkošanu.

Konstitūcijas iztulkošana ir mērķtiecīga darbība, konstitūcijas piemērošanas procesa elements, savukārt konvencionālā norma – kādas iepriekš veiktas darbības rezultāts. Skaidrs nošķirums starp konstitūcijas iztulkošanu un konvencionālām normām nav līdz galam iespējams, jo konvencionālo normu veidošanās ceļā konstitūcijas iztulkošanai ir nozīmīga loma. Konvencionālās normas ir konstitūcijas tālākveidošanas rezultāts, kad ar precedentu palīdzību tiek novērstas konstitucionālā regulējuma nepilnības vai attiecīgais regulējums tiek pielāgots būtiskām apstākļu pārmaiņām. Latvijas konstitucionālajās tiesībās tradicionāli diskusijas par Satversmes piemērošanas praksi valsts varas orgānu darbībā aizsākušās ar attiecīgo Satversmes normu analīzi. *Fēlikss Cielēns* jau 1923. gadā uzsvēra: “Kungi, nevienu likumu nevar tulkot *ad hoc* no viena gadījuma uz otru. Vēl jo vairāk Satversmi nevar tulkot no viena gadījuma uz otru, kā kurā gadījumā mums izliekas labāk.”¹⁰⁴

Līdz ar to konstitūcijas pārveidošanās procesā iespējams iezīmēt pārveidošanās formas un pārveidošanās rezultātus. Konvencionālās normas ir konstitūcijas pārveidošanās rezultāts, kas veidojās konstitūcijas piemērošanas gaitā valsts varas orgānu praksē. Līdztekus tam kā konstitūcijas pārveidošanās rezultātu var minēt judikatūru, ja konstitūcija tiek pārveidota tiesu darbības rezultātā, vai valdošo viedokli, ja pārveidojums iezīmējas tiesību doktrīnā. Savukārt konstitūcijas iztulkošana ir konstitūcijas pārveidošanās nozīmīgākā forma, kurai ir būtiska nozīme gan judikatūras un tiesību doktrīnas atziņu formulēšanā, gan arī konvencionālo normu veidošanās gaitā.

Līdztekus konstitūcijas iztulkošanai kā konstitūcijas pārveidošanās forma varētu pastāvēt neapzināta darbība, proti, kad valsts varas orgāns noteiktos apstākļos rīkojas noteiktā veidā, neveicot iepriekšējo konstitūcijas iztulkošanu. Lai arī varētu apšaubīt, ka

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Saeimas II sesijas 19. sēdes 1923. gada 15. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II sesija (46 sēdes) (no 1923. gada 10. aprīļa līdz 1923. gada 21. jūlijam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923, 521. – 525.sl.

konvencionālās normas var veidoties uz neapzinātu darbību pamata, bez iepriekšējas konstitūcijas iztulkošanas un attiecīgās darbības lietderības izvērtējuma, tomēr Latvijas parlamentārā prakse liecina par pretējo. Arī neapzināta rīcība var radīt valsts varas orgānu pienākumu sekot savai iepriekšējai praksei un veidot konvencionālās normas.¹⁰⁵

Līdz ar to var secināt, ka formālās konstitūcijas pārveidošanās rezultātā veidojas materiālā konstitūcija. Materiālajā konstitūcijā līdztekus formālajai konstitūcijai ietverama konstitūcijas iztulkošana likumdošanas ceļā, judikatūras atziņas par konstitūcijas normu tvērumu un konvencionālās normas. Savukārt konstitūcijas pārveidošanas procesā nozīmīgs faktors ir formālās konstitūcijas normu iztulkošana.

3) Normatīvā iztulkošana

Konstitucionālo tiesību teorijā parasti lielākā uzmanība tiek veltīt tiesu veiktajai konstitūcijas iztulkošanai un konvencionālajām normām. Taču *Georgs Jellineks* konstitūcijas iztulkošanu visupirms saistīja tieši ar parlamenta darbību. Tieši parlaments kā likumdevējs likumdošanas ceļā primāri noteic konstitūcijas robežas un konkretizē konstitucionālo regulējumu. Tāpat parlaments kā pirmais vērtē pieņemto likumu satversmību, proti, pārbauda savas rīcības atbilstību konstitūcijai. Kā īpaša parlamenta prerogatīva konstitūcijas pārveidošanā minama tā tiesības noteikt pašam sev darbības kārtību, proti, konkretizēt parlamentāro procedūru konstitucionālo regulējumu.¹⁰⁶ Lai arī konstitucionālās tiesas ir ietekmējušas šo parlamenta kompetenci, tomēr vēl joprojām daudzi konstitūcijas iztulkošanas jautājumi tiek izlemti likumdošanas ceļā.

Parlamenta veikto konstitūcijas iztulkošanu, formālās konstitūcijas regulējumu detalizējot un izvēršot parastajos likumos, var apzīmēt kā normatīvo iztulkošanu. Parlaments, normatīvi iztulkojot konstitūcijas normas, sniedz konstitūcijas oficiālu iztulkojumu. Atsevišķi Saeimas deputāti starpkaru periodā pauduši viedokli, ka Satversmes iztulkošana parastās likumdošanas ceļā uzskatāma par autentisko iztulkošanu. Piemēram, *Fēlikss Cielēns* debatēs par Saeimas tiesībām likumdošanas ceļā lemt pretēji

¹⁰⁵ Plašāk skat.: Pleps J. Parlaments pret tiesu, prezidents pret parlamentu. Deputāta Jāņa Goldmaņa imunitātes lieta. *Jurista Vārds*, 2010. 6. aprīlis, Nr. 14(609).

¹⁰⁶ Plašāk skat.: Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 12 – 17.

Latvijas Senāta sniegtam Satversmes iztulkojumam atzina: „Ja arī šinī gadījumā mums ir gadījušās kādas domstarpības Satversmes tulkošanā vai viņas piemērošanā, tad, saprotams, Saeima ir tā likumdošanas iestāde, kas var attiecīgos konkrētos likumus papildināt, detalizēt viņus šādā vai tādā virzienā, protams, nerunājot pretim mūsu Satversmei, ne viņas burtam, ne viņas garam.”¹⁰⁷

Tiesību teorijā atzīts, ka autentiskā iztulkošana notiek gadījumos, kad normas radītājs iztulko normu, ko pats radījis.¹⁰⁸ Arī Latvijas tiesu praksē tiesību normas autentiskās iztulkošanas tiesības atzītas par likumdevēja prerogatīvu: „Autentisks iztulkojums ir viens no likuma tiešā jēguma noskaidrošanas gadījumiem, kad pats likumdevējs likuma neskaidrības vai nepareizas piemērošanas dēļ ir spiests nodibināt likuma īsto izpratni ar speciālu likuma normu. Autentiska iztulkojuma nozīmi neiegūst katra norma, kura paskaidro citas normas saturu, bet vienīgi tāda, kura izdota ar nolūku izskaidrot citu normu. [...] autentisks iztulkojums ir saistošs neatkarīgi no viņa pareizības vai nepareizības kā likumdošanas akts, ar vēlāka likuma spēku pret agrāko likumu. [...] jaunizdotā normā noteikti jāizpaužas likumdevēja nolūkam vienīgi pastiprināt un izskaidrot jau pastāvošu normu.”¹⁰⁹

Vērtējot parlamenta tiesības autentiski iztulkot konstitūciju, jāņem vērā Latvijā pastāvošo normatīvo aktu daļījumu satversmes un parastajos likumos. „Satversme nošķir likumdošanas varu un satversmes varu, proti, tiesības pieņemt un grozīt Satversmi. [...] Satversmes grozīšanai, t.i., satversmes varas īstenošanai Satversmē ir noteiktas stingrākas prasības.”¹¹⁰ Satversmes autentisku iztulkojumu var sniegt tikai Satversmes grozījumu

¹⁰⁷ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 784.sl.

¹⁰⁸ Melķis E. *Tiesību normu iztulkošana*. 2. papildinātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 57. lpp.

¹⁰⁹ Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 1932. gada 6. maija spriedums Nr. 6. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 239. – 240. lpp.

¹¹⁰ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas

ceļā; pieņemot parastu likumu, parlaments nevar autentiski iztulkot Satversmi. Kā norādījis *Arveds Bergs*: „Mēs gribam piespiest i Senātu, i visas citas iestādes Satversmi citādi saprast, nekā autentiski tulkojot tā būtu jāsaprot. Tā ir Satversmes grozīšana. To mēs varam izdarīt Satversmes grozīšanas ceļā, bet ne vienkārša likuma ceļā, kaut arī to ierakstot kriminālprocesa likumā vai arī kur citur.”¹¹¹

Līdz ar to Satversmes autentiskā iztulkošana nepieciešamības gadījumā veicama ar grozījumiem Satversmē, proti, tas ir konstitucionālā likumdevēja ekskluzīvās kompetences jautājumus. Savukārt likumdevējam Satversme piešķir tiesības tās regulējumu izvērst likumos.¹¹² Šis pilnvarojums nav uzskatāms par tiesībām autentiski tulkot Satversmi, bet gan par tiesībām konkretizēt Satversmes regulējumu likumdošanas ceļā.

Piemēram, Satversmes 42. pants piešķir Valsts prezidentam valsts bruņotā spēka augstākā vadoņa funkcijas. Tā kā praksē attiecīgo funkciju tvērums bija neskaidrs, atsevišķi autori aicināja Saeimu pieņemt likumu, kas regulētu šo jautājumus, un „ar to pašu atšifrējot un ieliekot konkrētu saturu līdz šim tikai dekoratīvā [Satversmes] 42. panta pirmā tēzē.”¹¹³

Likumos veiktu Satversmes normu normatīvo iztulkošanu tiesību zinātnē atzina par „dabīgu mūsu Satversmes papildinājumu un tālākizveidojumu”.¹¹⁴ Tomēr šāds likumdevēja veikts konkretizējums neiegūst Satversmes normu spēku. Tādēļ tiesību piemērotājam ir pienākums pārbaudīt likumdevēja pieņemto normu, kas konkretizē Satversmes regulējumu, satversmību, proti, vai likumdevējs nav rīkojies *ultra vires*.

Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 56.1. – 56.2. punkts.

¹¹¹ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma, 781. sl. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 781.sl.

¹¹² Plašāk skat.: Pleps J. Latvijas pagaidu satversmju iztulkošana (II). *Likums un Tiesības*, 2009, Nr. 3(115), 76. – 78. lpp.

¹¹³ Akmens A. Mūsu militārā likumdošana. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1927, Nr.6/7, 224.lpp.

¹¹⁴ Turpat.

4) Konvencionālās normas

Konvencionālo normu veidošanās ir dabisks konstitūcijas tālākveidošanas process, kad ar precedentu palīdzību tiek novērstas konstitucionālā regulējuma nepilnības vai attiecīgais regulējums tiek pielāgots būtiskām apstākļu izmaiņām. Konvencionālās normas ir miesa, kas ietērpj likumu izkaltošos kaulus, tās liek konstitūcijai strādāt un notur to sasaistē ar ideju attīstību.¹¹⁵ Līdz ar to konvencionālās normas aizpilda robus valsts iekārtas juridiskajā konstrukcijā.¹¹⁶

Konvencionālo normu teorija lielākoties veidojusies britu konstitucionālo tiesību zinātnē. Jēdzienu *conventions of Constitution* ieviesa Frīmena pētījums „The Growth of the English Constitution” 1782. gadā,¹¹⁷ bet to padziļināti izstrādāja *Alberts Venns Daisijs* savā hrestomātiskajā darbā „Introduction to the study of the Law of the Constitution”.¹¹⁸ Šajā darbā ir izvirzīta koncepcija par konstitucionālo tiesību sistēmu veidojošajiem diviem elementiem – normām, kas pēc savas būtības ir īsti likumi (parlamenta statūti, *common law*, precedenti), un normām, kas pēc savas būtības nav likumi, – konvencionālajām normām. Konvencionālas normas veido vienošanās, politiskā lietderība, ieradumi un paražas, kuras gan regulē valsts varas orgānu darbību, bet savā būtībā šīs normas nav likumi, jo nebauda tiesas aizsardzību.¹¹⁹

Georgs Jellineks, visumā atbalstot šādu konstitucionālo tiesību avotu dalījumu, tomēr norādījis, ka jēdziens *convention* pārlieku balstās uz kļūdainu pieņēmumu, ka šādu normu veidošanās pamatā atrodas tiesisko dalībnieku apzināta vienošanās. Parasti konvencionālas normas veidojas prakses gaitā un savu saistošo spēku smeļ nevis tiesisko attiecību dalībnieku pārliecībā par attiecīgā priekšraksta saistošo raksturu, bet gan ilgajā faktiskajā piemērošanā.¹²⁰

¹¹⁵ Barnett H. *Constitutional and Administrative Law*. London: Cavendish Publishing Limited, 1995, p.27. – 28.

¹¹⁶ Loveland I. *Constitutional Law. A Critical Introduction*. London, Dublin and Edinburgh: Butterworths, 1996, p.333.

¹¹⁷ Freeman E. A. *The growth of the English Constitution*. Leipzig: Bernhard Tauchnitz, 1872, p.157.

¹¹⁸ Дайси А. В. *Основы государственного права Англии*. Москва: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1907, с.416. – 478.

¹¹⁹ Ibid, с.27. – 29.

¹²⁰ Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с.35.

Konvencionālo normu veidošanās galvenie priekšnoteikumi ir konstitucionālā regulējuma nepilnības, šī regulējuma novecošana laika gaitā vai konstitucionālā likumdevēja kļūdas. Lielā mērā šādu normu veidošanos sekmē arī konstitucionālo normu grozīšanas kvalificētā kārtība, kas padara konstitucionālo regulējumu neelastīgu. Konvencionālās normas var papildināt vai pārveidot konstitucionālo regulējumu, taču šīs normas nedrīkst nonākt pretrunā ar attiecīgās konstitucionālās iekārtas pamatprincipiem. Konvencionālo normu būtība pati par sevi ir novecojušu konstitucionālo normu aizstāšana tālākveidošanas ceļā. Konvencionālu normu veidošanās procesā vienlīdz liela nozīme ir kā tiesībām, tā arī politiskajai lietderībai.

Konvencionālas normas pamatā atrodas precedents – valsts varas orgāna darbība, izšķirot kādu pirmreizēju valsts varas īstenošanas problēmu. Šis precedents izveido konvencionālu normu, ja tiesisko attiecību subjekti nākotnē līdzīgos apstākļos atkārtoti šos precedentus, attiecīgajā praksē nav pretrunīgu precedentu un ir iespējams noteikti un nepārprotami konstruēt tiesību normas sastāvu.

Arī Satversmes izvērtēšanā nedrīkst vadīties tikai no rakstītā konstitūcijas teksta un citiem normatīvajiem tiesību aktiem, bet jāņem vērā arī valststiesiskie precedenti, kas izveido konvencionālās normas, un Satversmes īstenošana konstitucionālajā praksē.¹²¹

Satversmes tiesa ir akceptējusi konvencionālo normu pastāvēšanu un pieļāvusi tās kā konstitucionālo tiesību avotu. Satversmes tiesa uzsvēra: „[Satversmes 21. pantā] ietvertais jēdziens „kārtības rullis” iztulkojams plašāk, proti, kā tādu normu kopums, kuras regulē parlamenta darbību. [...] Kārtības rullis neaizliedz tādu lietu izskatīšanu, kas nav tieši paredzētas Kārtības rullī. Tāpat Kārtības rullis neliedz izskatīt lietas saskaņā ar parlamentārajām paražām, ciktāl tās nav pretrunā ar Kārtības rulli. Taču viens no parlamentārās darbības pamatprincipiem prasa, lai pirms šādu lietu izskatīšanas būtu skaidra to izskatīšanas kārtība. Ja nav iedibinātu paražu, Saeimai, pirms tā uzsāk attiecīgās lietas apspriešanu, jānosaka izskatīšanas kārtība.”¹²²

¹²¹ Sal.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 36.lpp.

¹²² Par Saeimas 1998.gada 30.aprīļa lēmumu par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam: Satversmes tiesas 1998.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 14.jūlijs, Nr. 208/210(1269/1271). Sprieduma secinājumu daļas 3. punkts.

Šajā spriedumā Satversmes tiesa, kā norāda tiesas secinājumi, pieļāva parlamentāro paražu kā konvencionālo normu paveida pastāvēšanu, kā arī norādīja kārtību, kādā var veidoties jaunas parlamentārās paražas.

Līdzīgi arī parlamentārajās debatēs likumdevējs bieži atsaucies uz savu iepriekšējo praksi, lai pamatotu noteiktas rīcības satversmību. Saeimas debatēs par Satversmes 29. un 30. panta piemērošanas kārtību *Fricis Menderts* īpaši uzsvēra: „Saeima vienmēr ir apspriedusi katru gadījumu atsevišķi, augstais nams minētos pieprasījumus nodevis Saeimas deputātu lietu izmeklēšanas komisijai, un komisija ir devusi atzinumu – deputātu soda izciešanai neizdot. No jūsu puses, labā spārna kungi, nav ienācis ne mazākais protests, ka tādi lēmumi nav vajadzīgi un ka prokuroram ir jau dota tiesība attiecīgu deputātu sēdināt cietumā. Ar to es gribu konstatēt, ka šinī, tā iepriekšējā Saeimā, ir pastāvējusi prakse, un likuma tulkojums nodibināts ar precedentu – kam pie valststiesību normu tulkošanas ir nozīme – proti, ka pēc tam, kad deputāts izdots tiesāšanai un tam piespriests sods, saistīts ar brīvības atņemšanu, tad šāda soda izpildīšanai vajadzīgs atsevišķs Saeimas lēmums. Tāds ir likuma tulkojums ar precedentiem, un tas ir ievērojams, jo precedentiem ir sevišķa nozīme valststiesību normu tulkošanā.”¹²³

Starpkaru periodā izveidojās virkne konvencionālo normu, kas regulēja atsevišķu valsts varas orgānu kompetenču īstenošanas kārtību. Piemēram, šajā laikā izveidojās konvencionālā norma, ka Valsts prezidents sasauca un vada Ministru kabineta pirmo sēdi.¹²⁴ Tāpat praksē izveidojās kārtība, kādā aizejošie ministri kabineta maiņas gadījumā nodeva savus resorus jaunajiem ministriem – Valsts prezidents šādos gadījumos izdeva Ministru prezidenta līdzparakstītu rīkojumu par resoru nodošanu.¹²⁵ Ar konvencionālu normu Valsts prezidents ieguva tiesības slēgt valsts vārdā starptautiskos līgumus, jo Satversmes likums paredz tikai Valsts prezidenta tiesības izpildīt Saeimas lēmumus par starptautisku līgumu ratificēšanu (Satversmes 41. pants).¹²⁶

¹²³ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 791. sl.

¹²⁴ Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr.11/12, 252.lpp.

¹²⁵ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 178.lpp.

¹²⁶ Šīmans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šīmans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1998, 28.lpp.

Alberts Venns Daisijs savulaik uzsvēra, ka konvencionālās normas nav īstas tiesību normas, jo tās nebauda tiesas aizsardzību.¹²⁷ Konvencionālās normas pārkāpums ir antikonstitucionāla rīcība, taču neviena tiesa nevar uzsākt vainīgās personas vajāšanu par šādu rīcību. Tāpat britu tiesībās nepastāvēja regulējums, kas konvencionālo normu pārkāpuma izvērtēšanu nodotu tiesas ieskatam.¹²⁸ Šā iemesla dēļ daudzi *Alberta Venna Daisija* mācekļi secināja, ka antikonstitucionāla rīcība nav prettiesiska, jo tiesām likumi neparedz kompetenci nodrošināt un kontrolēt konvencionālo normu ievērošanu.¹²⁹

Mūsdienās tiesu attieksme pret konvencionālajām normām ir būtiski mainījies. Tiesas atzīst konvencionālo normu pastāvēšanu un tās izmanto konstitucionālo normu interpretācijā. Mūsdienās tiesām Lielbritānijā ir jāņem vērā konvencionālās normas, izlemjot daudzus valststiesību jautājumus.¹³⁰

Arī Satversmes tiesas praksē lietās, kurās ir skatīti valsts varas orgānu mijiedarbības jautājumi, gana bieži ir bijušas atsauces uz iepriekšējo praksi. Šajā ziņā varētu pat atzīmēt, ka iepriekšējai praksei ir pārliecinošāks spēks kā Satversmes normu interpretācijai. Tas saistās ar apstākli, ka Satversmes lakonisko pantu interpretācija vienmēr ir apšaubāma, savukārt iepriekšējā prakse empīriski pārliecina.

Līdz ar to, lemjot par valsts varas orgānu pilnvarām to savstarpējās attiecībās, ir pieļaujama atsaušanās uz konvencionālajām normām. Konstitucionālajai tiesai, izlemjot jautājumus par Satversmes normu tvērumu, ir jāņem vērā konvencionālo normu pastāvēšana. Taču konvencionālās normas konstitucionālajai tiesai nav saistošas, proti, konstitucionālajai tiesai ir jāpārbauda šādu konvencionālo normu atbilstība konstitūcijai.¹³¹ Galīgais konstitucionālās tiesas nolēmums vai nu sankcionēs konvencionālo normu, ja atzīs pārbaudāmo rīcību par konstitucionālu, vai arī to atcels, secinot, ka tiesai iesniegtais pieteikums ir pamatots. Abos gadījumos konvencionālā norma tiktu aizstāta ar saistošu konstitucionālās tiesas interpretāciju.

¹²⁷ Дайси А. В. *Основы государственного права Англии*. Москва: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1907, с.28.

¹²⁸ Ibid, с.442.

¹²⁹ Chambers A. M. *A Constitutional history of England*. 6th ed. London: Methuen & Co Ltd., 1923, p.2.

¹³⁰ Street H., Brazier R. *Constitutional and Administrative Law de Smith*. 5th ed. Harmondworth: Peanguin Books, 1985, p.42.

¹³¹ Mesonis G. Konstitucinis paprotys konstitucijos interpretavimo procese. *Jurisprudencija*, 2010, t.2(120), p.66.

5) Judikatūra

Judikatūra aptver galvenokārt augstāko tiesu nolēmumu kopumu, kas ir pieejami sabiedrībai un satur abstrakta rakstura juridiskas atziņas. Pie judikatūras nepieder atcelti un acīmredzami kļūdaini tiesas nolēmumi.¹³² Šādā kontekstā judikatūra jānošķir no tiesu prakses, kas ir plašāks jēdziens, aptverot tiesu darbību kopumā.¹³³

Ikvienai tiesai ir tiesības iztulkot jebkuru normatīvo aktu, arī Satversmi. Satversmes efektīva piemērošana tiesību praksē nav iespējama bez tās iztulkošanas. Latvijas tiesu nolēmumos var rast daudz vērtīgu atziņu par atsevišķu Satversmes normu tvērumu un to piemērošanas niansēm. Jo sevišķi augstu vērtējams administratīvo tiesu un jo īpaši Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta (turpmāk – Augstākās tiesas Senāts) ieguldījums šajā jomā. Ne bez pamata atzīts, ka „administratīvo tiesu devums vispārējo tiesību principu izpratnes attīstīšanā, cilvēktiesību nostiprināšanā un nenoteikto tiesību jēdzienu konkretizēšanā publisko tiesību jomā tuvinās Satversmes tiesas ieguldījumam.”¹³⁴

Piemēram, kādā lietā Augstākās tiesas Senāts norādījis, ka “Satversmes 92. pants vispārīgi garantē, ka personai jābūt tiesībām vērsties tiesā, taču tas nenosaka, ka lieta tiks izskatīta tādā kārtībā, kādā persona to vēlēšies. Ikvienas tiesas kompetenci lietu izskatīšanā noteic procesuālo tiesību normas, kuras ir saistošas arī personām.”¹³⁵ Šis secinājums nozīmē, ka Satversmes 92. pants negarantē personai tiesības izvēlēties tiesas procesu, kādā aizsargāt savas aizskartās tiesības un likumīgās intereses, respektīvi, personai šajā gadījumā jāievēro procesuālie likumi, kuros noteikta lietu pakļautība un piekritība atsevišķām tiesām.

Tāpat Augstākās tiesas Senāts sniedzis principiālu Satversmes 103. panta iztulkošanu, norādot, ka pulcēšanās brīvību var īstenot tikai vairākas personas.

¹³² Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs, Nr.68(2833).

¹³³ Plašāk skat.: Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. *Jurista Vārds*, 2005. 8. marts, Nr.9(364).

¹³⁴ Višķere I. Krājuma „Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007” anotācija. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2008, XVI lpp.

¹³⁵ Par tiesas atteikšanos pieņemt pieteikumu (Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 1. punkts). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 28. septembra lēmums lietā nr. SKA-228. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 719. lpp. Lēmuma 9.punkts.

Gadījumos, kad savu viedokli publiski pauž tikai viena persona, attiecīgais jautājums apspriežams Satversmes 100. panta kontekstā: „Vārds „pulcēšanās” pats par sevi norāda uz vairāku cilvēku dalību. Ja persona viena pauž savus uzskatus, tad šajā gadījumā tā īsteno savas tiesības uz vārda brīvību, nevis pulcēšanās brīvību. [...] ar pulcēšanās brīvību tiek aizsargāta vairāku personu sanākšana kopā, kas īstenota ar nodomu un ir saistīta ar konkrētu mērķi (paust informāciju vai viedokļus par noteiktu jautājumu).”¹³⁶

Administratīvo tiesu praksē veiksmīgi iztulkotas ne vien Satversmē noteiktās pamattiesības, bet arī konstitucionālie principi. Piemēram, Augstākās tiesas Senāts atzinis, ka no valsts varas dalīšanas principa izriet, ka administratīvā tiesa nav tiesīga pieņemt lēmumus, kas ir izpildvaras kompetencē.¹³⁷ “Tiesas funkcija ir kontrolēt valsts pārvaldes darbības tiesiskumu, nevis valsts pārvaldes vietā pieņemt lēmumu par lietderību. Citādi tiesa faktiski funkcionāli iekļautos valsts pārvaldē, kļūtu par augstāku valsts pārvaldes iestādi. Tādēļ tiesa var pārbaudīt tikai to, vai valsts pārvalde, izmantojot savu rīcības brīvību, ir rīkojusies tiesiski.”¹³⁸

Taču Latvijas tiesu secinājumiem par atsevišķu Satversmes normu tvērumu ir tikai autoritātes spēks, proti, atbilstoši judikatūras teorijai šīs atziņas saista tiktāl, ciktāl tās ir argumentētas un pārliecinošas.

Atšķirīgi vērtējami Satversmes tiesas veiktie Satversmes iztulkojumi. Saskaņā ar Satversmes 85. pantu Satversmes tiesa ir valsts varas orgāns, kas var izvērtēt likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei. Veicot šo izvērtēšanu, Satversmes tiesa nosaka, kāds ir attiecīgo Satversmes normu tvērums un saturs. Satversmes tiesas spriedumā sniegtā Satversmes interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību

¹³⁶ Pulcēšanās brīvības tvērums; uzskatu paušanas tiesiskā daba. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. SKA-457. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2006*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2007, 495. – 502. lpp. Sprieduma 13.1.punkts.

¹³⁷ Par indivīda subjektīvajām tiesībām iestādes faktiskās rīcības gadījumā (Administratīvā procesa likuma 31. un 89. pants). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 18. maija lēmums lietā nr. SKA-117. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 691. lpp. Lēmuma 9.punkts.

¹³⁸ Par iestādes izmantotās rīcības brīvības tiesiskumu (Būvniecības likuma 31. pants). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 7. septembra spriedums lietā nr. SKA-120. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 307. lpp. Sprieduma 6.punkts.

institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām (Satversmes tiesas likuma 32. panta otrā daļa).¹³⁹

Līdz ar to Satversmes tiesas sniegtā Satversmes interpretācija citiem valsts varas orgāniem ir *de iure* saistoša. Tas savukārt nozīmē, ka Satversme piemērojama atbilstoši Satversmes tiesas sniegtajai interpretācijai. Satversmes tiesas sniegto interpretācijas neievērošana vai rīkošanās pretēji tai uzskatāma par juridisku kļūdu, jo Satversmes tiesas interpretācija nav apšaubāma.¹⁴⁰ Šā iemesla dēļ Latvijas tiesību zinātnē ir pat izteikts viedoklis, ka Satversmes tiesas spriedums būtu uzskatāms par normatīvu tiesību aktu. *Mārtiņš Pāparinskis* norādījis: „Satversmes tiesas spriedumam piemīt ne tikai uz pagātni vērsts spēks, atceļot antikonstitucionālo tiesību normu, bet arī uz nākotni vērsts spēks, sašaurinot normatīvo aktu izdevējstādes kompetenci. [...] Satversmes tiesas spriedums tālu pārsniedz tiesību normu piemērošanas aktam noteiktās robežas, tas jāatzīst par savdabīgu un nošķirtu, tomēr normatīvo tiesību aktu.”¹⁴¹

Mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī konstitucionālās tiesas nolēmumiem ir principiāla nozīme konstitūcijas iztulkošanā. Šis fenomens konstitucionālajās tiesībās pat sekmējis judikatīvās konstitūcijas (*Jurisprudencinē Konstitūcija, Jurisprudential Constitution*) koncepta attīstību. Judikatīvo konstitūciju veido divi nešķirami konstitucionāli normatīvās īstenības elementi – konstitūcija kā normatīvs akts ar augstāko juridisko spēku un konstitucionālās tiesas judikatūra, kurā šis akts tiek pilnveidots un attīstīts. Demokrātiskā tiesiskā valstī konstitūcijas principu un normu saturu noteic konstitucionālās tiesas judikatūra; tos nevar iztulkot un piemērot pretēji konstitucionālās tiesas lemtajam. Konstitucionālās tiesas veiktā konstitūcijas oficiālā iztulkošana ir saistoša gan likumdevējam, gan tiesību piemērotājam.¹⁴²

Attiecīgās atziņas gan savulaik Latvijas parlamentārajās debatēs ir akceptējis arī *Arveds Bergs*, aizstāvot Latvijas Senāta tiesības juridiski saistoši iztulkot Satversmi: „Mūsu Satversmi tulko Senāts. Tā ir autentiska tulkošana, un mums ar to jāapmierinās, jo Senāts ir vienīgais mūsu likumu autentiskais tulkotājs. [...] Valdībai taču jāpadodas tam

¹³⁹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 30. decembris, Nr.205(4191).

¹⁴⁰ Sal.: Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. *Jurista Vārds*, 2005. 8. marts, Nr.9(364).

¹⁴¹ Pāparinskis M. Satversmes tiesas spriedums kā normatīvs tiesību akts. *Likums un Tiesības*, 5. sējums, 2003, Nr. 5(45), 146. – 148.lpp.

¹⁴² Plašāk skat.: Jarašiūnas E. Jurisprudencinē konstitūcija. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90), p. 24 – 33; Jarašiūnas E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemas. *Jurisprudencija*, 2009, t. 1(115), p. 39 – 70.

tulkojumam, kādu dod autentiska likumu tulkošanas iestāde. Tas ir Senāts, un neviena cita iestāde. [...] Kā Senāts iztulkojis, kā jāsaprot mūsu Satversme, tādā garā un tādā saturā tā ir saistoša visām mūsu iestādēm.”¹⁴³ Arveds Bergs arī atzina, ka tiesas formulētie Satversmes iztulkojumi ir Satversmes sastāvdaļa: „Mums nevar būt citu domu, kā tikai tāda, ka Senāts ir likuma tulkotājs, un Senāta tulkojumiem mums ir jāpadodas. Var teikt, ka mūsu Satversme ir tas, kas ir rakstīts plus tas, kā Senāts to iztulkojis. Runājot paradoksi, varētu teikt, ka Senāta paskaidrojumi ir Satversmes sastāvdaļa.”¹⁴⁴

¹⁴³ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 780. – 782.sl.

¹⁴⁴ Turpat, 799.sl.

2. nodaļa. Tiesības iztulkot Satversmi

1. Valsts varas funkcija

1) Valsts varas kompetence

Satversmes iztulkošanu kā valsts konstitūcijas normu satura noteikšanu var aplūkot kā vienu no valsts kompetences elementiem. Atbilstoši valsts suverenitātes principam tikai valsts pati var juridiski saistoši izlemt jautājumu par savas konstitūcijas normu saturu un to piemērošanu. Tā ir viena no valsts neatkarības garantijām.¹⁴⁵ Līdz ar to gan tiesības pieņemt un grozīt konstitūciju, gan arī tiesības iztulkot konstitūcijas normas ir mūsdienu neatkarīgas valsts kompetences būtisks elements.

Vispārējā mācībā par valsti atzīts, ka valsts konstitūcijas noteiktajās robežās ir viskompetenta (omnipotenta), proti, tā ir tiesīga regulēt visus valsts dzīves jautājumus, pieņemot juridiski saistošus lēmumus.¹⁴⁶ Šo valsts kompetenci tiesību zinātnē sadala atsevišķās valsts varas funkcijās.¹⁴⁷ Valsts kompetences sadalījums valsts varas funkcijās ļauj precīzi raksturot atsevišķa valsts kompetences elementa īstenošanas nosacījumus, kā arī sniedz priekšstatu par attiecīgās valsts konstitūcijā noteikto valsts varas dalīšanas modeli. Satversmes tiesa savā praksē ir norādījusi, ka „nav iespējams analizēt valsts varas īstenošanas kārtību, kādas valsts varas institūcijas statusu un kompetenci, apejot jautājumu par varas dalīšanu. Varas dalīšanas principa īstenošana ir mūsdienu valsts varas organizācijas tiesību centrālais problēmpunkts.”¹⁴⁸

¹⁴⁵ Sal.: Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Blūzma V., Buka A., Deksnis E. B., Jarinovska K., Jundze I., Jundzis T., Levits E. *Eiropas tiesības*. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 588. – 589. lpp.

¹⁴⁶ Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. *Jaunā Pārvalde*, 2002, Nr. 2, 4. lpp.

¹⁴⁷ Plašāk skat.: Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: Izdevis A. Gulbis, 1930, 30. – 38. lpp.

¹⁴⁸ Par Prokuratūras likuma 1. panta pirmās daļas, 4. panta pirmās daļas, 6. panta trešās daļas, 22. panta un 50. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 58., 82., 86. un 90. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2006-12-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 28. decembris, Nr. 206(3574). Sprieduma 6. punkts.

Valsts vara atbilstoši Satversmē noteiktajam valsts varas dalīšanas modelim funkcionāli tiek sadalīta likumdošanas, tiesas spriešanas un izpildvaras darbībās.¹⁴⁹ Šāds iedalījums ir tradicionāls dažādu valstu konstitucionālajās tiesībās, lai gan šajās valstīs var atšķirties atsevišķu valsts varas funkciju apjoms.¹⁵⁰

Tiesību teorijā un tiesu praksē akceptēta pieeja definēt tikai likumdošanas un tiesas spriešanas darbību. Atbilstoši šai pieejai izpildvaras darbība ir tā valsts darbība, kas nav ne likumdošana, ne tiesas spriešana.¹⁵¹ Likumdošana Satversmes tiesas praksē ir definēta kā likumu pieņemšana, proti, tiesību kādu jautājumu noregulēt ar likumu īstenošana.¹⁵² Savukārt tiesas spriešana ir strīda izšķiršana kontradiktorisks procesā starp diviem vai vairākiem dalībniekiem, pamatojoties uz tiesību normām.¹⁵³ Jāuzsver, ka Satversmes tiesa likumdošanas un tiesas spriešanas darbību definējusi ļoti šauri.

Augstākās tiesas Senāts ar likumdošanas darbību apzīmējis jebkura līmeņa ārējo normatīvo aktu izdošanu.¹⁵⁴ *Fjodors Kokoškins* likumdošanas darbībā ietvēra objektīvo tiesību normu pieņemšanu, to iedalot parastajā un satversmes likumdošanā.¹⁵⁵ Turpretī Satversmes tiesas praksē likumdošanas darbībā tiek ietverta tikai Saeimas un Latvijas pilsoņu kopuma kompetence pieņemt likumus.¹⁵⁶ Satversmes tiesa uzsvērusi, ka

¹⁴⁹ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 10.2. punkts.

¹⁵⁰ Plašāk skat.: Еллинек Г. *Общее учение о государстве*. Санкт-Петербург: Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1908, с. 447 - 454; Косошкин Ф. Ф. *Лекции по общему государственному праву*. Москва: Зерцало, 2004, с. 184 – 189.

¹⁵¹ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 10.2. punkts.

¹⁵² Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr. 203(3361). Sprieduma 12. punkts.

¹⁵³ Par Civilprocesa likuma 449. panta ceturtajā daļā ietvertās normas vārdu „un trešajā daļā” un Zemesgrāmatu likuma 98. panta piezīmes atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005-18-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 21. marts, Nr. 46(3414). Sprieduma 16.1. punkts.

¹⁵⁴ Par prokurora lēmuma pārsūdzēšanu. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKA-39. *Jurista Vārds*, 2004. 11. maijs, Nr. 17(322). Lēmuma 11. punkts.

¹⁵⁵ Косошкин Ф. Ф. *Лекции по общему государственному праву*. Москва: Зерцало, 2004, с. 186 – 189.

¹⁵⁶ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām””

Satversme nošķir likumdošanas varu un satversmes varu, proti, tiesības pieņemt un grozīt Satversmi.¹⁵⁷ Līdz ar to Satversmes grozīšana neietilpst likumdošanas darbībā. Tāpat Satversmes tiesa arī norādījusi, ka Ministru kabineta noteikumu izdošana, īstenojot likumdevēja deleģējumu, uzskatāma par pārvaldes darbību.¹⁵⁸ No Satversmes tiesas prakses izriet, ka gan Ministru kabineta noteikumu, gan arī citu ārējo normatīvo aktu, kas tiek izdoti uz atsevišķa likumdevēja deleģējuma pamata, pieņemšana ir pārvaldes darbība.¹⁵⁹

Arī tiesas spriešanas funkcija dažkārt tiek definēta plašāk nekā to ir atzinusi Satversmes tiesa. Augstākās tiesas Senāts ir vienādojis tiesas spriešanas funkciju ar funkcijām, kuras īsteno tiesu iestādes.¹⁶⁰ Pēc Augstākās tiesas Senāta ieskata, par tiesas spriešanas funkciju jāatzīst tādu lietu izskatīšana tiesā, kurā tiek ievērots kontradiktors princips (*principle of adversality*), proti, procesā jāpiegalās vismaz divām pusēm ar pretējām interesēm, savukārt gala lēmums jāpieņem neatkarīgam

atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr. 203(3361). Sprieduma 12. punkts.

¹⁵⁷ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 56.1. punkts.

¹⁵⁸ Par Ministru kabineta 2002. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 165 “Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība” 2. punkta vārdu un skaitļu “(bet ne agrāk kā no dienas, kad persona sasniegusi 15 gadu vecumu, izņemot šo noteikumu 40. punktā norādīto gadījumu)” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 91. un 109. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. 2007-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 12. oktobris, Nr. 165(3741). Sprieduma 14. punkts.

¹⁵⁹ Sal.: Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimitācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. *Likums un Tiesības*, 2002, 4. sējums, Nr. 9(37), 261. – 268. lpp.

¹⁶⁰ Skat.: Par prokurora lēmuma pārsūdzēšanu. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKA-39. *Jurista Vārds*, 2004. 11. maijs, Nr. 17(322). Lēmuma 11. punkts.; Par Senāta pilnvaru apjomu, izskatot blakus sūdzību. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 26. aprīļa lēmums lietā Nr. SKA-199. *Jurista Vārds*, 2005. 29. novembris, Nr. 45(400). Lēmuma 8. punkts.

arbitram – tiesai.¹⁶¹ Pārējos gadījumos tiesu iestādes īsteno izpildvaras funkcijas, kas ar likumu nodotas to kompetencē.¹⁶²

Ņemot vērā šo valsts kompetences dalījumu, nepieciešams noskaidrot, kādai valsts darbībai pierēķināmas tiesības iztulkot Satversmi. Satversmes iztulkošana var tikt veikta ar likumu pieņemšanu, taču Satversmes normatīva iztulkošana demokrātiskā tiesiskā valstī, kurā izveidota atsevišķa konstitucionālā tiesa, noteikti nav ekskluzīva likumdevēja kompetence. Tāpat arī jāatzīmē, ka ne vienmēr jautājumu par Satversmes normu tvērumu izlemj tiesa kontradiktorkā procesā. Tādēļ tiesību iztulkot Satversmi ietveršana likumdošanas vai tiesas spriešanas darbībā neapšaubāmi sašaurinātu šo tiesību apmēru.

Secinot, ka tiesības iztulkot Satversmi neietilpst ne likumdošanas, ne tiesas spriešanas darbībā, loģisks šķistu secinājums, ka Satversmes iztulkošana ir izpildvaras darbība. Taču šajā gadījumā jāņem vērā, ka Satversmes normu iztulkošana ir neatņemama Satversmes piemērošanas procesa sastāvdaļa. Tā kā Satversmi piemēro, īstenojot gan izpildvaras, gan tiesas spriešanas, gan arī likumdošanas darbību, tad Satversmes iztulkošana kā Satversmes piemērošanas procesa sastāvdaļa nav ekskluzīvi ietilpināma kādā noteiktā valsts darbībā.

Tiesības iztulkot Satversmi kā valsts kompetences elements sevī ietver „pēdējā vārda” tiesības, proti, tās ir tiesības paust galīgo un juridiski saistošo viedokli par Satversmes normu tvērumu, izlemjot valsts varas orgānu kompetences strīdus vai vērtējot valsts varas orgānu rīcības atbilstību Satversmei. Šādu tiesību ietveršana izpildvaras darbībā būtiski mainītu Satversmē noteikto valsts varas dalīšanas sistēmu un neatbilstu parlamentāras republikas raksturam.

Jāņem vērā, ka valsts varas darbību dalījums likumdošanā, tiesas spriešanā un izpildvaras darbībā ir nosacīts. Lai arī parasti valsts kompetences īstenošana tiek dalīta šajās trijās darbībās, tiesību zinātnē tiek izdalītas arī papildus darbības. *Georgs Jellineks* savulaik atzīmējis, ka likumdošana, tiesas spriešana un izpildvaras darbība raksturo valsts

¹⁶¹ Levits E. Objektīvais izmeklēšanas process administratīvajā procesā tiesā – atšķirība no civilprocesa. Npublicēts materiāls, 2000. 12. marts, 1. lpp. Skat.: Pleps J., Meijere L. *Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā*. Rīga: Valsts cilvēktiesību birojs, 2005, 38. – 41. lpp.

¹⁶² Par Civilprocesa likuma 449.panta ceturtajā daļā ietvertās normas vārdu „un trešajā daļā” un Zemesgrāmatu likuma 98.panta piezīmes atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005-18-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 21. marts, Nr. 46(3414). Sprieduma 16. punkts.

varas darbību normālos apstākļos. Līdztekus šīm valsts normālajām funkcijām viņš izdalīja ārkārtas valsts funkcijas, kuras neietilpst likumdošanā, tiesas spriešanā vai izpildvarā. Kā šādas funkcijas *Georgs Jellineks* minējis kara vešanu un iekšējas sacelšanās apspiešanu.¹⁶³ Papildus tam vēlreiz jāuzsver, ka Satversmes tiesa likumdošanas darbībā nav ietilpinājusi Satversmes pieņemšanu un grozīšanu, definējot to kā ekskluzīvu satversmes varas funkciju.¹⁶⁴ Līdz ar to var secināt, ka līdztekus likumdošanas, tiesas spriešanas un izpildvaras darbībām pastāv satversmes vara, kurai piešķirta noteikta valsts kompetences daļa.

2) Satversmes vara

Atbilstoši Satversmes tiesas izdarītajam secinājumam satversmes vara sevī ietver tiesības pieņemt un grozīt Satversmi. Tas ļauj izdarīt secinājumu, ka Latvijas valsts iekārtā ir ietverta abata *Sjejesa* koncepcija par satversmes varas (*pouvoir constituant*) nošķiršanu no citām varām, kas ir ievēlētas vai ieceltas (*pouvoir constitué*).¹⁶⁵ Satversmes varas īstenošana ir fundamentāls politisks lēmums, kas maina pastāvošo valsts iekārtu.¹⁶⁶ Nosacīti satversmes varai piekrist konstitūcijas pieņemšanas un konstitūcijas caurlūkošanas tiesības. Konstitūcijas pieņemšanas tiesības kā suverēna – tautas ekskluzīvā kompetence sevī ietver tiesības grozīt konstitūcijas pamatus un valsts iekārtu, kā arī tiesības pat pilnībā atteikties no valstiskuma.¹⁶⁷ Savukārt konstitūcijas caurlūkošanas tiesības ir konstitucionālā regulējuma maiņa pašā konstitūcijā noteiktajā

¹⁶³ Еллинекъ Г. *Общее учение о государстве*. Санкт-Петербург: Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1908., с. 450 – 451.

¹⁶⁴ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 56.1. punkts.

¹⁶⁵ Сийес Э. Ж. Что такое третье сословие. Grām.: *Аббат Сийес: от Бурбонов к Бонапарту*. Певзнер М. Б. (сост.) Санкт – Петербург: Алетея, 2003, с. 191 – 204.

¹⁶⁶ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 140.

¹⁶⁷ Cipeliuss R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998, 46. – 47. lpp.

procedūrā, neaizskarot konstitūcijas pamatus.¹⁶⁸ Līdzīgu secinājumu par satversmes varas apjomu izdarījusi arī Satversmes tiesa: „Satversme gan sadala satversmes varu starp Latvijas pilsoņu kopumu un Saeimu, tomēr garantē Latvijas tautas ekskluzīvās tiesības rīkoties ar Satversmes fundamentālajām normām, proti, atcelt konstitūciju vai noteikt jaunu konstitucionālo iekārtu. Savukārt Saeimai Satversmes 76. pantā ir deleģēta tikai Satversmes caurlūkošanas vara, kas atšķiras no Latvijas tautas satversmes varas ar to, ka ir saistīta ar konstitucionālajiem pamatprincipiem. Saeima ir pilnvarota veikt konstitucionālus grozījumus spēkā esošās konstitūcijas ietvaros, bet Saeima kā valsts varas konstitucionālā institūcija nevar būt pilnvarota grozīt konstitucionālās iekārtas pamatus vai atteikties no valsts eksistences, jo par to var lemt tikai tauta kā satversmes varas nesēja.”¹⁶⁹

Gan konstitucionālo tiesību teorijā, gan arī tiesu praksē satversmes vara parasti tiek ierobežota tikai ar konstitūcijas pieņemšanu vai grozīšanu. Šā iemesla dēļ satversmes vara līdzinās likumdošanas varai, jo abas nodarbojas ar tiesību normu izstrādāšanu un pieņemšanu. *Kārlis Dišlers* savulaik ir aicinājis apvienot konstitūcijas grozīšanu un parasto likumdošanu vienkopus, atsevišķi nenodalot satversmes varu un likumdošanas varu.¹⁷⁰ Viņš rakstīja, ka „mūsu Satversme nebūt pilnīgi neatšķir satversmes likumdošanu no vienkāršās likumdošanas, bet atzīst satversmes likumdošanu par vispārējās likumdošanas sastāvdaļu, kurai piemīt savas Satversmē noteiktās īpatnības.”¹⁷¹ Tomēr konstitucionālo tiesību teorijā tradicionāli tiek uzstāts uz satversmes varas un likumdošanas varas nošķiršanu. Satversmes vara ir ekstraordināra un speciāla likumdošanas vara, kuru vajadzētu īstenot nevis ordinārajam likumdevējam, bet kādam

¹⁶⁸ Plašāk skat.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 41. – 45. lpp.

¹⁶⁹ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 31.1. punkts.

¹⁷⁰ Dišlers K. Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1921, Nr. 1-3, 10. lpp.

¹⁷¹ Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes grozīšanas kārtība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 7/8, 228. lpp.

citam valsts varas orgānam. Institūcija, kam pieder gan satversmes, gan likumdošanas vara, būtu uzskatāma par absolūtu suverēnu, bet katra neierobežota vara ir despotiska vara. Šo iemeslu dēļ tika uzskatīts, ka parlamentam nevar piešķirt satversmes varas funkcijas, jo deputātus pilsoņu kopums ievēlē, lai tie pārstāvētu viņu intereses esošās konstitūcijas ietvaros, nevis grozītu konstitūciju. Savukārt valsts varas orgānam, kas īsteno satversmes varu, nevarētu piešķirt likumdošanas, tiesas spriešanas vai izpildvaras funkcijas.¹⁷²

Atbilstoši konstitucionālo tiesību teorijas valdošajam viedoklim satversmes varu varētu raksturot kā ekstraordināru likumdošanas varu. Satversmes varas kompetencē ir nodota rīcība ar konstitūciju – tās grozīšana. Satversmes varas koncepts veidojies tiesību pozitīvisma apstākļos, kad vēl pilnībā nebija apjaustas konstitūcijas pārveidošanas iespējas tās iztulkošanas ceļā. Nozīmīgākā konstitūcijas pārveidošanas forma bija konstitūcijas teksta grozīšana, un šī kompetence tika speciāli apzīmēta kā satversmes vara. Savukārt mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī nav noliedzama konstitūcijas iztulkošanas nozīme konstitūcijas regulējuma noteikšanā.

Konstitūcijas iztulkošanai mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī ir būtiska nozīme. Konstitūcijas teksta lakonisma un abstraktuma dēļ iztulkošanas nepieciešamība rodas daudz biežāk nekā citās tiesību nozarēs, kur regulējums ir daudz detalizētāks. Iztulkošanas uzdevums ir izdarīt konstitucionāli pareizu slēdzienu par konstitūcijas normas tvērumu un pamatot to, tādējādi radot tiesisko noteiktību un skaidrību par konstitucionālo regulējumu.¹⁷³ Konstitūcijas iztulkošana nozīmē konstitūcijas teksta pārvēršanu tiesiskā regulējumā. Kā rakstījis *Ārons Baraks*, iztulkotājs „cilvēku” valodu pārtulko „juridiskajā” valodā.¹⁷⁴ Konstitūcijas iztulkošanai ir radošs raksturs, jo interpretējamās normas saturs iegūst pabeigtību tikai tās iztulkošanas rezultātā. Tostarp iztulkojums paliek saistīts ar konstitūcijas normu, nosakot šīs normas saturu un tvērumu.¹⁷⁵ Faktiski konstitūcijas iztulkotājs ir konstitūcijas autoru partneris. Autori noteic konstitūcijas tekstu, bet iztulkotājs noskaidro tā jēgu. Konstitūcijas autori tajā

¹⁷² Plašāk skat.: Вишняк М. Проблема учредительной власти. *Законь и Судь*, 1932, № 6(26), с. 829 – 836.

¹⁷³ Хессе К. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва: Юридическая литература, 1981, с. 41 – 42.

¹⁷⁴ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 123.

¹⁷⁵ Хессе К. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва: Юридическая литература, 1981, с. 46.

ietver gribu, kādu tie vēlētos īstenot, savukārt konstitūcijas iztulkoņājs šo gribu ietver plašākā konstitucionālo tiesību kontekstā. Tādējādi konstitūcijas iztulkoņājs nodrošina konstitūcijas kontinuitāti.¹⁷⁶ Ir atzīts, ka „sākotnēji suverēnajam konstitūcijas radītājam piederējušās pilnvaras radīt normas, iztulkojot konstitūciju, nonāk tā rokās, kas aicināts konstitūciju iztulkot. Var pat teikt, ka suverenitātes ieguvējs konstitucionālā valstī ir konstitūcijas iztulkoņājs.”¹⁷⁷

Var secināt, ka tiesības iztulkot konstitūciju demokrātiskā tiesiskā valstī ir ne mazāk nozīmīga valsts varas kompetence kā tiesības grozīt konstitūciju. Ņemot vērā, ka konstitūcijas pārveidošanās iztulkošanas ceļā tiek atzīta par vienu no konstitūcijas izmaiņu formām,¹⁷⁸ tiesības iztulkot konstitūciju jāatzīst par ietilpstošu satversmes varas tiesībās. Iztulkojot konstitūciju, valsts varas orgāns, kuram piešķirtas „pēdējā vārda” tiesības konstitūcijas iztulkošanā, īsteno satversmes varu, proti, tas rīkojas ar konstitūcijas normām, noteicot to saturu. Tādēļ satversmes vara būtu definējama kā rīcība ar konstitūcijas normām, mainot to saturu. Savukārt konstitūcijas satura maiņa var notikt kā tās teksta grozīšanas ceļā, tā arī juridiski saistošas interpretācijas ceļā.

2. Suverenitātes elements

1) Suverenitātes kodols

Satversmes vara ir cieši saistīta ar suverenitāti. Kopš Lielās franču revolūcijas laikiem tiesības noteikt valsts konstitūciju tiek ietvertas suverenitātes jēdzienā, kura pieder tautai.¹⁷⁹ „Atbilstoši tautas suverenitātes principam Latvijas tauta ir vienīgais valsts suverēnās varas subjekts. Nevis valsts varas konstitucionālās institūcijas, bet Latvijas tauta ir valsts varas avots un suverēnās valsts varas nesēja. Tautas suverenitāte ir tautas tiesības pašai lemt par savu likteni, tostarp radot patstāvīgu valsti. Līdz ar to viena

¹⁷⁶ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 135.

¹⁷⁷ Forlenders H. Iztulkoņājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26), 300. lpp.

¹⁷⁸ Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 11 – 52.

¹⁷⁹ Plašāk skat.: Вишнякъ М. Проблема учредительной власти. *Законъ и Судъ*, 1932, № 6(26), с. 829 – 836.

no nozīmīgākajām Latvijas tautas kā Latvijas valsts suverēnās varas nesējas tiesībām ir tai piešķirtā satversmes vara.”¹⁸⁰

Tā kā tiesības iztulkot konstitūciju ietilpst satversmes varas kompetencē, tad šīs tiesības vērtējamas kā tādas, kas raksturo suverēnu. *Žans Bodēns* savulaik suverenitāti definējis kā absolūtu, ne ar kādiem likumiem nesaistītu varu pār pavalstniekiem.¹⁸¹ Tajā pašā laikā viņš arī norādījis, ka suverenitāti veido noteikta kompetence, proti, suverēns ir tas, kurš īsteno likumdošanas tiesības, kara pieteikšanas un miera slēgšanas tiesības, amatpersonu iecelšanas tiesības, augstākās instances tiesas spriešanas tiesības, apžēlošanas tiesības, kā arī naudas kalšanas un nodokļu iekasēšanas tiesības.¹⁸²

Ņemot vērā *Žana Bodēna* piedāvāto suverēna noteikšanas metodi, *Karls Šmits* piedāvājis savu suverenitātes definīciju, proti, suverēns ir tas, kurš pieņem lēmumu par izņēmuma stāvokli.¹⁸³ „Viņš pieņem lēmumu ne tikai par to, vai iestāties ārkārtējas nepieciešamības ekstremālais stāvoklis, bet arī par to, kam jānotiek, lai šis stāvoklis tiktu novērsts.”¹⁸⁴ *Karla Šmita* lietotais formulējums „izņēmuma stāvoklis” pirmšķietami vedina izdarīt slēdzienu par to, ka suverēns ir tas valsts varas orgāns, kurš rīkojas valsts iekārtas apdraudējuma, kara vai iekšēju nemieru gadījumos.¹⁸⁵ Taču *Karla Šmita* izņēmuma stāvoklis neaprobežojas tikai ar karu vai iekšējiem nemieriem. Pēc *Karla Šmita* ieskata, izņēmuma stāvoklis ir situācija, kas nav konstitucionāli reglamentēta. Suverēns ir tas, kurš pieņem lēmumu par konstitucionāli nereglamentētām pilnvarām, proti, kurš ir kompetents rīkoties gadījumos, kad konstitucionālais regulējums nesniedz

¹⁸⁰ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 31.1. punkts.

¹⁸¹ Палиенко Н.И. *Суверенитетъ. Историческое развитие идеи суверенитета и ея правовое значение*. Ярославль: Типография Губернскаго Правления, 1903, с. 81.

¹⁸² Ibid, с. 87 – 88.

¹⁸³ Шмитт К. Политическая теология. Четыре главы к учению о суверенитете. Grām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000, с. 15.

¹⁸⁴ Ibid, с. 17.

¹⁸⁵ Cristi R. Carl Schmitt on Sovereignty and Constituent Power. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998, p. 179 – 195.

skaidru atbildi par piešķirto kompetenci.¹⁸⁶ *Karls Šmits* arī atsaucas uz konkrētu piemēru, polemizējot ar *Gerhardu Anšucu*. *Gerhards Anšucs*, uzdodot jautājumu par to, kā jārikojas situācijā, kad noteiktā termiņā parlamentā nav ticis iesniegts budžeta projekts, secina: šādā gadījumā valststiesības beidzas, jo pastāv robs ne vien konstitūcijas tekstā, bet arī tiesībās, un attiecīgo situāciju neesot iespējams atrisināt ar juridiskiem argumentiem. Savukārt *Karls Šmits* norāda, ka šī ir izņēmuma situācija, kas nozīmē kāda valsts varas orgāna esamību, kuram ir tiesības rīkoties, lai novērstu šo nepilnību.¹⁸⁷ Suverēna tiesības *Karls Šmits* rezervēja reiha prezidentam, kuram viņš tiecās piešķirt konstitūcijas sargātāja funkciju.¹⁸⁸ Savukārt reiha prezidenta konstitūcijas sargātāja funkcijas neaprobežojās tikai ar Veimāras konstitūcijas 48. panta piemērošanu, bet arī ar konstitūcijas iztulkošanu, proti, strīdu par konstitūcijas normu tvērumu izšķiršanu. Tādēļ iespējams apgalvot, ka *Karls Šmits* suverēnam piešķir ne vien tiesības rīkoties valsts apdraudējuma gadījumos, bet arī konstitūcijas iztulkošana tiesības.

2) Konstitūcijas iztulkošana kā suverēna tiesības

Mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī tieši konstitūcijas iztulkošana tiesības kļuvušas par noteicošo suverēna kompetenci. Visupirms mūsdienās ir mazinājušies valsts apdraudējuma gadījumi, kas prasītu izsludināt izņēmuma stāvokli. Jau pats *Karls Šmits* pēc Otrā pasaules kara norādījis, ka klasiskos – policejiskos, kara un aplenkuma – izņēmuma stāvokļus aizvieto finanšu, ekonomiskie un sociālie izņēmuma stāvokļi.¹⁸⁹ Policejiskais, kara vai aplenkuma stāvoklis mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī ir rets gadījums, savukārt *Karla Šmita* ierosme par finanšu, ekonomiskajiem un sociālajiem izņēmuma stāvokļiem attīstību konstitucionālo tiesību teorijā un praksē nav guvusi. Tāpat nepieciešams atzīmēt, ka paplašinājušās tiesas pilnvaras pārbaudīt valsts rīcības

¹⁸⁶ Шмитт К. Политическая теология. Четыре главы к учению о суверенитете. Грām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000, с. 22 – 23.

¹⁸⁷ Ibid, с. 28 – 29.

¹⁸⁸ Plašāk skat.: McCormick J. P. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers. Грām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998, p. 230 – 236.

¹⁸⁹ Шмитт К. Предисловие к третьему изданию (1964). Грām.: Шмитт К. *Диктатура. От истоков современной идеи суверенитета до пролетарской классовой борьбы*. Санкт-Петербург: Наука, 2005, с. 6.

samērīgumu izņēmuma stāvokļa apstākļos. Līdz ar to nevar apgalvot, ka izņēmuma stāvokļa apstākļos valsts varas orgāns, kurš rīkojas krīzes pārvarēšanai, atrastos ārpus tiesību ietvara un būtu suverēns.

Vispārēji tiek atzīts, ka izņēmuma stāvokļa apstākļos konstitucionālajai tiesai vajadzētu pašierobežoties. Piemēram, Īrijas Republikas konstitūcijas 28. panta trešajā daļā paredzēts, ka neviens konstitūcijas priekšraksts nevar tikt izmantots, lai atzītu par spēkā neesošu aktu, kas pieņemts sabiedriskās kārtības nodrošināšanai un valsts saglabāšanai iekšēja vai ārēja apdraudējuma apstākļos.¹⁹⁰ Savukārt Lielbritānijas konstitucionālajā praksē formulēta tēze, ka izņēmuma stāvokļa izsludinātājs “ir vienīgais tiesnesis tajā, kādi soļi ir sperami nācīgas aizsardzībai; nav nepieciešamības un ir pat bīstami šo jautājumu risināt tiesas ceļā”.¹⁹¹ Taču konstitucionālā tiesa var iejaukties un izvērtēt valsts varas orgānu rīcības tiesiskumu, ja iespējams pierādīt, ka izņēmuma stāvokļa izsludināšana ir vērsta uz negodprātīgu mērķu sasniegšanu, piemēram, kādas politiskās partijas likvidēšanu.¹⁹² Kā uzsvēris Ārons Baraks, „drošība” nav buramvārds, ar kuru valdība spēj attaisnot jebkuru rīcību.¹⁹³ Tiesai ne vien ir tiesības, bet arī pienākums pārliecināties, ka valsts rīcība ir cieši saistīta ar nepieciešamību aizsargāt valsti un nav izpildvaras patvaļa.¹⁹⁴

Līdz ar to arī valsts apdraudējuma gadījumos valsts varas orgāni neatbrīvojas no konstitūcijas ietvara un saglabājas tiesas kontrole pār to rīcību. Papildus tam tiesības iztulkot konstitūciju ir attīstījušās un nostiprinājušās kā īpaša valsts varas kompetence. Kā norādījis *Hanss Forlenders*: „No Pamatlikuma vairs viss nav atkarīgs. To, kas ir Konstitūcija, nosaka Konstitucionālās tiesas nolēmumi. „Konstitūcija ir tas, ko tiesneši saprot ar Konstitūciju”, tā jau 20. gadsimta sākumā paziņoja kāds amerikāņu tiesnesis.

¹⁹⁰ Constitution of Ireland. [http://www.supremecourt.ie./SupremeCourt/sclibrary3.nsf/\(WebFiles\)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/\\$FILE/Constitution%20of%20Ireland_English.pdf](http://www.supremecourt.ie./SupremeCourt/sclibrary3.nsf/(WebFiles)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/$FILE/Constitution%20of%20Ireland_English.pdf) (Aplūkots 2009. 6. augustā).

¹⁹¹ *R v. Holliday ex Zadig [1917]* Skat.: Домрин А. М. Правовые институты чрезвычайного режима в Великобритании. Грām.: *Институты конституционного права иностранных государств*. Ковачев Д. А. (ред.) Москва: Городец – издат, 2002, с. 384

¹⁹² Wade H. W. R., Forsyth C. F. *Administrative Law*. 7th ed. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 443.

¹⁹³ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 301.

¹⁹⁴ Lumb R. D., Ryan K. W. *The Constitution of the Commonwealth of Australia*. Sydney – Melbourne – Brisbane: Butterworths, 1974, p. 97.

Tagad to var teikt arī par Vāciju.¹⁹⁵ Tas saistāms ar konstitūcijas raksturu: mūsdienās konstitūcija noteic ne vien valsts varas orgānus un to kompetenci, bet arī valsts iekārtas pamatprincipus, valsts un privātpersonas attiecības, kā arī noregulē svarīgākos valsts dzīves jautājumus.¹⁹⁶ Gandrīz ikvienu jautājumu ir iespējams vērtēt no konstitūcijas perspektīvas, kas savukārt rada prasījumu pēc konstitūcijas normu iztulkošanas. Konstitūcijai ir nepieciešama iztulkošana, bet iztulkošana pati par sevi nevar nodrošināt pareizu konstitūcijas izpratni. Tomēr tiesību iztulkot konstitūciju īstenošana ļauj konfliktu gadījumos pieņemt lai arī ne vienmēr pareizo, bet juridiski saistošu lēmumu par konstitūcijas normu tvērumu. Savukārt tas pieliek punktu un nodrošina konstitūcijas piemērošanas vienotību.¹⁹⁷ Loģiskā prasība pēc saistošas konstitūcijas iztulkošanas piešķir tiesībām iztulkot konstitūciju principiālu nozīmi. „Konstitūcija ir teksts, bet tekstiem savukārt ir nepieciešams iztulkojums, jo tie runā pastarpināti. Tie prasa iztulkošanu, konkretizāciju un piemērošanu. Konstitūcija nav „dzīva”, ja tā nenosaka, kas, it īpaši konflikta gadījumā, šo konstitūciju piemēro un panāk tās noteikumu realizāciju.”¹⁹⁸

Tā kā tiesības iztulkot konstitūciju ir satversmes varas elements, tās formāli ietilpst suverēna – tautas kompetencē. Taču tauta šīs tiesības neīsteno tieši, ņemot vērā faktisko neiespējamību iztulkot konstitūciju ar tautas lēmumu. Ja vēl ir iespējama konstitūcijas grozīšana, pašai tautai lemjot par šo jautājumu tautas nobalsošanas ceļā, tad tautas nobalsošanas ceļā nav iespējama konstitūcijas iztulkošana. Konstitūcijas iztulkošana sevī ietver konstitūcijas normas satura noskaidrošanu un izvēlētā risinājuma pamatojumu, ko nav iespējams veikt tautas nobalsošanā. Līdz ar to tiesības iztulkot konstitūciju tauta ar konstitūciju nodot kādam no valsts varas orgāniem. Izmantojot šīs tiesības, attiecīgais valsts varas orgāns iegūst pietiekamu politisko ietekmi. „Suverēnais orgāns valstī ir tas, kuram piekrīt pēdējā un galīgā izšķiršana visos svarīgākos valsts

¹⁹⁵ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26), 299. lpp.

¹⁹⁶ Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 30 – 41.

¹⁹⁷ Изензее Й. Конституционное право как право “политическое”. Grām.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 2 Москва: Институт государства и права РАН, 1994, с. 309.

¹⁹⁸ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26), 300. lpp.

dzīves jautājumos.”¹⁹⁹ Tā kā arvien vairāk aktuālus jautājumus var izlemt konstitūcijas iztulkošanas ceļā, demokrātiskā tiesiskā valstī tiesības iztulkot konstitūciju ir pretenzija uz suverēna statusu. Tādēļ konstitucionālo tiesību vēsturē daudzās valstīs bijuši asi kompetences strīdi tieši par tiesību iztulkot konstitūciju piekritību. Visbiežāk tas ir bijis kompetenču strīds starp parlamentu un tiesu, lai gan atsevišķos gadījumos ir iesaistīties arī valsts galva.

¹⁹⁹ Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1920, Nr. 2/3, 52. lpp.

3. nodaļa. Satversmes iztulkošana parlamentā

1. Satversmes sapulce

1) Satversmes sapulces kompetence

Latvijas valstiskuma veidošanās laikā Eiropas konstitucionālo tiesību teorijā dominēja viedoklis par satversmes sapulci kā valstiskuma leģitimētāju, konstitūcijas pieņēmēju un sabiedrībai svarīgu jautājumu izlēmēju. „No apstākļa, ka pamatlikums vai konstitūcija ir likums un satversmes vara ir nekas cits, kā likumdošanas vara, nedrīkst izdarīt secinājumu, ka konstitūcijas izstrādāšana jāīsteno normālajai likumdošanas varai. [...] Skaidra lieta, ka tādos apstākļos šī satversmes funkcija vienmēr un nepieciešami jāīsteno ne normālajai likumdošanas varai, bet īpašai, lielākajā daļā gadījumu pārstāvnieciskai sapulcei – satversmes sapulcei, kuru ievēl speciāli un tikai ar mērķi izstrādāt jaunu vai grozīt veco konstitūciju.”²⁰⁰ Satversmes sapulces ideju Lielās franču revolūcijas priekšvakarā formulēja abats *Sjejess*: satversmes vara var tikt īstenota ne tikai no tautas pašas, bet arī no ārkārtējiem tautas priekšstāvjiem, kuri tāpat kā tauta nav saistīti ne ar kādiem noteikumiem.²⁰¹ „Nācija var ievēlēt speciālus priekšstāvjus un piešķirt tiem tādu varu, kādu tā vēlas. Šo speciālo priekšstāvju sapulce ar sevi aizvieto visu nāciju tajos gadījumos, kad pašai nācijai nepieciešams pašai izteikties. [...] Aizvietojo ar sevi nāciju, viņi ir pilnīgi neatkarīgi savos lēmumos tiem uzticēto uzdevumu ietvaros, un viņu griba kļūst par likumu kā pašas nācijas griba.”²⁰²

Abata *Sjejesa* izstrādātā ideja par satversmes sapulci bija ne vien aktuāla politiskā prasība, bet neapstrīdama konstitucionālo tiesību teorijas aksioma. Viens no svarīgākajiem un tuvākajiem pagaidu valsts varas orgānu uzdevumiem bija „īstu tautas pilnvaroto orgānu radīšana tautas vēlētas nacionālsapulces vai satversmes sapulces veidā, kam tad nākas galīgi izlemt jautājumu par tautas turpmāko politisko statusu.”²⁰³ Tāpat

²⁰⁰ Гессень В. М. *Теория конституционного государства*. 3-е изд. Санктпетербург: Типо – Литография И. Трофимова, 1914, с. 21.

²⁰¹ Dišlers K. Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1921, Nr. 1-3, 9. lpp.

²⁰² Сийес Э. Ж. Что такое третье сословие. Grām.: *Аббат Сийес: от Бурбонов к Бонапарту*. Певзнер М. Б. (сост.) Санкт – Петербург: Алетея, 2003, с. 199.

²⁰³ Dišlers K. *Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 129. lpp.

nepieciešamība sasaukt satversmes sapulci ietekmēja šo pagaidu valsts varas orgānu kompetenci. Piemēram, Latvijas Tautas padome, proklamējot Latvijas valsti, deklarēja, ka tās Satversmi un attiecības ar ārvalstīm noteiks Satversmes sapulce.²⁰⁴ Līdz Satversmes sapulces sanākšanai Latvijas Pagaidu valdībai bija aizliegts grozīt pastāvošo sociālo iekārtu.²⁰⁵

1920. gada 17. un 18. aprīlī ievēlētā Latvijas Satversmes sapulce bija īpaša likumdošanas iestāde, kuras mandāts tika noteikts atbilstoši abata Sjejesa tēzēm. Saskaņā ar Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumu²⁰⁶ 2. pantu Satversmes sapulces uzdevums bija izstrādāt un izdot valsts pamata un agrārās reformas likumus. Savukārt saskaņā ar šo noteikumu 1. pantu Satversmes sapulce bija valsts suverēnās varas nesēja Latvijas tautas vārdā. Līdz ar to Satversmes sapulce tika ievēlēta noteiktu uzdevumu veikšanai, un, veicot šos uzdevumus, tā baudīja suverēna tiesības. Līdztekus tam Satversmes sapulces kompetencē ietilpa arī parastās likumdošanas varas funkcijas. Latvijas Satversmes sapulce paralēli konstitūcijas izstrādāšanai bija risināja neatliekamus likumdošanas un valsts pārvaldes jautājumus.

2) Satversmes normatīvais izvērsums

Satversmes sapulce baudīja suverēna tiesības noteikt Latvijas valsts iekārtu un tās konstitūciju. Tādējādi Satversmes sapulcei bija tiesības arī galīgi iztulkot konstitūciju. Šī Satversmes sapulces veiktā iztulkošana bieži vien aptvēra ne vien spēkā esošo konstitucionālo regulējumu, bet arī izstrādājamo Satversmi. Atsevišķus Satversmes sapulces pieņemtus likumus var uzskatīt par Satversmes normu konkretizāciju.

Piemēram, Satversmes 78. pants paredz ne mazāk kā 1/10 daļas vēlētajū tiesības iesniegt pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījumu projektu vai likumprojektu. Savukārt Likumā par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu²⁰⁷ šo likumprojektu iesniegšanas kārtību Satversmes sapulce modificēja. Kā norādījusi Satversmes tiesa: „Satversmes

²⁰⁴ Latvijas pilsoņiem! *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1.

²⁰⁵ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1.

²⁰⁶ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 1920. 31. augusts, Nr. 4.

²⁰⁷ Likums par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu. *Valdības Vēstnesis*, 1922. 30. jūnijs, Nr. 141.

78. pantā paredzēto tiesību īstenošanai ir izstrādāta noteikta kārtība. Jau Satversmes sapulce drīz pēc Satversmes pieņemšanas – 1922. gada 30. jūnijā pieņēma likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”. Proti, tā noteica kārtību, kādā tauta īsteno savas likumdošanas tiesības.”²⁰⁸ Likuma 11. pantā tika noteikts, ka ne mazāk kā tūkstošiem vēlētāju ir tiesības iesniegt Centrālajā vēlēšanu komisijai Satversmes 78. pantā paredzēto izstrādāto likumprojektu. Šiem vēlētāju parakstiem bija jābūt apliecinātiem pie notāra, valsts vai pašvaldības iestādēm. Tikai pēc šāda iesnieguma saņemšanas Centrālajai vēlēšanu komisijai bija pienākums izsludināt ne mazāk kā 1/10 daļas vēlētāju parakstu vākšanu par attiecīgo likumprojektu.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 5. Saeima pieņēma likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”,²⁰⁹ kas saglabāja jau Satversmes sapulces noteikto likumprojektu iesniegšanas kārtību. Kā secinājusi Satversmes tiesa: „Pamatnoteikumi tautas likumdošanas iniciatīvas īstenošanai ir ietverti Satversmes 78. – 80. pantā. Taču, ņemot vērā Satversmes lakonisko stilu, tā nenoregulē šo jautājumu pilnīgi. To ir veicis likumdevējs atsevišķā likumā, proti, likumā „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”.”²¹⁰

Satversmes tiesas lietā tika vērtēts jautājums par nepieciešamību notariāli apliecināt likumprojekta iesniedzēju parakstus, lai Centrālā vēlēšanu komisija būtu tiesīga izsludināt 1/10 daļas vēlētāju parakstu vākšanu. Lai arī Satversmes tiesa atzina, ka šo regulējumu ir noteicis likumdevējs, pēc savas būtības likumprojektu iesniegšanas kārtību noteica Satversmes sapulce. Uz šo apstākli Satversmes tiesas uzmanību tiesas debatēs vērša Saeimas pārstāvis *Gunārs Kusiņš*: „Pirmo reizi pārlasot iesniegto pieteikumu, es biju nedaudz pārsteigts. Un es varu pateikt, kāpēc. Man liekas, ka šī lieta ir unikāla. Vismaz es neatceros nevienu citu lietu, kad Latvijas Satversmes tiesā būtu apstrīdēta Satversmes tēvu griba. Satversmes sapulce pieņēma Satversmi. Satversmes sapulce pieņēma sākotnējo likuma „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanas” redakciju. [...] Un šajā likumā viņi paredzēja to, ka tas ir apliecināms pie notāra un 11.pantā – valsts vai pašvaldības

²⁰⁸ Par likuma “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 22. panta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 19. maija spriedums lietā Nr. 2008-40-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 20. maijs, Nr. 78(4064). Sprieduma 9. punkts.

²⁰⁹ Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20. aprīlis, Nr. 47(178).

²¹⁰ Par likuma “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 22. panta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 19. maija spriedums lietā Nr. 2008-40-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 20. maijs, Nr. 78(4064). Sprieduma 9. punkts.

iestādē. Mums nav izdevies atrast pierādījumus, ka 20. vai 30.gados vai jebkad tas ir bijis interpretēts citādi, kā tas ir uzrakstīts šobrīd. Līdz ar to man liekas, ka patiesībā mēs sākam strīdēties par to, vai Satversmes autori nav pārkāpuši savu uzrakstīto tekstu, pieņemot likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 1922.gadā. Jo tā redakcija, kas šobrīd pastāv, ir ļoti līdzīga 1922.gada redakcijai.”²¹¹

Satversmes tiesa attiecīgajā lietā šim Saeimas pārstāvja argumentam uzmanību spriedumā neveltīja, taču attiecīgais jautājums ir teorētiski nozīmīgs, proti, vai Satversmes sapulce, kas noteica Latvijas Satversmi, normatīvi izvēršot konstitucionālo regulējumu likumos, varēja rīkoties neatbilstoši Satversmei. Latvijas konstitucionālo tiesību praksē šis jautājums ir diskutēts īsi pēc Satversmes spēkā stāšanās, lemjot par I Saeimas vēlēšanu pareizību.

Likumā par Saeimas vēlēšanām²¹² Satversmes sapulce noteica Saeimas vēlēšanu kārtību. Pēc I Saeimas vēlēšanām Saeimai tika iesniegta sūdzība, kuras iesniedzēji apšaubīja to, vai Centrālā vēlēšanu komisija pareizi noteikusi no katra vēlēšanu apgabala ievēlamo deputātu skaitu. Lai gan Centrālā vēlēšanu komisija bija vadījusies no Likuma par Saeimas vēlēšanām, sūdzības iesniedzējs uzskatīja, ka attiecīgais likums neatbilst Satversmes principiem.

Saeimas Mandātu komisijas izraudzītais referents *Vilis Holcmanis*, vērtējot iepriekšminēto sūdzību, uzsvēra: „*Fr. Veinbergs* pat ir tanīs uzskatos, ka Saeimas vēlēšanu likumā atrodas pretrunas ar Latvijas Satversmi un tamdēļ šīs vēlēšanas būtu anulējamas. Sīkākī apskatot lietu, es gribētu konstatēt, ka Satversme tiešām runā par to, ka vēlēšanām jābūt proporcionālām. *Fr. Veinbergs* konstatē, ka vēlēšanu likums paredz tādu balsu skaitīšanas un kandidātu sadalīšanas modusu, kuri proporcionalitātei runā pretim, jo pēc apgabaliem ievēlami tādi deputāti, kuriem ir pilns balsu skaits. [...] Modus, pie kura pieturējās centrālā vēlēšanu komisija, dibināts uz pastāvošo Saeimas vēlēšanu likumu. Ceļas jautājums, vai Saeimas vēlēšanu likums drīkst runāt pretim Satversmei. Pēc mandātu komisijas atzinuma pretrunas nav, jo Satversmes likums nosprauž zināmus principus. Šī principa tālāka izveidošana bija atstāta vēlēšanu likumam, un, bez šaubām, neviens princips nevar tikt izvests tik strikti, ka nekāda atkāpšanās no viņa nevar būt. [...]

²¹¹ Satversmes tiesas 2009. gada 21. aprīļa sēdes lietā Nr. 2009-40-01 stenogramma. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Strenogramma_2008-40-01.htm (Aplūkots 2009. 6. augustā)

²¹² Likums par Saeimas vēlēšanām. *Valdības Vēstnesis*, 1922. 30. jūnijs, Nr. 141.

Vēlēšanu likumā Satversmē dotais princips tiek tālāk atrisināts uz tiem pašiem proporcionalitātes pamatiem, un tādēļ mandātu komisija nāca pie tā slēdziena, ka šī sūdzība šeit nav ievērojama, nav ievērojama sevišķi tādēļ, ka bez šaubām, Saeima nevar izdot likumu, kas runā pretim Satversmei, bet Satversmes sapulce, kas bija absolūti brīvs saimnieks valstī, viņa pati varēja dot likumu, kas drusku tālāk modificē tos principus, kādi šinī gadījumā būtu no svara.”²¹³

No *Viļa Holcmaņa* atzinuma, kuram piekrita I Saeimas deputātu vairākums, var secināt, ka ar parastiem likumiem likumdevējs var konkretizēt un izvērst Satversmes regulējumu. Šajā gadījumā varētu runāt par normatīvu Satversmes iztulkošanu, kas tiek veikta likumdošanas ceļā, konkretizējot Satversmes regulējumu.²¹⁴ Tomēr šādam Satversmes normatīvam iztulkojumam ir tikai likuma spēks, proti, tam jāatbilst Satversmei un ir iespējams pārbaudīt tā atbilstību Satversmei kā normai ar augstāku juridisko spēku. Kā norādījis *Fēlikss Cielēns*: „Nevar izdot vienkāršus likumus, kas runātu pretim Satversmei. Ja gribētu izdot kādus likumus, kas runātu pretim Satversmei, tad papriekšu būtu jāgroza pašas Satversmes teksts. [...] Turpretim, ja tiek izdots likums, kas tālāk attīsta kādu vispārēju principu, vai konkrēti izveido kādu valsts orgānu vai institūtu, kas Satversmē jau paredzēti, tad tas ir darāms vienkāršā likumdošanas ceļā, ja šie likumi nerunā pretim Satversmei.”²¹⁵

Taču tas attiecas tikai uz tiem likumiem, kurus pieņēmusi Saeima kā parasts likumdevējs Satversmes ietvaros. Kā redzams no I Saeimas deputātu debatēm, attiecībā uz Satversmes sapulces pieņemtajiem likumiem, kuros normatīvi iztulkotas Satversmes normas, darbojas citi principi. Šādu secinājumu pamato apsvērumi, ka Satversmes sapulce baudīja plašāku rīcības brīvību Satversmes normatīvā iztulkošanā. Akceptējot šādu koncepciju, varētu pat atzīt, ka Satversmes sapulces veikts Satversmes normu iztulkojums likumdošanas ceļā ir tikpat saistošs kā Satversmes teksts, un tā atbilstība Satversmes normām nav pārbaudāma. Satversmes sapulce savos pieņemtajos likumos

²¹³ Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 2. sēdes 1922. gada 10. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I sesija (23 sēdes) (no 1921. gada 7. novembra līdz 1923. gada 23. martam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1922, 10. – 11.sl.

²¹⁴ Pleps J. Latvijas pagaidu satversmju iztulkošana (II). *Likums un Tiesības*, 11. sējums, 2009, Nr. 3(115), 76. – 78. lpp.

²¹⁵ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4, 103.lpp.

varēja ietvert tādu Satversmes normu iztulkojumu un konkretizējumu, kas varētu pat atrasties šķietamā pretrunā ar Satversmes normām.

Līdztekus parlamentārajai praksei šādas koncepcijas pamatošanai var atrast vairākus argumentus.

Pirmkārt, Satversmes sapulce bija aicināta noteikt Latvijas valsts pamata likumus. Latvijas otrā pagaidu satversme neaprobežoja Satversmes sapulci ar pienākumu konstitucionālo regulējumu noteikt vienā aktā. Tieši pretēji: ja sākotnēji Satversmes sapulce bija iecerējusi maksimāli plašu konstitūcijas tekstu, darba gaitā tā projektu īsināja, daļu no jautājumiem atstājot citu likumu regulējumam.

Satversmes sapulce, uzsākot darbu pie Satversmes teksta izstrādāšanas, izveidoja speciālu Satversmes komisiju. Satversmes komisijas 2. sēdē tika nolemts izveidot trīs apakškomisijas, kas izstrādātu projektu par valsts varas organizāciju, par pilsoņu tiesībām un pienākumiem, kā arī par tautas priekšstāvniecības vēlēšanu kārtību.²¹⁶ Tas atspoguļoja sākotnējo ieceri, ka Satversmei būs trīs daļas, kurās tiks regulēta valsts varas organizācija, pilsoņu tiesības un pienākumi, kā arī Saeimas vēlēšanu kārtība. Pēcāk Satversmes komisija atteicās no šī plāna un jautājumus, kas saistīti ar Saeimas vēlēšanām, nolēma regulēt atsevišķā likumā, saglabājot divdaļīgas Satversmes ideju.²¹⁷

Otrkārt, Satversmes sapulce gan Satversmi, gan citus likumus pieņēma atbilstoši vieniem un tiem pašiem procedūras noteikumiem, proti, Satversmes pieņemšanai nebija noteiktas kvalificētas kvoruma vai balsu vairākuma prasības. No tā izriet, ka formāli gan Satversmei, gan Satversmes sapulces pieņemtajiem likumiem, kuros normatīvi tālākizvērstas Satversmes regulējums, ir vienāds juridiskais spēks.

Nenoliedzami Satversmes sapulces kā konstitucionālā likumdevēja griba aptvēra gan Satversmes, gan ar to cieši saistīto likumu normas kā vienotu konstitucionālo noregulējumu. Līdz ar to Satversmes sapulces pieņemtajos likumus, kuri normatīvi izvērsis Satversmes regulējumu, Satversme ir oficiāli un autentiski iztulkota. Šis Satversmes sapulces veiktais Satversmes satura izvērsums likumdošanas ceļā ir juridiski saistošs tiesību piemērotājam. Satversmes sapulces veiktajai Satversmes normatīvajai iztulkošanai

²¹⁶ Lasmanis U. *Arveds Bergs. Politiska biogrāfija*. Otrā grāmata. 1919. – 1928. Brīvvalsts nacionālists, kurš paredzēja 15. maija apvērsumu. Rīga: Autora izdevums, 1998, 116. lpp.

²¹⁷ Cielēns F. *Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas*. 3. grāmata. Stokholma: Apgāds Memento, 1998, 107. lpp.

var konstatēt zināmas līdzības ar Satversmes iztulkošanu Satversmes tiesā. Tāpat kā Satversmes tiesas spriedumos sniegtais Satversmes normu iztulkojums ir saistošs, un nav iespējama tā atbilstības Satversmei pārbaude, arī Satversmes sapulces konstitucionāla rakstura lēmumi nav nošķirami, bet veido vienotu veselumu. Līdz ar to nav iespējams Satversmes sapulces pieņemts Satversmes normatīvs izvērsums, kurš neatbilstu Satversmes sapulces pieņemtajai Satversmei.

3) Konstitūcijas iztulkotāja tiesību aizsardzība

Līdztekus Satversmes normatīvam iztulkojumam, kura piemērošanā jāņem vērā Satversmes sapulces kā valsts varas orgāna īpašais statuss, Satversmes sapulce īstenoja arī tipiskas parlamenta funkcijas, kontrolējot, kādā veidā citi valsts varas orgāni ievēro un piemēro konstitucionālo regulējumu, proti, praksē rezervējot sev tiesības pieņemt galīgo lēmumu par viena vai otra konstitucionālās normas iztulkojuma pareizību.

Jau Tautas padomes laikā, bet vēl jo vairāk arī Satversmes sapulces laikā tika atzīts un pielietots deputātu pieprasījums jeb interpelācija. Ja parlaments atzina valdības vai ministra atbildi uz pieprasījumu par neapmierinošu, valdībai vai ministram bija pienākums atkāpties.²¹⁸ Kā debatēs, apspriežot likuma „Ministru kabineta iekārta”, projektu norādīja *Fēlikss Cielēns*: „Pie mums līdz šim pastāvēja i Tautas padomē, i Satversmes sapulcē, i Saeimā tāda paraša, ka neuzticību izsaka ar vienkāršu pārejas formulu: noklausoties ministru kabineta vai attiecīga ministra ziņojumu vai atbildi, Saeima atzīst to par neapmierinošu.”²¹⁹ Šo savu parlamenta prerogatīvu Satversmes sapulce principiāli aizstāvēja, neļaujot apšaubīt deputātu pieprasījuma jeb interpretācijas efektivitāti.

Satversmes sapulcei tas bija jādara pēc latgaliešu iesniegtās interpelācijas izskatīšanas 1921. gada 1. jūnijā par *Kārļa Ulmaņa* vadītā Ministru kabineta darbību.²²⁰ Tā kā tā bija pirmā reize, kad parlaments valdības atbildi uz interpelāciju bija atzinis par

²¹⁸ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 143. – 145.lpp.

²¹⁹ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 11. sēdes 1925. gada 24. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 509. – 510.sl.

²²⁰ Latvijas Satversmes sapulces III sesijas 30. sēdes 1921. gada 1. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 11. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1065. – 1066.lpp.

neapmierinošu, Ministru prezidents *Kārlis Ulmanis* neuzskatīja par savu pienākumu atkāpties un lūdza Satversmes sapulci atkārtoti balsot par uzticību viņa vadītajam kabinetam, lai pārliecinātos, ka Satversmes sapulce patiešām viņa valdībai neuzticas. Ministru kabinets Satversmes sapulces prezidentam iesniedza šādu paziņojumu: „Sakarā ar Satversmes sapulces š. g. 1. jūnijā pieņemto pārejas formulu, ar kuru valdības atbilde uz Latgales zemnieku partijas frakcijas pieprasījumu atzīta par neapmierinošu, ministru kabinets savā šī gada 2. jūnija sēdē nolēma demisionēt. Tādēļ, atsaucoties uz Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumu 8. pantu, lūdzu Satversmes sapulces lēmumu par ministru kabineta demisijas pieņemšanu.”²²¹ Šāds *Kārļa Ulmaņa lūgums* netika izskatīts. Kā Satversmes sapulces sēdē norādīja Satversmes sapulces prezidents *Jānis Čakste*: „Man jāziņo, ka šis prasījums nesaskan ar pagaidu satversmi tāpēc, ka ieceļ ministru kabinetu Satversmes sapulces prezidents un tāvad arī viņš pieņem atkāpšanos; lēmumu taista Satversmes sapulce un tas ir taisīts izgājušo reizi.”²²²

Kārļa Ulmaņa aicinājums atkārtoti balsot par uzticību viņa valdībai palika parlamentāriešu atmiņā. *Andrejs Petrevics* debatēs par Satversmes projektu atcerējās: „Mūsu parlamenta dzīvē ir bijusi tikai viena nopietna Ministru kabineta krīze, ņemot kopā šīs lietas Tautas padomē un Satversmes sapulcē. [...] Vismaz maz man palika tas iespaids šē Satversmes sapulcē sēžot, ka toreizējais Ministru prezidents *K. Ulmaņa* kungs nekādā ziņā negribēja no Ministru prezidenta krēsla kāpt zemē. Es šo iespaidu dabūju tāpēc, ka no *K. Ulmaņa* tika uzstādīts otrreiz jautājums par uzticības votumu. Pēc manas pārliecības vienreiz neuzticības votums jau bija izteikts, bet tomēr toreizējais Ministru prezidents vēlreiz mēģināja šo jautājumu uzstādīt, vai tiešām tā neuzticība izteikta? Es personiski uzskatīju to tā, kā es to šodien teicu: ka toreizējais Ministru prezidents ļoti negribēja no Ministru prezidenta krēsla kāpt nost un domāja, ka ja varbūt vēlreiz notiks balsošana, tad varbūt rezultāts būs citāds.”²²³

Ja Satversmes sapulce nebūtu noteikti aizstāvējusi sava lēmuma saistošo raksturu, bet pieļāvusi atkārtotu balsošanu par neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam,

²²¹ Latvijas Satversmes sapulces III sesijas 31. sēdes 1921. gada 3. jūnijā stenogramma. Grām.: Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 12. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1077.lpp.

²²² Turpat.

²²³ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 17. sēdes 1921. gada 2. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 19. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1772.lpp.

iespējams, *Kārļa Ulmaņa* vadītais Ministru kabinets nebūtu kritis, bet pavisam noteikti būtu mainījies izpratne par deputātu pieprasījumu un tā radītajām sekām.

Citi valsts varas orgāni neapšaubīja Satversmes sapulces ekskluzīvās tiesības lemt par konstitūcijas normu galīgo iztulkošanu. Šīs Satversmes sapulces tiesības atzina kā Ministru kabinets kā izpildvaras nesējs, tā arī tiesas.

Pirmajā Satversmes sapulces apstiprinātajā Ministru kabinetā turpinājās Pagaidu valdībā ierastā prakse, ka Ministru prezidentu *Kārli Ulmani* viņa prombūtnes laikā aizstāja iekšlietu ministrs *Arveds Bergs*. Šī aizvietošana procesuāli notika tādējādi, ka Ministru prezidents ar atsevišķu rakstu aicināja iekšlietu ministru izpildīt Ministru prezidenta pienākumus viņa prombūtnes laikā, savukārt iekšlietu ministrs, pamatojoties uz šādu rakstu, par to paziņoja valsts galvam. 1920. gada 26. oktobrī Satversmes sapulces prezidents *Jānis Čakste* atbildes vēstulē iekšlietu ministram norādīja, ka Ministru prezidenta pienākumu pildīšanu viņš esot uzņēmis nelikumīgi, jo Ministru prezidenta aizvietošanas gadījumi esot jāapstiprina likumdošanas institūcijai. Līdztekus argumentācijai par *Jāņa Čakstes* veiktās konstitūcijas normu iztulkošanas nepareizību, *Arveds Bergs* savā atbildē norādīja uz Satversmes sapulces prezidenta pilnvaru pārsniegšanu, iebilstot pret Ministru prezidenta aizvietošanu. „Neviena persona nevar būt kabineta galva bez satversmes sapulces piekrišanas. Tātad – sasaukama plenārsēde.” Proti, attiecīgo jautājumu nevar izlemt arī Satversmes sapulces prezidents vienpersoniski.²²⁴ Tādējādi *Arveds Bergs* atzina, ka strīdu par konstitūcijas normu iztulkošanu savstarpēji nevar izlemt Ministru kabinets un Satversmes sapulces prezidents; tas apspriežams un lemjams Satversmes sapulcē.

Līdzīgi arī tiesas akceptēja Satversmes sapulces gala vārdu konstitucionālā regulējuma iztulkošanā. 1922. gada 22. martā Latvijas Senātam bija jārisina jautājums par to, kura valsts varas orgāna kompetencē ir pilsētu administratīvo robežu noteikšana. Lai arī Latvijas Senāts veica spēkā esošo tiesību normu iztulkošanu, tā noteicošais arguments bija Latvijas Satversmes sapulces paustā griba. „1921. g. 10. novembrī Satversmes sapulcē pieņemtais likums [...] par Rīgas pilsētas vēlēšanām nenosaka Rīgas pilsētas administratīvās robežas, kā to norāda Apgabaltiesa, bet gan vienīgi nosaka, ka 1922. g.

²²⁴ Plašāk sk.: Lasmanis U. *Arveds Bergs. Politiska biogrāfija*. Otrā grāmata. Brīvvalsts nacionālists, kurš paredzēja 15. maija apvērsumu. Rīga: Autora izdevums, 1998, 45. – 46. lpp.

Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanas izdarāmas „Rīgas pilsētas policijas darbības robežās”, pie kam Satversmes sapulce tai pašā 10. novembra sēdē ar pieņemto pārejas formulu uzdeva valdībai spert soļus Rīgas administratīvo robežu noteikšanai; līdz ar to, gluži pretēji Rīgas Apgabaltiesas domām, Latvijas likumdevēja iestāde Satversmes sapulce atzinusi minēto jautājumu par piekrītošu valdības un nevis likumdevējas iestādes izšķiršanai.”²²⁵

2. Saeima

1) Saeimas kompetence

Pēc Satversmes spēkā stāšanās 1922. gada 7. novembrī izbeidzās Latvijas Satversmes sapulces pilnvaras un sāka funkcionēt tās noteiktā valsts iekārta. Līdztekus daudziem citiem aktuāliem konstitucionālo tiesību jautājumiem bija noskaidrojams tas, kuram valsts varas orgānam piekrīt tiesības iztulkot Satversmi.

Satversmes tekstā *expressis verbis* tiesības iztulkot Satversmi nebija piešķirtas kādam valsts varas orgānam un pat nebija minētas. Taču attiecīgo jautājumu iespējams noskaidrojot, izmantojot konstitucionālo tiesību teorijas atziņas. Tiesības iztulkot Satversmi ir valsts kompetences elements, bet valsts kompetence konstitūcijā izsmeļoši tiek sadalīta starp valsts varas orgāniem. Līdz ar to nevar būt valsts kompetence, kas nav piešķirta kādam valsts varas orgānam, bet visu valsts varas orgānu kompetenču kopskaits veido valsts kopējo kompetenci.²²⁶

Tā kā „Satversmes sapulce apņēmusies Satversmē sadalīt [...] varu atsevišķiem orgāniem”,²²⁷ Latvijas valsts kompetence tika izsmeļoši sadalīta Satversmē starp tajā minētajiem valsts varas orgāniem – Latvijas pilsoņu kopumu, Saeimu, Valsts prezidentu, Ministru kabinetu, Valsts kontroli un tiesām.

²²⁵ Senāta Administratīvā departamenta 1922. gada 22. marta spriedums Nr. 24. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 535. – 536. lpp.

²²⁶ Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. *Jaunā Pārvalde*, 2002, Nr. 2, 4. lpp.

²²⁷ Šīmans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šīmans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1998, 34. lpp.

Secinājums, ka valsts kompetence Satversmē sadalīta izsmelīgi, nozīmē, ka izsmelīgi ir sadalītas ne vien tās kompetences, kas *expressis verbis* pieminētas Satversmes normās, bet arī t.s. „noklusētās kompetences”, proti, tās, par kurām konstitucionālais likumdevējs atšķirīgu iemeslu dēļ Satversmes tekstā nav izteicies. Šajā gadījumā, attiecībā uz „noklusētajām kompetencēm” jāpieņem, ka tās piekrīt Saeimai, ņemot vērā Latvijas valsts iekārtu. Kā Satversmes sapulcē norādīja *Jānis Purgals*, „centrālo vietu Latvijas valsts augstāko orgānu starpā ieņem Saeima, kura sastāv no 100 tautas priekšstāvjiem. Saeima ir Latvijas likumdošanas iestāde. Kā tautas priekšstāvju sapulce viņa ieņem visredzamāko vietu.”²²⁸ Satversmes sapulce atbilstoši tālaika konstitucionālo tiesību valdošajam viedoklim noteica parlamentārismu kā Latvijas valsts pārvaldīšanas formu. „Latvijas valsts iekārtā pastāv relatīvs varas dalīšanas modelis, ko raksturo parlamenta virsvadība, tā ievēlēts valsts galva un parlamentam atbildīga valdība. Šis modelis paredz nevis stingru valsts varas atzaru nodalīšanu, bet gan tikai varas atzaru atsevišķu kompetenču funkcionālu nodalīšanu. Neviena institūcija nav pilnvarota nostāties iepretim parlamentam un ierobežot tā varu, bet parlamenta rīcībā ir apjomīgs instrumentu arsenāls, ar kuriem ietekmēt jebkuru citu institūciju. [...] Saeima ir Latvijas valsts iekārtas Alfa un Omega – tā necietīs nevienu citu līdzvērtīgu varu.”²²⁹

Parlamenta dominējošo lomu valsts varas orgānu sistēmā noteic tā statuss, proti, parlamenta deputāti ir suverēna – pilsoņu kopuma ievēlēti priekšstāvji, kas tautas vārdā īsteno valsts varu. Parlamentārisma būtība ir tajā, ka tautas gribai, kas pausta vēlēšanās, pakļaujas visas varas, kas pastāv valstī.²³⁰ Lielā mērā ir loģiski, ka parlaments – tieši demokrātiski leģitimēts valsts varas orgāns – uzņemas kompetenci ne vien pieņemt galīgo lēmumu par valsts attīstību un sasniedzamajiem mērķiem, bet arī par konstitūcijas normu saturu.

Saeimai piešķirtās tiesības pieņemt galīgo lēmumu par Satversmes iztulkošanu saistījās ar likumu satversmības pārbaudes mehānisma neesamību. Satversmes sapulces vairākums, kā arī tālaika tiesību zinātnes valdošais viedoklis noraidīja kādas citas varas

²²⁸ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1313.lpp.

²²⁹ Pleps J., Pastars E. Vairāk varas tautai – vai diktatūra? Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 29. – 30. lpp.

²³⁰ Гессенъ В. М. *Основы конституціоннаго права*. Петроградъ: Право, 1918, с. 427.

kontroli pār parlamentu. Kā Satversmes sapulces vairākuma viedokli formulēja *Fēlikss Cielēns*: „Mums nevajadzētu radīt tādu iestādi, kura it kā tiktu nostādīta pāri pār likumdošanas varu. Tiesas vara ir atsevišķa vara, bet tā nevar stāvēt pāri par likumdošanas varu. Ar [...] priekšlikuma pieņemšanu tiktu laužti jauni ceļi mūsu konstitūcijā un līdz ar to faktiskās varu attiecībās. [...] Šādu durvju atdarīšana mūsu konstitūcijā aiz politiskiem motīviem nav pielaižama.”²³¹

Šā iemesla dēļ tika atzīts, ka „parlamentam [...] vienīgajam esot tiesības interpretēt Satversmi likumdošanas vajadzībām un izšķirt, vai kāds likums ir vai nav pretrunā ar Satversmi”.²³² Līdzās parlamenta kā tautas tieši demokrātiski leģitimēta valsts varas orgāna statusam nostājās arī zināma piesardzība pret tiesu varas iespējām izvērtēt likumu atbilstību konstitūcijai un līdz ar to sniegt arī konstitūcijas juridiski saistošu iztulkojumu. Kā rakstīja tālaika tiesību zinātnē: neesot iespējams, ka kļūdās abas parlamenta palātas, prezidents un varbūt pat tauta, bet viens tiesnesis nekļūdās. Tāpēc pareizāk esot komplicētu jautājumu, kas skar politiku, ekonomiku, reliģiju un atsevišķas citas nozīmīgas sabiedrības dzīves jomas, izlemšanu atstāt parlamenta vairākuma ziņā, nevis to uzticēt tiesu varas atsevišķām personām.²³³ Tāpat tika norādīts, ka likuma atbilstības konstitūcijai izvērtēšana lielākoties nav juridiskas dabas jautājums, bet gan tīri politiskas dabas problēma. Izlemjot šos jautājumus, tiesas iegūtu patvaļīgu, ne viena nekontrolētu varu, kas nav savienojama ar tautas suverenitātes ideju.²³⁴ Tādēļ tiesību zinātnē tika pausts viedoklis, ka jautājumu par likumu atbilstību konstitūcijai izlemj parlaments, un parlamenta locekļiem viņu dotais zvērests, stājoties pie amata pienākumu pildīšanas, morāli un politiski liedz pieņemt antikonstitucionālus likumus.²³⁵

Valsts varas orgāns, kas izšķirtu visus strīdus par konstitūcijas iztulkošanu, būtu augstākā politiskā instance valstī, jo tā izšķirtu ne vien tiesību, bet arī politikas

²³¹ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 11. sēdes 1921.gada 21. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1598. – 1599.lpp.

²³² Šīmans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šīmans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1998, 38. lpp.

²³³ Фридштейн В. Къ вопросу о судебной проверке конституционности законовъ. *Законъ и Судъ*, 1932, № 9(29), с. 948.

²³⁴ Фридштейн В. Къ вопросу о судебной проверке конституционности законовъ. *Законъ и Судъ*, 1932, № 8(28), с. 914 – 915.

²³⁵ Sugintas A. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1924, Nr. 6, p. 32. Citēts pēc: Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 125.

jautājumus. Tajā laikā netika uzskatīts par iespējamu norobežot tiesību un politiskās lietderības jautājumus. *Karls Šmits* atzina, ka valststiesisko jautājumu depoliticizācija ir nožēlojama fikcija, jo ikviens valststiesiskais jautājums pēc savas dabas jau ir politisks jautājums. Šā iemesla dēļ tika apšaubīta iespēja kādam citam valsts varas orgānam kā parlamentam uzticēt to šaubu un viedokļu pretrunu izvērtēšanu, kuras izriet no neskaidru politiskā kompromisa formulu īpatnībām.²³⁶

Saeima savas tiesības juridiski saistoši iztulkot konstitūciju aizsargāja kā vienu no svarīgākajām prerogatīvām. Kad Latvijas Senāts izteica pretenziju uz gala vārdu Satversmes normu tvēruma noteikšanā, tas izraisīja Saeimas vairākuma plašus iebildumus. *Pauls Štīmans* un *Fricis Mendērs* pauda viedokli, ka Latvijas Senāta spriedums par Satversmes normu tvērumu nav obligāts Saeimai, jo Senāts nevarot parlamentam juridiski saistoši iztulkot konstitūciju.²³⁷ Savukārt *Nikolajs Kalniņš* norādīja, ka šādas tiesības ir tikai parlamenta kompetencē: „Savāds bija tas jaunais atklājums tiesību zinātnē, kuru te minēja *Berga* kungs. Viņš teica, ka Senātam pieder tiesība autentiski likumu tulkot. Jūs varat palasīt kuru katru mācību grāmatu, kurā runā par šo jautājumu, tad jūs redzēsāt, ka tulkošanu izdara pats likumdevējs, un parlamentāriskās valstīs, acīmredzot, autentiska likuma tulkošana pieder parlamentam un ne tiesai.”²³⁸ Līdzīgi arī *Fēlikss Cielēns* noraidīja iespēju, ka jautājumu par Satversmes normu tvērumu izlemtu citviet kā parlamentā: „Ja arī šinī gadījumā mums ir gadījušās kādas domstarpības Satversmes tulkošanā vai viņas piemērošanā, tad, saprotams, Saeima ir tā likumdošanas iestāde, kas var attiecīgos konkrētos likumus papildināt, detalizēt viņus šādā vai tādā virzienā, protams, nerunājot pretim mūsu Satversmei, ne viņas burtam, ne viņas garam.”²³⁹

Līdz ar to atbilstoši Satversmes sapulces gribai Saeimai piederēja galavārds Satversmes normu iztulkošanā. To apliecina ne vien tas, ka netika apspriesta iespēja izveidot speciālu valsts varas orgānu likumu satversmības pārbaudei vai konstitucionālo konfliktu atrisināšanai, bet arī Satversmes sapulces vairākuma negatīvā attieksme pret

²³⁶ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 164.

²³⁷ Vai būs jāgroza Satversme? *Latvis*, 1928. 22. maijs, Nr. 1978.

²³⁸ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 801.sl.

²³⁹ Turpat, 784.sl.

iespēju pakļaut likumdevēju citas varas kontrolei. Šā iemesla dēļ „pašam parlamentam vajadzēja dot konstitūcijas „autentisko” iztulkošanu sakarā ar vienu vai otru nejauši uzpeldējušu praktisku jautājumu. [...] Par autentiskiem es šos parlamenta lēmumus saucu tādēļ, ka nav valstī augstāka valsts varas orgāna, kuriem būtu piešķirtas konstitucionālās justīcijas palātas funkcijas.”²⁴⁰

Īstenojot Satversmes iztulkoāja funkcijas, Saeima izlēma aktuālos konstitucionālo tiesību jautājumus, kuriem trūka skaidra regulējuma, kā arī normatīvi izvērta likumos konstitucionālo regulējumu. Papildus tam būtisku kompetences daļu veidoja parlamentārā kontrole pār citu valsts varas orgānu darbības atbilstību Saeimas priekšstatam par Satversmes tvērumu.

2) Saeimas kārtības rullis

Saskaņā ar Satversmes 21. pantu iekšējās darbības un kārtības noteikšanai Saeima izstrādā sev kārtības rulli. Šajā konstitucionālajā normā ietverts parlamenta suverenitātes princips, proti, Saeima pati sev noteic darba organizācijas kārtību.²⁴¹ Parlamenta darba organizācijas jautājumi un jo sevišķi likumu pieņemšanas kārtība ir konstitucionālo tiesību jautājums. Šie jautājumi parasti tiek daļēji regulēti valsts konstitūcijā, taču konstitūcijā ietvertais parlamenta darbības regulējums parasti ir fragmentārs un nesistemātisks.²⁴² Ar kārtības ruļļa pieņemšanu parlaments sistematizē un noteic lēmumu pieņemšanas procedūru. Kārtības ruļļa izstrādāšanas gaitā nav izslēgtas situācijas, kad nākas iztulkot konstitūcijā ietvertās normas un tās izvērst precīzā procedūru aprakstā. Kārtības rullis var iespaidot konstitūcijas normu tvērumu.²⁴³ Līdz ar to Satversmes tekstā jau ietverts pilnvarojums parlamentam konkretizēt konstitucionālo regulējumu vienā konkrētā jomā.

²⁴⁰ Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 7, 197. – 198. sl.

²⁴¹ Par Saeimas 1998. gada 30. aprīļa lēmumu par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam: Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 14. jūlijs, Nr. 208/210(1269/1271). Secinājumu daļas 2. punkts.

²⁴² Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 16.

²⁴³ Dišlers K. Likumu ierosināšana pēc Latvijas Republikas Satversmes un pēc Saeimas Kārtības ruļļa. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 3/4, 150. lpp.

Jautājums par Saeimas tiesībām kārtības rullī noteikt precīzāku darba organizāciju un tā saskaņotību ar Satversmes prasībām Latvijas konstitucionālajā praksē bija aktuāls visu parlamentārisma laiku. *Maksis Lazersons* attiecībā uz 1923. gada 9. marta Saeimas kārtības rullī²⁴⁴ norādīja, ka tas „burtiski vai daudz īsākā veidā atkārtu veselu virkni Latvijas konstitūcijas pantu[.], apgādājot tos ar tālākiem paskaidrojošiem pantiem attiecībā uz likumdošanas tehniku.”²⁴⁵ Taču Saeima savā kārtības rullī bija iekļāvusi virkni tiesību normu, kuru atbilstība Satversmei tika diskutēta.

Saeimas kārtības ruļļa 3. panta piezīmē bija noteikts, ka vēlēšanu, kā arī atsevišķu mandātu atcelšanai vajadzīgs 2/3 balsu vairākums. Līdztekus tam Satversme *per se* noteic virkni gadījumu, kad lēmumu pieņemšanai Saeimā jānotiek ar kvalificētu balsu vairākumu, taču jautājumu par vēlēšanu vai atsevišķu mandātu atcelšanu Satversme nerisināja. Savukārt Satversmes 24. pants paredzēja, ka Saeima, izņemot Satversmē sevišķi paredzētos gadījumos, taisa savus lēmumus ar klātesošo deputātu absolūto balsu vairākumu. Līdz ar to Saeimas kārtības rullī tika iekļauts vēl viens gadījums, kad Saeimas lēmums taisāms ar kvalificētu balsu vairākumu, ignorējot Satversmes 24. panta noteikumu. Tiesību zinātnē gana savlaicīgi tika atzīts, ka šāda kārtības ruļļa norma neatbilst Satversmei un nevar tikt atzīta par saistošu.²⁴⁶ Saeima pēcāk grozīja kārtības rullī, pilnīgi pamatoti atzīstot nepieciešamību tā regulējumu par 2/3 balsu vairākuma prasīšanu saskaņot ar Satversmi.²⁴⁷

Līdzīgi kārtības rullī tika modificēta likumprojektu iesniegšanas kārtība. Satversmes 65. pants paredz, ka likumprojektus var iesniegt Valsts Prezidents, ministru kabinets, Saeimas komisijas, ne mazāk kā pieci deputāti, kā arī šinī Satversmē paredzētos gadījumos un kārtībā viena desmitā daļa vēlētajū. Savukārt Satversmes 47. pants piešķir Valsts prezidentam likuma ierosināšanas tiesības. Likuma ierosināšanas tiesības nozīmē, ka Valsts prezidents var Saeimai iesniegt nevis pilnīgi izstrādātu likumprojektu, kurš noformēts atbilstoši juridiskās tehnikas prasībām, bet gan vispārējus principiālus ierosinājumus par konkrēta satura likuma vēlamību, kurus Saeima nodot attiecīgajai

²⁴⁴ Saeimas Kārtības rullis. *Likumu un noteikumu krājums*, 1923. 16. aprīlis, Nr. 4.

²⁴⁵ Lazersons M. Saeimas kārtības ruļļa juridiskais raksturs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4, 83. lpp.

²⁴⁶ Dišlers K. *Latvijas valsts orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925, 64. lpp.

²⁴⁷ Lazersons M. Saeimas kārtības ruļļa juridiskais raksturs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4, 83. lpp.

komisijai likumprojekta sagatavošanai.²⁴⁸ Saeimas kārtības ruļļa 74. pants savukārt paredzēja, ka Valsts prezidentam, ministru kabinetam, Saeimas atsevišķām komisijām, ne mazāk kā pieciem deputātiem un vienai desmitajai daļai vēlētāju ir tiesības iesniegt likumprojektus vai likumu ierosinājumus. Kā atzinis *Kārlis Dišlers*, ar šo normu kārtības rullī tika paplašināts Satversmes 65. pants, ļaujot tajā minētajiem subjektiem iesniegt ne tikai izstrādātus likumprojektus, bet arī likumu ierosinājumus. Lai arī pēc Satversmes teksta izrietēja, ka šādas tiesības ekskluzīvi bauda tikai Valsts prezidents, Saeimas kārtības rullī šādas pašas tiesības tika piešķirtas arī citiem Satversmes 65. pantā minētajiem subjektiem.²⁴⁹

Līdztekus šādam Satversmes paplašinājumam Saeimas kārtības ruļļa 74. pantā bija ietverts arī šo tiesību īstenošanas ierobežojums, kuru Satversme neparedzēja, proti, likumprojektiem un likuma ierosinājumiem bija jāpievieno motīvi, proti, paskaidrot, kāpēc tiek ierosināta šāda likuma pieņemšana.²⁵⁰ Šādai prasībai, kā norādījis *Kārlis Dišlers*, nav atrodams formāls pamatojums Satversmes likumā, tāpēc tās piemērošana, pēc viņa ieskata, varētu likties apšaubāma.²⁵¹

Šie piemēri liecina, ka Saeima savā kārtības rullī Satversmes noteikumus par parlamenta darba organizāciju iztulkoja samērā brīvi, bieži vien lietderības apsvērumu dēļ ignorējot šķietami nepārprotamos Satversmes formulējumus. Šī radošā attieksme saglabājusies arī pēc neatkarības atjaunošanas.

Piemēram, tiesību praksē bija neskaidrs jautājums par to, kas notiek ar Ministru kabineta Satversmes 81. panta kārtībā izdoto noteikumu ar likuma spēku spēkā esamību, ja Saeima tos nav nedz noraidījusi, nedz arī apstiprinājusi.²⁵² Lai atrisinātu šo jautājumu, Saeima papildināja Saeimas kārtības ruļļa 83. pantu ar devīto daļu šādā redakcijā: „Ja sešu mēnešu laikā no dienas, kad pieņemts lēmums par Satversmes 81. panta kārtībā izdoto Ministru kabineta noteikumu nodošanu komisijām, šie noteikumi netiek pieņemti likumdošanas kārtībā, tie zaudē spēku. Tāpat Satversmes 81. panta kārtībā izdotie

²⁴⁸ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 161.lpp.

²⁴⁹ Dišlers K. Likumu ierosināšana pēc Latvijas Republikas Satversmes un pēc Saeimas Kārtības ruļļa. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 3/4, 148. – 152. lpp.

²⁵⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 432. lpp.

²⁵¹ Dišlers K. Likumu ierosināšana pēc Latvijas Republikas Satversmes un pēc Saeimas Kārtības ruļļa. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 3/4, 152. – 153. lpp.

²⁵² Plašāk skat.: Lēbers (Loeber) D. A., Bišers I. *Ministru kabinets*. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 148. – 149.lpp.

Ministru kabineta noteikumi zaudē spēku, ja šie noteikumi netiek pieņemti likumdošanas kārtībā tās Saeimas pilnvaru laikā, kura tos nodevusi komisijām”.²⁵³ Šis Saeimas Kārtības ruļļa regulējums noteica Satversmes 81. panta kārtībā pieņemto Ministru kabineta noteikumu spēkā esamību. Šāds noregulējums būtu jāietver Satversmes 81. pantā, jo šī Satversmes norma jau daļēji regulēja jautājumu, kad šādi noteikumi zaudē spēku.

Tāpat ar Saeimas kārtības ruļļa papildinājumu Saeima izlēma principiālu diskusiju par deputāta neizskaramības apmēru, proti, Satversmes 29. un 30. panta piemērošanu. Satversmes 30. pants paredzēja Saeimas tiesības izdot tiesas vai administratīvajai vajāšanai atsevišķus Saeimas deputātus. Savukārt Satversmes 29. pants paredzēja, ka Saeimas loekli nevar apcietināt, izdarīt pie viņa kratīšanas, ne citādi aprobežot viņa personas brīvību, ja tam nepiekrīt Saeima. Latvijas konstitucionālo tiesību praksē starpkaru periodā aktuāls bija jautājums par to, vai gadījumā, ja Saeimas deputāts izdots tiesas vai administratīvajai vajāšanai, Satversmes 29. pantā paredzētajos gadījumos nepieciešams vēl viens Saeimas lēmums. Latvijas Senāts uzskatīja, ka Saeimas lēmums Satversmes 30. pantā ir pietiekams un nav nepieciešama atsevišķa Saeimas piekrišana Satversmes 29. pantā minēto darbību veikšanai.²⁵⁴ Saeimas vairākums turpretī principiāli aizstāvēja viedokli, ka Satversmes 29. pantā minētajos gadījumos nepieciešams atsevišķs Saeimas lēmums, neatkarīgi no tā, vai iepriekš ticis piemērots Satversmes 30. pants.²⁵⁵ Strīds tika atrisināts par labu Saeimas vairākuma viedoklim, un Satversme tika piemērota atbilstoši tam. Savukārt pēc neatkarības atjaunošanas likumdevējs nolēma šo jautājumu normatīvi nokārtot Saeimas kārtības ruļļī. Pēc deputāta *Ilmāra Bišera* priekšlikuma 1998. gada 7. oktobrī Saeimas kārtības ruļļa 17. panta otrajā daļā tika noteikts: „Ja Saeima piekrīt kriminālvajāšanas uzsākšanai pret Saeimas loekli, attiecīgais Saeimas loeklis zaudē tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju, kā arī citu to institūciju sēdēs, kurās Saeima viņu ir ievēlējusi vai apstiprinājusi, līdz kriminālvajāšanas izbeigšanai vai līdz brīdim, kad stājas spēkā notiesājošs tiesas spriedums. Šajā laikā prokuratūrai un tiesai ir tiesības piemērot attiecīgajam Saeimas loeklim visus kriminālprocesuālajos

²⁵³ Grozījumi Saeimas kārtības ruļļī. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 21. maijs, Nr. 87(572).

²⁵⁴ Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928. gada 18. maija spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 177. – 181. lpp.

²⁵⁵ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2, 88. – 105. lpp.

likumos noteiktos piespiedu līdzekļus.”²⁵⁶ Kā norādījis *Andris Kaņeps*, Saeima bez plašākas diskusijas un tiesiskās analīzes kārtības rullī piekrita Latvijas Senāta sniegtajai interpretācijai, kas neatbilda līdzšinējai parlamentārajai praksei.²⁵⁷

Līdz ar to var secināt, ka parlamentam jau iepriekš tiek rezervētas tiesības konkretizēt konstitūcijas normu regulējumu jomā, kas attiecas uz tā darbības organizāciju. Šo tiesību izmantošanā darbojas parlamenta suverenitātes princips, proti, kārtības ruļļa izstrādāšanu parlaments veic autonomi un neviens cits valsts varas orgāns nevar noteikt parlamenta darbības kārtību.²⁵⁸ Izdodot kārtības rulli, parlaments var atkārtot konstitūcijā ietvertu regulējumu, taču tas var sniegt arī konstitūcijā noteikto parlamenta darbības principu interpretāciju, konkretizējot un izvēršot konstitūcijas regulējumu.²⁵⁹

Parlamentam, noteicot savu darbības organizāciju, bieži vien kārtības rullī nākas modificēt konstitucionālo regulējumu, kas pirmšķietami rada iespaidu par kārtības ruļļa neatbilstību konstitucionālajām normām. Vēl pagājušā gadsimta sākumā *Georgs Jellineks* atzīmēja, ka konstitūcijas daudzējādā ziņā ir neaizsargātas pret to pārveidošanu parlamentu kārtības ruļļos.²⁶⁰ Savukārt mūsdienās arī parlamenta procedūru satversmības pārbaude ietilpst konstitucionālo tiesu kompetencē.

Konstitucionālo tiesu kontrole pār parlamentāro procedūru atbilstību konstitūcijas prasībām lielā mērā parlamenta suverenitātes principu padara iluzoru. Arī Satversmes tiesa vairākos spriedumus sniegusi Saeimas darba organizācijas un likumdošanas procesa norises vērtējumu, vairākkārt prasot attiecīgo procedūru pārskatīšanu. Gadījumos, kad likumdošanas procesa ietvaros tiek skarta konkrēta privātpersona, šāda Satversmes tiesas pieeja varētu būt attaisnojama. Piemēram, nevar iebilst Satversmes tiesas secinājumam, ka „no Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā ietvertās atsevišķa likuma prasības izriet likumdevēja pienākums pirms tiesību akta pieņemšanas uzklaut personu, kuras īpašumu

²⁵⁶ Grozījumi Saeimas kārtības rullī. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 20. oktobris, Nr. 297/298(1358/1359).

²⁵⁷ Kaņeps A. Deputātu neaizskaramības institūts. *Jurista Vārds*, 2006. 25. jūlijs, Nr. 29(432)

²⁵⁸ Par Saeimas 1998. gada 30. aprīļa lēmumu par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam: Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr.03-04(98). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 14. jūlijs, Nr. 208/210(1269/1271). Secinājumu daļas 2. punkts.

²⁵⁹ *Регламенты в парламентской практике*. Лукаш Д., Стаськевич В. (ред.) Варшава: BSE, 1995, с. 121.

²⁶⁰ Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907, с. 16.

plānots atsavināt. [...] Satversmes tiesa atzīst, ka pamatojumam nav jābūt ietvertam likuma tekstā, tomēr no likumprojekta izstrādes materiāliem Satversmes tiesai jāgūst apstiprinājums tam, ka privātpersonas izteiktie iebildumi ir izvērtēti un to neievērošanai ir saprātīgs pamatojums.”²⁶¹ Attiecīgā sprieduma mērķis ir bijis personas Satversmē noteikto pamattiesību aizsardzība, kas neapšaubāmi konkrētajā gadījumā ir nozīmīgāka konstitucionālā vērtība nekā parlamenta suverenitātes princips.

Satversmes tiesa būtiski koriģējusi arī likumu pieņemšanas procedūru, ja tie skar tiesu varu. Šādiem gadījumiem Satversmes tiesa spriedumā paredzējusi noteiktu procedūru, kādā likumdevējam attiecīgie likumi jāpieņem: „Saeimas tiesības pieņemt, grozīt, papildināt likumus un citus normatīvos aktus vai arī atzīt tos par spēku zaudējušiem ir īstenojamas, ievērojot Satversmē noteikto procedūru un Satversmē ietvertos principus. [...] lemjot par jaunās sistēmas izveidi periodā, kad nav krīzes, un ievērojot to, ka tiesnešu algu noteikšanas procesam jābūt neatkarīgam, efektīvam un objektīvam, likumdevēja pienākums būtu 1) pamatot jaunās sistēmas nepieciešamību tādā apjomā, lai gadījumā, ja tiesai būtu jāizvērtē tās atbilstība Satversmei, šis pamatojums sniegtu visu tā izvērtēšanai nepieciešamo informāciju; 2) uzklaut tiesu varu pārstāvošās neatkarīgās institūcijas (ja tādas nav, tad pašas tiesu varas) viedokli, respektējot to atbilstoši varas dalīšanas principam; 3) ja šis viedoklis netiek ņemts vērā vai tiek ņemts vērā daļēji, nodrošināt savai rīcībai pamatojumu tādā apjomā, lai gadījumā, ja tiesai būtu jāizvērtē tās atbilstība Satversmei, šis pamatojums sniegtu visu samērīguma pārbaudei nepieciešamo informāciju”.²⁶²

Tāpat Satversmes tiesa akcentējusi, ka tiesu varas pārstāvju uzklautāšanas pienākums principiāli atšķiras no citām līdzīgām situācijām: „Tiesu varas viedokļa uzklautāšana tās funkcionēšanai būtisku jautājumu risināšanā ir likumdevēja pienākums, kas izriet no varas dalīšanas principa. Līdz ar to būtiski atšķiras ne tikai likumdevēja rīcības brīvības apjoms, proti, pienākums uzklaut tiesu varu un pamatot savu lēmumu,

²⁶¹ Par likuma „Par nekustamo īpašumu atsavināšanu Terehovas robežkontroles punkta vajadzībām” 1. panta 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009-01-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 27. oktobris, Nr.170(4156). Sprieduma 11.3.punkts.

²⁶² Par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un 17. punkta (2008. gada 14. novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam: Satversmes tiesas 2010. 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 20. janvāris, Nr.10(4202). Sprieduma 11.5.punkts.

bet arī Satversmes tiesas kompetence, izvērtējot, vai ir uzklausīts un ņemts vērā tiesu varas viedoklis un vai sniegts pamatojums gadījumā, ja šis viedoklis nav ņemts vērā vai ņemts vērā tikai daļēji.”²⁶³

Attiecīgajos Satversmes tiesas nolēmumos noteiktie likumdošanas procesa ierobežojumi gadījumos, ja likumprojekts skar tiesu varas intereses, ir tik būtiski, ka tiesu varas jautājumu izlemšana lielā mērā pārņemta no likumdevēja, to atstājot pašas tiesu varas kompetencē. Gan tiesu varas pārstāvju uzklausīšanas un lēmuma pamatošanas kritēriji, gan arī Satversmes tiesas rezervētās attiecīgo likumu pārbaudes robežas liecina par tiesas vēlēšanos pašai konceptuāli izlemt attiecīgos jautājumus pēc būtības, atstājot likumdevējam tikai formāla lēmumu pieņēmēja lomu. Jāapšaubā, vai šajā gadījumā tiesu varas neatkarības principa prasības nepārprotami prevalē pār parlamenta suverenitātes principu prasībām, kas paredz, ka parlaments pats pieņem lēmumus par sava darba organizāciju.

3) Satversmes normatīvais izvērsums

„Satversmes raksturīga iezīme ir tās lakoniskais valodas stils, kas nosaka arī attiecīgās juridiskās tehnikas lietošanu, formulējot pantus iespējami konkrēti un lakoniski.”²⁶⁴ Šā iemesla dēļ Satversme visiem nepieciešamajiem jautājumiem nesniedz konstitūcijas normās izvērstu noregulējumu. *Maksis Lazersons* atzinis, ka Satversmes regulējumā tās funkcionēšanas laikā atklājās robi, un šie robi tika aizpildīti tālākas organiskas likumdošanas ceļā.²⁶⁵ Apstākļi, ka daudzi konstitucionālo tiesību jautājumi atstāti likumdevēja ieskatam, vērtējama kā viena no Latvijas konstitucionālo tiesību īpatnībām. Jau kopš pirmo pagaidu satversmju laikiem konstitucionālais regulējums var

²⁶³ Par likuma "Par tiesu varu" pārejas noteikumu 7.punkta otrā teikuma un 20.punkta otrā teikuma (2009.gada 16.jūnija redakcijā), un 20.punkta trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107.pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. 2009-111-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28. jūnijs, Nr.100(4292). Sprieduma 29.2. punkts.

²⁶⁴ Muižnieks N., Mits M. Atzinums par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” 21.02.2002. redakcijā. http://www.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/4112/ (Aplūkots 2009. gada 8. augustā).

²⁶⁵ Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr.6, 166.sl.

būt ietverts arī likumos.²⁶⁶ Jau pati Satversme paredz, ka ļoti daudzi jautājumi, kas attiecas uz valsts varas organizāciju, tiks izvērsti likumdošanas ceļā.

Satversmē ir ietverts pilnvarojums likumdevējam izstrādāt vairākus likumus. Likumdevējam ar likumu bija jānoteic ministriju skaits un to darbības apjoms, kā arī valsts iestāžu savstarpīgās attiecības (Satversmes 57. pants), vecums, ar kura sasniegšanu tiesnešiem jāatstāj savs amats (Satversmes 84. pants), zvērināto tiesu darbības kārtība (Satversmes 85. pants), orgāni, kuri tiesīgi spriest tiesu, un tiesas spriešanas kārtība (Satversmes 86. pants), kara tiesu darbības kārtība (Satversmes 86. pants) un valsts kontroles iekārta un kompetence (Satversmes 88. pants). Laika gaitā ar atsevišķiem grozījumiem Satversmē šo atsauču skaits uz speciāliem likumiem papildināts. Likumi, uz kuru izstrādāšanas kārtību tieši norāda Satversme, ir īpaši normatīvie akti, kurus Ministru kabinets nebija tiesīgs grozīt Satversmes 81. panta kārtībā.²⁶⁷ Tos varēja grozīt tikai Saeima vai pilsoņu kopums. Šo likumu īpašais raksturs tika uzsvērts arī tiesību zinātnē. *Kārlis Dišlers* rakstīja par rakstīto Satversmi plašākā nozīmē, līdzās 1922. gada Satversmes likumam minot Likumu par Saeimas vēlēšanām, Likumu par tautas nobalsošanu, Saeimas kārtības rulli, Likumu par Valsts kontroli, Likumu par administratīvajām tiesām, Ministru kabineta iekārtas likumu un Ministriju iekārtas likuma vispārējo daļu.²⁶⁸ Tāpat atsevišķi konstitucionālo tiesību jautājumi var tikt noregulēti likumos, uz kuriem tieši Satversmes tekstā nav ietvertas norādes.

Ar šādu likumu izstrādāšanu un pieņemšanu parlaments kā likumdevējs konkretizē Satversmes regulējumu vai sniedz normatīvu interpretāciju neskaidriem Satversmes formulējumiem. Taču šāds Satversmes pilnvarojums nav uzskatāms par tiesībām autentiski tulkot Satversmi, bet gan par tiesībām konkretizēt Satversmes regulējumu likumdošanas ceļā. Šāds likumdevēja veikts konkretizējums neiegūst Satversmes normu spēku, un tiesību piemērotājam ir pienākums pārbaudīt likumdevēja

²⁶⁶ Pleps J. Latvijas pagaidu satversmju iztulkošana (II). *Likums un Tiesības*, 11. sējums, 2009, Nr. 3(115), 76. – 78. lpp.

²⁶⁷ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203(3361). Sprieduma 13.2. punkts.

²⁶⁸ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 91.lpp.; Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 6, 165. – 168. sl.

pieņemto normu, kas konkretizē Satversmes regulējumu, atbilstību Satversmei. Kā atzina *Fēlikss Cielēns*: „Jāsaka, ka mums ir vesela rinda likumu, kuri izveido tālāk jaunas normas, izejot no tiem principiem, kas iestrādāti mūsu Satversmē. Ņemsim mūsu likumu par tautas nobalsošanu, atsevišķo likumu par Saeimas vēlēšanām, atsevišķo likumu par Ministru kabineta iekārtu. Visi šie likumi dibināti uz Satversmes principiem, uz Satversmes pantiem un tālāk attīsta tos momentus, kas ietverti mūsu Satversmē. Saeimas vēlēšanu likums, likums par tautas nobalsošanu zināmos pantos pat atkārti mūsu satversmes noteikumus un uz viņu pamata attīsta tālāk konkrēto normu piemērošanu un detalizāciju. Nevar taču Satversme ietvert visus tos dažādos momentus, kas rodas sakarā ar dzīves nepieciešamību, sakarā ar Satversmes piemērošanu un izpildīšanu. Ja arī šinī gadījumā mums ir gadījušās kādas domstarpības Satversmes tulkošanā vai viņas piemērošanā, tad, saprotams, Saeima ir tā likumdošanas iestāde, kas var attiecīgos konkrētos likumus papildināt, detalizēt viņus šādā vai tādā virzienā, protams, nerunājot pretim mūsu Satversmei, ne viņas burtam, ne viņas garam.”²⁶⁹

Fēlikss Cielēns īpaši akcentējis apstākli, ka šādu likumu normām jāatbilst Satversmei un tās nevar paredzēt tai pretēju regulējumu.²⁷⁰ Tomēr jāņem vērā, ka atbilstoši tālaika viedoklim likuma atbilstības izvērtējumu Satversmei veica pats likumdevējs, proti, ja Saeima šādu likumu bija izdevusi, tas būtu atzīstams par Satversmei atbilstošu. Likumu spēkā esamību noteic legalitātes prezumpcija. Šī prezumpcija ir juridiski atspēkojams pieņēmums par to, ka spēkā esošā norma atbilst augstāka juridiskā spēka normām. Kā to definējis *Kārlis Dišlers*: „Legalitātes prezumpcija prasa publicēto noteikumu pieņemšanu par likumīgiem un viņu pildīšanu – pat ja viņu likumība tiktu apstrīdēta – līdz tam laikam, kamēr nebūs pierādīta un no kompetentas iestādes formāli atzīta šī akta nelikumība.”²⁷¹ Tā kā Latvijas valsts iekārtā nebija paredzētas cita valsts varas orgāna tiesības lemt par likumu atbilstību Satversmei, legalitātes prezumpcija nebija atspēkojama, iekams pats parlaments negrozīja savu viedokli. Valsts prezidentam gan bija piešķirtas suspensīvā veto tiesības, kā arī tiesības

²⁶⁹ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 784.sl.

²⁷⁰ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4, 103.lpp.

²⁷¹ Dišlers K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 92., 202., 214. lpp.

nodot likumu tautas nobalsošanai, taču šīs tiesības nebija pietiekami efektīvas, lai piespiestu parlamentāro vairākumu mainīt savu viedokli. Satversmē noteikto parlamenta statusu var raksturot kā parlamenta absolūtismu. „Tikai, kad ir viena likumdošanas palāta un pie tam ar vāju valsts galvas likumdošanas varas līdzdalību, un kad pie tam vēl arī tiesas varai nav pilnvaras pārbaudīt likumu saskaņu ar valsts satversmi un pilsoņu pamata tiesībām – tikai tad mums ir darīšana ar parlamenta absolūtismu (ja turklāt arī izpildu vara ir vāja un par daudz atkarīga), pie kura valsts pilsoņu tiesības, pat ja tās ir ierakstītas satversmē, ir bez kādām juridiskām garantijām. Un galīgais absolūtisma punkts ir sasniegts, kad šīs pilsoņu pamata tiesības pie tam nav ierakstītas arī valsts satversmes likumā. Tad likumdevējs var darīt visu, ko grib, t.i., juridisku kavēkļu tam nav.”²⁷²

Šīs tiesības Saeima pietiekami plaši izmantoja, normatīvi izvēršot Satversmes regulējumu. Šeit jāņem vērā arī Latvijas konstitucionālo tiesību īpatnību, ka nav iespējams skaidri nodalīt tos valsts organizācijas jautājumus, kas obligāti neregulējami konstitūcijā, no tiem jautājumiem, kurus likumdevējs ir tiesīgs regulēt likumu līmenī. Lielā mērā šis nošķirums ir veidojies vēsturiski – atsevišķas normas konstitucionālais likumdevējs ir iekļāvis pagaidu satversmju vai Satversmes tekstā, savukārt citas normas, kuras regulē ne mazāk svarīgus konstitucionālo tiesību jautājumus, ir pieņemtas likumdošanas ceļā.

Daudzi jautājumi par Ministru kabineta izveidošanu un tā attiecībām ar citiem valsts varas orgāniem tika diskutēti, izstrādājot likumu „Ministru kabineta iekārta”.²⁷³ Debates par atsevišķiem neregulējumiem bija pietiekami asas, lai atbildīgā komisija izpelnītos pārmetumu Satversmes neievērošanā. *Jānis Purgals* uzsvēra: „Publisko tiesību un valsts pārvaldes iekārtas komisija, izstrādājot šo likumprojektu par ministru kabineta iekārta, acīm redzot, nemaz nav ņēmusi vērā dažus Satversmes noteikumus.”²⁷⁴ Viens no *Jāņa Purgala* pārmetumiem bija tas, ka likumprojektā nebija atkārtotas Satversmē ietvertās normas par Ministru kabineta darbību, jo sevišķi Valsts prezidenta tiesības sasaukt un vadīt ārkārtas Ministru kabineta sēdes. Taču viņam oponenta *Andrejs Petrevics*,

²⁷² Ducmanis K. Likumdošanas elementi un likumu sagatavošana dažās ārvalstīs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1932, Nr. 7/8, 209. lpp.

²⁷³ Ministru kabineta iekārta. *Valdības Vēstnesis*, 1925. 1. aprīlis, Nr. 74.

²⁷⁴ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 8. sēdes 1925. gada 13. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 356.sl.

norādot uz likumprojekta un Satversmes sasaisti: „Vai Jūs domājat, ka šis likums atceļ Satversmi? Taču nē. Esmu pārliecināts, ka arī Jūs tā nedomājat. Publisko tiesību komisija bija tajās domās, ka to, kas Satversmē ir rakstīts, nevajag atkārtot ministru kabineta iekārtas likumā. Valdības iesniegtā projektā bija atkārtoti daži mūsu Satversmes panti. Tos publisko tiesību komisija apzinīgi izstrīpoja, jo bija tai pārliecībā, ka to pašu otrreiz nav vajadzīgs minēt ministru kabineta iekārtas likumā.”²⁷⁵

Satversmes 59. pants noteic, ka Ministru prezidentam un ministriem viņu amata pildīšanai nepieciešama Saeimas uzticība. Taču līdz likuma „Ministru kabineta iekārta” pieņemšanai pastāvēja domstarpības par brīdi, no kura Ministru prezidents un ministri var sākt pildīt savus pienākumus.²⁷⁶ Kā Saeimas sēdē atzina referents par likumprojektu *Valdemārs Bastjānis*: „Man šeit jāaizrāda, ka pie viena no iepriekšējo kabinetu sastādīšanās bij cēlušās domu starpības par to, kad sastādījies kabinets kļūst par ministru kabinetu. Viena daļa Saeimas deputātu aizstāvēja to uzskatu, ka sastādījies kabinets kļūst par ministru kabinetu no tā momenta, kad viņš uz Valsts prezidenta uzaicinājuma ir sastādīts un par to paziņots Valsts prezidentam. Lielākā daļa no Saeimas deputātiem, turpretim, bij tais domās, ka ministru kabinets par tādu nav vēl kļuvis ar to, ka viņš ir sastādījies uz Valsts prezidenta aicinājumu, bet kļūst par tādu tikai tai momentā, kad viņš ir dabūjis Saeimas piekrišanu, kad Saeima tam ir izteikusi savu uzticību.”²⁷⁷

Pēteris Bergis aizstāvēja viedokli, ka Ministru kabinets var stāties pie amata pienākumu izpildīšanas pēc tā sastādīšanas, proti, Saeimas balsojums par uzticību šim kabinetam nav obligāts priekšnoteikums darbības uzsākšanai. Citastarp viņš atzina, ka Satversmes 59. pants „burtiski ņemts, dzīvē nemaz nav izpildāms, un tāpēc ir vajadzīga un nepieciešama šī panta interpretēšana. Ministru kabineta iekārtas likuma 5. pants tad nu arī nav nekas cits, kā Satversmes 59. panta interpretācija.”²⁷⁸ Savukārt virkne citu Saeimas deputātu kritizēja *Pētera Berga* piedāvāto interpretāciju. *Kārlis Pauļuks* pat

²⁷⁵ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 8. sēdes 1925. gada 13. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 359.sl.

²⁷⁶ Mucenieks P. Ministru kabineta iekārta. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1925, Nr. 5/6, 774. lpp.

²⁷⁷ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 8. sēdes 1925. gada 13. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 346.sl.

²⁷⁸ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 10. sēdes 1925. gada 20. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 469.sl.

atzina: „Mūsu konstitūcija ļoti noteikti nosaka, ka kabinets nevar būt bez Saeimas uzticības, bet reiz tā, tad viņš arī nevar iestāties amatā. Bez šīs uzticības. Šis jautājums ir pārāk skaidrs, lai par to vēl strīdētos.”²⁷⁹ Savukārt *Fēlikss Cielēns* uzskatīja, ka Satversmes 59. pants skaidri noregulē attiecīgo jautājumu: „Šī Saeima ir saistīta ar Satversmes 59. pantu, kurš nosaka, ka ne tikai ministru prezidents, ne ministru kabinets, bet pat atsevišķs ministrs, ko uzaicina ministru prezidenta viena ministra vietā, nevar stāties pie amata pienākumu izpildīšanas bez uzticības dabūšanas no Saeimas. Tāpēc man liekas, šis *Berģa* kunga priekšlikums noraidāms kā tāds, kas runā pretim Satversmei, ne tikai viņas vispārējam garam, bet arī tieši 59. panta burtiski noteiktam saturam.”²⁸⁰

Saeimas vairākums noraidīja *Pētera Berģa* ierosināto likuma 5. panta redakciju: „Ministru kabinets stājas darbā pēc tam, kad tā sastāvs iepriekšējā 4. pantā paredzētā kārtībā paziņots Valsts prezidentam un Saeimas priekšsēdētājam.” Savukārt ar nelieliem redakcionāliem precizējumiem tika atbalstīta komisijas sagatavotā redakcija: „Ministru kabinets stājas pie amata pienākumu izpildīšanas pēc tam, kad Saeima, noklausījusies ziņojumu par kabineta sastādīšanu un deklarāciju par kabineta nodomātu darbību, izteikusi tam savu uzticību.”

Aizstāvēt komisijas piedāvāto redakciju, *Andrejs Petrevics* atsaucās uz Vācijas konstitucionālo praksi: „Vācijas satversmē ir skaidri teikts, ka Vācijas valsts prezidents ir tā persona, kura ieceļ amatā ministru prezidentu un ministrus, un vēl tālāk, ka viņš arī atlaiž ministru prezidentu un ministrus. Tas ir, tā sakot, *expressis verbis* sacīts vācu konstitūcijā, bet, neskatoties uz to, ka tas taisni tā ir teikts, tomēr tagadējie Vācijas konstitūcijas tulkotāji uzskata – un tā tas faktiski arī notiek – ka arī Vācijas ministru kabinets stājas darbā tikai pēc tam, kad ir dabūjis uzticības votumu no Reihstāga, neskatoties uz to, ka pēc Vācijas satversmes burta gan varētu notikt arī citādi.”²⁸¹

Šajā kontekstā nozīmīga ir *Arveda Berģa* ideja par prezidiālkabinetu. Laikraksta „Latvis” ievadrakstā viņš mēģināja norādīt uz mehānismiem, kādā veidā iespējams konstruēt efektīvu Ministru kabinetu bez nepieciešamības padarīt to atkarīgu no

²⁷⁹ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 10. sēdes 1925. gada 20. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 476. – 477.sl.

²⁸⁰ Turpat, 471.sl.

²⁸¹ Turpat, 474.sl.

parlamenta vairākuma gribas.²⁸² Šāds ierosinājums neprasīja grozījumu izdarīšanu Satversmes tekstā, bet gan Satversmes normu izpratnes maiņu. Kā rakstījis *Arveds Bergs*: „Nopietni būtu jāpārbauda doma, vai saskaņā ar mūsu Satversmi prezidentam nebūtu tiesības prezidiālkabinetā mainīt atsevišķas personas vai pat to sastādīt pēc sava ieskata.”²⁸³ Demisionējušais kabinets, kurš zaudējis Saeimas uzticību, atbilstoši *Arveda Berga* ievadrakstā izteiktajai idejai, iegūst Valsts prezidenta uzticību, lai varētu turpināt pildīt savus pienākumus. Šādā gadījumā šāds kabinets nav vis lietvežu valdība, bet gan pilntiesīgs savu pienākumu izpildītājs. „Valdība, kas pēc demisijas vēl paliek amatā, nav kāda beztiesiska nevarīga iestāde, bet ir valdība ar valdības pilnām pilnvarām. Starpība ir tikai tā, ka viņa vairs nebalstās uz Saeimas uzticību, kā to normāli paredz mūsu Satversme, bet uz Valsts prezidenta doto pilnvaru”.²⁸⁴ Demisionējušo kabinetu, kas pēc Valsts prezidenta pilnvarojuma turpina vadīt valsti, *Arveds Bergs* ierosināja dēvēt par prezidiālkabinetu. Šāds kabinets varētu pilntiesīgi īstenot visas tam ar Satversmi un likumiem piešķirtās tiesības, pieņemt politiskus lēmumus ar tālejošām sekām un aktīvi rīkoties valsts pārvaldīšanā, nevis tikai bezpersoniski kārtot tekošās lietas, kā tas tiek sagaidīts no lietvežu valdības. *Arveds Bergs* to paredz kā pilntiesīgu kabinetu, kas balstās uz Valsts prezidenta uzticību. Šādos apstākļos, kad Saeima ir neapmierināta ar prezidiālkabineta īstenoto politiku, tai ir jāvēršas nevis pret demisionējušo kabinetu, kurš vairs nebauda Saeimas uzticību, bet gan pret to valsts varas orgānu, kurš devis pilnvarojumu demisionējušajam kabinetam turpināt darbu. Proti, Saeimai neuzticība būtu jāizsaka nevis Ministru kabinetam Satversmes 59. panta kārtībā, bet gan Valsts prezidentam saskaņā ar Satversmes 51. pantu. Šāda risinājuma iespējamību jau iepriekš bija pieļāvis arī *Kārlis Pauļuks*: „Ja Saeima gribētu izteikt savu nepiepriekšēšanu Valsts prezidentam par to, ka viņš lūdzis veco kabinetu izpildīt savus pienākumus, tad ceļas jautājums par Valsts prezidenta krīzi, bet tas neatstāj iespaidu uz vecā kabineta tālāko darbību”.²⁸⁵ Tādēļ demisionējusī valdība pēc Valsts prezidenta uzticības saņemšanas „var

²⁸² Bergs A. Prezidiālkabinets. *Latvis*, 1933. 22. februāris. Plašāk skat.: Pleps J. Valsts prezidenta uzticības nozīme Ministru kabineta darbībā. *Likums un Tiesības*, 4. sējums, 2002, Nr.11(39), 324. – 327. lpp.

²⁸³ Bergs A. Prezidiālkabinets. *Latvis*, 1933. 22. februāris.

²⁸⁴ Turpat.

²⁸⁵ Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 4. sēdes 1924. gada 25. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 100.sl.

valdīt un viņai jāvalda ar vēl lielāku noteiktību un vēl brīvākām rokām”,²⁸⁶ jo tās vietā Saeimas priekšā atbildību par izpildvaras īstenošanu uzņēmis Valsts prezidents, kurš demisionējušajam kabinetam dāvājis savu uzticību zaudētās Saeimas uzticības vietā. Tas nozīmē, ka starp Saeimu un Ministru kabinetu nav tiešas uzticības saiknes, bet pastāv netieša uzticība. To nodrošina Valsts prezidenta uzticība Ministru kabinetam un tajā pašā laikā – Valsts prezidenta politiska atbildība Saeimas priekšā par Ministru kabineta darbību. *Arveds Bergs* pat uzskatīja par iespējamu Valsts prezidenta iejaukšanos prezidiālkabineta personālsastāvā līdz pat Ministru prezidenta nomaiņai. Prezidiālkabineta ideja ir aizgūta no Veimāras republikas, kur tās norieta posmā Reihstāgs nespēja izveidot parlamentāro vairākumu valdības apstiprināšanai un kabineti darbojās, pamatojoties uz reihā prezidenta uzticību.²⁸⁷ *Arveda Berga* ideja vērtējama kā novatoriska un ar Satversmes tradicionālo izpratni nesaskanoša, taču teorētiski to varēja ieviest ar grozījumu izdarīšanu likumā „Ministru kabineta iekārta”. Likumdevējs, normatīvi iztulkojot Satversmes 59. pantu, tā apjomu noteiktu atbilstoši *Pētera Berga* ieskatam, un prezidiālkabineta mehānisms varētu funkcionēt Latvijas konstitucionālajā sistēmā.

Likuma „Ministru kabineta iekārta” 9. pantā tika ietverts vēl viens Satversmes papildinājums. Tajā tika paredzēts: „Ministru prezidents vai atsevišķi ministri, kuri paši atkāpušies vai kuriem izteikta neuzticība, turpina izpildīt savus amata pienākumus, kamēr tos uzņemas viņu amata pēcnācēji, izņemot gadījumus, kad Saeima lēmusi citādi.”

Apspriežot likumprojektu, domstarpības raisījās par vārdiem „izņemot gadījumus, kad Saeima ir lēmusi citādi”. *Arveds Bergs* uzskatīja, ka tas neatbilst Satversmes 58. pantam un līdz ar to Saeimas sēdē nav apspriežams: „Man šķiet, ka šo beigu teikumu nemaz šeit nevar apspriest, jo viņš paredz gadījumu, ka Saeima it kā varētu nolemt, ka nevis ministru prezidents ar ministriem vestu tālāk savus pienākumus, valdītu tālāk valstī, bet kaut kāds cits, gadījumu, kur kaut kāds cits valdītu. Man jāaizrāda, ka Satversmes 58. pants nosaka, ka Ministru kabinetam ir padotas visas valsts pārvaldes iestādes. Tātad cits gadījums, kur kaut kāds cits varētu valdīt, kur kaut kādu citu lēmumu varētu taisīt, pēc Satversmes nav iespējams. Es tāpēc atsaucos uz mūsu kārtības ruļļa 125. pantu un

²⁸⁶ Bergs A. Prezidiālkabinets. *Latvis*, 1933. 22. februāris.

²⁸⁷ Plašāk skat.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 503. lpp.

lūdzu Saeimu vispirmām kārtām izšķirt, vai šāds teikums vispār ir balsojams vai nē. Pēc manām domām, šāds teikums nemaz nav balsojams, tāpēc ka viņš paredz tādu gadījumu, kāds pēc mūsu Satversmes nevar būt.”²⁸⁸

Parlamentārais vairākums iespēju Saeimai lemt citādi vēlējās paredzēt lietderības apsvērumu dēļ. Kā atzina referents par likumprojektu *Valdemārs Bastjānis*: „Izņēmums darīts tikai ar tiem gadījumiem, kad Saeima būtu lēmusi citādi. [...] Tas teorētiski ir pieļauts tādos gadījumos, kad kabineta locekļi vai pats ministru prezidents būtu kaut kādā ziņā krimināli vainojams, vai arī citādi ārkārtīgi gadījumi, kas prasītu ārkārtēju rīcību.”²⁸⁹ *Andrejs Petrevics* uzskatīja, ka attiecīgā jautājuma regulējums atbilst Satversmei: „Mūsu Satversmē gan ir teikts, ka ministru prezidentu aicina Valsts prezidents, bet ka pagaidu vietas izpildītājus ministru prezidentam un citiem ministriem nevarētu Saeima iecelt, tas Satversmē nav sacīts. Tātad Satversmes burtam šis priekšlikums nerunā. Tāpēc šo priekšlikumu varētu pieņemt. Mums ir no svara, lai mūsu pieņemtais lēmums nerunātu pretim Satversmes burtam un atļautu mums panākt to, ko mēs tiešām vēlamies panākt.”²⁹⁰

Šajā kontekstā zīmīgs apstāklis ir konsekventā *Andreja Petrevica* atsaukšanās tikai uz Satversmes burtu. Tas savā ziņā liecina, ka pieņemtais noregulējums neatbilda Satversmes sistēmai, kā jau uz to bija norādījis *Arveds Bergs*. Satversmē Saeimai nav paredzēta iespēja bez Valsts prezidenta līdzdalības sastādīt valdību. Tostarp likuma „Ministru kabineta iekārta” 9. pants ļāva Saeimai izveidot pagaidu kabinetu, kurš baudītu tās uzticību, bet kurš gan nebūtu sastādīts konstitucionālā kārtībā. Šāds ministru amatu pagaidu izpildītāju kabinets Latvijas konstitucionālajā praksē tika dēvēts par darba kabinetu. Tajā pašā laikā *Arveds Bergs* bija skaidri konstatējis: “Darba kabinets mūsu Satversmē nav paredzēts”²⁹¹. Darba kabinets būtībā nozīmē atkāpšanos no parlamentāras republikas idejas. Parlamentārā republikā ir pieļaujams tikai tāds kabinets, kas izveidots

²⁸⁸ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 11. sēdes 1925. gada 24. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 515.sl.

²⁸⁹ Latvijas Republikas Saeimas VII. sesijas 8. sēdes 1925. gada 13. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 346. - 347.sl.

²⁹⁰ Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 11. sēdes 1925. gada 24. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925, 516.sl.

²⁹¹ Bergs A. Lielā koalīcija. *Latvis*, 1923. 24. janvāris.

konstitucionālā kārtībā un bauda Saeimas uzticību. Pēc kabineta atkāpšanās Saeimas uzdevums ir izveidot jaunu darbaspējīgu kabinetu, nevis meklēt pagaidu amata izpildītājus. Saeimas tiesības sastādīt darba kabinetu aizskar Satversmes 56. pantā noteikto Valsts prezidenta pienākumu izraudzīt personu, kura sastādīs kabinetu. Šajā gadījumā Saeima pati sastādītu kabinetu un dāvātu tam savu uzticību, bet Satversme šādu iespēju neparedzēja.

Pēc neatkarības atjaunošanas Saeima turpināja Satversmes normu normatīvu izvērsumu, radot jaunus, Satversmē iepriekš neparedzētus regulējumus.

Lemjot par likuma „Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu, 5. Saeima to būtiski papildināja.²⁹² Likuma 2. panta otrajā daļā tika paredzēts jauns Ministru kabineta locekļa statuss – valsts ministrs. Valsts ministru varēja iecelt kādas ministrijas kompetencē ietilpstošas nozares vadīšanai, kā arī viņam bija paredzētas balsstiesības Ministru kabineta sēdēs gadījumos, kad tika apspriests viņa kompetencē esošs jautājums.

Prezentējot Saeimas sēdē šo amatu, *Egils Levits* uzsvēra: „Ir īpašs ministru veids – valsts ministri, kas tāpat ir ministri, taču tie var balsot tikai savas kompetences ietvaros un nevis par visiem jautājumiem. Tātad ministri, kuri ir vairāk speciālisti tieši savās nozarēs un kurus var iecelt vienā no 12 ministrijām (šis ministriju skaits ir noteikts 1.pantā).”²⁹³ Pret ideju ieviest valsts ministrus iebilda opozīcija. *Aristīds Lambergis* un *Aleksandrs Kiršteins* norādīja, ka valsts ministra statuss neatbilst Satversmes 55. pantam. Tajā „ir precīzi pateikts, kas ir kabineta locekļi. Tātad tikai Ministru prezidents un ministri, nevis mazie ministri – „sprīdīši” un nozaru ministri.”²⁹⁴

Egils Levits pārmetumus mēģināja atspēkot, norādot: „Ja izlasām 55.pantu, tad Ministru kabinets sastāv no Ministru prezidenta un viņa aicinātajiem ministriem. Redzat, divdesmitajos un trīsdesmitajos gados un tajā laikā, kamēr Satversme darbojās, bija arī ministru biedri. Varētu teikt, ka jau toreiz Latvija pārkāpa Satversmi, ieviešot ministra biedra amatu. Bet tā tas, dārgie kolēģi, nav. To jūs varat izlasīt arī mūsu galvenā valsts tiesībnieka *Dišlera* darbos. Ministra biedrs tāpat kā valsts ministrs, tāpat kā Ministru prezidenta biedrs, ir ministrs pēc savas valstiski tiesiskās funkcijas. Viņam ir tieši tās

²⁹² Par 1925. gada 1. aprīļa likuma “Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 1993. 19. augusts, nr. 28.

²⁹³ Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 15. jūlija vakara sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/150793.html (Aplūkots 2009. 10. augustā).

²⁹⁴ Turpat.

pašas balsstiesības, tieši tas pats rangs kā ministram, taču šie ir īpaši ministri ar īpašiem uzdevumiem. Ministru prezidenta biedram ir savi uzdevumi, ko nosaka Ministru kabineta iekšējā kārtība. Jūs redzat, šeit jau arī neparādās Ministru prezidenta biedrs, kaut gan arī šeit tāds pirms Satversmes likvidācijas bija, gan arī ministra biedrs. Un ministra biedra statusu arī noteica savā laikā Ministru kabineta iekšējās kārtības noteikumi. Protams, šeit mēs ejam tālāk un nostiprinām to ne tikai kabineta iekšējās kārtības noteikumos, bet arī likumā, tādēļ ir iespējami ministri ar īpašām funkcijām. Piemēram, valsts ministrs, kas balso tikai īpašos savos gadījumos. Un tas viss ir saskaņā ar Satversmi, saskaņā ar mūsu elastīgo, balsstiesisko koncepciju. Tā kā pārņem, ka šis likumprojekts it kā pārkāpjot Satversmi, nav vietā, ja mēs tiešām juridiski pareizi šo mūsu likumu un mūsu Satversmi interpretējam.”²⁹⁵

Valsts ministra statuss raisīja diskusijas Latvijas valststiesībās par tā atbilstību Satversmei. Tiesību zinātnē tika pausts arī kategorisks viedoklis, ka Satversmes izpratnē ministrs nozīmējot tikai attiecīgās ministrijas vadītāju.²⁹⁶ Likums „Ministru kabineta iekārta” gan pieļāva ministru prezidentam aicināt kabinetā kā pilntiesīgu locekli vienu ministra biedru ar balsstiesībām kabinetā vai ministru bez portfeļa.²⁹⁷ Tomēr šis izņēmums norādīja uz to, ka šādam ministram ir jābūt pilntiesīgam, proti, jābauda tās pašas tiesības, kādas bauda arī ministrijas vadītājs kā kabineta loceklis. Savukārt valsts ministri netika paredzēti kā pilntiesīgi kabineta locekļi, jo tiem balsstiesības kabineta sēdēs paredzēja tikai jautājumos, kas attiecas uz viņu nozari.²⁹⁸ Līdz ar to valsts ministrs kā tāds būtu pieļaujams Ministru kabineta locekļa statuss, taču Satversmei neatbilda šiem valsts ministriem noteiktās ierobežotās balsstiesības.

Kā pamatoti Saeimas debatēs norādīja *Aleksandrs Kiršteins*: „Kabineta loceklis bija tas, kam bija pilnas balsošanas tiesības. Es vēlreiz uzsveru – tāpat tie, kam ir šīs samazinātās balsošanas tiesības vai atsevišķās balsošanas tiesības, nav Ministru kabineta locekļi. [...] Jā, es piekrītu, viņš varētu būt valsts ministrs, viņš varētu būt speciālais ministrs, bet ministrs kā pilntiesīgs Ministru kabineta loceklis, nevis, kā es teicu, ministrs

²⁹⁵ Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 15. jūlija vakara sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/150793.html (Aplūkots 2009. 10. augustā).

²⁹⁶ Knoks M. Ministrs – valsts ministrs – īpašu uzdevumu ministrs un Ministru prezidenta biedrs. *Jurista Vārds*, 1997. 15. marts, Nr. 6(48).

²⁹⁷ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: Izdevis A. Gulbis, 1930, 185. - 186. lpp.

²⁹⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 533. – 534. lpp.

ar pazeminātām balsstiesībām vai ministrs ar balsstiesībām vienā jautājumā. Nav tādu Ministru kabineta locekļu.²⁹⁹ Ministru kabinets ir solidāri atbildīgs par valdības vispārējo politiku un tai pakļauto iestāžu darbību, bet tai pat laikā katrs atsevišķs ministrs atbild par savu darbību, ko izdara savas kompetences robežās. *Pēteris Mucenieks* īpaši uzsvēris, ka ministru individuālā atbildība ir jātulko šaurākā nozīmē, un katrā gadījumā, kad iet runa par atsevišķa ministra rīcību, kas izriet no valdības vispārējās politiskās programmas, ir jāatbild visam kabinetam.³⁰⁰ Savukārt no šī apstākļa izriet konsekvence, ka visiem Ministru kabineta locekļiem ir jābūt balsstiesībām, izlemjot visas Ministru kabineta kompetencē esošās lietas. Nav iespējams Ministru kabineta loceklis, kuram ir ierobežotas balsstiesības.

Līdzīgi likumā „Par 1925. gada 1. aprīļa likuma “Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu” tika paredzēts jauns normatīvo aktu veids – Ministru kabinets varēja izdot noteikumus, ja attiecīgais jautājums ar likumu nav noregulēts (14. panta pirmās daļas 3. punkts). *Egils Levits* šo Ministru kabineta kompetenci skaidroja šādi: „Un trešais gadījums ir, ja jautājums vispār nav noregulēts ar likumu. Pēkšņi rodas jauna problēma, jauns jautājums, bet likuma nav. Tad, protams, valdība var efektīvi un ātri reaģēt un uzreiz pieņemt noteikumus. Tālāk, protams, Saeima var pieņemt savu likumu un šos noteikumus atcelt. Tādā veidā mēs panāktu to, ka Ministru kabinets darbotos tikai un vienīgi Saeimas noteiktajos ietvaros. Un Saeima šos ietvarus nosaka ar likumu.”³⁰¹

Taču tiesību zinātnē un praksē samērā drīz tika atzīts, ka ar šādu normu Saeima ir deleģējusi likumdošanas tiesības Ministru kabinetam pretēji Satversmes prasībām.³⁰² Satversmes komentārā norādīts: minētā norma rada šaubas, vai Saeima ar vienkāršu likumu ir tiesīga mainīt pastāvošo konstitucionālo iekārtu. Piešķirt Ministru kabinetam tiesības likumdošanas jomā, kuras Satversmē nav paredzētas, nozīmē jaukt likumdevēja un izpildvaras funkcijas.³⁰³ Arī Satversmes tiesa savā praksē kritiski vērtēja šādu Ministru

²⁹⁹ Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 15. jūlija vakara sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/150793.html (Aplūkots 2009. 10. augustā).

³⁰⁰ Mucenieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 5, 226. lpp.

³⁰¹ Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 14. jūlija sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/140793.html (Aplūkots 2009. 11. augustā)

³⁰² Plašāk skat.: Nikuļceva Ī. Ja kādu jautājumu neregulē likums. *Jurista Vārds*, 2003. 20. maijs, Nr. 19(277).

³⁰³ Lēbers (Loeber) D. A., Bišers I. *Ministru kabinets*. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 150. – 151. lpp.

kabineta kompetenci. Tā norādīja, ka vārdi „ar likumu nav noregulēts” saprotami tā, ka jautājums ar likumu nav noregulēts līdz galam un tas prasa detalizētāku reglamentāciju. Ministru kabinets, izdodot noteikumus, nedrīkst ietvert tajos normas, kas nav uzskatāmas par palīglīdzekļiem likuma normas īstenošanā. Tas nozīmē, ka Ministru kabinets, pamatojoties uz Ministru kabineta iekārtas likuma 14. panta pirmās daļas 3. punktu, nevar izdot noteikumus par jautājumiem, kas ietilpst likumdevēja kompetencē.³⁰⁴ Taču šāda Satversmes tiesas interpretācija acīmredzami neatbilda likumdevēja mērķiem, jo norma acīmredzami bija iecerēta kā Satversmes 81. pants ikdienas vajadzībām.³⁰⁵ Satversmes konkretizācijas ceļā likumdevējs ar vienkāršu likumu piešķīra Ministru kabinetam kompetenci, kuras piešķiršanai bija nepieciešams Satversmes grozījums.

Līdzīga situācija starpkaru periodā veidojās ar 1931. gadā izstrādāto likumprojektu „Likums par finanšu ministra tiesībām noteikt muitas tarifus”. Šis likumprojekts paredzēja piešķirt tiesības finanšu ministram ar Ministru kabineta iepriekšēju piekrišanu grozīt ievad muitas tarifā noteiktās likmes un noteikt muitas likmes izvedamām precēm. Saskaņā ar Satversmes 64. un 73. pantu muitas tarifus vajadzēja noteikt Saeimai likumdošanas ceļā. *Fēlikss Cielēns* kategoriski noraidīja iespēju Saeimai ar parastu likumu nodot sev piešķirto kompetenci citam valsts varas orgānam. Kā viņš rakstīja: „Likumprojekts pats par sevi nav juridisks absurds, bet par juridisku absurdu tas kļūst tad, ja to grib celt priekšā Saeimai kā vienkāršu, parastu likumprojektu, kas pieņemams Saeimā ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja minētais likumprojekts būtu izstrādāts un ierosināts kā papildinājums Latvijas Republikas Satversmei, teiksim, kā tās 81. prim pants, tad par to varētu debatēt no saimnieciskā vai politiskās lietderības viedokļa, tad tas nebūtu juridisks absurds, jo nerunātu pretim mūsu satversmei.”³⁰⁶

³⁰⁴ Par Ministru kabineta 1999. gada 6. jūlija noteikumu Nr. 249 "Grozījumi Ministru kabineta 1998. gada 6. oktobra noteikumos "Noteikumi par tirdzniecības kārtību tirgos, gadatirgos, ielu tirdzniecības vietās un izbraukumos"" 1.1. punkta atbilstību likuma "Par uzņēmējdarbību" 4. panta otrajai daļai un 32. panta pirmās daļas 1. punktam, Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un "Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību" (VVT 1947) III panta 4. paragrāfam, Ministru kabineta iekārtas likuma 14. pantam un likuma "Par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas līgumu par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm" 3. panta otrajai daļai: Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā 2000-07-0409. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 4. aprīlis, Nr. 54(2441). Sprieduma secinājumu daļas 5. punkts.

³⁰⁵ Pastars E. Kas ir deleģētā likumdošana. *Jurista Vārds*, 2003. 14. janvāris, Nr. 2(260).

³⁰⁶ Cielēns F. Vai Saeima ar vienkāršu likumu var ierobežot savas likumdošanas tiesības. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, Nr. 5, 179. – 180. lpp.

4. nodaļa. Parlamenta kontroles mehānismi

1. Parlamenta kontroles nepieciešamība

1) Parlamentārās iztulkošanas priekšrocības

Starpkaru periodā Saeima kā Satversmes iztulkoņājs apliecināja spēju efektīvi un radoši attīstīt Satversmes priekšrakstus. Gan likumu izstrādāšanā, gan atsevišķu lēmumu pieņemšanā Saeima sniedza ātras un pietiekami pārliecinošas atbildes par Satversmes normu tvērumu.

Pēc *Jāņa Čakstes* nāves Saeimas starpfrakciju birojam vajadzēja izlemt jautājumu, uz kādu termiņu ievēlams jaunais Valsts prezidents. Satversmes 35. pants vispārēji paredzēja, ka Valsts prezidents ievēlams uz trim gadiem. Taču Satversmes 50. pants, regulējot Valsts prezidenta atļaišanu tautas nobalsošanā, noteic, ka pēc attiecīgā fakta iestāšanās „Saeima ievēl jaunu Valsts Prezidentu uz atļaiatā Prezidenta atlikušo pilnvaru laiku”. Savukārt Satversmes 52. pantā noteikti gadījumi, kā pirms sava pilnvaru termiņa beigām Valsts prezidents var zaudēt savu amatu (atteikšanās no amata, nāve vai atsaukšana), bet nav noteikts, uz cik ilgu termiņu tiek ievēlēts nākamais Valsts prezidents. Par šo jautājumu neilgi pēc Satversmes pieņemšanas notika tiesību zinātnieku diskusija. *Balduins fon Disterlo* uzskatīja, ka visos gadījumos, kad priekšlaicīgi atbrīvojas Valsts prezidenta vieta, tā pēcnācējs ievēlams uz pilnu pilnvaru termiņu, izņemot Satversmes 50. panta gadījumu.³⁰⁷ Savukārt *Kārlis Dišlers*, sistēmiski interpretējot Satversmes pantus un pievēršoties arī Valsts prezidenta institūta būtībai, argumentēja, ka visos gadījumos, kad priekšlaicīgi atbrīvojas Valsts prezidenta vieta, viņa pēcnācējs var tikt ievēlēts tikai uz atlikušo pilnvaru termiņu.³⁰⁸ 1927. gada 22. martā attiecīgo jautājumu apsprieda Saeimas starpfrakciju birojs. Vairākums atzina, ka jāpieturas pie formālās nostājas, proti, ka Satversmes 35. pants kā vispārējā norma paredz tikai vienu izņēmumu – Satversmes 50. panta gadījumu, savukārt visos citos gadījumos jaunais

³⁰⁷ Disterlo B. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 7, 5. – 6. lpp.

³⁰⁸ Dišlers K. Dažas piezīmes pie Disterlo raksta: „Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes”. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 9/10, 110. – 111. lpp.

Valsts prezidents ievēlams uz pilnu pilnvaru termiņu.³⁰⁹ *Kārlis Dišlers* pēc tam atzina, ka „ar šo precedentu, liekas, būs nodibināta kārtība, ka Valsts prezidents visos gadījumos, izņemot vienīgi L. R. Satversmes 50.p. paredzēto gadījumu, tiks vēlēts uz 3 gadiem.”³¹⁰

Latvijas parlamentārā pieredze liecina, ka diskusijas par Satversmes normu iztulkošanu notikušas ne tikai Saeimas komisiju sēdēs, bet arī Saeimas sēdēs. Tā kā Saeimas sēdes ir stenografētas, tad sabiedrībai un tiesību zinātnei saglabāti nozīmīgākie argumenti un diskusijas attīstība. Līdz ar to stenogrammas lasītājam ir iespēja sekot līdz praktiskai Satversmes iztulkošanai, kad dažādu politisko spēku pārstāvji ar dažādiem argumentiem mēģināja pārliecināt otro pusi par sava viedokļa pareizību. Ar šo apstākli parlamenta veikta Satversmes iztulkošana būtiski atšķiras no Satversmes iztulkošanas tiesā. Tiesas viedoklis par Satversmes normas saturu tiek pausts tiesas nolēmumā. Tiesas nolēmums sabiedrībai kļūst pieejams jau kā noslīpēts un precīzs dokuments, kurā loģiski un konsekventi izklāstīts viens viedoklis par normas saturu. Taču tiesnešu iekšējā diskusija, argumentu cīņa un nolēmuma sagatavošana publiskota netiek, jo to aptver tiesnešu apspriedes noslēpums.³¹¹ Pat gadījumos, kad tiesnešiem, kas iebilduši pret nolēmumu, ir iespēja publiskot savas atsevišķās domas, tiem jārespektē tiesnešu apspriedes noslēpums, proti, atsevišķajām domām nevajadzētu būt nedz citai, labākai versijai par tiesas spriedumā izlemto tiesību jautājumu, nedz arī sprieduma kritikai, kurā būtu norādāmi visi tie apstākļi, kādā veidā izpaudusies sprieduma nepareizība.³¹²

Tiesa neatklāj sabiedrībai un nākamajām paaudzēm savas iekšējās diskusijas, bet piedāvā pareizās atbildes uz neskaidro tiesību jautājumu, kuras lielākoties arī ir juridiski saistošas un neapstrīdamas. Parlamentārā procedūra šajā ziņā ir pilnīgi pretēja. Galīgais Satversmes iztulkojums reti kad tiek noformēts atsevišķā dokumentā un visi argumenti, kas noteikuši attiecīgā lēmuma pieņemšanu, netiek loģiski un konsekventi sakārtoti. Lasītājam tiek piedāvātas atklātas debates, kurās deputāti izklāsta savu viedokli un diskutē viens ar otru, savukārt rezultātu noteic balsojums par izskatāmo jautājumu. Atkarībā no tā, kurš viedoklis guvis pārsvaru, var secināt, kāda ir Saeimas vairākuma

³⁰⁹ Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 7, 198. – 199. sl.

³¹⁰ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 159. lpp.

³¹¹ Plašāk skat.: Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 208 – 212.

³¹² Sal.: Pleps J. Starptautiskās tiesības ir valsts interesēs. Intervija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi profesori Dr. iur. Inetu Ziemeli. *Jurista Vārds*, 2009. 9. jūnijs, Nr. 23(566).

attieksme pret attiecīgo tiesību jautājumu. Tajā pašā laikā Saeimas mazākumam ir bijusi iespēja paust savu viedokli un nodot ne vien oponentu, bet arī plašākas sabiedrības un tiesību zinātnes vērtējumam savu argumentāciju. Šajās publiskajās diskusijās konstitucionālo tiesību teorija ir saskatījusi parlamentārisma efektivitāti. Parlamentārais vairākums un parlamentārais mazākums vienmēr ir spiesti savstarpēji diskutēt un kopīgi meklēt iespējami labāko risinājumu. Šādas diskusijas atklātība un pieejamība sabiedrībai pakļauj gan parlamentāro vairākumu, gan parlamentāro mazākumu pilsoņu kopuma kontrolei. Savukārt plašsaziņas līdzekļu nodrošinātā iespēja ikvienam sekot līdz likumdevēja debatēm rosina pilsoņus iesaistīties politiskajos procesos un meklēt savas atbildes uz aktuālajiem parlamentārās dienaskārtības jautājumiem, tostarp arī par Satversmes normu tvērumu.³¹³

Pēc neatkarības atjaunošanas Saeimā vienas no lielākajām debatēm par Satversmes normu iztulkošanu notika, lemjot par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt robežlīgumu ar Krievijas Federāciju. Šādu debašu nozīmīgumu savā runā atzīmēja ārlietu ministrs *Artis Pabriks*: „Ļaujiet man paust gandarījumu par to, ka solījums ir turēts un ka 9. Saeimā pirmo reizi notiek ārpolitiskās debates. Valdības izšķiršanās nākt uz Saeimu ar tik nopietnu ārpolitisku jautājumu, kāds ir Latvijas un Krievijas robežlīgums, liecina par vēlmi šo lēmumu pieņemt tā, lai visi viedokļi tautā tiktu dzirdēti un sadzirdēti.”³¹⁴ Savukārt deputāte *Vineta Muižniece* uzsvēra Satversmes argumentu nozīmi attiecīgajā debatē: „Robežlīguma parakstīšanas sakarā ir izvērsušās ne vien politiskas, bet arī plašas juridiskas debates un ir radušies interesanti jautājumi konstitucionālo tiesību jomā. Domājams, ka šeit vēl būs daudziem juristiem ko galvu palauzīt. Ir pilnīgi skaidrs, ka jāmeklē risinājums, kādu Satversmes sapulce paredzēja, lai varētu lemt par valsts robežām. Mēs esam pētījuši gan Satversmes sapulces stenogrammas, gan agrākos politiski praktiskos risinājumus. Acīm redzams, ka debates par iespējām noslēgt robežlīgumu ir lielā mērā debates par Satversmes 3. panta saturu un tā interpretāciju.”³¹⁵

³¹³ Sal.: Шмитт К. Духовно-историческое состояние современного парламентаризма. Grām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000, с. 184 – 186.

³¹⁴ Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas ceturtais sēdes 2007. gada 1. februārī stenogramma. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/070201/st070201.htm> (Aplūkots 2009. 12. augustā).

³¹⁵ Turpat.

2) Parlamentārās iztulkošanas trūkumi

Neraugoties uz konstitūcijas iztulkošanas parlamentā pozitīvajām iezīmēm, demokrātiskas tiesiskas valsts funkcionēšanas gaitā konstatējami vairāki apstākļi, kas prasa nodrošināt kontroles mehānismu pār parlamenta kā konstitūcijas iztulkošanas darbību.

Satversmes sapulcē savulaik *Andrejs Petrevics* atzina, ka „konstitūcija pēc mūsu frakcijas ieskata ir tas faktiskais spēku samērs, kāds valda zemē. [...] nebūt nav sacīts, ka, ja faktiskais spēku samērs grozītos, ka tad šī konstitūcija nevarētu tikt grozīta vai nu no augšas vai apakšas.”³¹⁶ Līdzīgi arī Satversmes normu iztulkošanu noteic spēku samērs parlamentā, proti, likumdevēja lēmums par Satversmes normas saturu ir atkarīgs ne tik daudz no juridiskiem argumentiem, cik no politiskās lietderības apsvērumiem. Tā kā lēmums par Satversmes normu saturu strīdīgā situācijā tiek pieņemts balsojot, to noteic parlamentārā vairākuma politisks lēmums, panākot sev politiski izdevīgāko risinājumu. Šis apstāklis vēsturiski tika identificēts jau Satversmes sapulces diskusijās.

Diskutējot par Satversmes 62. panta saturu, tika atzīts, ka tā piemērošanas kontrolei būs politisks raksturs. *Andrejs Petrevics*, komentējot iespēju izsludināt izņēmuma stāvokli, ja valstī draud izcelties iekšēji nemieri, atzina, ka “šādi vārdi ir pārāk nenoteikti, ļoti stiepjami, un tāpēc no šī panta strīpojami. Paliekot šiem vārdiem kara stāvokli var izsludināt kurā katrā laikā”.³¹⁷ Viņam oponentējot, *Arveds Bergs* norādīja, ka „nenoteikts šis vārds nemaz nav. Viņam kaut kāds jēdziens un saturs tomēr ir. Viņu nevar patvarīgi tulkot, pārāk plaši nevar izlietot tiesības, ko viņš dod, ja viņu negrib tulkot tā, kā viņš nav domāts.” Kā atzina *Arveds Bergs*, pareiza 62. pantā ietverta priekšnosacījumu konstatācija „taču taisni ir administrācijas uzdevums, vajadzīgā brīdī spert vajadzīgos soļus. To apsvērt pareizi, tā ir visa administrācijas māksla.”³¹⁸ Savukārt Ministru kabinets šajā ziņā tiek padots Saeimas kontrolei. *Arveds Bergs* īpaši uzsvēra: „Nevis Ministru kabinets dos galīgo iztulkojumu, bet šī augstā sapulce spriedīs, vai šis vārds pareizi

³¹⁶ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 2. sēdes 1921. gada 21. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1338. – 1339.lpp.

³¹⁷ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 19. sēdes 1921. gada 8. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 20. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1821.lpp.

³¹⁸ Turpat, 1825.lpp.

tulkots, vai ne. Spriešana notiks Saeimā, kura lems par izņēmuma stāvokli.”³¹⁹ Tas *Margēram Skujeniekam* ļāva atzīt, ka „nav iespējami tādi gadījumi, kad atradīsies valdība, kura izsludinās izņēmuma stāvokli tādos apstākļos, ka aiz viņas nestāvēs Saeimas vairākums. Tikko aiz šī valdības soļa stāv Saeimas vairākums [..], valdība izsludinās izņēmuma stāvokli, tikko viņa to atradīs par nepieciešamu.”³²⁰ Tajā pašā laikā strīdus gadījumos par Satversmes 62. panta piemērošanu Saeimas vairākums, kurš izveidojis Ministru kabinetu, varētu atbalstīt šāda kabineta rīcību. Kā atklāti norādīja *Fēlikss Cielēns*: „Ja Ministru kabinets uz savu iniciatīvi būs ievēdis izņēmuma stāvokli, tad parlaments atradīsies notikuša fakta priekšā un tās partijas, kuras stāv aiz Ministru kabineta, aiz vienkāršas solidaritātes, aiz vienkārša takta necels pret savu kabinetu, kuru viņas izvirzījušas, protestus un neizteiks viņam neuzticību. Līdz ar to var nākt gadījumi, kad no valsts politiskā lietderības viedokļa parlamenta vairākums atzītu jau izsludinātu izņēmuma stāvokli par nevajadzīgu, bet aiz partiju politiskās taktikas to akceptēs, lai nebūtu jāizsaka ministru kabinetam neuzticība.”³²¹

I Saeimai jau salīdzinoši drīz bija jārisina jautājums par to, vai Satversmes 62. pants piešķir Saeimai tiesības lemt par izsludināta izņēmuma stāvokļa apstiprināšanu vai Ministru kabinets savu paziņojumu nosūta tikai Saeimas zināšanai. 1922. gada 13. decembrī Ministru prezidents informēja Saeimu par izņēmuma stāvokļa valstī pagarināšanu. Vairāki Saeimas deputāti iesniedza priekšlikumu atcelt izņēmuma stāvokļa pagarinājumu, par ko Saeima balsoja, to noraidot.³²² Līdzīgu lēmumu par izņēmuma stāvokļa pagarināšanu Ministru kabinets pieņēma arī 1923. gada 12. jūnijā, par ko Saeima tika informēta 1923. gada 15. jūnijā. Atkārtoti vairāki deputāti iesniedza priekšlikumu atcelt izņēmuma stāvokļa pagarināšanu, par kuru gan šajā reizē netika balsots. Saeimas prezidija un frakciju birojā apspriežot šo jautājumu, tika secināts, ka Satversmes 62. pants nepieļauj balsot par šādu priekšlikumu. Pamatojot šo lēmumu, *Arveds Bergs* norādīja: „Tātad funkcijas ir ļoti noteiktas. Izsludināt kā katru valdības rīkojumu uz pastāvošo

³¹⁹ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 19. sēdes 1921. gada 8. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 20. burtņīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1825.lpp.

³²⁰ Turpat, 1844. - 1845.lpp.

³²¹ Turpat, 1839. – 1840.lpp.

³²² Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 7. sēdes 1922. gada 13. decembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I sesija (23 sēdes) (no 1921. gada 7. novembra līdz 1923. gada 23. martam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1922, 89. – 96.sl.

likumu pamata izņēmuma stāvokli un tad sākas Saeimas funkcijas: pieņemt zināšanai. Līdz ar to ir dotas Saeimas tiesības uz to reaģēt, protams, ar tiem līdzekļiem, kādi ir paredzēti Saeimas kārtības rullī: vai ar pārejas formulu, vai ar interpelāciju, kuru var iesniegt sakarā ar valdības paziņoto rīkojumu. [...] Pastiprinātas apsardzības stāvokļa ieviešana nav likums. Ja viņš būtu likums, tad to varētu apspriest likumdošanas kārtībā. Viņš var būt tikai valdības rīkojums, un to var apspriest no lietderības puses, t.i., interpelācijas kārtībā. To arī norāda 62. pants. Ja būtu cits gribēts, tad pantā būtu jāpieliek klāt vārdi „nekavējoši ceļ priekšā Saeimai apspriešanai”. Šādu vārdu nav. Tātad Saeimai valdības rīkojums jāapstiprina nav, viņš ir spēkā bez Saeimas apstiprinājuma.”³²³

Šim viedoklim nepiekrīta *Mārgers Skujenieks*, atsaucoties uz diskusijām Satversmes sapulcē par Satversmes 62. panta tvērumu: „Satversmes sapulce vienojās piešķirt valdībai tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, pie kam par to jāpaziņo 24 stundu laikā Saeimas prezidijam, kurš to liek priekšā Saeimai. Šis 24 stundu termiņš tika motivēts ar to, ka Saeimai jādod tiesība un iespējamība visātrākā laikā reaģēt uz šo valdības soli. No likumdevēja viedokļa motīvi ir pilnīgi skaidri. Toreiz, pieņemot šo pantu, Satversmes sapulce bija tajos uzskatos, ka Saeimai ir jādod tiesības lemt par to, vai ir racionāli izsludināt izņēmuma stāvokli.”³²⁴

I Saeimas vairākums noraidīja *Mārgera Skujenieka* un citu Saeimas deputātu argumentāciju. Šī diskusija gan vairāk bija nevis par abstraktu Satversmes normas iztulkojumu, bet par politisku uzticību Ministru kabinetam, kas attiecīgo lēmumu pieņēmis, jo izņēmuma stāvokļa atcelšana nozīmētu neuzticības izteikšanu Ministru kabinetam. Politisku mērķu sasniegšanai Saeimas vairākums izšķīrās par maksimāli šauru Satversmes 62. panta iztulkojumu. Kā norādīja *Ādolfs Klīve*: „Mūsu konstitūcijas 62. pantā arī nav teikts, ka te varētu par kaut ko balsot. Te tikai vienkārši noteikts, ka par to vienkārši jāpaziņo Saeimai, jāceļ viņai priekšā, bet par to, ka Saeima ar savu balsošanu tūlī varētu izteikties vienā vai otrā virzienā, te nekas nav sacīts.”³²⁵ Pret šādu gramatisku Satversmes 62. panta lasījumu iebilda *Andrejs Petrevics*: „Tur taisni uzsvērts īsais termiņš un tas, ka lēmums nekavējoši jāceļ priekšā. Acīm redzot tas darīts tāpēc, lai

³²³ Latvijas Republikas Saeimas II sesijas 19. sēdes 1923. gada 15. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II sesija (46 sēdes) (no 1923. gada 10. aprīļa līdz 1923. gada 21. jūlijam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923, 519. – 520.sl.

³²⁴ Turpat, 518.sl.

³²⁵ Turpat, 513.sl.

Saeima šinī ļoti svarīgā lietā varētu ieņemt savu stāvokli, varētu teikt savu vārdu, ja viņai kas sakāms. Tāpēc neapšaubāmi ir tas, ka Saeima ir pilntiesīga par šiem jautājumiem spriest un uz mūsu konstitūcijas pamata taisīt savu lēmumu.”³²⁶

Šajā kontekstā zīmīga ir atsevišķu Saeimas deputātu viedokļa maiņa. Debatējot par Satversmes 62. panta tvērumu Satversmes sapulcē, *Arveds Bergs* aizstāvēja Saeimas plašas tiesības lemt par Ministru kabineta lēmuma lietderību, proti, „nevis Ministru kabinets dos galīgo iztulkojumu, bet šī augstā sapulce spriedīs, vai šis vārds pareizi tulkots, vai ne. Spriešana notiks Saeimā, kura lems par izņēmuma stāvokli.”³²⁷ Šis viedoklis neatbilst paša *Arveda Berga* aizstāvētajai pozīcijai Saeimas debatēs, bet gan tuvinās *Margēra Skujenieka* un *Andreja Petrevica* piedāvātajai argumentācijai. Acīmredzot politiskās lietderības apsvērumi prasīja meklēt citādu Satversmes 62. panta lasījumu. *Maksis Lazersons*, analizējot Saeimas darbību Satversmes iztulkošanā, godīgi norādījis: „Būtu liela kļūda domāt, ka konstitūcijas iztulkošanai un pielietošanai deputātam pietiek ar gramatikas zināšanu un veselu prātu. Nevajaga aizmirst, ka politiskās cīņas brīžos šis veselais prāts zem politisku kaislību iespaida paliek par agrāk uzstādītā mērķa kalpu. Tādēļ mēs ļoti bieži novērojam, ka atkarībā no vienas vai otras politiskās situācijas labā spārna politiķis apgalvo to, ko trīs sēdes iepriekš citā politiskā situācijā apgalvoja kreisais politiķis vai otrādi.”³²⁸

Politiskās lietderības apsvērumi Saeimas praksē ļāvuši radīt arī jaunus konstitucionālo tiesību institūtus, piemēram, demisionējuša ministra pienākumu atstāt savu amatu pēc tam, kad Saeima atkārtoti tam izteikusi savu neuzticību. 1924. gada 15. janvārī Ministru prezidents *Zigfrīds Anna Meierovics* paziņoja par Ministru kabineta atkāpšanos.³²⁹ Savukārt 1924. gada 22. janvāra sēdē Saeimas vairākums izteica

³²⁶ Latvijas Republikas Saeimas II sesijas 19. sēdes 1923. gada 15. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II sesija (46 sēdes) (no 1923. gada 10. aprīļa līdz 1923. gada 21. jūlijam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923, 514.sl.

³²⁷ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 19. sēdes 1921. gada 8. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 20. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1825.lpp.

³²⁸ Lazersons M. „Konstitucionāla likumdošana” un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 7, 199. – 200. sl.

³²⁹ Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 1. sēdes 1924. gada 15. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924, 3. – 4.sl.

neuzticību kara ministram *Jānim Ducenam*.³³⁰ Kara ministrs pēc šāda Saeimas lēmuma lūdz viņu atbrīvot no darba turpināšanas, ko Ministru prezidents noraidīja. *Zigfrīds Anna Meierovics* norādīja, ka Ministru kabinets jau ir demisionējis un turpina amata pienākumu veikšanu līdz jauna Ministru kabineta apstiprināšanai. Pēc Ministru prezidenta ieskata, arī kara ministram, neraugoties uz Saeimas izteikto neuzticību, būtu jāturpina ministra pienākumu izpildīšana līdz jauna kabineta darbā stāšanās dienai.³³¹

Saeimas vairākumu šāds Ministru prezidenta lēmums neapmierināja, un Saeimas sēdē tika pieņemts lēmums, ka atteikšanās atbrīvot *Jāni Ducenu* no kara ministra pienākumiem neatbilst Satversmes 59. pantam. *Fēlikss Cielēns* sniedza šāda lēmuma pamatojumu: „Man liekas, ir taču skaidri saprotams, ka, ja kabinets ir demisionējis vai nu pats vai viņam izteikta neuzticība, tad demisionējušajam kabinetam tiek uzdots no parlamenta vest lietas līdz jauna kabineta nodibināšanai. Un lūk, šī uzdošana rada stāvokli, kurā ministru kabineta locekļiem, ministru prezidentam un atsevišķiem ministriem, tiek dāvāta personāla uzticība vest lietas līdz jauna kabineta sastādīšanai. Vai parlamentāriskā dzīvē nevar nākt priekšā gadījumi, kur tautas vietnieku nams atņem atsevišķam ministram vai ministru prezidentam arī uzticību lietu vešanai līdz jauna kabineta sastādīšanai? [...] Tāpēc man liekas ir nepārprotami skaidrs, ka ministram, kuram izteikta neuzticība lietu turpmākai vešanai, ir nekavējoši jāatkāpjas no sava amata darba pildīšanas.”³³²

Šādam Saeimas vairākuma viedoklim iebilda citi Saeimas deputāti. *Arveds Berģs* atspēkoja *Fēliksa Cielēna* sniegto Saeimas balsojuma interpretāciju: „Ministru prezidents ir jutis, ka nav tam vajadzīgā atbalsta parlamentā un viņš ir vilcis vajadzīgās konsekvences – viņš ir demisionējis. No tā brīža mums parlamentāriska kabineta konstitūcijas nozīmē vairs nav. Tāpēc nevar būt runa par uzticību starp parlamentu un kabinetu un tad nevar būt runas arī par to, ka var tam uzticību atņemt. Kas ir jau demisionējis, tad otrreiz demisionēt vairs nevar, jo to, ko es jau esmu atdevis, es otrreiz atdot vairs nevaru; cilvēku, kuru es esmu lūdzis iziet no istabas un kurš ir izgājis, nevar

³³⁰ Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 3. sēdes 1924. gada 22. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924, 54. – 70.sl.

³³¹ Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 4. sēdes 1924. gada 25. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924, 94.sl.

³³² Turpat, 113.sl.

lūgt vēlreiz iziet no istabas, jo viņš jau ārpus durvīm atrodas, un tāpat ir neiespējama lieta, ka tam, pret kuru uzticība vairs nepastāv, šo uzticību vēl atņem. Nevar taču atņemt to, kas nav. Tāpēc, augsti godātie kungi, tas, kas pagājušā sēdē notika ar pieprasījumu un nobalsošanu par pārejas formulu, tas viss ir nenoticis, ir juridiski irrelavants. Pieprasījumam ir politiska nozīme. Pieprasījumam ir tāda nozīme, ka pēc viņa balso par pārejas formulu, kura izteic uzticību vai neuzticību. [...] Pieprasījums ir politisks ierocis pret kabinetu. Šādu ieroci nevar lietot pret kabinetu, kurš nav vairs politisks kabinets, tamdēļ ka viņam vairs uzticības nav.”³³³ Līdzīgu viedokli pauda *Mārgers Skujenieks*: „Bet ko saka 59. pants? Viņš saka, ka gadījumā, ja atsevišķam ministram tiek izteikta neuzticība, tad šim ministram ir jāatkāpjas. Bet konkrētā gadījumā kara ministrs *Ducens* ir jau atkāpies. Teikt, ka šie notiek konstitūcijas 59. panta neievērošana, man liekas, būtu vismaz nepareizi, jo galvenais ir šinī pantā, ka ministram ir jāatkāpjas un konkrētā gadījumā mums ministrs ir jau atkāpies. Ko lai viņš dara, vai viņam vēlreiz atkāpties? Man saka, ka jāiet prom [...] Tas ministrs, kuram Saeima ir izteikusi neuzticību, ir jau iesniedzis savu demisiju un gatavs kurā katrā brīdī iet prom, kad nāks viņa vietā jauns ministrs.”³³⁴

Zināmu rezumējumu šai diskusijai sniedza *Pauls Štīmans*: „Mēs visi esam vienis prātis par to, ka suverēnai varai – parlamentam vajaga būt iespējai, ja apstākļi to prasa, paziņot, ka tas kādu ministru necieš vairs nevienu acumirkli ilgāk amatā kā savu pilnvaroto. Šodien lieta grozās vienīgi ap to, vai neuzticības votums, kas iznests pret atkāpušos kabinetu, ir piemērots šādas gribas izteikšanai. Un te nu mēs, juristi, negribam sev neko ļaut iestāstīt, bet neatkarīgi no visādiem politiskiem aprēķiniem skaidri un gaiši atzīt, ka neuzticības izteikšana kabinetam vai kabineta loceklim, kurš vairs nebauda uzticību, ir mēģinājums ar nederīgiem līdzekļiem. Un tāpēc es to turu par ļoti bīstamu, ja jūs tagad ar pārejas formulu radāt šādu precedentu un tā gribat nostiprināt par tiesisku pamatprincipu to, kas pēc visu pārlicības nav par tādu uzturams. Ja jūs to mēģināt, tad jums šeit nav nekādi juridiski motīvi, bet gan kādi partiju politiskas dabas nolūki.”³³⁵

³³³ Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 4. sēdes 1924. gada 25. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924, 106.sl.

³³⁴ Turpat, 98.sl.

³³⁵ Turpat, 117. – 118.sl.

3) Valsts varas dališanas principa prasības

Konstitūcija un konstitucionālās tiesības kopumā regulē valsts varas īstenošanu, kas ir politisks process. Konstitūcijas mērķis ir noteikt šā politiskā procesa norises noteikumus, ierobežojot politiskās gribas īstenošanu. „Konstitūcija šeit ir spēles noteikumi, kuru ietvaros politiskais konflikts tiek risināts mierīgā ceļā.”³³⁶ Konstitūcija sasaista politisko procesu ar noteiktām saturiskām un procedūru prasībām.

Kā rakstījis *Ārons Baraks*, konstitūcija raksturo tautu un tās centienus, noteicot vairākuma politisko uzskatu pieturas punktus. Iezīmējot tautas vērtības, sasniedzamos mērķus, saistības un iespējamo attīstību, konstitūcija balstās pagātnē, noteic šodienu un ietiecas nākotnē. Tajā vienlaikus koncentrēta filozofija, politika un tiesības.³³⁷ Tas konstitūciju būtiski atšķir no citiem normatīvajiem aktiem.³³⁸ Līdz ar to konstitūcija tiecas regulēt ne vien šodienu, bet arī nākotni. Konstitūcija ir spējīga regulēt tādus sociālos, politiskos un vēsturiskos procesus, par kuriem, iespējams, konstitūcijas autoriem nemaz nav bijis nojausmas.³³⁹

Lēmumam par konstitūcijas normu saturu vienmēr ir politisks raksturs. Iztulkojot konstitūciju, ir iespējams izlemt ne vien konkrētu tiesību jautājumu, bet arī valsts iekārtas attīstību nākotnē. Šā iemesla dēļ ir saglabājamas Saeimas kā tautas priekšstāvju kopuma funkcija iztulkot konstitūciju. Tajā pašā laikā zināmas korekcijas noteic valsts varas dališanas princips.

Varas dališana garantē līdzsvaru un savstarpēju kontroli starp neatkarīgajām un autonomajām valsts varas institūcijām un veicina varas mērenību.³⁴⁰ Valsts varas mērenības princips noliedz varas koncentrāciju un ļaunprātīgu izmantošanu un paredz

³³⁶ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26), 300. lpp.

³³⁷ Barak A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 370.

³³⁸ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 127 – 135.

³³⁹ Barak A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 371.

³⁴⁰ Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.un 57.pantam un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03– 05(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 5. oktobris, Nr. 325/327(1785/1787). Sprieduma secinājumu daļas 1. punkts.

valstisku lēmumu procesa ievirzīšanu saprātīgu un taisnīgu apsvērumu gultnē.³⁴¹ Līdzīgi arī paša varas dalīšanas principa būtība ir politiskās ietekmes sadalīšanā, valsts varas orgānu līdzsvarošanā un varas īstenošanas metožu mērenībā.³⁴²

Satversmes tiesa atzinusi: „No Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena izrietošais varas dalīšanas princips nav jāuztver dogmatiski un formāli, bet jāsamēro ar tā mērķi novērst varas centralizāciju vienas institūcijas vai amatpersonas rokās.”³⁴³ Šā iemesla dēļ tiesiska valsts pēc būtības tiek konstruēta, pieņemot, ka pie varas esošajiem radīsies kārdinājums šo varu izmantot ļaunprātīgi. Līdz ar to nepieciešams efektīvs mehānisms, ar kura palīdzību iespējams kontrolēt to, vai personas, kurām piešķirtas valsts varas pilnvaras, tās neizmanto ļaunprātīgi.³⁴⁴

Parlamentārā republikā valsts varas dalīšanas sistēmas mērķis visupirms ir noteikt parlamenta darbības kontroles mehānismus. Lai arī likumdevējam parlamentārā republikā ir piešķirtas ļoti plašas kompetences, tajā pašā laikā ir svarīgi nepieļaut parlamenta tiesību patvaļīgu izmantošanu. Ja visas valsts varas kompetences ir padotas likumdošanas orgānam, tas nepasargā valsts iekārtu no despotisma. Tieši valsts varas koncentrēšana vienās rokās rada despotisku valdīšanu. Kā atzīts, nemaz nav vieglāk, ja vara atrodas daudzu, nevis viena rokās, jo daudzi despoti apspiedīs tieši tāpat kā viens despots.³⁴⁵

Arī parlamenta rīcībai ar konstitūciju jāpastāv ierobežojumiem un dažādiem kontroles mehānismiem, kas mazinātu iespēju parlamenta vairākumam ne vien patvaļīgi rīkoties ar valsts varu, bet arī pārkāpt pamattiesības un demokrātiskas tiesiskas valsts principus.

³⁴¹ Cipeliuss R. *Tiesību būtība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 116.lpp

³⁴² Киминних О.Федеративное государство Грām.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 1 Москва: Институт государства и права РАН, 1994, с. 78

³⁴³ Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.un 57.pantam un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr. 03– 05(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 5. oktobris, Nr. 325/327(1785/1787). Sprieduma secinājumu daļas 1. punkts.

³⁴⁴ Изензее Й. Гражданская свобода и гражданская добродетель – важнейшие условия функционирования демократической общности. Грām.: *Политическая философия в Германии*. Москва: Современные тетради, 2005, с. 43 – 52.

³⁴⁵ Мэдисон Д. Федералист № 48 [47]. Грām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000, с. 334.

2. Valsts prezidents

1) Valsts galvas neitrālā vara

Līdz Otrajam pasaules karam Eiropā valdīja uzskats, ka parlamenta darbību konstitūcijas iztulkošanā un piemērošanā nevar kontrolēt tiesas. Vispārēji tika atzīts, ka konstitūcijas sargātāja funkcijas prasa politisku jautājumu risinājumu, un šā iemesla dēļ konstitūcijas sargātājam jābūt politiskam orgānam.³⁴⁶ Tādēļ jau kopš parlamentārisma aizsākumiem daudzi tiesību zinātnieki pamatoja tieši valsts galvas tiesības aizsargāt konstitūciju un kontrolēt parlamenta darbību. Tā, piemēram, *Pauls Labands* uzskatīja, ka ne tiesnešiem, bet gan tikai Vācijas imperatoram ir tiesības aizsargāt konstitūciju un būt tās sardzē. Likumu konstitucionalitāti pārbauda imperators, tos promulgējot, proti, valsts galva konstatē, ka likums ir pieņemts konstitūcijā noteiktā kārtībā un tā teksts ir autentisks.³⁴⁷ Ja valsts galva uzskata, ka likums nav pieņemts konstitūcijā noteiktajā kārtībā vai arī ir pretrunā ar konstitūciju, viņš var neizsludināt šādu likumu, bet gan to atgriezt parlamentam otrreizējai caurlūkošanai.

Valsts galvas kā konstitūcijas sargātāja un parlamenta kontrolētāja statuss atrodams *Benžamēna Konstāna* izstrādātajās teorijās.³⁴⁸ Viņš savulaik aizstāvēja uzskatu par valsts galvas varu, kas atrodas pāri likumdošanas, izpildu un tiesu varām kā patstāvīga vara, nodrošinot valsts varas vienotību. Šo valsts galvas varu, kurai, viņaprāt, vajadzētu piederēt monarham, *Benžamēns Konstāns* nodēvēja par līdzsvarujošo (neitrālo) varu (*pouvoir neutre*), kas nedrīkst tikt asociēta ar monarham un viņa ministriem piederošo izpildvaru. Neitrālajai varai jādarbojas tajos brīžos, kad visi trīs valsts varas atzari nonāk konfliktā, kā arī nosakot citu varu darbības sākumu un beigas. Līdz ar to

³⁴⁶ Böckenförde E.-W. The Concept of the Political: A Key to Understanding Carls Schmitt's Constitutional Theory. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998, p. 45.

³⁴⁷ Елистратовъ А. И. *Очеркъ государственнаго права (Конституционное право)*. Москва: Мысль, 1915, с. 144.

³⁴⁸ Plašāk skat.: Констан Б. Принципы политики. Grām.: *Классический французский либерализм*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2000, с. 37 – 50.

neitrālajai varai piešķiramas funkcijas visu triju valsts varas atzaru kompetenču jomās, tai skaitā arī politiski kontrolēt parlamenta darbību.³⁴⁹

Arī Satversmes pamatos ir īstenota šī koncepcija. Kā atzinis referents par Satversmes projektu *Jānis Purgals*, tad „neitrālā un izlīdzinošā vara, kuras uzdevums zināmos gadījumos ir noturēt līdzsvaru starp citām valsts varām, pieder valsts prezidentam.”³⁵⁰ Savukārt mūsdienu konstitucionālajās tiesībās tiek mēģināts attīstīt Valsts prezidenta rezerves funkcijas koncepciju. „Valsts prezidentam Satversmes sistēmā ir arī rezerves funkcija. Tā nozīmē, ka Valsts prezidents „uznāk uz skatuves” it sevišķi tad, ja ir iestājusies nopietna parlamentāra krīze. Tad viņš mēģina ar savu autoritāti un iespēju atlaist parlamentu šo krīzi atrisināt. Šāda rezerves funkcija prezidentam Satversmē ir gan ietverta, taču tā pastāv tikai formāli, jo ir sasaistīta ar Valsts prezidenta risku, zaudēt savu amatu, tādēļ viņš parasti nevarēs rīkoties kā neitrāls arbitrs.”³⁵¹ Šo koncepciju atzinusi arī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija, norādot, ka Valsts prezidentam ir arbitra un rezerves funkcijas. „Valsts prezidenta arbitra funkcijas nozīmē, ka politisku domstarpību gadījumā starp valsts konstitucionālajām institūcijām Valsts prezidenta uzdevums ir mēģināt panākt vienošanos vai domstarpības izšķirt. Valsts prezidenta rezerves funkcijas nozīmē, ka Valsts prezidents sāk darboties tikai kā pēdējā instance, ja domstarpības nav bijis iespējams novērst citādā veidā.”³⁵²

Daudziem konstitucionālo tiesību teorētiķiem ir bijuši iebildumi pret neitrālās varas piešķiršanu prezidentam republikās, jo neitrālās varas koncepcija ir pārmantota no monarhijām, kur monarha īpašo statusu pamatoja viņa juridiskā suverēna statuss. Republikās, kur suverēns ir tauta, šim prezidenta īpašajām pilnvarām nav nepieciešamā teorētiskā pamatojuma. Iespējams par viskorektāko neitrālās varas interpretāciju ir jāatzīst *Fjodora Kokoškina* viedoklis, ka neitrālās varas tiesības līdz ar suverēna statusu no monarha ir pārgājušas pie tautas.³⁵³ Tomēr šāds viedoklis vērtējams kritiski, jo faktiski

³⁴⁹ Захаров Н.А. Система русской государственной власти. 2.-е изд. Москва: журнал „Москва”, 2002, с. 305 – 309.

³⁵⁰ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1316.lpp.

³⁵¹ Saulītis A. Levits: prezidentam ir arī „rezerves funkcija”. <http://www.knl.lv/raksti/344>. [Aplūkots 2009. 14. augustā].

³⁵² Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 7. maijs, Nr. 69(3853). Atzinuma 39. vēre.

³⁵³ Косошкин Ф.Ф. Русское государственное право. Вып. II. Москва: [b.i.], 1908, с. 120.

tas nozīmētu atteikšanos no parlamenta darbības kontroles un citu neitrālās varas funkciju īstenošanas. Tāpat jāapšaubā tas, vai tauta spēj efektīvi īstenot visas neitrālās varas funkcijas. Tādēļ varētu atzīt, ka republikā neitrālās varas funkciju īstenošana ir sadalīta starp suverēnu – tautu un prezidentu, bet prezidents noteikti nebauda tādu varas apjomu, kāds bija pieejams monarham.³⁵⁴ Prezidentam vairs nav monarha neitrālās varas funkciju, bet neitrālā arbitra ietekme. Prezidents, kurš nepieņem galīgos lēmumus, var efektīvi pildīt neitrālā arbitra funkcijas konstitucionālo krīžu apstākļos, balstoties uz savu personisko autoritāti un prestižu politiķu aprindās un tiecoties panākt kompromisu.³⁵⁵

2) Konstitūcijas sargātājs

Tomēr prezidenta statuss valststiesībās ir pietiekami nozīmīgs, lai tā kompetenci varētu papildināt ar konstitūcijas sargātāja funkcijām. *Karls Šmits* plaši analizējis prezidenta kā konstitūcijas sargātāja funkcijas, uzskatot, ka prezidents kā politisks orgāns spēs tās īstenot daudz efektīvāk nekā tiesas.³⁵⁶ Konstitūcijas sargātāja funkcijas neaprobežojas ar tikai ar konstitūcijas aizsardzību, bet prasa aizsargāt tieši valsts politisko vienotību. Tieši tādēļ to var nodrošināt vienīgi prezidents kā neitrāls arbitrs. Prezidenta kā konstitūcijas sargātāja funkcijās ietilpa ne vien konstitūcijas piemērošanas pareizības izvērtējums un parlamenta darbības kontrole, bet arī kompetence rīkoties izņēmuma situācijās, lai aizsargātu valsts iekārtu un konstitūciju. No konstitūcijas sargātāja statusa *Karls Šmits* atvasināja visas Veimāras konstitūcijā neminētās Vācijas reiha prezidenta funkcijas, kas bija nepieciešamas Veimāras republikas funkcionēšanas nodrošināšanai.³⁵⁷

Karla Šmita koncepcija par valsts galvu kā konstitūcijas sargātāju attīstījies mūsdienu konstitucionālajās tiesībās. Francijas V Republikas prezidentam saskaņā ar konstitūcijas 5. pantu ir pienākums uzraudzīt konstitūcijas ievērošanu un nodrošināt

³⁵⁴ Plašāk skat.: Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 10. – 11. lpp.

³⁵⁵ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 270.

³⁵⁶ Kennedy E. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Durham and London: Duke University Press, 2004, p. 151 – 153.

³⁵⁷ Böckenförde E.-W. The Concept of the Political: A Key to Understanding Carls Schmitt's Constitutional Theory. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998, p. 44 – 49.

valsts varas normālu funkcionēšanu.³⁵⁸ Šīs konstitūcijas garanta funkcijas ir nozīmīgs Francijas prezidenta kompetences elements.³⁵⁹ Francijas konstitucionālisma pieredze plaši izmantota, izstrādājot Krievijas Federācijas konstitūciju.³⁶⁰ Šā iemesla dēļ Krievijas Federācijas prezidentam ir vēl plašākas konstitūcijas garanta funkcijas. *Valērijs Zorkins* ir rakstījis, ka prettiesisku varas autoritārismu un iespējamās masu nekārtības visupirms novērš prezidents kā konstitūcijas garants, izstrādājot un īstenojot valsts politiku atbilstoši konstitūcijas priekšrakstiem.³⁶¹

Krievijas Federācijas konstitūcijas 80. panta otrā daļa noteic, ka Krievijas Federācijas prezidents ir konstitūcijas garants, vienlaikus precizējot šā jēdziena saturu, proti, Konstitūcijā noteiktajā kārtībā viņš veic pasākumus Krievijas Federācijas suverenitātes, tās neatkarības un valstiskās vienotības aizsardzībai, kā arī nodrošina valsts varas orgānu saskaņotu funkcionēšanu un mijiedarbību.

Atbilstoši šim statusam prezidentam jānodrošina, ka visi valsts varas orgāni īsteno savas funkcijas, atbilstoši konstitūcijā noteiktajam kompetenču sadalījumam. Viņam konstitūcija uztic konstitucionālās likumības ieviešanu visā valstī. Pamatojoties uz šo konstitūcijas priekšrakstu, prezidentam ir piešķirtas plašas tiesības novērst konstitūcijas pārkāpumus Krievijas teritorijā līdz pat ārkārtas stāvokļa ieviešanai. Papildus tam jāuzsver, ka visas prezidenta tiesības nav noteiktas konstitūcijas tekstā. Prezidenta kā konstitūcijas garanta funkcijas izriet no konstitūcijas gara, jo konstitūcijā *expressis verbis* nav iespējams paredzēt visus gadījumus, kuros būtu nepieciešama konstitūcijas aizsardzība.³⁶²

Ņemot vērā Krievijas Federācijas Konstitūcijas 80. pantu, Krievijas Federācijas Konstitucionālā tiesa plaši iztulkojusi prezidenta funkcijas, atrodot noteiktas prezidenta pilnvaras pat konstitūcijas preambulā. Piemēram, iztulkojot Konstitūcijas 136. pantu,

³⁵⁸ La Constitution du 4 octobre 1958. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html> (Aplūkots 2009. 16. augustā).

³⁵⁹ Jarašiūnas E. V Respublikos Konstitūcija (Prancūzijos 1958. m. Konstitūcija). Grām.: *Šiuolaikinė konstitūcija: studijos apie užsienio šalių konstitūcinį regulavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 62.

³⁶⁰ Конституция Российской Федерации. http://www.constitution.garant.ru/DOC_10003000.htm (Aplūkots 2009. gada 17. augustā).

³⁶¹ Зорькин В. Д. Слово о конституции. Grām.: Зорькин В. Д. *Россия и Конституция. Взгляд с Ильинки*. Москва: Норма, 2007, с. 12.

³⁶² Баглай М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. 4-е изд. Москва: Норма, 2004, с. 439 – 440.

Krievijas Federācijas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka Krievijas Federācijas prezidentam kā konstitūcijas garantam ir pienākums iekļaut Konstitūcijas 65. panta grozījumus tās tekstā, ar savu dekrētu nodrošinot to oficiālo publicēšanu. Tā kā Konstitūcijā nav noteikta kārtība, kādā ir jāiekļauj federācijas subjekta jaunais vai mainītais nosaukums Konstitūcijas 65. panta normas tekstā, tiesa norādīja uz prezidentu kā šīs funkcijas īstenotāju.³⁶³ Citā lietā Krievijas Federācijas Konstitucionālā tiesa konstitūcijas principu formulēja vēl skaidrāk, proti, prezidents nes atbildību par valsts varas orgānu saskaņotu funkcionēšanu. Atbilstoši savam statusam viņam ir jānodrošina Krievijas Federācijas Konstitūcijas un likumu izpildīšana, ja tam nav paredzēts cits mehānisms.³⁶⁴ Tiesa uzsvēra principu: ja Konstitūcijas normās nav noteikta kāda funkcijas īstenošanas kārtība, tad šo tiesību īsteno prezidents. Attiecīgās tēzes pamatojums, pēc Konstitucionālās tiesas ieskata, rodams konstitūcijas preambulas vārdos „atzīstot cilvēka tiesības un brīvības, pilsonisko saskaņu un mieru.” Preambula norādot uz nepieciešamību prezidentam pievērsties valsts varas īstenošanas harmonizēšanai, un citāds risinājums apšaubītu demokrātiskas un tiesiskas valsts principus.³⁶⁵

Šādas plašas kompetences piešķiršana prezidentam nodrošinājušas arī demokrātiskā režīma transformāciju Krievijā, pakļaujot prezidenta gribai visu federālo valsts iekārtu. Ja politiskam orgānam tiek uzticēta konstitūcijas aizsardzība, nav iespējams nodrošināt, ka attiecīgās funkcijas attiecīgais orgāns neizmantos savas varas nostiprināšanai un konstitūcijā noteiktā varas dalīšanas mehānisma pārveidošanai. Šādu valsts iekārtas transformāciju akceptējusi Krievijas Federācijas Konstitucionālā tiesa:

³⁶³ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 28 ноября 1995 г. по делу о толковании части 2 статьи 137 Конституции Российской Федерации. <http://www.constitution.ru/decisions/10005627/10005627.htm> (Aplūkots 2009. 16. augustā). Nolēmuma secinājumu daļas 1. punkts.

³⁶⁴ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 1 декабря 1999 г. по спору о компетенции между Советом Федерации и Президентом Российской Федерации относительно принадлежности полномочия по изданию акта о временном отстранении Генерального прокурора Российской Федерации от должности в связи с возбуждением в отношении него уголовного дела. http://zakon.kuban.ru/k%60sud/pks%601_12_99.htm (Aplūkots 2009. 16. augustā). Nolēmuma secinājumu daļas 5. punkts.

³⁶⁵ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 11 декабря 1998 г. по делу о толковании положений части 4 статьи 111 Конституции Российской Федерации. <http://www.constitution.ru/decisions/12013889/12013889.htm> (Aplūkots 2009. 16. augustā). Nolēmuma secinājumu daļas 4. punkts.

prezidents ir konstitūcijas garants, savukārt konstitucionālā tiesa – tikai konstitucionālais arbitrs un sargātājs.³⁶⁶

Arī Satversmes piemērošanas praksē notikušas diskusijas par Satversmes sargātāja statusa piešķiršanu Valsts prezidentam.³⁶⁷ Visupirms jau tieši Valsts prezidentam piešķirtajās suspensīvā veto tiesībās ir saskatīts pilnvarojums kontrolēt parlamenta darbību. Valsts galva ar viņam piešķirto veto tiesību palīdzību var īstenot konstitucionālo kontroli pār parlamenta pieņemto likumu atbilstību konstitūcijai.³⁶⁸ Tiesa gan, šī kontrole ir politiska un tās rezultātu noteic ne tik daudz juridiski argumenti, bet gan Valsts prezidenta un Saeimas vairākuma savstarpējās attiecības, kā arī šā vairākuma politiskās intereses. Tomēr „teorētiski veto kalpo kā tiesiska garantija, kas ļauj valsts galvam veikt parlamenta pieņemto likumu konstitucionalitātes un atbilstības valsts interesēm kontroli [...] šādas prezidenta tiesības kļūst par demokrātisku republiku būtisku iezīmi, kas ļauj prezidentam ietekmēt un līdzsvarot likumdevēju, kā arī kontrolēt parlamenta pieņemto likumu atbilstību konstitūcijai un valsts interesēm.”³⁶⁹

Latvijas konstitucionālajā praksē jautājums par Valsts prezidenta funkcijām parlamenta kontrolē aktualizējās 1928. gadā. Parlaments asās debatēs bija pieņēmis Papildinājumu Kriminālprocesa likumos,³⁷⁰ kas koriģēja Latvijas Senāta sniegto Satversmes 29. un 30. panta iztulkojumu atbilstoši Saeimas vairākuma priekšstatam par šo Satversmes normu tvērumu. Saeimas mazākums aktīvi iebilda pret šāda likuma pieņemšanu, uzskatot, ka Saeima tādā veidā pārkāpj Satversmi un šāds likums pieņemams kā Satversmes grozījums. Valsts prezidents *Gustavs Zemgals* nolēma iesaistīties šajā konfliktā starp Saeimas vairākumu un Saeimas mazākumu, izmantojot Satversmes 71. pantā paredzētās tiesības nosūtīt likumu otrreizējai caurlūkošanai. Valsts prezidents savā 1928. gada 13. jūnija veto rakstā norādīja: „Iepazinies ar Saeimas

³⁶⁶ Зорькин В. Д. Конституционная легитимация новой России. Grām.: Зорькин В. Д. *Россия и Конституция. Взгляд с Ильинки*. Москва: Норма, 2007, с. 25.

³⁶⁷ Bergs A. Konstitucionāls konflikts. *Latvis*, 1928. 15. jūnijs, Nr. 1997; Apsītis R. Kārlis Ulmanis un Satversme. Grām.: *Kārlim Ulmanim – 120*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998, 74. lpp.; Pastars E. Kurvītis pie zvērēšanas. *Diena*, 2003. 6. marts.

³⁶⁸ Чиркин В.Е. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юристъ, 2000, с. 50. Lai gan sal.: Хабриева Т. Я., Чиркин В. Е. *Теория современной конституции*. Москва: Норма, 2005, с. 298.

³⁶⁹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 445. lpp.

³⁷⁰ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 777. - 805.sl.

6. jūnija plenārsēdē steidzamības kārtā ar vienkāršu balsu vairākumu pieņemto un man piesūtīto papildinājumu kriminālprocesa likumos 13.¹ pantu, atrodu ka tas, ierobežodams tiesas orgānu darbību tiem krim. proc. likumos noteiktās funkcijās, šinī ziņā paplašina Saeimas deputātu neaizskaramību tādā mērā, kā tas Satversmē nav paredzēts (Satv. 30. p.). Ar to šis jaunais pants pēc būtības aizskar Satversmi, bet pēdējo šādā ceļā, t.i., ar vienkāršu likumu, nevar grozīt vai papildināt (Satv. 76. p.). Tādēļ šo papildinājumu kriminālprocesa likumos neatrodu par iespējamu publicēt. To ievērojot, uz Latvijas Republikas Satversmes 71. panta pamata, pagodinot šo likumu nosūtīt Jums, augsti godājamais priekšsēdētāja kungs, atpakaļ Saeimai otrreizējai caurlūkošanai.”³⁷¹

Vēsturnieki šo Valsts prezidenta veto piemin garāmejot: „Tikai vienu Saeimas likumu viņš nosūtīja atpakaļ otrreizējai izskatīšanai un arī vienīgi tāpēc, ka saskatīja juridiskas nepilnības.”³⁷² Šim pieticīgajam vērtējumam piekrist nevar, jo īpaši tādēļ, ka likuma „juridiskā nepilnība” izpaudās kā Satversmes pārkāpums, uz ko Valsts prezidents savā veto raksta *expressis verbis* norādīja. Valsts prezidents bija īstenojis konstitucionālās kontroles funkciju, konstatējot, ka Saeima likumdošanas procesā ir pārkāpusi savas kompetences robežas, proti, rīkojusies *ultra vires*.³⁷³

Laikraksts „Latvis” ziņai par Valsts prezidenta veto lika virsrakstu „Valsts prezidents neļauj lauzt Satversmi”. Laikraksts norādīja, ka „Valsts prezidents ir nostājies par sargu mūsu valsts Satversmei”.³⁷⁴ Tāpat laikraksts norādīja, ka starp Valsts prezidentu un Saeimu var izcelties konstitucionāls konflikts, kas Satversmē nav paredzēts. Proti, ja Saeima saskaņā ar Satversmes 71. panta otro teikumu pārvarētu Valsts prezidenta veto, atbilstoši Satversmes tekstam „Valsts prezidents otrreiz ierunas nevar celt”, bet Valsts prezidents nedrīkst padoties nelikumīgai Saeimas rīcībai. Taču Satversme nenosaka, kādi līdzekļi šādos gadījumos ir Valsts prezidenta rīcībā.³⁷⁵

³⁷¹ Latvijas Republikas III Saeimas I sesijas 3. sēdes 1928. gada 13. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas*. I sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 42.sl.

³⁷² Auziņš A. *Gustavs Zemgals*. Rīga: Jumava, 2006, 82. lpp.

³⁷³ Dišlers K. Valsts prezidenta suspensīvais veto un pilsoņu kopuma absolūtais veto. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2, 9. – 10. lpp.; Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 165. lpp.; Šimans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šimans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1999, 38. lpp.

³⁷⁴ Valsts prezidents neļauj lauzt Satversmi. *Latvis*, 1928. 12. jūnijs, Nr. 1994.

³⁷⁵ Turpat.

Acīmredzami, šā raksta gatavošanā līdzdarbojies arī *Arveds Bergs*, jo raksta tēzes pēc dažām dienām izvērstās plašākā ievadrakstā „Konstitucionāls konflikts”.³⁷⁶ *Arveds Bergs* norādīja, ka „svarīgs principiāls jautājums, vai Saeima, pieņemot likumu, turējusies savas varas robežās vai pārkāpusi Satversmi, to grozot likumdošanas ceļā.”³⁷⁷ Attiecībā uz Valsts prezidenta rīcību ievadrakstā norādīts: „Valsts prezidents uzstājas kā Satversmes sargātājs, valsts stabilitātes uzturētājs un liek Saeimai vēlreiz pārdomāt. [...] Saeimas vairākums, 51 ķeizariņš, nevar visu, ka arī viņam ir savas robežas. [...] Valsts prezidents ir otra vara, kas stāv sarga vietā, ja Saeima aizrāvusies.”³⁷⁸

Tāpat *Arveds Bergs* ievadrakstā turpināja aizsākto tēmu par Valsts prezidenta pilnvarām, ja Saeima Satversmes 71. panta otrā teikuma kārtībā pārvarētu Valsts prezidenta veto. Norādot, ka Valsts prezidents savā veto rakstā likumu atzinis par antikonstitucionālu, *Arveds Bergs* secināja, ka šādu likumu Valsts prezidents nevar izsludināt un viņu Saeima nevar piespiest izsludināt. Valsts prezidenta tiesības neizsludināt antikonstitucionālu likumu izrietot no Valsts prezidenta zvēresta, jo viņš svinīgi sola turēt svētus un ievērot Latvijas Satversmi un likumus.³⁷⁹

Arveda Berga prognozētā konflikta attīstība, ja Saeimas vairākums pārvarētu Valsts prezidenta veto, novestu pie jauna konstitucionāla mehānisma radīšanas – Valsts prezidenta tiesībām neizsludināt antikonstitucionālu likumu, kas pēc būtības nozīmētu Valsts prezidenta absolūto veto. Šādas tiesības Satversmē Valsts prezidentam nav piešķirtas, un nez vai tās atbilstu demokrātiskas tiesiskas valsts un parlamentārisma loģikai. Taču ir skaidrs, ka Satversmes sargātāja statuss varētu būt labs teorētiskais pamatojums šādai Valsts prezidenta rīcībai.

Arveds Bergs aizskāris interesantu jautājumu par to, vai no Valsts prezidenta svinīgā solījuma teksta iespējams atvasināt jaunas Valsts prezidenta funkcijas, kas Satversmē nav *expressis verbis* noteiktas. Ir izteikts viedoklis, ka no Valsts prezidenta svinīgā solījuma teksta izriet pavisam noteiktas konsekvences: „Valsts prezidenta konstitucionālā pienākuma turēt svētus un ievērot Latvijas Satversmi un valsts likumus gaismā ir analizējamas visas Valsts prezidenta darbības, izpildot amata pienākumus.

³⁷⁶ Bergs A. Konstitucionāls konflikts. *Latvis*, 1928. 15. jūnijs, Nr. 1997.

³⁷⁷ Turpat.

³⁷⁸ Turpat.

³⁷⁹ Turpat.

Turklāt Valsts prezidents nedrīkst aprobežoties ar formālu likumu pildīšanu, bet viņam jāraugās, lai, izpildot pienākumu, no viņa darbības nerastos likumpārkāpums, vai arī lai viņš nesankcionētu jau iepriekš nelikumīgu darbību”.³⁸⁰ Līdz ar to, atbilstoši *Arveda Berga* viedoklim, no Valsts prezidenta svinīgā solījuma teksta varētu izrietēt Valsts prezidenta veto tiesības nelikumīgu vai antikonstitucionālu lēmumu gadījumos.

Tomēr tajā pašā laikā Latvijas gadījumā Valsts prezidents netiecās kļūt par vadošo valsts varas orgānu. Kā rakstījis *Pauls Šimans*: „Parlamenta vairākums palika pie sava principiālā viedokļa. Ar Valsts prezidentu, kurš draudēja atkāpties no amata, tika panākta vienošanās, atsakoties no atsaukšanās uz 29. pantu, bet kriminālprocesuālās kārtības noteikumiem par kratīšanu, drošības pasākumiem un sprieduma izpildi tā vietā ikreiz pievienojot papildinājumu, ka šai ziņā attiecībā uz deputātiem jāsaņem parlamenta atļauja.”³⁸¹ Parlamenta vairākums respektēja Valsts prezidenta prestižu un izvairījās no atklāta konflikta, tomēr panāca vēlamo likuma grozījumu spēkā stāšanos. *Kārlis Dišlers* rakstījis, ka „tika piegriezta vērība tam apstāklim, ka šī likuma otrreizējas pieņemšanas gadījumā V. Prezidentam nāktos publicēt likumu, kuru viņš oficiālā rakstā atzinis par nekonstitucionālu. Tāds stāvoklis būtu ļoti neērts Valsts prezidentam; tāpēc Saeimas vairākums, atstājot likuma saturu, grozīja tā formālo pusi un pieņēma kā jaunu likumu, ko V. Prezidents publicēja.”³⁸²

3) Satversmes sargātāja parlamentārā atkarība

Ņemot vērā Satversmē noteikto valsts varas kompetenču sadalījumu, Valsts prezidentam nav piešķirtas ekskluzīvas funkcijas, lai tas varētu efektīvi kontrolēt parlamenta darbību. Satversmes 71. pants piešķir Valsts prezidentam tiesības nosūtīt likumu otrreizējai caurlūkošanai, taču tajā pašā laikā šis pants piešķir arī Saeimas vairākumam tiesības pārvarēt prezidenta veto. Satversmes 72. pants ļauj Valsts prezidentam aicināt likuma izvērtējumu nodot pilsoņu kopuma lēmumam, taču parlamentam tiek rezervētas tiesības pārvarēt arī šādu prezidenta lēmumu. Tāpat ir

³⁸⁰ Pleps J. Par zvērēšanu un uzmanības vērtu precedentu. *Jurista Vārds*, 2003. 27. augusts, Nr.30(288).

³⁸¹ Šimans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šimans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1999, 38. lpp.

³⁸² Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 165. lpp.

skaidrs, ka ne katrs strīds par Satversmes piemērošanas pareizību būs pietiekami nozīmīgs un sabiedrībai saprotams, lai Satversmes 72. pants nodrošinātu efektīvu parlamenta kontroli. Taču Satversmes 71. un 72. pants kopumā ļauj Valsts prezidentam uzstāties kā Satversmes sargātajam. Pēc neatkarības atjaunošanas šis Valsts prezidenta Satversmes sargātāja funkcijas papildinājušas arī tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā.³⁸³

Kopumā Valsts prezidentam piešķirtie instrumenti ir pietiekami nozīmīgi, lai panāktu valsts interesēm neatbilstoša vai Satversmi pārkāpjoša likuma nepieņemšanu. Tomēr bez Satversmes tiesas iesaistīšanas Valsts prezidents nespēj pārvarēt Saeimas vairākuma gribu, ja parlaments nepiekrīt prezidenta iebildumiem. Šā iemesla dēļ *Arveds Bergs* arī tiecās pamatot iespēju no Satversmes teksta atvasināt papildus prezidenta funkcijas.

Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka Valsts prezidentu saskaņā ar Satversmes 35. pantu ievēlē Saeima. Līdz ar to parlamentārajam vairākumam ir tiesības izraudzīties personu, kura pildīs Valsts prezidenta funkcijas. Tas ļauj nepieciešamības gadījumā izraudzīties personu, kura Satversmē paredzētās funkcijas izpildīs formāli, netiecoties ierobežot parlamenta vairākuma rīcību. Tāpat Satversmes 51. pants Saeimai ļauj Valsts prezidentu atlaist no amata. Tas nodrošina parlamenta kontroli pār prezidentu arī pēc viņa ievēlēšanas. Tipisks piemērs šādai parlamenta vairākuma kontrolei pār prezidentu bija Francijas III Republika.

III Republikas konstitūcija³⁸⁴ formāli piešķīra prezidentam ļoti plašas funkcijas, taču praksē prezidents reti tiecās ierobežot parlamenta vairākuma gribu. Pēc pirmā prezidenta *Patrisa Makmaona* neveiksmīgā mēģinājuma pakļaut parlamentāro vairākumu savai gribai, prezidents kā valsts varas orgāns zaudēja savu nozīmi Francijas III Republikā. Nākamā prezidenta *Žila Grevī* ievēlēšanas runa, kas konstitucionālo tiesību teorijā tiek dēvēta par *Grevī* konstitūciju, akceptēja šo izmaiņu. *Žils Grevī* paziņoja, ka, atzīstot parlamentāro režīmu, viņš kā prezidents vienmēr pakļausies nācīgas gribai, kuru

³⁸³ Satversmes tiesas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103(588).

³⁸⁴ Constitution de 1875, IIIe République. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/constitution-de-1875-iii-republique.5108.html> (Aplūkots 2009. 16. augustā).

pauž tās ievēlētie politiskie orgāni.³⁸⁵ Taču parlamentārais vairākums arī turpmāk nepieļāva nekādu prezidenta mēģinājumu iejaukties aktīvajā politikā. Tajā laikā Francijas valststiesībnieki atzina, ka konstitūcijas pamatprincips noteic, ka prezidentam vajag šaut trušus, bet ne valdīt.³⁸⁶

Viens no šādiem paņēmieniem bija parlamenta vairākuma tiesības prasīt prezidenta atkāpšanos no amata nepieņemamas prezidenta rīcības dēļ. 1885. gadā pēc prezidenta *Žila Grevī* atkārtotas ievēlēšanas uz otro termiņu, sākās preses uzbrukumi prezidentam ģimenes skandāla dēļ. Abas parlamenta palātas uzskatīja šo lietu par tik svarīgu, ka oficiāli griezās pie prezidenta ar paziņojumu, ka liegs tam savu uzticību, ja viņš neatteiksies no kāda ģimenes locekļa, kurš dzīvo Elizejas pilī. Kad *Žils Grevī* nepiekāpās, parlaments paziņoja, ka gaida no viņa demisijas rakstu. 1887. gada 1. decembrī šādu rakstu *Žils Grevī* arī iesniedza, norādot, ka viņam būtu pienākums un tiesības pretoties, bet, ņemot vērā pašreizējos apstākļus valstī, konfliktam starp likumdevēju un izpildu varu varētu būt bīstamas sekas. Tāpēc gudrība un patriotisms liekot *Žilam Grevī* atkāpties.³⁸⁷ Savukārt pirmais III Republikas prezidents *Patriss Makmaons* un arī vairāki citi vēlākie prezidenti no amata atkāpušies politisku konfliktu ar parlamenta vairākumu dēļ. Konstitucionāli visāsāk noritēja prezidenta *Aleksandra Miljerana* demisija. *Aleksandrs Miljerans* savas prezidentūras laikā aktīvi sadarbojās ar labējo *Ramona Puankarē* valdību, kura baudīja parlamenta vairākuma uzticību. 1924. gada vēlēšanās uzvaru guva kreisie spēki, un *Ramons Puankarē* iesniedza demisijas rakstu. Pirms *Aleksandrs Miljerans* bija aicinājis sastādīt kabinetu vēlēšanu uzvarētājiem, kreisais bloks pieņēma rezolūciju, ar kuru paziņoja, ka jaunās deputātu palātas vairākums neuzticas prezidentam *Aleksandram Miljeranam* un neviens no kreisā bloka līderiem nepiekrītīs sastādīt valdību. Spiediena rezultātā 1924. gada 11. jūnijā *Aleksandrs Miljerans* atkāpās no amata.³⁸⁸

Tāpat parlamentārais vairākums rūpīgi izraudzījās kandidātus prezidenta amatam, kas netiekotos grozīt pastāvošo parlamentāro režīmu. Kā rakstījis *Roberts Akmentiņš*: „Ja

³⁸⁵ Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты. Москва: Юристъ, 2002, с. 97 – 101; 233 – 237.

³⁸⁶ Dišlers K. Francijas prezidenta Miljerana atkāpšanās valststiesiskā nozīme. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 6/7, 258. lpp.

³⁸⁷ Turpat, 260. lpp.

³⁸⁸ Turpat, 257. – 264. lpp.

mēs uzstādīsim jautājumu – kādus un cik no divu valstu Amerikas Savienoto Valstu un Francijas valsts prezidentiem mēs atceramies, tad laikam gan es nemaldīšos, ka daudzi atcerēsies *Vašingtonu, Franklinu, Džefersonu, Teodoru Rūzveltu, Vilsonu* un varbūt arī citus, bet maz būs personu, kas varēs nosaukt kaut vienu no bijušajiem Francijas republikas prezidentiem. Neilgi atpakaļ Francijas valsts prezidenta vēlēšanās Nacionālā sapulcē kandidēja uz šo amatu izcilus personība, visai pasaulei pazīstama liela stila valsts vīrs *Aristīds Briāns*. Varēja likties, ka viņš stāv ārpus konkurences, bet parlamenta vairākums ievēlēja bālu, maz pazīstamu personu, kura vēsturē paliks tikai pateicoties ārpazīstīgai krievai *Gorgulova* šāvienam, pie kam stipri jāšaubās, vai šī nošautā sirmgalvja vārdu kāds atcerēsies. [...] Un tur nav ko brīnīties: to var izskaidrot ar parlamenta kā galvenā valsts politiskā faktora stāvokli – viņš nevēlas sev līdzās populāru personu.”³⁸⁹

3. Tiesa

1) Tiesas konstitucionālās kontroles funkcijas

Kopš pirmo konstitūciju laikiem konstitucionālo tiesību teorijā aktuāls ir bijis jautājums par iespējām parlamenta darbību pakļaut tiesas kontrolei, proti, piešķirt tiesai tiesības pārbaudīt likumu atbilstību konstitūcijai un parlamenta veiktās konstitūcijas iztulkošanas pareizību. Jau Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV) Konstitūcijā³⁹⁰ tās izstrādāšanas gaitā tika iekļauta ideja par tiesas tiesībām pārbaudīt likumu atbilstību konstitūcijai. Kā rakstīja *Aleksandrs Hamiltons*, lai arī ASV Konstitūcijā nav neviena burta, kas tieši pilnvarotu tiesas tulkot likumus atbilstoši konstitūcijas garam, tomēr konstitūcijai ir jābūt paraugam likumu radīšanā un katrā acīmredzamas pretrunas gadījumā likumiem ir jāatkāpjas konstitūcijas priekšā. Tiesu tiesības pārbaudīt likumu atbilstību konstitūcijai izriet no vispārējas mācības par ierobežotu konstitūciju.³⁹¹ Šī koncepcija paredz, ka konstitūcijas mērķis ir noteikt ierobežojumus katram valsts varas orgānam. Savukārt visi ierobežojumi, kas konstitūcijā noteikti kādam no valsts varas

³⁸⁹ Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. *Jurists*, 1934, Nr. 5(57), 140. sl.

³⁹⁰ Constitution of the United States. http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (Aplūkots 2009. 16. augustā)

³⁹¹ Гамильтон А. Федералист № 81. Grām.: Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000, с. 521.

orgāniem, neko nenozīmē, ja nepastāv mehānisms, kā atcelt aktu, ar kuru pārkāpta konstitūcija.³⁹² Taču jau tajā laikā bija arī asi iebildumi pret šādu tiesību piešķiršanu tiesām, jo vara skaidrot likumus atbilstoši konstitūcijas garam padarītu šo iestādi spējīgu piešķirt likumam tādu jēgu, kāda tai iepatiksies; un, vēl jo vairāk, tās lēmumi netiks nekādā mērā pakļauti likumdošanas korpusa revīzijai vai labojumiem.³⁹³

Attiecīgā diskusija turpinājās arī Eiropā starpkaru periodā, mēģinot parlamentārās republikās ieviest tiesas tiesības pārbaudīt likumu konstitucionalitāti. *Hanss Kelzens* aktīvi aizstāvēja tiesas iesaistīšanu likumdevēja darbības kontrolē. Viņš uzskatīja, ka konstitūcijas normu piemērošana normatīvo aktu izstrādāšanā būs efektīvi nodrošināta tikai tad, ja kādam citam valsts varas orgānam būs piešķirta kompetence pārbaudīt likuma atbilstību un nepieciešamības gadījumā anulēt šā likuma spēku. Šo tiesību īstenotājam jābūt neatkarīgam no parlamenta, proti, antikonstitucionālo likumu anulēšanu var uzticēt tikai tādam valsts varas orgānam, kurš ir neatkarīgs no jebkuras citas valsts varas. Tās var būt vai nu tiesas, kas konkrētu lietu ietvaros nepiemērotu normas, kas neatbilst konstitūcijai, vai arī speciāls valsts varas orgāns – konstitucionālais tribunāls, kurš speciālā procesā izvērtē likumu konstitucionalitāti.³⁹⁴ Līdztekus tam konstitucionālajam tribunālam kā neitrālai un objektīvai institūcijai vajadzētu izšķirt konstitucionālos konfliktus starp citiem valsts varas orgāniem. Tādā veidā politiskas diskusijas tiktu neitralizētas, pakļaujot tās tiesas spriedumam.³⁹⁵ Atbilstoši *Hansa Kelzena* viedoklim galīgā lēmuma pieņemšana par konstitūcijas normu tvērumu gan likumu konstitucionalitātes izvērtēšanas, gan arī kompetenču strīdu gadījumos tiktu nodota tiesai.

Karls Šmits pārstāvēja pretējo viedokli, proti, ka tiesas nav piemērotas likumdevēja kontrolei un galīgajai konstitūcijas iztulkošanai. Viņš uzskatīja, ka konstitucionālo tiesību jomā politiski jautājumi nav nošķirami no tiesību jautājumiem, un tādēļ šāda tiesa, izlemjot tiesību jautājumus, līdztekus tam izlems arī politiskos

³⁹² Гамильтон А. Федералист № 78. Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000, с. 504.

³⁹³ Гамильтон А. Федералист № 81. Grām.: Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000, с. 520.

³⁹⁴ Kelsen H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2006, p. 157.

³⁹⁵ Kennedy E. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Durham and London: Duke University Press, 2004, p. 152.

jautājumus.³⁹⁶ Konstitucionālā jurisdikcija ir politiska jurisdikcija, un, izlemjot konstitucionālo tiesību jautājumus, neatkarīgs tiesnesis iejauksies politiskajos procesos, kļūstot par politiskās diskusijas dalībnieku. Tiesas, piemērojot likumu civillietās un krimināllietās, raugās uz pagātņi, nevis nākotņi, tiecoties atbilstoši tiesību normām izvērtēt jau notikušus notikumus. Savukārt konstitūcijas iztulkošanā jāņem vērā vispārējie politiskie mērķi un valsts intereses. Konstitūcijas iztulkošanai un aizsardzībai jāatrodas politiska orgāna, nevis tiesu iestādes kompetencē.³⁹⁷

Starptaru periodā arvien vairāk konstitucionālo tiesību teorijā iezīmējās viedoklis, ka tiesas tiesības pārbaudīt likumu konstitucionalitāti ir konstitūcijas aizsardzības pamats.³⁹⁸ Likumu atbilstības konstitūcijai izvērtēšana tika atzīta ne vien par tiesnešu tiesībām, bet arī pienākumu, ko konkrētu lietu ietvaros varēja īstenot jebkuras instances tiesa. Antikonstitucionāla likuma nepiemērošana konkrētās lietās sekmējot politisko krīžu mazināšanos, novēršot parlamenta deputātu patvaļu un nostiprinot tiesiskumu. Tādēļ tiesas tiesības lemt konstitucionālo tiesību jautājumus atbilstot priekšstatam par varas dalīšanu un tiesas spriešanu.³⁹⁹ Valstij tās nejauša parlamentāra vairākuma personā nevar tikt piešķirtas neierobežotas likumdošanas tiesības, un šā iemesla dēļ tiesu varai ir jāvērtē likumu konstitucionalitāte. Tiesu kontrole ir varenākais ierocis pret parlamentārā vairākuma patvaļu.⁴⁰⁰

Plašas diskusijas par tiesas tiesībām pārbaudīt likumu konstitucionalitāti notika Lietuvas Satversmes sapulcē. Lietuvas 1922. gada 1. augusta Konstitūcijas 3. pants noteica, ka Konstitūcijai neatbilstošam likumam nav juridiska spēka.⁴⁰¹ Lietuvas Satversmes sapulcē tika apspriesti arī mehānismi, kādā veidā nodrošināt šā principa

³⁹⁶ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 164.

³⁹⁷ Böckenförde E.-W. The Concept of the Political: A Key to Understanding Carls Schmitt's Constitutional Theory. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998, p. 44 – 46.

³⁹⁸ Фридштейн В. Къ вопросу о судебной проверке конституционности законовъ. *Законъ и Судъ*, 1933, № 4(34), с. 1155 – 1157.

³⁹⁹ Беляцкий С. Проблемы суда (Суд и Парламент). *Законъ и Судъ*, 1931, № 1/2(21/22), с. 685 – 687; № 3(23), с. 727 – 734.

⁴⁰⁰ Паткин А. Австралийская доктрина о судебной проверке конституционности законов. *Законъ и Судъ*, 1933, № 5(35), с. 1191 – 1196; № 6(36), с. 1233 – 1238; № 7(37), с. 1263 – 1268; № 8(38), с. 1299 – 1304.

⁴⁰¹ Lietuvos Valstybės Konstitucija. Grām.: Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 336.

īstenošanu.⁴⁰² Tāpat arī tiesību zinātnē plaši tika diskutēti jautājumi par speciālas konstitucionālās tiesas izveidošanu un tiesas tiesībām pārbaudīt likumu konstitucionalitāti.⁴⁰³ *Mīkols Romers* uzskatīja, ka konstitucionālajai tiesai nevajadzētu vērtēt to likumu atbilstību konstitūcijai, kuri pieņemti pirms konstitūcijas spēkā stāšanās. Vērtējot likumu atbilstību konstitūcijai, konstitucionālajai tiesai vajadzētu vērtēt ne vien likuma saturisko atbilstību, bet arī tā pieņemšanas procedūras ievērošanu. Interesants ir profesora viedoklis, ka tiesa varētu izvērtēt likumu atbilstību tikai konkrētām konstitūcijas normām, nevis konstitūcijas vai tiesību principiem.⁴⁰⁴

Savukārt Latvijā šādas diskusijas sevišķi plaši nenotika, jo likumu konstitucionalitātes pārbaudes jautājums nebija aktuāls. *Kārlis Dišlers* šo jautājumu skāris tikai garāmejot: „Gan daudzās valstīs tiek principā atzīta gradācija arī pašos likumos tādējādi, ka satversme tiek atzīta par augstāko likumu, bet šis princips iegūst reālu nozīmi tikai tanīs nedaudzajās valstīs, kur vispārējām tiesām (kā A. Savienotajās Valstīs) vai speciālām augstākajām tiesām (kā Čehoslovākijā vai bij. Austrijā) piešķirta tiesība pārbaudīt likumu konstitucionalitāti, t.i., vienkāršu likumu saskaņu ar satversmes likumu.”⁴⁰⁵ Tomēr likumu satversmības pārbaude *Kārlim Dišleram* likās pietiekami apšaubāma: „Par paša šī institūta lietderību ir grūti spriest: pati ideja liekas cēla: garantēt likumību, bet ja tiesu iestādes ļaujās iespaidoties no ārienes, tad viņas var pielaist konstitūcijas iztulkošanā zināmu subjektīvismu.”⁴⁰⁶ Latvijas kontekstā šis jautājums viņam nelikās aplūkošanas vērts. Vairāk par tiesas tiesībām pārbaudīt likumu atbilstību Satversmei rakstījuši *Roberts Akmentiņš* un *Kārlis Ducmanis*. *Roberts Akmentiņš* atklāti atzina: „Liels defekts mūsu konstitūcijā ir tas, ka mums nav paredzēts pārbaudīt likumu satversmību. [...] Mūsu apstākļos šim Satversmes trūkumam ir lielāka nozīme, kā valstīs, kur pastāv divpalātu sistēma, kas var novērst drīzāk likumu pretrunas ar konstitūciju.”⁴⁰⁷

⁴⁰² Žilys J. *Konstitūcinis teismas – teisinēs ir istorinēs prielaidos*. Vilnius: Teisinēs informācijas centras, 2001, p. 40.

⁴⁰³ Plašāk skat.: Žilys J. *Konstitūcinis teismas – teisinēs ir istorinēs prielaidos*. Vilnius: Teisinēs informācijas centras, 2001, p. 35 – 42; Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitūciju istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 124 – 125.

⁴⁰⁴ Žilys J. M. Rōmeris ir konstitūcinē justicija. Grām.: *Mykolas Rōmeris ir šiandiena*. Vilnius: Lietuvos teisēs universitetas, 2000, p. 14 – 26.

⁴⁰⁵ Dišlers K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 83. lpp.

⁴⁰⁶ Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitūcionālajās tiesībās)*. Rīga: A. Gulbis, 1931, 37. lpp.

⁴⁰⁷ Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. *Jurists*, 1934, Nr. 5(57), 134. sl.

Savukārt *Kārlis Ducmanis* aplūkojis tiesas pilnvaras pārbaudīt likumu satversmību dažādās valstīs kā efektīvu parlamenta absolūtisma mazināšanai.⁴⁰⁸

2) Konstitucionālā kontrole Latvijas praksē

Latvijas tiesību vēsturē ir izplatīta atziņa, ka pirmo reizi Latvijas vēsturē jautājumu par konstitucionālās tiesas izveidošanu 1930. gadā ierosināja *Pauls Šimans*.⁴⁰⁹ Šajā gadā publicētajā Satversmes apskatā viņš rakstīja: „[Varu] nodalīšana praktiski būtu nodrošināta tikai tad, ja mums būtu neatkarīga Valsts tiesu palāta, kura varētu pārbaudīt, vai parlamenta un izpildorgānu lēmumi ir saskaņā ar Satversmi, un vajadzības gadījumā tos atcelt.”⁴¹⁰

Juris Jelāgins priekšlasījumā Latvijas Universitātē gan rosināja diskusijas aizsākumu par konstitucionālās tiesas izveidošanu meklēt vēl tālāk pagātnē.⁴¹¹ Pēc viņa ieskata, konstitucionālās justīcijas nepieciešamība plaši apspriesta jau 1923. gadā, proti, Rīgas Juristu biedrības 1923. gada 13. septembra sapulcē, kad tika lemts par Satversmes 78. un 79. panta iztulkošanu, tika nopietni diskutēti arī par tiesu varas tiesībām iztulkot Satversmes normas.⁴¹²

Šajā sapulcē *Balduins fon Disterlo* referātu noslēdza ar ierosinājumu: „Ja neskatoties uz visu sacīto, tiktu atzīts, ka mūsu Satversmes noteikumi par tautas nobalsošanu prasītu interpretāciju, tad pēdējā piekristu nevis Valsts prezidentam vai centrālai vēlēšanu komisijai, bet vienīgi augstākai tiesu iestādei, t.i., Latvijas Senāta kopsapulcei.”⁴¹³ Šādu priekšlikumu atbalstīja arī *Augusts Strautmanis*: „Kvoruma jautājumā radušos neskaidrību varētu novērst Senāta paskaidrojums”,⁴¹⁴ kā arī *Jēkabs*

⁴⁰⁸ Ducmanis K. Likumdošanas elementi un likumu sagatavošana dažās ārvalstīs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1932, Nr. 7/8, 207. – 211. lpp.

⁴⁰⁹ Apsītis R. Pauls Šimans – jurists un tiesībzinātnieks. *Latvijas Vēsture*, 2000, Nr. 4(40), 101. – 105. lpp.; Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsme un dinamika. *Jurista Vārds*, 2002. 7. maijs, Nr. 9(242); Rodiņa A. *Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 47. lpp.

⁴¹⁰ Šimans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šimans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1999, 45. lpp.

⁴¹¹ Plašāk skat.: Pleps J. Jubilejas noskaņās vērtē tiesu sistēmu. *Jurista Vārds*, 2008. 11. novembris, Nr.43(548).

⁴¹² Rīgas Juristu biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 237. – 239. lpp.

⁴¹³ Turpat, 237. lpp.

⁴¹⁴ Turpat, 238. lpp.

Alfrēds Strausmanis: “Satversmes, tāpat kā citu likumu paskaidrošana piekrīt Senātam.”⁴¹⁵ Pret šādu Senāta kompetenci izteicās *Roberts Akmentiņš*: „Dot paskaidrojošu Satversmes tulkojumu, kurš būtu saistošs, nav Senāta kompetencē, jo tāds paskaidrojums viņš var izdot tikai attiecībā uz viņam padotām iestādēm.”⁴¹⁶ Taču gana skaidri viņam iebilda *Arveds Berģs*: „Satversmes paskaidrojošā iztulkošana no Senāta nebūt nav jāsaprot tā, it kā Senāts te kaut ko lemtu par likumdošanas iestādes darbību, kura protams viņam nav padota. Ja Tieslietu ministrija grieztos pie Senāta kopsapulces ar priekšlikumu dot Satversmes paskaidrojumu, Senāts būtu kompetents tādu paskaidrojumu dot.”⁴¹⁷

Rīgas Juristu biedrības sapulces stenogramma vedina izdarīt secinājumu, ka juristi ir gatavi akceptēt Latvijas Senāta kā konstitucionālās justīcijas institūciju, kas izlemj strīdus par Satversmes normu iztulkošanu.

Vispārēji Latvijā tajā laikā tika uzskatīts, ka tiesai nav tiesību pārbaudīt, vai likums atbilst vispārējiem konstitūcijas pamatprincipiem.⁴¹⁸ Tomēr konstitucionālo tiesību teorijā atzīts: ja konstitūcijā ar skaidru normu tiesnesim nav atņemtas tiesības pārbaudīt likumu atbilstību konstitūcijai vai šīs tiesības nodotas citam valsts varas orgānam, tiesneša amats un pienākumi liek tam pārbaudīt likumu konstitucionalitāti.⁴¹⁹ Latvijas Senāta prakse starpkaru periodā apliecina šāda apgalvojuma pamatotību, jo tas praksē iztulkoja konstitucionālās normas un bija rezervējis tiesības lemt par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību konstitucionālajām normām. Vairāki Senāta spriedumi liecina, ka Senāts pārbaudīja, vai Ministru kabinets pagaidu rīkojumus izdevis pagaidu satversmē un 1919. g. 16. jūlija likumā par Ministru kabineta tiesību izdot pagaidu noteikumus noteiktās kompetences ietvaros. Ar šiem spriedumiem Latvijas Senāts apliecināja, ka ir gatavs veikt konstitucionālās justīcijas institūcijas funkcijas.

1920. gada 21. oktobrī Senāts izskatīja lietu, kurā viens no jautājumiem bija par tirdzniecības ministra 1918. gada 12. decembra rīkojuma, ar kuru tika aizliegta noteiktu preču izvešana no valsts bez Tirdzniecības ministrijas piekrišanas, spēkā esamību.

⁴¹⁵ Rīgas Juristu biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 239. lpp.

⁴¹⁶ Turpat, 238. lpp.

⁴¹⁷ Turpat, 239. lpp.

⁴¹⁸ Loebers A. *Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē*. II daļa. Rīga: L.U. Stud. Pad. Grāmatnīca, 1922, 40. lpp.

⁴¹⁹ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 230.

Sūdzības iesniedzējs Senātam puda viedokli, ka attiecīgais ministra rīkojums nav spēkā, jo tas likumā noteiktajā laikā nav Tautas padomei iesniegts apstiprināšanai. Latvijas Senāts savukārt norādīja: „Šis uzskats jāatzīst par nepareizu. Pēc 1919. g. 16. jūlija likuma par „Ministru kabineta tiesību izdot pagaidu rīkojumus” 1. panta, Tautas padomei ir iesniedzami tikai tādi pagaidu rīkojumi (*Notverordnungen*), „kuriem citādi vajadzīga Tautas padomes piekrišana.” Tautas padomes kompetences Latvijas likumos nav noteiktas. Pēc vispārējām valststiesībām tautas reprezentācijai starp citu nepiekrīt tādu rīkojumu izdošana, kuri negroza valsts vai valsts orgānu satversmi un neuzliek iedzīvotājiem jaunus nodokļus. 1918. g. 12. decembra rīkojums nav pieskaitāms pie nupat atzīmēto rīkojumu šķirām, kuri katrā ziņā iesniedzami tautas priekšstāvniecības apstiprināšanai.”⁴²⁰

1921. gada 26. janvārī izskatītajā lietā Senātam bija jāvērtē 1920. gada 18. oktobra likuma par žūpības apkarošanu spēkā esamību. Sūdzības iesniedzēja uzskatīja, ka šis likums, kurš izdots 1919. gada 16. jūlija likuma kārtībā, esot zaudējis savu spēku, jo Satversmes sapulce to vēl nav apstiprinājusi. Senāts norādīja: „1919. g. 16. jūlija likums neprasa, ka sesiju starplaikā no Ministru kabineta izdotie pagaidu rīkojumi būtu pēc jaunas sesijas atklāšanas tūliņ no likumdevējas iestādes apstiprināmi, bet vienīgi, ka Ministru kabinets 3 dienu laikā pēc sesijas atklāšanas iesniedz attiecīgu likuma projektu, kas, zīmējoties uz 1920. g. 18. okt. likumu, arī ir izdarīts [...] un tamdēļ par minētā [...] likuma spēka zaudēšanu nevar būt runas.”⁴²¹

Latvijas Senāta prakse skaidri norāda, ka tas vērtējis pagaidu rīkojumu spēkā esamību, pārbaudot, vai konkrētajā lietā piemērojamie pagaidu rīkojumi izdoti, ievērojot pagaidu satversmes prasības. Lai arī Senāta praksē nav konstatēts neviens nolēmums, kurā kāds pagaidu rīkojums tiktu atzīts par izdotu, pārkāpjot pagaidu satversmes normas, un līdz ar to par nepiemērojamu, taču pats fakts, ka Senāts attiecīgos jautājumus konkrētajās lietās ir vērtējis, pelna uzmanību. Latvijas Senāta prakse ir par pamatu, lai

⁴²⁰ Senāta Administratīvā departamenta 1920. gada 21. oktobra spriedums Nr. 23. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 445. lpp.

⁴²¹ Senāta Administratīvā departamenta 1921. gada 26. janvāra spriedums Nr. 2. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 467. lpp.

pārvērtētu konstitucionālās justīcijas veidošanos Latvijā, iezīmējot jau pirmos praktiskos piemērus šajā jomā.

Tiesas tiesību kontrolēt parlamenta darbību visspilgtāk Latvijas Senāts nodemonstrēja *Jāņa Goldmaņa* imunitātes lietā.⁴²² Šajā lietā Senāta Apvienotā sapulce grozīja līdz tam praksē pastāvošo Satversmes 29. un 30. panta piemērošanas kārtību, sniedzot šīm Satversmes normām jaunu iztulkojumu. Spriedumam sekojošo diskusiju kodolīgi atspoguļojis *Pauls Šimans*: „Parlamenta vairākums paziņoja, ka nepiekrīt šim slēdzienam [...] Tika nolemts pieņemt kriminālprocesuālās kārtības papildinājumu, kurā nepārprotami tiktu pieprasīta 29. panta ievērošana, ja process tiktu ierosināts pret deputātu. Parlamenta mazākums paziņoja, ka šāda likuma pieņemšana ietvertu sevī Satversmes grozījumus un ka tāpēc par to jābalso ar kvalificētu vairākumu. Parlamenta vairākums pārstāvēja viedokli, ka senāta slēdziens esot jāņem vērā tiesām, taču nevarot būt ne runas par to, ka šāda interpretācija būtu saistoša parlamentam. Parlamentam gan neesot tiesību interpretēt kādu likumu tā, lai tas kļūtu saistošs sabiedrībai, taču tam vienīgajam esot tiesības interpretēt Satversmi likumdošanas vajadzībām un izšķirt, vai kāds likums ir vai nav pretrunā ar Satversmi. Parlaments pieņēma šo kriminālprocesuālās kārtības grozījumu.”⁴²³ Diskusija par Latvijas Senāta tiesībām Saeimai saistoši iztulkot Satversmi un *de facto* konkrētu lietu ietvaros īstenot konstitucionālās kontroles funkciju noslēdzās ar Saeimas prerogatīvu aizstāvju uzvaru. Latvijas Senāts praksē atkāpās no sev rezervētajām tiesībām. Piemēram, 1931. gada 19. janvārī Senāts skaidri norādīja: „Jautājums par to, vai šāds likums un instrukcija bija izdodami Latv. Rep. Satversmes 81. p. kārtībā, nepiekrīt Senāta kā administratīvas tiesas apspriešanai.”⁴²⁴

Parlamenta debatēs par Senāta tiesībām iztulkot Satversmi tiesu varas kontroli pār parlamentu visvairāk aizstāvēja *Arveds Bergs*: „Mūsu Satversmi tulko Senāts. Tā ir autentiska tulkošana, un mums ar to jāapmierinās, jo Senāts ir vienīgais mūsu likumu autentiskais tulkotājs. [...] Valdībai taču jāpadodas tam tulkojumam, kādu dod autentiska

⁴²² Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928. gada 18. maija spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 177. – 181. lpp.

⁴²³ Šimans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šimans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1999, 37. - 38. lpp.

⁴²⁴ Senāta Administratīvā departamenta 1931. gada 19. janvāra spriedums Nr. 5. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 4. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931 – 1935). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 1305. lpp.

likumu tulkošanas iestāde. Tas ir Senāts, un neviena cita iestāde. [...] Kā Senāts iztulkojis, kā jāsaprot mūsu Satversme, tādā garā un tādā saturā tā ir saistoša visām mūsu iestādēm. Protams, Saeima nav padota Senātam, Senāts nevar spriest par Saeimu, bet Senāts tulko Saeimas izdotos likumus un arī Satversmi, un šī tiesība piekrīt vienīgi Senātam, nevienam citam. Saeima pati nevar tulkot likumus. Saeima izdod likumus, bet par to piemērošanu un pielietošanu katrā atsevišķā gadījumā nevar noteikt; to dara Senāts, un Senāta tulkojumi ir saistoši visām iestādēm.”⁴²⁵

Lai arī 1928. gadā parlamenta vairākums neatbalstīja viedokli, ka tiesas parlamentam saistoši iztulko konstitūciju, 1934. gada Satversmes revīzijas laikā parlamentā tika apspriesta nepieciešamība izveidot speciālu valsts varas orgānu – Valsts tiesu. Deputāts *Helmutš Štegmans* ierosināja Satversmē ietvert 86.¹ pantu šādā redakcijā: „Jautājuma izlemšanai par likumu saskaņu ar Satversmi, kā arī par Ministru kabineta noteikumu un rīkojumu saskaņu ar Satversmi un likumiem pastāv valsts tiesa, kura darbojas uz sevišķa likuma pamata.”⁴²⁶ Tomēr deputātu vairākums noraidīja šo priekšlikumu.⁴²⁷ Tādēļ līdz pat Satversmes tiesas izveidošanai Latvijā nosacīti pastāvēja decentralizētā konstitucionālā kontrole. Jautājumu par likuma normu atbilstību Satversmei varēja izlemt jebkurš tiesnesis konkrētas lietas ietvaros. Šāds secinājums pēc *Egila Levita* domām izrietēja no Satversmes 1. un 83. panta.⁴²⁸ Tomēr praksē pēc neatkarības atjaunošanas tiesas neizmantoja šīs savas tiesības.

Konstitucionālās kontroles neesamība tika vērtēts kā būtisks Satversmes trūkums. Jau Latvijas trimdā izskanēja viedoklis, ka „būtu jāparedz, kā dažās rietumu demokrātiju konstitūcijās jau noteikts, kam pienākums raudzīties un sekot, lai satversme netiktu pārkāpta, resp. jāparedz satversmes tiesa.”⁴²⁹ Arī trimdā tapušajā Satversmes komentārā tā sastādītājs *Kārlis Vanags* rakstījis: „Bez šī trūkuma mūsu satversmē nav arī noteikumu par pašas satversmes aizsardzību, piemēram, augstākā tiesa satversmes jautājumos. Tagad

⁴²⁵ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 780. – 781. sl.

⁴²⁶ Latvijas Republikas IV Saeimas IX sesijas 5. sēdes 1934. gada 4. maijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1934. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas, 1934, 162. sl.

⁴²⁷ Plašāk skat.: Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. *Jurists*, 1934, Nr. 5(57), 135. – 136. sl.

⁴²⁸ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 264. lpp.

⁴²⁹ Abakuks A. Atjaunotās Latvijas pamatlikums – satversme. *Daugavas Vanagi*, 1963, Nr. 2, 7. lpp.

vienīgi Valsts prezidents ir satversmes aizstāvis, tam dota tiesība atteikties publicēt likumu, kas pretrunā ar satversmi (72. pants).”⁴³⁰

Konstitucionālās tiesas izveidošanu paredzēja jau atjaunošanas deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 6. punkts.⁴³¹ *Egils Levits* 1991. gada vasarā rakstīja: „Tagad kļūst skaidrs, cik ļoti nepieciešama – jau pārejas periodā! – ir konstitucionālā tiesa; tā būtu pēdējā instance, kas, pamatojoties uz juridiskām normu interpretācijas metodēm, strīdus gadījumos (un to katrā ziņā būs daudz) noteiktu, vai kāds valsts pārvaldes rīkojums saskan ar likumu, likums ar pamatlikumu utt.”⁴³² Tomēr diskusijas par konstitucionālās tiesas izveidošanu ieilga.⁴³³ Lēmumu par atsevišķas konstitucionālās tiesas izveidi konstitucionālais likumdevējs pieņēma tikai 1996. gadā, grozot Satversmes 85. pantu.⁴³⁴ Kā atzinis *Egils Levits*, Satversmes tiesas izveidošana līdz šim ir bijis lielākais jauninājums Latvijas parlamentārās demokrātijas institucionālajā iekārtā.⁴³⁵

3) Konstitucionālās tiesas funkcija

Tādējādi Satversmes līmenī ir nostiprināta atziņa, ka jautājumu par likumu neatbilstību Satversmei var izlemt tikai Satversmes tiesa.⁴³⁶ Tā kā Satversmes tiesa tika veidota kā jauns valsts varas orgāns, bija nepieciešami grozījumi Satversmes tekstā, lai pārdalītu līdz šim noteikto valsts varas orgānu kompetenci Satversmē.⁴³⁷ Satversmes tiesai tika piešķirta līdz šim iepriekš atsevišķi nenošķirta funkcija – izvērtēt tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka normām un neatbilstības gadījumā šīs normas atzīt par spēkā neesošām, līdztekus tam juridiski saistoši iztulkojot Satversmi. Līdz tam Satversmē

⁴³⁰ Vanags K. *Latvijas valsts Satversme*. [B.v.]: L. Rumaka apgāds Valkā, 1948. 1990. gada pārspiedums, 9. lpp.

⁴³¹ Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu: LPSR Augstākās padomes deklarācija. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. 17. maijs, Nr.20.

⁴³² Levits E. Jaunā Pamatlikuma projektu analizējot (IV). *Diena*, 1991. 10. augusts.

⁴³³ Plašāk skat.: Zīle Z. L. Tiesu varas robežas. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 7(23), 199. – 209. lpp.

⁴³⁴ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 12. jūnijs, Nr. 100/101(585/586).

⁴³⁵ Levits E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. Grām.: *Latvijas tiesību vēsture (1914 – 2000)*. Prof. Dr. iur. Dītriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 499. lpp.

⁴³⁶ Endziņš A. Par tiesas pieteikumu Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2002. 10. septembris, Nr. 18(251).

⁴³⁷ Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. *Jaunā Pārvalde*, 2002, Nr. 2, 5. lpp.

šīs tiesības bija atstātas parlamenta ziņā.⁴³⁸ Tā kā bija paredzēts šo funkciju piešķirt neatkarīgam valsts varas orgānam – Satversmes tiesai, tad tas tika izdarīts ar grozījumu Satversmes 85. pantā. Pretējā gadījumā Satversmes tiesai savā pirmajā sēdē būtu bijis jāpieņem lēmums par savu neatbilstību Satversmei.⁴³⁹

Tajā pašā laikā nepieciešams noskaidrot, kādu funkciju konstitucionālais likumdevējs ar Satversmes grozījumiem nodeva Satversmes tiesai, proti, kādā veidā tika veikta kompetenču pārdale starp Saeimu un Satversmes tiesu. Tiesību literatūrā pausts viedoklis, ka Satversmes tiesai ir piešķirtas ekskluzīvas Satversmes iztulkošanas tiesības, proti, tikai Satversmes tiesas veiktā Satversmes tiesas iztulkošana ir vispārobligāta un saistoša citiem valsts varas orgāniem.⁴⁴⁰ Ja šādu viedokli atzītu par pamatu, nāktos konstatēt, ka konstitucionālais likumdevējs ir pilnībā nodevis tiesības iztulkot Satversmi Satversmes tiesai, proti, parlamentam vairāk nav saglabātas tiesības juridiski saistoši lemt par Satversmes normu tvērumu. Tas savukārt nozīmētu, ka tikai Satversmes tiesa var juridiski saistoši lemt par Satversmes normu saturu.

Tomēr konstitucionālajai tiesai piešķirtās galīgās konstitūcijas iztulkošanas tiesības ir ievērojams politiskās cīņas ierocis, ar kura palīdzību parlamentārā demokrātija var pārvērsties tiesnešu valstī, proti, lēmumus par politiskās dienaskārtības aktuālajiem jautājumiem pieņemt nevis parlamentārais vairākums, kas piesaistīts pilsoņu kopuma gribai, bet gan tiesneši.⁴⁴¹ Ekskluzīvu tiesību iztulkot Satversmi apzināta atstāšana tiesām rada tiesnešu valsts izveidošanās risku, kas arī ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts apdraudējumiem.⁴⁴²

Satversmes iztulkošana ir aktuālu jautājumu izlemšana par valsts varas kompetenču robežām un konstitūcijas atvērtību sabiedrības attiecību pārmaiņām. Tā kā lielākoties tie ir sabiedrībai svarīgi un sensitīvi jautājumi, to izlemšana atstājama pilsoņu kopuma vai to tieši ievēlētu priekšstāvju – parlamenta kompetencē. Taču tiesnešu valsts piedāvā alternatīvu demokrātiskajiem procesiem, kad attiecīgos jautājumus galīgi izlemj nevis sabiedrība vai politiskās institūcijas, bet gan tiesas. Demokrātiskās diskusijas un

⁴³⁸ Birkavs V. Satversme – domāšanas līmenis. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr. 3, 68. – 69. lpp.

⁴³⁹ Zemrībo G. Par Satversmes tiesas likumprojektu. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 18. aprīlis, Nr. 67(552).

⁴⁴⁰ Pleps J. Administratīvā procesa tiesā avoti. Grām.: *Administratīvais process tiesā*. Autoru kolektīvs Dr. iur. Jautrītes Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 47. lpp.

⁴⁴¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 590. lpp.

⁴⁴² Hefe O. *Taisnīgums. Filosofisks ievads*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 58. – 59. lpp.

lēmuma pieņemšana ar balsu vairākumu, respektējot arī mazākuma tiesības, tiek aizstāta ar juristu tiesiskuma izpratni.

Konstitucionālā tiesa ir obligāts mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts elements, proti, bez šādas institūcijas attiecīgā valsts iekārta nespēj pilnvērtīgi funkcionēt.⁴⁴³ „Juristiem ir labi zināms, ka viena no konstitūcijas prasībām ir pēc iekšējas paš aizsardzības mehānisma. Konstitūcija ir pilnīga tikai tad, kad šis mehānisms ir pašā konstitūcijā. [...] Patiesībā konstitucionālā kontrole ir stiprākais sabiedrības imūnsistēmas elements.”⁴⁴⁴

Konstitūcijā noteiktais pienākums nodrošināt Konstitūcijas pareizu piemērošanu konstitucionālo tiesu tiesnešiem uzliek īpašu atbildību par pieņemtajiem lēmumiem. Demokrātiskā tiesiskā valstī no tiesnešiem kopumā un jo sevišķi konstitucionālo tiesu tiesnešiem tiek sagaidīta konstitūcijas un demokrātijas aizsardzība. Katras paaudzes tiesnešiem ir uzlikts pienākums rūpēties par konstitūcijā ietvertajām sabiedrības kopējām vērtībām un aizsargāt tās pret tiem, kuri vēlas šīs vērtības mainīt.⁴⁴⁵

Konstitūcijas aizsardzības funkcijas uzticēšana tiesām un jo sevišķi konstitucionālajām tiesām saistās ar demokrātiskas tiesiskas valsts funkcionēšanas defektiem. Konstitūcija garantē ikvienas personas pamattiesības, arī tādas pamattiesības un tādām personām, kas var šķist nepieņemamas pilsoņu kopuma vairākumam. Tāpat konstitūcija garantē parlamentārā mazākuma tiesību minimumu, proti, noteic procedūras, kādā parlamentārais vairākums ir tiesīgs pieņemt lēmumu.⁴⁴⁶ Konstitucionālo procedūru galvenais uzdevums ir parlamentārā mazākuma tiesību juridiska aizsardzība. Vairākums vienmēr būs sevis spējīgs aizsargāt ar balsu vairākumu un vēlēšanu procedūru, savukārt mazākumam ir nepieciešama juridiska aizsardzība, lai vairākums to respektētu.⁴⁴⁷

XX gadsimta sākumā dominēja tiesību pozitīvisms, kas balstījās pārliecībā, ka tauta un tās ievēlētie priekšstāvji nerīkosies pretēji tiesiskuma un cilvēktiesību prasībām.

⁴⁴³ Жаке Ж.-П. *Конституционное право и политические институты*. Москва: Юристъ, 2002, с. 114.

⁴⁴⁴ Gailīte D., Litvins G. Konstitucionālās tiesas likvidācija nav iedomājama. Intervija ar Armēnijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāju Gagiku Arutjunjanu. *Jurista Vārds*, 2009. 11. augusts, Nr. 32(575).

⁴⁴⁵ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 20 - 23.

⁴⁴⁶ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26), 300. lpp.

⁴⁴⁷ Amery L. S. *Thoughts on the Constitution*. London: Oxford University Press, 1964, p.31 – 32.

Tiesību vēsturē šo periodu ierasts apzīmēt ar jēdzienu „konstitucionālais romantisms”.⁴⁴⁸ Šāda noskaņojuma ietekmē netika pieļauta doma, ka demokrātiska republika varētu tikt likvidēta vai tautas ievēlētie priekšstāvji varētu pieņemt likumus, kas nonāktu pretrunā personas pamattiesībām, vai ignorēt mazākuma tiesības. Tāpat netika domāts par mehānismiem, kādā veidā varētu aizsargāt konstitucionālo iekārtu pret likumdevēja vai izpildvaras patvaļu. Taču totalitārie režīmi Eiropā, kas bieži vien izveidojās demokrātisku procesu ietvaros un baudīja noteiktas sabiedrības daļas atbalstu, pierādīja, ka nepieciešams meklēt jaunus risinājumus. *Gustavs Radbruhs* iezīmēja demokrātiskas tiesiskas valsts pārveidošanos, akcentējot dabisko tiesību pārākumu un juristu pienākumu kontrolēt politisko institūciju darbību.⁴⁴⁹ Parlaments nespēja likumdošanas ceļā pilnībā nodrošināt pamattiesību aizsardzību un demokrātiskas tiesiskas valsts funkcionēšanu, tādējādi apliecinot, ka tikai politiska Satversmes vērtību aizsardzība nav pietiekama. Šā iemesla dēļ demokrātiska tiesiska valsts tika papildināta ar juridisku aizsardzības mehānismu, proti, Satversmes aizsardzību un kontroli pār parlamenta veiktu Satversmes iztulkošanu padarot par tiesnešu – juristu atbildību.

Šajā kontekstā īpaši nozīmīgs ir tiesām nodotās funkcijas raksturojums – kontrole. Tiesām, tostarp arī konstitucionālajai tiesai, netiek nodotas tiesības iztulkot konstitūciju, bet gan tiesības kontrolēt, kā konstitūcija iztulkota konstitūcijas īstenošanas procesā. Kā uzsvēris *Juris Jelāgins*: „Satversmes tiesa pēc savas būtības ir kontroles institūcija, kas veic uzraudzību pār likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei. Līdz ar to nav pietiekama pamata pieskaitīt to tiesu varai. [...] Tā nespriež tiesu. Tā nepiemēro likumu konkrētām tiesiskajām attiecībām, bet vērtē pašu likumu. [...] Satversmes tiesu par tiesu sauc tāpēc, ka ir paredzēts, ka tā savā darbībā vadīsies pēc tiesvedības procesuālajām normām un principiem.”⁴⁵⁰ Izveidojot Satversmes tiesu, tiesības iztulkot Satversmi netiek pilnībā pārņemtas no Saeimas kompetences un nodotas Satversmes tiesai. Satversmē šīs tiesības atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts loģikai ir sadalītas starp parlamentu kā demokrātiski tieši leģitimētu politisku valsts varas orgānu, kas piesaistīts pilsoņu kopuma gribai, un tiesu kā profesionālu valsts varas orgānu, kurš piesaistīts Satversmes prasībām.

⁴⁴⁸ Dišlers K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 67. – 68. lpp.

⁴⁴⁹ Радбрух Г. *Философия права*. Москва: Международные Отношения, 2004, с. 225 – 238.

⁴⁵⁰ Jelāgins J. Konstitucionālās reformas ceļi. Grām.: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*. Rīga: Sociāli ekonomisko pētījumu centrs „Latvija”, 1995, 26. – 27. lpp.

Parlaments pirmšķietami strīdīgos jautājumos lemj par Satversmes normu tvērumu, savukārt konstitucionālā tiesa atsevišķos, demokrātiskai tiesiskai valstij principiāli svarīgos jautājumos kontrolē parlamenta darbību. Šādā kontekstā Satversmes tiesas nepieciešamību pamatojis *Gunārs Kusiņš*: „Izvērtējot Satversmes pilnveidošanas iespējas, jāpiemin, ka arī interpretācijai būtu jāparādās kā vienam no Satversmes pilnveidošanās ceļiem. Izlemšana arī uzskatāma par interpretāciju, un patlaban galvenā Satversmes normu interpretētāja ir Saeima. Situācijā, kad Latvijā nav Satversmes tiesas, Saeimas darbību šajā jomā neviens nekontrolē. [...] Šādos apstākļos nepārvērtējama nozīme Satversmes pilnveidošanā varētu būt Satversmes tiesai, kas varētu „uzraudzīt Saeimu” šajā jomā. Svarīga nozīme būtu arī Satversmes tiesas lēmumiem, kuros būtu doti atsevišķu Satversmes pantu skaidrojumi.”⁴⁵¹

Konstitucionālā tiesa neaizvieto parlamentu konstitūcijas iztulkošanā, bet papildina parlamentu, atsevišķos gadījumos juridiski pārbaudot tā politisko lēmumu par konstitūcijas normu tvērumu. Šādi uz konstitucionālo tiesu funkcijām raudzījušies arī politiķi. Piemēram, debatēs par robežlīguma ar Krievijas Federāciju atbilstību Satversmei *Vineta Muižniece* atzina: „Latvijā pastāv Satversmes tiesa, kas ir tiesīga juridiski izvērtēt politiķu rīcību un visus pieņemtos lēmumus. Tas nozīmē, ka deputātiem ne šodien, ne citreiz nav jānopūlas aizstāt vai pārspēt kvalificētus juristus. Mums ir jāpieņem lēmums un jāļauj to izvērtēt. Politiķiem gluži vienkārši šodien ir jārīkojas valsts interesēs, lai pēc tam šo jautājumu, sarežģīto jautājumu par mūsu rīcības satversmību, varētu vērtēt Satversmes tiesa. Valdības un parlamenta rīcības tiesiskums tad arī tiktu attiecīgi kvalificēti izvērtēti. [...] Tieši tas arī ir tas ceļš, kādā mēs šobrīd varam iegūt autoritatīvu juridisku izvērtējumu. Visiem citiem vērtējumiem, it īpaši politiķu vērtējumam un pārspriedumiem, ir visai relatīvs raksturs. Tas ir jāatzīst.”⁴⁵²

⁴⁵¹ Kusiņš G. Kā pilnveidot mūsu valsts Satversmi. Grām.: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*. Rīga: Sociāli ekonomisko pētījumu centrs „Latvija”, 1995, 44. lpp.

⁴⁵² Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas ceturtais sēdes 2007. gada 1. februārī stenogramma. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/070201/st070201.htm> (Aplūkots 2009. 12. augustā).

4) Tiesnešu valsts risks

Ja konstitucionālajai tiesai nodotu ekskluzīvas tiesības iztulkot konstitūciju, tas nozīmētu, ka konstitucionālā tiesa *prima facie* varētu izlemt visus jautājumus, kuriem kaut kādā mērā ir konstitucionāls raksturs. Ņemot vērā konstitūciju plašo tvērumu demokrātiskā tiesiskā valstī, tas nozīmētu, ka konstitucionālā tiesa varētu juridiski saistoši lemt par ikvienu sabiedrības dzīves jautājumu. Tas savukārt nozīmētu faktisku tiesnešu valsts izveidošanos, proti, tiesa pārvērsties par dominējošo lēmumu pieņēmēju sabiedrībā.⁴⁵³ Tiesnešu valsts idejas aizmetņi saskatāmi Platona darbos. Viņš uzskatīja, ka ideālā valstī likumiem vajadzīga aizsardzība. Savukārt to var īstenot speciāls valsts varas orgāns – Nakts sapulce, kurai tiktu piešķirtas likumu glābšanas tiesības. Nakts sapulcei Platons piešķīra valsts saprāta funkcijas, proti, tai vajadzēja izlemt, kas valstij ir lietderīgi un kas ne, kā arī noteikt, kādā veidā atbilstoši likumiem pārvaldāma valsts.⁴⁵⁴ Līdzīgi arī abats *Sjejess* savā valsts iekārtas projektā paredzēja politisku valsts varas orgānu – Senātu kā autoritatīvu konstitūcijas sargu, kurš izlemtu visus jautājumus par citu valsts varas orgānu rīcības atbilstību konstitūcijai un aizsargātu konstitūciju.⁴⁵⁵ Attiecīgo valsts varas orgānu abats *Sjejess* ietvēra konstitūcijas projektā, kuru viņš izstrādāja pēc brimēra apvērsuma. Tajā laikā notika politiskā cīņa par to, kurš no apvērsuma rīkotājiem – abats *Sjejess* vai ģenerālis *Napoleons Bonaparts* – kļūs par faktisko diktatoru. Tā kā politiski abats *Sjejess* nespēja konkurēt ar *Napoleonu Bonapartu*, kuru atbalstīja sabiedrība un karaspēks, iespējams, tieši ar Senāta palīdzību *Sjejess* cerēja atgūt valsts līdera statusu, jo sevišķi tādēļ, ka viņš tika iecelts par pirmo Senāta prezidentu. Tomēr praksē šis iespējama tiesnešu valsts mēģinājums neizdevās, jo *Napoleons Bonaparts* Senātam atvēlēja nenozīmīgu lomu.⁴⁵⁶

Mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī kontroles funkcijas uzticēšana konstitucionālajai tiesai nenozīmē, ka visus lēmumus valstī pieņem tiesneši. Līdzās tiesnešu kontroles tiesībām demokrātiska tiesiska valsts paredz arī tiesnešu varas ierobežojumus un sabiedrības tiesības ilgstoši diskutēt un meklēt risinājumus

⁴⁵³ Hefe O. *Taisnīgums. Filosofisks ievads*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 59. lpp.

⁴⁵⁴ Платон. Законы. Grām.: Платон. Законы. Москва: Мысль, 1999, с. 426 – 437.

⁴⁵⁵ Эсменъ А. *Общия основания конституционного права*. Издание второе. Санкт-Петербургъ: Издательство О. Н. Поповой, 1909, с. 446 – 449.

⁴⁵⁶ Plašāk skat.: Вандаль А. *Возвышение Бонапарта*. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995, с. 471 – 515.

pretrunīgiem jautājumiem. Konstitucionālajai tiesai piešķirtā kompetence konstitūcijā ir ierobežota, rezervējot arī parlamenta un citu politisko valsts varas orgānu rīcības brīvību, kas nav pārbaudāma tiesas procesā.

Tajā pašā laikā konstitūcijā noteiktajām sabiedrības vērtībām un mērķiem ir ne vien juridiska, bet arī politiska dimensija. Konstitucionālās tiesas tiesneši, nodrošinot šo vērtību aizsardzību, noteic arī valsts dzīves konstitucionālo ietvaru. Šim tiesas noteiktajam ietvaram nav tikai juridiska daba; tiesa pārbauda citu valsts varas orgānu īstenotās politikas atbilstību konstitūcijas normām un koriģē šo politiku atbilstoši konstitūcijai. Tāpat arī konstitucionālajai tiesai bieži vien pieder pēdējais vārds, izšķiroties par kādas politiskas iniciatīvas atbilstību konstitūcijai. Konstitucionālās tiesas nolēmums juridiski pieliek punktu politiskam strīdam par konstitucionālo normu tvērumu, un ir skaidrs pamats tālākai rīcībai. Tādēļ konstitucionālās tiesas kompetences robežas ir teorētiski neskaidrs un politiski jutīgs jautājums. Konstitucionālo tiesību jautājumu izlemšana vienmēr nozīmē vērtību pretrunu starp parlamentāro vairākumu un parlamentāro mazākumu vai arī starp valsts varu un privātpersonu. Bieži vien sabiedrībā, jo sevišķi jaunajās demokrātijās, tieši ir izteikts pieprasījums pēc aktīvas konstitucionālās tiesas, kas minimāli pašierobežotos. Aktīva konstitucionālā tiesa nozīmē sabiedrības prasību pēc taisnīgumu, kuru tā vairāk cer gūt juridiska procesa ietvaros, nevis piedaloties politiskajos procesos.

Ja parlamenta vara ir anonīma, proti, tā balstās uz pilsoņu kopuma doto uzticības mandātu, un parlamentārais vairākums valda nevis savā, bet tautas vārdā, tad konstitucionālās tiesas vara vienmēr ir personificēta. Konstitucionālās tiesas nolēmumi, sabiedrības un politiķu attieksme pret tiesu, kā arī tās robežas, kuras konstitucionālā tiesa var atļauties pārkāpt, nosaka konkrēto tiesnešu personības. Satversmes tiesa ir norādījusi: „Tulkojot un piemērojot likumu, [tiesnesis] drīkst vadīties tikai no tiesneša pārlicības, ko veido tiesneša profesionālās zināšanas un prasme, tiesību un sabiedrisko procesu izpratne, kultūra, redzesloks, pilsoniskā stāja un citi faktori.”⁴⁵⁷ Konstitūcijas iztulkošanā tiesneša tiesību un sabiedrisko procesu izpratne, kultūra, redzesloks un pilsoniskā stāja iegūst sevišķu nozīmi. Kā uzsvērusi Ilma Čepāne: „Satversme ir ļoti īsa, un to var dažādi

⁴⁵⁷ Par likuma “Par tiesu varu” 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra spriedums lietā Nr. 2002-06-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 5. februāris, Nr. 19(2784). Sprieduma secinājumu daļas 2.4. punkts.

iztulkot. Lai Satversmi varētu pareizi un taisnīgi iztulkot, tiesnešiem jābūt ne tikai pietiekamām zināšanām, bet arī godaprātam.⁴⁵⁸

Konstitucionālās tiesas kontrole notiek formāli juridiskas procedūras ietvaros ar juridisku argumentāciju. Taču tajā pašā laikā juridiskas argumentācijas nošķiršana no politiskiem argumentiem ir fikcija, tieši tāpat kā centieni konstitucionālās tiesības padarīt nepolitiskas.⁴⁵⁹ Politiskais elements konstitucionālo tiesu darbā nozīmē to, ka līdztekus formāli juridiskajai normu interpretācijai tiesneši vērtē, vai valsts varas orgānu politiskā darbība neapdraud valstiskumu un konstitūcijā noteiktās demokrātiskās vērtības. Starpkaru periodu raksturoja demokrātiju sabrukums, kad pilsoņi un politiķi nespēja politiskiem līdzekļiem novērst antidemokrātisko režīmu nākšanu pie varas. Tādēļ pēc Otrā pasaules kara atbildība par demokrātijas saglabāšanu ir uzticēta profesionāļiem – tiesnešiem, kuri uzņemas pienākumu aizsargāt konstitūciju. Šādā kontekstā lietas izspriešana, izvairoties no politiskās lietderības vērtēšanas, nozīmē nevis to, ka lietu tiesa izspriež formāli juridiski, bet gan to, ka tiesa nepārkāpj konstitūcijā noteiktās robežas. Ja konstitūcija paredz noteiktu politiska jautājuma risinājuma veidu, konstitucionālā tiesa nevar norobežoties un ļaut citiem valsts varas orgāniem politiski rīkoties pretēji konstitūcijas priekšrakstiem. Tajā pašā laikā gadījumos, kad konstitūcija piešķir politisku rīcības brīvību valsts varas institūcijām, konstitucionālajai tiesai tas ir jārespektē.⁴⁶⁰

Demokrātiska tiesiska valsts balstās uz diviem pīlāriem – demokrātiju un tiesiskumu. Tiesiskumu pīlāru nodrošina tiesneši, savukārt demokrātijas pīlārs ir pilsoniskās sabiedrības un politisko institūciju kompetencē. Tiesneši var izlemt gandrīz neierobežotu jautājumu skaitu, taču tiesneši nespēj nodrošināt politisku diskusiju un godīgu valsts dzīves jautājumu izlemšanu.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Pleps J. Robežlīgumu nedrīkst slēgt, pārkāpjot Satversmi. Intervija ar Latvijas Republikas 9. Saeimas deputāti profesori Dr. iur. Ilmu Čepāni. *Jurista Vārds*, 2007. 30. janvāris, Nr. 5(458).

⁴⁵⁹ Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 164.

⁴⁶⁰ Plašāk skat.: Pleps J. Robežlīgums ar Krievijas Federāciju: Satversme un Satversmes tiesa. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 571. – 575. lpp.

⁴⁶¹ Pleps J. Neērtais galavārds – tiesnešiem. http://www.politika.lv/temas/politikas_kvalitate/Neertais_galavards_tiesnesiem/ (Aplūkots 2009. gada 3. septembrī).

5. nodaļa. Satversmes iztulkošanas metodoloģija

1. Satversmes iztulkošanas nepieciešamība

1) Satversmes piemērošanas elements

Satversmes tiesa atzinusi: „Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver sevī pareizās tiesību normas atrašanu un atbilstošu interpretēšanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, atbilstošās judikatūras izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu.”⁴⁶² Līdz ar to tiesību normas piemērošana nav iespējama bez piemērojamās tiesību normas iztulkošanas. „Likuma iztulkošana [...] nav nekas cits, kā šo likumu pielietošana pienācīgā viņu izpratnē. Tātad skaidrs, ka arī pati likumu iztulkošanas problēma izvēršas jautājumā par likumu izpratni, t.i., par viņu pienācīgu izpratni. [...] Likuma jeb vispār tiesību normu izpratne ir viņu nozīmes izskaidrošana.”⁴⁶³

Konstitūcijas piemērošanā tās iztulkošanai ir principiāla nozīme, jo „lai runātu par Latvijas valsts iekārtu, ir jārunā par Satversmi ne tikai kā par 88 pantos ietvertu juridisku tekstu, bet arī par reālu praksi, kādā veidā šis teksts tiek interpretēts un pielietots. Kā jebkurš juridisks dokuments, arī Satversme, to pielietojot, ir jāinterpretē: ir jāievēro ne tikai teksta vārdiskā nozīme, bet it sevišķi Satversmes normu kopējā sistēma, tās jēga un mērķis, kā arī autoru (Satversmes sapulces) griba. [...] Satversmē tiešā tekstā ir noteikta tikai neliela daļa no konkrētajiem gadījumiem, kas jārisina ikdienas konstitucionālajā praksē. Atbildes uz visiem pārējiem jautājumiem ir atvasināmas no Satversmes loģikas.”⁴⁶⁴

Publicistikā ir pausta vēlme pēc konstitūcijas, kura būtu skaidra un nepārprotama ikvienam nejuristam, lai to varētu piemērot arī bez iztulkošanas. „Valsts satversme ir mūsu dzīves pamats, kas jāzin mums visiem. Pavisam nenormāla ir tā parādība, ka valsts pamata likumi ir „jātulko lielā mērā”, lai tie taptu saprotami pilsoņiem. Valsts pamata

⁴⁶² Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. janvāris, Nr.3(3161). Sprieduma 17. punkts.

⁴⁶³ Sinaiskis V. Civillikumu iztulkošanas problēma. *Jurists*, 1933, Nr. 6(49), 161. sl.

⁴⁶⁴ Levits E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris.

likumiem jābūt noteiktiem un skaidriem – tā ir nepārprotama un nepieciešama prasība.”⁴⁶⁵ Tomēr šādas cerības nav piepildāmas, jo likumi nekad nebūs pietiekami skaidri visiem sabiedrības locekļiem.⁴⁶⁶ Kā rakstījis *Egils Levits*: „Iluzorisks ir vienkāršotais priekšstats par to, ka likumus būtu iespējams formulēt „līdz galam” viennozīmīgi un ka likumu neskaidrība un interpretācijas problēmas ir tikai likumdevēja negribas vai neprasmes rezultāts. Protams, likumdevējam jātiecas pēc likuma teksta skaidrības un vienkāršības, taču šis mērķis nekad nav līdz galam sasniedzams. Likums ir ietērpts valodas formā, un līdz ar to uz likumu automātiski tiek pārnestas visas valodas kļūdas un trūkumu. Likumā lietotais vārds var nesakrist ar tajā ietvertu jēgu, vienam un tam pašam vārdam var būt vairākas nozīmes.”⁴⁶⁷

Piemēram, Satversmes 8. nodaļas normās pamattiesības garantētas ikvienam. Taču gandrīz ikvienas pamattiesības piemērošanas gadījumā tiesību piemērotājam nepieciešams noskaidrot, kam šādas tiesības ir garantētas. Pirmšķietami Satversmes 8. nodaļas nosaukums „Cilvēka pamattiesības” varētu liecināt, ka konstitucionālais likumdevējs pamattiesības garantējis tikai fiziskajām personām.⁴⁶⁸ Savukārt pamattiesību dogmatikā jau sen atzīts, ka līdztekus fiziskām personām pamattiesību subjekts ir arī privāto tiesību juridiskā persona un personu apvienība.⁴⁶⁹ Juridiskajā terminoloģijā ir ieviests speciāls termins „privātpersona”, kas aptver visus subjektus, kuri bauda pamattiesību aizsardzību attiecībā ar valsti. Administratīvā procesa likuma 1. panta 8. punktā ir ietverta šā jēdziena legāldefinīcija: „Privātpersona ir fiziskā persona, privāto tiesību juridiskā persona vai šādu personu apvienība.”⁴⁷⁰

Satversmes tiesa savā praksē ir secinājusi, ka pamattiesības iespējams attiecināt uz privāto tiesību juridiskajām personām kā fizisko personu kopumu. Sava viedokļa pamatošanai Satversmes tiesa atsaukusies uz Igaunijas Republikas Konstitūcijas 9. pantu un Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 19. panta trešo daļu. No šīm atsaucēm

⁴⁶⁵ Kurmis A. 59. pants. *Brīvā Zeme*, 1923. 19. janvāris.

⁴⁶⁶ Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 141. lpp.

⁴⁶⁷ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 266. lpp.

⁴⁶⁸ Buka A. Satversmes astotā nodaļa – medus muca ar ... *Jurista Vārds*, 1999. 11. marts, Nr. 9(116), 1999. 18. marts, Nr. 10(117).

⁴⁶⁹ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 246. - 252. lpp.

⁴⁷⁰ Grozījumi Administratīvā procesa likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 23. janvāris, Nr. 12(2960).

izriet secinājums, ka Satversmē noteiktās personas tiesības, brīvības un pienākumi attiecināmi uz privāto tiesību juridiskajām personām tiktāl, ciktāl šīs tiesības, brīvības un pienākumus atbilstoši to būtībai ir iespējams piemērot privāto tiesību juridiskajām personām. Proti, ciktāl šo tiesību, brīvību un pienākumu būtība pieļauj, ka tos var īstenot ne vien fiziska persona, bet arī privāto tiesību juridiska persona.⁴⁷¹ *Aivars Endziņš* rakstījis: „Satversmes tiesas likumā ietverts jēdziens „persona”, kas atbilst Latvijas Republikas Satversmes 8. nodaļā ietvertajam jēdzienam „ikviens”. Virknē gadījumu „ikviens”, respektīvi, „persona” var būt arī juridiska persona.”⁴⁷²

Gadījumos, kad privāto tiesību juridiskā persona atsaucas uz pamattiesību aizsardzību, tiesību piemērotājs nevar atsaukties uz Satversmes 8. nodaļas nosaukumu un atteikties izvērtēt konkrētas pamattiesības piemērojamību konkrētā lietā. Tiesību piemērotājam, izmantojot tiesību normu iztulkošanas metodes, ir jānoskaidro attiecīgās pamattiesības saturu un iespējamību šīs pamattiesības aizsardzību attiecināt arī privāto tiesību juridiskajām personām.

Satversmes iztulkošanā nepieciešams ņemt vērā tās normu formulējumu lakonismu. Satversmes lakonisms ir īpaši izvēlēts un apzināts Latvijas Satversmes sapulces lēmums. Satversmes komisijas priekšsēdētājs *Mārgers Skujenieks* īpaši uzsvēris, ka „katra abstrakta definīcija un katra plašāka frāžaina formula var izsaukt pārmetumus, to var uzskatīt par nepilnīgu, pret atsevišķām tēzēm var celt iebildumus. Lai šādu pārpratumu nebūtu, lai iebildumi netiktu celti, Satversmes komisija vienojās par to, ka Satversmes likumā ļoti noteiktā veidā atsevišķos pantos izteicamas noteiktas domas.”⁴⁷³

Lai cik vienkāršs un nepārprotams būtu Satversmes normas formulējums, tas aptver noteiktu jautājumu loku un attiecīgo jautājumu noregulē ne vien tā pieņemšanas

⁴⁷¹ Par Ministru kabineta 1999.gada 6.jūlija noteikumu Nr. 249 "Grozījumi Ministru kabineta 1998.gada 6.oktobra noteikumos "Noteikumi par tirdzniecības kārtību tirgos, gadatirgos, ielu tirdzniecības vietās un izbraukumos"" 1.1. punkta atbilstību likuma "Par uzņēmējdarbību" 4.panta otrajai daļai un 32.panta pirmās daļas 1.punktam, Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam un "Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību" (VVTT 1947) III panta 4.paragrāfam, Ministru kabineta iekārtas likuma 14.pantam un likuma "Par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas līgumu par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm" 3. panta otrajai daļai: Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā 2000-07-0409. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 4.aprīlis, Nr. 54(2441). Sprieduma secinājumu daļas 1.punkts.

⁴⁷² Endziņš A. Satversmes tiesa jaunā attīstības posmā. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 7(23), 212. lpp.

⁴⁷³ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1308. – 1309.lpp.

laikā, bet arī laikā, kad tiesību piemērotājs mēģina atrast piemērojamo tiesību normu. Izvairīšanās no Satversmes normu iztulkošanas ar speciālām iztulkošanas metodēm var novest pie nepareiziem slēdzieniem par Satversmes normu tvērumu. *Aivars Endziņš* šajā aspektā ir norādījis, ka Satversme ir ekstrēmi lakoniska – tās normu iztulkošana tikai ar gramatiskās iztulkošanas metodi bieži vien ļauj sasniegt tikai minimālu rezultātu, tādēļ Satversmes iztulkotājam esot jāizmanto visas pārējās iztulkošanas metodes, jo sevišķi teleoloģisko iztulkošanas metodi.⁴⁷⁴

Diskusijās par robežlīguma ar Krievijas Federāciju atbilstību Satversmei Ministru prezidents *Aigars Kalvītis* bija atzinis: jo vairāk viņš lasot Satversmes 3. pantu, jo skaidrāks tas viņam liekoties, proti, rodas papildus pārlicība par viņa izvēlētā robežlīguma jautājuma risinājuma pilnīgu atbilstību Satversmes prasībām.⁴⁷⁵ Komentējot šo Ministru prezidenta atziņu, *Ilma Čepāne* pamatoti norādīja: „Ministru prezidents teica: jo vairāk lasot Satversmes 3. pantu, jo skaidrāk saprotot tā saturu. Es vēlētos teikt, ka mazi bērni arī ļoti tekoši lasa. Jebkurš var lasīt Satversmes 3. pantu, cik vēlas, bet ir nepieciešamas arī zināšanas, lai varētu saprast, kas tajā īsti ir pateikts.”⁴⁷⁶ Pirms tam līdzīgu secinājumu bija paudusi arī *Vineta Muižniece*: „Vai varam pieļaut tādu Satversmes izpratni – ja nav „burta”, kas melns uz balta nosaka nepārprotamu kārtību, kas neprasa domāšanu, bet tikai viennozīmīgu izpildi, tad rīkojamies brīvi, interpretējot Satversmes nostādnes, kā nu kurā brīdī mums labpatīk. Ir jāsaprot, ka nepietiek ar elementāru prasmi lasīt, lai izprastu Satversmi un arī citus likumus. Ikviens normatīvais akts jāvērtē tā kontekstā, cenšoties izprast tā nostādnes, mērķus.”⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ Endziņš A. The principle of separation of powers and the experience of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Report in seminar on „Cases of conflicts of competence between state powers before the Constitutional Court” organised by the Venice Commission in co-operation with the Constitutional Court of Armenia. Yerevan, Armenia, 4-5 october, 1999. [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU\(2000\)030-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU(2000)030-e.pdf) (Aplūkots 2009. 23. augustā).

⁴⁷⁵ Sloga G. Skujenieks pret Kalvīti. *Diena*, 2007. 20. februāris.

⁴⁷⁶ Pleps J. Robežlīgumu nedrīkst slēgt, pārkāpjot Satversmi. Intervija ar Latvijas Republikas 9. Saeimas deputāti profesori Dr. iur. Ilmu Čepāni. *Jurista Vārds*, 2007. 30. janvāris, Nr. 5(458).

⁴⁷⁷ Uškāne V. Kā vērtējama Saeimas deputātu politiskās piederības maiņa? *Diena*, 1997. 1. marts.

2) Satversmes iztulkošanas teorija

Pēc neatkarības atjaunošanas lielu devumu Satversmes apzināšanā un tās piemērošanai atbilstošas juridiskās metodoloģijas izstrādāšanā ir devis *Egils Levits*. Viņš ir atzinis, ka „Satversme ir ļoti diferencēts juridiskais instruments. Tā ir ļoti ietilpīga, dodot likumdevējam lielu brīvību, taču tā satur arī stingras robežas, kuras likumdevējs nedrīkst pārkāpt. Varētu teikt, ka „Satversme ir ietilpīga, bet nav bezizmēra”. Turklāt parasti Satversmes noteiktās robežas nav tieši redzamas tekstā, taču tās noskaidrojamas ar korektas, Rietumu tiesību metodoloģijas standartiem atbilstošas tiesību teorijas un dogmatikas palīdzību.”⁴⁷⁸

Īsi pēc neatkarības atjaunošanās diskusijās *Egils Levits* iestājās par Satversmes darbības atjaunošanu, nevis jaunas konstitūcijas izstrādāšanu. „Šī Eiropas mērogā vidēja „vecuma” Satversme (daudzās valstīs šodien darbojas vēl vecākas satversmes) ir pilnīgi brīva no padomiskās tiesiskās un politiskās domāšanas ietekmes un šodien (es uzsveru – šodien) ir piemērota kā neatkarīgas un demokrātiskas (modernā, ne sociālistiskā nozīmē) valsts pamatlukums.”⁴⁷⁹ Taču tajā pašā laikā Satversmes efektivitāte ir cieši saistīta ar Satversmes iztulkoāja profesionālajām prasmēm. „Tēlaini varētu izteikties, ka normas teksts ir tikai ēkas pamats, bet uz šī pamata tiek uzcelta Nacionālā opera vai Ķengaraga tipa blokmāja, pirmkārt, ir atkarīgs no valsts politiskās un administratīvās prakses, tātad no politiķu, valsts ierēdņu un juristu spējām un izglītības.”⁴⁸⁰ Šajā kontekstā ļoti nozīmīgs bija tiesību transformācijas process, pārejot no sociālistiskā tiesību loka uz Rietumu (kontinentālās Eiropas) tiesību loku.⁴⁸¹ Satversmes iztulkošanā bija nepieciešama jaunas – Rietumu tiesību lokam atbilstošas juridiskās metodoloģijas apzināšana. Tā kā Satversme vēsturiski un ideoloģiski pieder Rietumu tiesību lokam, tās iztulkošanā izmantojama šajā lokā izstrādātā juridiskā metodoloģija, jo sevišķi ņemot vērā to, ka „šie

⁴⁷⁸ Buka A. Satversme un Eiropas Savienība. Intervija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Jurista Vārds*, 2000. 8. jūnijs, Nr. 23(176).

⁴⁷⁹ Levits E. Jaunā pamatlukuma projektu analizējot. *Diena*, 1991. 7. augusts.

⁴⁸⁰ Levits E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris.

⁴⁸¹ Plašāk skat.: Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr. 1, 6. – 12. lpp.

principi un metodes nav tikai abstrakti formāli paņēmieni paši par sevi, bet gan juridiski instrumenti, lai realizētu [...] taisnīgumu.”⁴⁸²

Tiesību praksē fundamentāla loma Satversmes iztulkošanas metodoloģijas attīstībā bija konstitucionālā likumdevēja lēmumam izveidot Satversmes tiesu. Satversmes tiesa kļuvusi par Latvijas tiesību doktrīnas galveno veidotāju, spriedumos sniedzot atbildes uz jautājumiem, kuri ir svarīgi Latvijas tiesiskās sistēmas darbībai, bet uz kuriem tiesību teorijā atbildes nav tikušas savlaicīgi meklētas.⁴⁸³ Satversmes tiesas sekmīgo izveidi un darbību noteica Satversmes tiesas tiesneši. Augsti kvalificēti juristi ar vērā ņemamu pieredzi Latvijas valsts neatkarības atjaunošanā un politikā ne tikai spēja ieviest praksē Rietumu lokam atbilstošu spriedumu izstrādāšanas un juridiskās argumentācijas tehniku, bet arī Satversmes iztulkošanai piešķīra ne vien juridiskās metodoloģijas, bet arī profesionālās ētikas un morāles dimensiju. „Tiesiska valsts vispirms ir domāšanas līmenis. Tāds domāšanas līmenis, kurā tieši tie, kam visvairāk pilnvaru ietekmēt citu likteņus, visbiežāk uzdod sev jautājumu: „Vai es rīkojos tiesiski, vai mani centieni atbilst demokrātijas ideāliem, vai intereses, ko aizstāvu, ir Latvijas vai tikai manējās?” Tiesiska valsts ir sistēma, kurā ikvienam indivīdam ir iespēja pārliecināties, ka katrai amatpersonai šāds domāšanas līmenis piemīt, un efektīvi reaģēt, ja konstatēts pretējais.”⁴⁸⁴ Šāda atziņa nebija konferencēm ierastā patētiskā retorika, bet reāla prasība pēc Latvijas valsts pārmaiņām, tiecoties nostiprināt demokrātijas un tiesiskuma idejas.⁴⁸⁵

Satversmes tiesas metodoloģiskais skatījums uz Satversmes iztulkošanu, lai cik arī tas dīvaini nebūtu, ir ietverts un plaši izvērsti pirmajās Satversmes tiesā tapušajās tiesnešu atsevišķajās domās:

„Ikvienā savā darbībā, arī konkretizējot Satversmes normas likumos, Saeimai ir jāievēro Satversmes 1. pants un jārīkojas atbilstoši demokrātiskas valsts principiem. [...]

⁴⁸² Ēlerte S., Ozoliņš A. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. Saruna ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Diena*, 1995. 10. oktobris.

⁴⁸³ Nikuļceva I. Satversmes tiesas pieci gadi: ieskats tiesas jurisprudencē. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 12(28), 369. lpp.

⁴⁸⁴ Endziņš A. Latvijas demokrātija un īsteni tiesiskas valsts prakse. *Jurista Vārds*, 2000. 19. janvāris, Nr. 3(156).

⁴⁸⁵ Plašāk skat.: Jemberga S., Raudseps P., Sloga G. *VVF. Vairas Vīķes-Freibergas politiskā biogrāfija*. Rīga: Dienas Grāmata, 2008, 289. – 295. lpp.

Tādējādi gan Latvijas valsts nodibināšanas, gan tās neatkarības atjaunošanas pirmie soļi bija viennozīmīgi vērsti uz patiesi demokrātiskas, cilvēktiesības respektējošas valsts iekārtas iedibināšanu, uz tādas valsts veidošanu, kurā valdītu iecietību pret uzskatu dažādību. [..]

Latvijas valsts jau no tās dibināšanas pirmsākumiem ir iestājusies par demokrātiskām vērtībām, turklāt jēdziena „demokrātija” izpratni tā saistījusi ar citu demokrātisko valstu pieredzi. [..].

Arī izstrādājot un apspriežot Satversmes projektu, Satversmes sapulces locekļi daudzas reizes ir atsaukušies uz tā laika demokrātisko valstu pieredzi, tādējādi apliecinādami Latvijas valstī veidojamās iekārtas organisko saistību ar citām progresīvajām valstīm.

Analogu pieeju izmantoja arī Latvijas Republikas Augstākās padomes deputāti, atjaunojot *de facto* Latvijas valsti un tās Satversmes darbību. Nav pamata uzskatīt, ka Satversmes 1. pantā ietvertais demokrātijas jēdziens būtu tulkojams izolēti no izpratnes, kāda šim jēdzienam ir vairumā citu demokrātisko valstu. Gluži otrādi, tas interpretējams atbilstoši saturam, kas noskaidrots demokrātisko valstu pieredzē.

Ievērot demokrātiskajās valstīs atzīto tiesību normu interpretāciju, arī tiesiskas valsts principu saturu, Latvija ir apņēmusies, uzsākot sarunas par iestāšanos Eiropas Savienībā. Latvijai, izpildot Latvijas un Eiropas Savienības 1995. gada 12. jūnija Asociācijas līguma 69. un 70. panta noteikumus, ir ne tikai jāaskaņo savu normatīvo aktu teksti ar Eiropas Savienības tiesību normu tekstiem, bet jāpārņem arī Rietumu tiesību teorija, proti, tiesiskā domāšana, jo tikai tad teksta līmenī saskaņotā likumdošana Latvijas praksē darbosies tāpat kā Eiropas Savienībā. Vienota tiesību izpratne Eiropas tiesiskās kultūras tradīciju gultnē pieder Eiropas Savienības funkcionēšanas priekšnoteikumiem [..].⁴⁸⁶

Atbilstoši šim teorētiskajam uzstādījumam Satversmes tiesa ir attīstījusi virkni Satversmes iztulkošanas paņēmieni, kā arī sniegusi plašu vadlīniju klāstu Satversmes

⁴⁸⁶ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01 „Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētu domes un pagastu padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam.” Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999. – 2000.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2002, 113. – 118. lpp. Atsevišķo domu 1. un 5. punkts.

iztulkošanas metodoloģijā.⁴⁸⁷ „Satversmes tiesa ir lietojusi dažādus interpretācijas veidus un paņēmienus. Šeit atrodami argumenti, kuri balstīti uz vēsturi, struktūru un sistēmu, mērķi un jēgu, tekstu, interešu izvērtēšanu, tiesību principiem un *stare decisis* doktrīnu (precedentiem). Satversmes tiesa seko valdošajām tradīcijām, izmantojot gramatisko, sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko interpretācijas metodi.”⁴⁸⁸ Satversmes tiesas ieguldījumu Satversmes iztulkošanas metodoloģijas pilnveidošanā precīzi raksturo tās atziņa par Satversmes būtību: „Satversme pēc savas būtības ir īss, lakonisks, tomēr komplikēts dokuments”.⁴⁸⁹

3) Satversmes iztulkošanas juridiskais raksturs

Tiesības iztulkot Satversmi kā valsts varas kompetence bieži ir strīdus objekts starp dažādiem valsts varas orgāniem, proti, par to, kuram valsts varas orgānam ir tiesības pieņemt galīgo lēmumu par Satversmes normu tvērumu konkrētā situācijā. Savukārt Satversmes iztulkošanas metodoloģijas izveidošana un nostiprināšana tieši ir juristu veikums. Konstitucionālo tiesību teorijā pat īpaši tiek uzsvērts, ka viens no galvenajiem juristu uzdevumiem konstitucionālo tiesību jomā ir konstitūcijas iztulkošana.⁴⁹⁰ Lai arī konstitūcijas normu iztulkošanā līdztekus juristiem būtisks devums ir arī politiķiem un sabiedriskajiem darbiniekiem, tomēr viņu izteiktie viedokļi vienmēr ir pretendējuši tikai uz pareiza konkrētā konstitucionālo tiesību jautājuma atrisinājumu, nevis uz Satversmes iztulkošanas metodoloģijas attīstīšanu. Viņu paustie viedokļi un vērtējumi par konstitūcijas normu iespējamo saturu bieži vien ir nozīmīgs konstitūcijas tiesību avots,

⁴⁸⁷ Skat. arī: Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2007. 20. novembris, Nr. 47(500); Pleps J. The Interpretation of Chapter 8 of the Latvian Constitution (Satversme). Grām.: *Mokslinās minties šventē – 2008*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008, p. 310 - 318.

⁴⁸⁸ Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001. 27. novembris, Nr. 230.

⁴⁸⁹ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203(3361). Sprieduma 17. punkts.

⁴⁹⁰ Robbers G. *An Introduction to German Law*. 3rd ed. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, p. 25. Citēts pēc: Balodis R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20. – 21. gadsimta mijā. Grām.: *Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20. – 21. gadsimta mijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 444. lpp.

taču konstitūcijas iztulkošanas metodoloģiju politiķi gandrīz vienmēr ir atstājuši juristu ziņā.⁴⁹¹ Konstitūcijas iztulkošanas metodoloģijas izstrādāšanas atstāšana juristu – tiesu un tiesību zinātnes kompetencē ir noteikusi juridisko argumentu pārākumu pār politiskajiem argumentiem atsevišķu konstitūcijas normu iztulkošanā. Izstrādāta konstitūcijas normu metodoloģija uzliek par pienākumu ne tikai juristiem, bet arī politiķiem izmantot šo metodoloģiju. Tādējādi politiskās lietderības argumenti tiek saistīti ar juridisko loģiku, kas lēmuma pieņēmēju pakļauj juristu likumiem.

Šajā kontekstā neapšaubāmi ir nozīmīga dogmatiskā analīze. Kā norādījis *Kārlis Dišlers*, tad „dogmatiskais paņēmiens tiek pielietots pie [...] tiesību normu apstrādāšanas; ar šī paņēmiena palīdzību tiek iegūta tiesisko normu juridiskā satura pareiza izpratne un iepazīšanās ar tiesisko institūtu juridisko būtību”.⁴⁹² Dogmatiskas analīzes ceļā tiek noskaidrots šodienas tiesībās pastāvošā Satversmes iztulkošanas jēdziena izpratne, izmantojot tiesību teorijas atziņas un tiesību praksi tiek konstatētas Satversmes iztulkošanas metodes. Tāpat, izmantojot dogmatisko metodi, tiek identificētas Satversmes iztulkošanas praksē pastāvošās problēmas, piedāvājot to risinājumus. Tādēļ tiesību piemērotāji ir ieinteresēti tiesību teorētiķu darbos, kuros pamatā pielietota dogmatiskā metode, jo šādi darbi lielākoties tiek uzskatīti par vairāk saistītiem ar tiesību praksi un noderīgākiem ikdienas juridiskajā praksē.⁴⁹³

Autoritatīva konstitucionālā tiesa nespēj pilnībā nodrošināt juristu pienākumu izstrādāt konstitūcijas iztulkošanas metodoloģiju. Satversmes tiesai piešķirtā Satversmes iztulkošanas vara ir vērā ņemams arguments, taču tajā pašā laikā ir nepieciešama juridiskā diskusija un Satversmes tiesas izdarīto secinājumu rūpīgs izvērtējums. Vērtējot tiesību zinātnes funkciju, juridiskajā literatūrā ir norādīts: „Tiesību doktrīna ietekmē tiesu praksi, sniedzot jaunas idejas, vērtējumus, kā arī norādot uz tiesu prakses nepilnībām.”⁴⁹⁴

Satversme ne tikai paredz, bet pieprasa attīstītu tiesību zinātni, kas spētu tās normas un principus pareizi piemērot mūsdienu apstākļos. Satversme kā abstraktu principu un lakonisku normu kopums būs efektīvs konstitucionāls noregulējums jebkurā

⁴⁹¹ Sal.: Pleps J. Satversmes jautājumi latgaliešu trimdā. *Jurista Vārds*, 2008. 22. jūlijs, Nr. 27(532).

⁴⁹² Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 7. lpp.

⁴⁹³ Skat.: Kūtris G. Priekšvārds. Grām.: *Ultra vires doktrīna konstitucionālo tiesu praksē. Lietas ierosināšana Satversmes tiesā*. Satversmes tiesas 2007. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2008, 7. – 8. lpp.

⁴⁹⁴ Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 67. lpp.

laika brīdī, ja vien izstrādātā Satversmes iztulkošanas metodoloģija nodrošinās iespēju adekvāti salāgot pagājušā gadsimta sākumā rakstīto konstitūcijas tekstu ar tā piemērošanas laika realitāti, ievērojot konstitucionālās domas attīstību pasaulē laika posmā starp Satversmes izstrādāšanas un tās piemērošanas brīdi. Šādai Satversmes iztulkošanas metodoloģijai jātop Satversmes tiesas spriedumu un tiesību zinātnieku pētījumu mijiedarbības rezultātā.⁴⁹⁵ Uz šo tiesību zinātnes pienākumu savulaik uzmanību jau bija vēršis *Kārlis Dišlers*: „Satversme darbojas gan vēl tikai divus gadus, tomēr viņas dogmatiskā iztirzāšana ir jau sākusies. Un parasti tā tas ir visur: konstitūcijas dogmatiskā iztirzāšana sākas līdz ar viņas spēkā stāšanos.”⁴⁹⁶

2. Satversmes iztulkošanas teorētiskie pamati

1) Satversmes iztulkošanas robežas

Tiesību normu iztulkošana ir tiesību piemērotāja racionāla darbība, kas piešķir jēgu juridiskam tekstam.⁴⁹⁷ Šā iemesla dēļ vispārēji ir atzīts, ka iztulkošanas priekšmets ir normas teksts. Lai arī atsevišķi tiesību zinātnieki gan pauduši viedokli, ka visas normas ir iespējams iztulkot, izmantojot vienu un to pašu metodoloģiju,⁴⁹⁸ tomēr iztulkojamais teksts noteic arī metodes un paņēmienus, kādā veidā tiesību piemērotājs noskaidro attiecīgajā tekstā ietvertu saturu un jēgu.

Likumu un citu normatīvo aktu normas tiek iztulkotas, izmantojot speciālus tiesību teorijā attīstītos paņēmienus.⁴⁹⁹ Atšķirīgi metodoloģiskie paņēmieni izmantotā, lai iztulkotu tiesu nolēmumos ietvertos precedentus vai judikatūras atziņas.⁵⁰⁰ Līdzīgi arī

⁴⁹⁵ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 20. lpp.

⁴⁹⁶ Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925, 1. lpp.

⁴⁹⁷ Barak A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 3.

⁴⁹⁸ Ibid, p. 85 – 96.

⁴⁹⁹ Administratīvā procesa likuma 17. pants. Skat.: Administratīvā procesa likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 14. novembris, Nr. 164. Skat. arī: Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Rakstu krājums Dr. habil. iur., profesora E. Meļķiņa zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 110. – 114. lpp.; Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv.advokāts J. Neimanis, 2004, 140. – 147. lpp.

⁵⁰⁰ Langenbuhere K. *Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005, 99. – 139. lpp.

civiltiesisko darījumu un līgumu iztulkošanā piemērojami speciāli paņēmieni.⁵⁰¹ Tāpat tiesību teorija attīstījusi iztulkošanas paņēmienus, ar kuriem tiek noskaidrots starptautisko līgumu saturs.⁵⁰²

Konstitucionālo tiesību teorijā tiek diskutēts jautājums par to, vai konstitūcijas normas tiek iztulkotas tieši tāpat kā ikvienā citā ārējā normatīvā aktā ietvertās tiesību normas, vai arī pastāv speciālās konstitūcijas normu iztulkošanas metodes, kas ļautu runāt par konstitūcijas iztulkošanu nošķirti no citu tiesību normu iztulkošanas.⁵⁰³ *Voldemārs Eglītis* norādījis, ka „konstitucionālo tiesību sfērā nepastāv kādas sevišķas interpretācijas metodes, kuras atšķiras no tiesību iztulkošanas.”⁵⁰⁴ Taču praksē izrādījies, ka četras klasiskās tiesību normu iztulkošanas pamatmetodes nav pietiekamas, lai varētu pilnīgi precīzi noskaidrot konstitucionālo normu saturu. Līdztekus gramatiskajai, sistēmiskajai, vēsturiskajai un teleoloģiskajai iztulkošanas metodei konstitūciju iztulkošanai konstitucionālo tiesību teorija un konstitucionālās tiesas attīstījušas vairākas citas metodes un iztulkošanas prezumpcijas.⁵⁰⁵ Papildu iztulkošanas paņēmieni nepieciešamību, lai noskaidrotu Satversmes normu saturu, noteic konstitūcijas būtība. Konstitūcija nav parasts ārējs normatīvais akts jeb precīzāk – konstitūcija nav tikai ārējs normatīvais akts. Konstitūcija ir komplicēts demokrātiskas tiesiskas valsts fenomens, kas autonomi nodrošina šāda tipa valsts iekārtas praktisku funkcionēšanu.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Latvijas Republikas Civillikuma 1504. – 1510. pants. Skat.: *Latvijas Republikas Civillikums. Lettlands Zivilgesetzbuch*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 327. lpp. Skat. arī: Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 232. – 244. lpp.; Osis M. Rakstiska civiltiesiska līguma interpretācija. *Jurista Vārds*, 2008. 12. augusts, Nr. 30(535), 1. – 10. lpp.

⁵⁰² Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. – 33. pants. Skat.: 1969. gada Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Grām.: *Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess*. Dokumentu krājums. Otrais papildinātais izdevums. Griģeļonis J. (zin. red.) Rīga: Izdevniecība AGB, 2000, 85. – 86. lpp. Skat. arī: Brownlie I. *Principles of Public International Law*. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 602 – 607; Aust A. *Handbook of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 88 – 97.

⁵⁰³ Skat.: Scalia A. Common-Law Courts in a Civil-Law System: the Role of the United States Federal Courts in Interpreting the Constitution and Laws. Grām.: *A Matter of Interpretation. Federal Courts and the Law*. Princeton: Princeton University Press, 1997, p. 3 – 47; Kommers D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Second edition. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 30 – 57.

⁵⁰⁴ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 173. lpp.

⁵⁰⁵ Plašāk skat.: Goldsworthy J. Conclusions. Grām.: *Interpreting Constitutions. A Comparative Study*. Goldsworthy J. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 325 – 335; Sinkevičius V. Konstitūcijas interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t.67(59), p. 7. – 19.

⁵⁰⁶ Plašāk skat.: Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008, p. 57 – 166; Kelsen H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick and London: Transaction Publishers,

Tiesību normu iztulkošana vienmēr ir tiesību piemērotāja radoša darbība. Taču konstitūcijas iztulkošanas gadījumos tiesību piemērotājam vienmēr ir jānoskaidro tas, ciktāl konstitucionālais regulējums ir iztulkojams. Starpkaru periodā Latvijas tiesību zinātne sliecās tiesību piemērotāju piesaistīt konstitūcijas normas tekstam. *Vasilijš Sinaiskis* uzskatīja, ka konstitūcija „jātulko pēc iespējas tuvāk pašam likuma tekstam, tāpat kā agrāk to darīja ar svētajām grāmatām. Katru novirzīšanos pamata likumā no teksta nevar attaisnot ne ar kādu lietderību. Dažreiz tiešām aizrāda uz to, ka pie tekstuālas likuma pieņemšanas likuma izteiksmes veids kļūstot par mērķi. Tam jāpiekrīt. Likuma burtam ir jāpadodas likuma pamatam un viņa mērķim. Bet tas ir pareizi tikai attiecībā uz visiem citiem likumiem, izņemot pamata likumus, jo pašā pamata likuma burtā ir apslēpti viņa pamati: būt negrozāmam likumam priekš pilsoņiem [...] Tātad konstitūcijas burts nav parastais burts, bet miera, vienprātības un lēnprātības zīme.”⁵⁰⁷

Sava viedokļa pamatošanai *Vasilijš Sinaiskis* norādīja uz konstitūcijas stabilitāti, ko konstitucionālais likumdevējs tiecās nodrošināt, pēc iespējas apgrūtinot konstitūcijas grozīšanas iespējas. Ja jau ir apgrūtināta konstitūcijas teksta grozīšana, tad vēl jo vairāk būtu jāizvairās no konstitūcijas iztulkošanas, atkāpjoties no teksta. „Atbildība, kuru tulkotāji ņem uz sevi, ir milzīga, un skaidrs, ka katrs, kaut arī ne visai neizdevīgs, iztulkojums drupina konstitūciju un līdz ar to arī valsti un viņu apdzīvojušās tautas.”⁵⁰⁸ Līdztekus tam *Vasilijš Sinaiskis* negatīvi vērtēja iespējamus strīdus par konstitūcijas normu tvērumu un dažādiem iztulkojumiem. Šajā kontekstā konstitūcijas iztulkošana varētu apdraudēt sabiedrības konsensu par konstitucionālajām pamatprasībām. „Konstitūcija ir tas kādreiz atzītais visu pilsoņu līgums, ka savā ziņā piemineklis, kura tuvumā norimst visas kaislības. Konstitūcija ir tas visiem obligatoriskais miera minimums, bez kura nav iespējama ne tiesiskas valsts, ne kultūras attīstība.”⁵⁰⁹

Šāds teorētiskais piedāvājums nozīmētu izteiktu konstitūcijas teksta prioritāti tās normu iztulkošanā. Iztulkošanas argumenti, kas atrodas ārpus konstitūcijas teksta, vienmēr būs vairāk vai mazāk strīdīgi, tādēļ tie nebūtu piemērojami. Tas nozīmētu

2006, p. 124 – 128; Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinè teisè*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisinès informacijos centras, 2005, p. 52. – 62.

⁵⁰⁷ Sinaiskis V. Lietderība un noteikumi likumu tulkošanā (Sakarā ar dep. Goldmana neaizskaramību). *Jurists*, 1928, Nr. 3, 71. – 72. sl.

⁵⁰⁸ Turpat, 70. sl.

⁵⁰⁹ Turpat.

Satversmes iztulkošanu, izmantojot gramatisko un sistēmisko tiesību normu iztulkošanas metodes, papildinot tās ar loģiskiem slēdzieniem. *Vasilis Sinaiskis* izturējās noliedzoši pat pret vēsturiskās iztulkošanas metodes izmantošanu. „Tiesību norma pastāv pati par sevi neatkarīgi no likumdevēja gribas. Viņu var izlabot (ja prakse izrādās bezspēcīga) tikai likumdošanas ceļā, bet ne ievācot ziņas par to, ko domājis un gribējis likumdevējs, izdodot likumu. Tiesību norma arvien ir objektīva un tikai viņa pati par sevi ir iztulkošanas priekšmets savā saturā.”⁵¹⁰

Latvijas Senāta praksē šī teorētiskā koncepcija tika praktiski īstenota, iztulkojot Satversmi. Senāta praksē visbiežāk izmantota konstitūcijas normu sistēmiskā iztulkošanas metode un loģikas argumenti. Lielākoties visus sarežģītākos Satversmes iztulkošanas jautājumus Senāts izšķīris, sistēmiski skaidrojot spēkā esošo konstitucionālo normu saturu. Pamatā izmantojot sistēmisko iztulkošanas metodi un gana cieši pieturoties pie likuma formulējumiem, Senāts netiecās noskaidrot vēsturiskā likumdevēja gribu, priekšroku dodot Satversmes normu tekstam.⁵¹¹ Līdzīgu Satversmes iztulkošanas koncepciju savās runās bija aizstāvējis *Arveds Bergs*, uzsverot, ka neskaidrības un pretrunas Satversmē „var atrisināt tikai teorijas gaismā. Un teorija taču arī nav nekas cits, kā loģiska, sakarīga un sistemātiska mūsu Satversmes pantu tulkošana.”⁵¹²

1931. gada 16. februārī Latvijas Senāts, skaidrojot likuma „Ministru kabineta iekārta” 29. pantu, netieši iztulkoja arī Satversmes 32. pantu, kas liedz Saeimas deputātiem un ministriem pašiem vai uz citas personas vārda saņemt no valsts pasūtījumus un koncesijas. Lietā tika apstrīdēts Centrālās zemes ierīcības komitejas lēmums iznomāt zvejas tiesības valsts ūdeņos Ministru prezidentam Hugo Celmiņam. Senāts konstatēja, ka zvejas tiesības valsts ūdeņos nav ne valsts pasūtījums, ne arī koncesija. Šā iemesla dēļ Senāts nesaskatīja, ka tiktu pārkāptas attiecīgās normas, netiecoties pēc būtības pārbaudīt, vai zvejas tiesību piešķiršana Ministru prezidentam nenonāk pretrunā ar Satversmes 32. panta mērķi. Savu viedokli Senāts pamatoja šādi: „Saskaņā ar lietas datiem zvejas tiesības minētā ezerā iznomātas ne ministru prezidentam,

⁵¹⁰ Sinaiskis V. Likumu iztulkošana vispār un civilo sevišķi. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr.7/8, 249. lpp.

⁵¹¹ Plašāk skat.: Pleps J. Administratīvais Senāts un Satversme: neizmantotās iespējas. *Jurista Vārds*, 2009. 3. februāris, Nr. 5(548).

⁵¹² Latvijas Republikas II Saeimas ārkārtējās sesijas sēdes 1926. gada 14. aprīlī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. Ārkārtējā un III sesija. 1926. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1926, 30.sl.

bet pilsonim Hugo Celmiņam [...] minētā lik. 29. p. noteikumi, kuri gan noliedz Ministru kabineta locekļiem ieņemt amatu vai piedalīties personiski vai caur trešām personām privātos uzņēmumos, ja šie uzņēmumi saņem koncesijas vai pabalstus no valsts, vai valsts garantijas vai pasūtījumus no valsts uzņēmumiem, vai kredītus tieši no valsts vai Latvijas bankas, nebūt nenoliedz Ministru kabineta locekļiem stāties līguma attiecībās ar valsts iestādēm vispār, bet gan tikai minētā likuma paredzētos gadījumos, un tā kā šajā gadījumā valstij piederošo zvejas tiesību iznomā nav konstatējams, ka Hugo Celmiņam būtu ar to piešķirta kāda koncesija vai valsts pabalsts vai pasūtījums, tad jānāk pie atziņas, ka, iznomājot zvejas tiesības Celmiņam, [...] Centrālā zemes ierīcības komisija nav pārkāpusi Ministru kabineta iekārtas likuma 29. panta nosacījumus.⁵¹³

Šādu tiesību zinātnes un tiesību prakses nostāju Satversmes iztulkošanā starpkaru periodā asi kritizēja politiķi, tostarp bijušie Latvijas Satversmes sapulces locekļi. Komentējot konkrētu Latvijas Senāta nolēmumu, *Fēlikss Cielēns* savulaik rakstījis: „Senāts nemaz nav pat mēģinājis pielietot vēsturiskās tulkošanas metodi, tas aprobežojies vienīgi un tikai ar sistēmisku tulkošanu. [...] Ko rāda satversmes sapulces materiāli – protokoli un stenogrammas? Vai var no šiem materiāliem rekonstruēt to saturu, kādu likumdevējs, Satversmes sapulce, ir ielikusi [...] pantos. [...] Katrā ziņā būtu jāievēro arī vēsturiskā tulkošana.”⁵¹⁴ *Fricis Mendērs* vēl kategoriskāk aizstāvēja nepieciešamību Satversmes iztulkošanā izmantot plašāku argumentu klāstu: „Bet man liekas, ka, tulkojot valststiesiskās normas, mēs nedrīkstam apmierināties tikai ar pašu tekstu vien, bet jāievēro arī šo normu izcelšanās vēsture, jāievēro motīvi, arī tie, kas atskanējuši debatēs, tāpat arī atsevišķu komisiju materiāli, kas attiecīgās normas izstrādājušas.”⁵¹⁵

Mūsdienu tiesību zinātnē un praksē tieši pretēji konstitūcijas iztulkošanā tiek pieļauts krietni plašāks argumentu klāsts. Konstitūcijas tekstam vairāk netiek piešķirta principiāla nozīme, kā arī vēsturiskās iztulkošanas metode jau zaudējusi izšķiroša argumenta lomu. Ja *Fēlikss Cielēns* un *Fricis Mendērs* tieši vēsturiskā konstitucionālā

⁵¹³ Senāta Administratīvā departamenta 1931. gada 16. februāra spriedums Nr. 15. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 4. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931 – 1935). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 1317. lpp.

⁵¹⁴ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2, 99. – 101. lpp.

⁵¹⁵ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 791.sl.

likumdevēja gribas noskaidrošanā saskatīja Satversmes iztulkotāja mērķi, tad mūsdienās vēsturiskajiem argumentiem tradicionāli tiek atvēlēta maza loma.⁵¹⁶ „Satversme ir jāiztulko dinamiski, ņemot vērā pašreizējās vajadzības. Te varētu arī lietot apzīmējumu, ko izmanto Eiropas Cilvēktiesību tiesa attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, proti, ka tā ir „reāls instruments” (*living instrument*), kas tiek iztulkots atbilstoši laikmeta garam un prasībām, un orientējas uz modernas demokrātiskas tiesību sistēmas juridiskajām atziņām. Tas nozīmē, ka Satversmes iztulkošanā priekšroka būtu dodama teleoloģiskajai metodei.”⁵¹⁷ Tas savukārt nozīmē, ka „Satversmē abstrakti lietotajos jēdzienos nav jāiekonservē tās pieņemšanas brīdī pastāvošie priekšstati par šiem jēdzieniem, bet šo jēdzienu saturs var attīstīties laika gaitā, nemainoties pašam tekstam.”⁵¹⁸

Satversmes tiesa Latvijas valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) doktrīnas nostiprināšanai dinamiski iztulkojusi Satversmes 2. pantu. Normatīvi Latvijas valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) doktrīna ir ietverta deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulā.⁵¹⁹ Savukārt Satversmes tiesa šo doktrīnu pārcēla Satversmes sistēmā, to atvasinot no Satversmes 2. panta.⁵²⁰

Komentējot Satversmi, trimdā kā viens no tās trūkumiem tika norādīts tas, ka tajā nav formulēts katra pilsoņa pienākums aizstāvēt konstitucionālo iekārtu.⁵²¹ Šāds tiesību

⁵¹⁶ Ušacka A. Fundamental Human Rights and Interpretation of the Constitution by the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Grām.: *Interpretation and Direct Application of the Constitution*. The Baltic – Nordic Regional Conference. Vilnius, 15 – 16 March 2002. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2002, p. 130.

⁵¹⁷ Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr. 9(13), 266. lpp.

⁵¹⁸ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

⁵¹⁹ Levits E. 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: *4.maijs*. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Dr. habil. Tālava Jundža redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 54. – 57. lpp.

⁵²⁰ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 31. punkts.

⁵²¹ Vanags K. *Latvijas valsts Satversme*. [B.v.]: L. Rumaka apgāds Valkā, 1948. 1990. gada pārspiedums, 9. lpp.

zinātnē pausts viedoklis nekavēja Satversmes tiesu paplašināt Satversmes 2. panta tvērumu atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts attīstībai: „Satversmes 2. pants Latvijas tautai un ikvienam Latvijas pilsonim ne tikai piešķir tiesības, bet arī uzliek pienākumus. Visupirms pienākumu neatzīt par spēkā esošiem tādus konstitucionālās iekārtas grozījumus, kas notikuši, neievērojot Satversmē noteikto kārtību. Tāpat ikvienam pilsonim ir pienākums pretoties tiem, kas mēģina antikonstitucionālā ceļā ar spēku graut valsts konstitucionālo kārtību, teritoriālo vienotību vai neatkarību. Satversme liedz antikonstitucionālā veidā likvidēt Latvijas valsts neatkarību vai tajā nodibināto demokrātisko tiesisko valsti. Ja valsts konstitucionālā iekārta tiek grozīta, neievērojot Satversmē noteikto kārtību, Satversmes 2. pants ir viens no tiem Satversmes pantiem, kuri *de iure* paliek spēkā visu antikonstitucionālo režīmu pastāvēšanas laiku, nodrošinot Latvijas pilsoņu kopuma tiesības brīvi lemt par savu nākotni. Latvijas tautai ir tiesības un pienākums atjaunot Latvijas valsti tādā veidā, kādu pieprasa Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskais pamats. Šāds pienākums ir uzlikts arī ikvienam Latvijas tautas loceklim – Latvijas pilsonim, neatkarīgi no tā, vai viņš dzimis pirms vai pēc antikonstitucionāla režīma nodibināšanas.”⁵²² Pamatojoties uz šo slēdzienu, Satversmes tiesa atzina, ka valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) doktrīna ir Satversmes 2. panta elements.

Komentējot Satversmes tiesas izmantoto Satversmes 2. panta iztulkošanas tehniku, *Ineta Ziemele* norāda: “Satversmes 1. – 3. panta interpretācijai ir ļoti svarīgs intertemporālās interpretācijas princips. Citiem vārdiem, ja valsts pamatlikums tiek pieņemts, cita starpā tautai īstenojot tiesības uz pašnoteikšanos līguma formā ar bijušo metropoli, bet pēc kāda laika metropole, pārkāpjot šo līgumu, pakļauj savai varai šo tautu uz ilgāku laika periodu, tad, pēc atbrīvošanās šīs varas un turpinot piemērot šo pašu pamatlikumu, pamatlikumā ir iekodēti visi šie satricinājumi ar to tiesiskām sekām, ja vien

⁵²² Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 31.2. punkts.

valsts politiski nepārvelk svītru tam, ko Latvija, atjaunojot neatkarību, nedarīja [...]. Līdz ar to vispirms ir jānoskaidro Satversmes 1. – 3. panta saturs 1922. gadā, ievērojot tā laika spēkā esošās starptautisko tiesību normas, kuras ietekmēja šos pantus. Šos pantus interpretējot šodienas vajadzībām, ir jāņem vērā, ka valsts tika pretlikumīgi okupēta, ko Satversmes tiesa ņem vērā, un arī tas, uz kādiem principiem tika atjaunota neatkarība, ko nosaka 1990. gada Neatkarības deklarācija. Šajos pantos ir iekodēta visa Latvijas valsts izveidošanas un pastāvēšanas vēsture uz pantu piemērošanas brīdi.⁵²³ Tādējādi attiecīgās Satversmes normas ir iztulkojamas dinamiski, izmantojot arī teleoloģisko iztulkošanas metodi. *Ineta Ziemele* ierosina šo iztulkošanas paņēmieni dēvēt arī par starptautisko tiesību metodi,⁵²⁴ proti, konstitucionālās normas satura noskaidrošanā tiek izmantoti ne vien konstitucionālo tiesību, bet arī starptautisko tiesību fakti un argumenti.

2) Satversmes normu iztulkošanas atšķirības

Tajā pašā laikā nepieciešams atzīmēt, ka Satversmes kodifikācijas tehnika, stils un valoda būtiski atšķiras no mūsdienu konstitūcijām. Modernā konstitucionālisma prasībām atbilst plašs un detalizēts valsts dzīves jautājumu noregulējums konstitūcijās. Savukārt Satversmes regulējumu raksturo tā lakonisms. Tas ir īpaši izvēlēts un apzināts Latvijas Satversmes sapulces lēmums.⁵²⁵ Šāds Satversmes komisijas izvēlētais risinājums nodrošina Satversmes nenovecošanu, jo lakoniskais izteiksmes stils pieļauj Satversmes normas iztulkot atbilstoši laikmeta garam un prasībām, orientējoties uz modernas demokrātiskas tiesību sistēmas juridiskajām atziņām.⁵²⁶ Satversme ikvienā laika brīdī ir atbilstoši tā brīža konstitucionālisma un izpratnes par tiesībām attīstības līmenim, vienmēr esot saskaņā ar demokrātiskas tiesiskas valsts attīstību. Visnotaļ precīzi šo domu

⁵²³ Ziemele I. Latvijas – Krievijas valsts robežas jautājums un Latvijas nepārtrauktības doktrīna. Starptautiskās tiesības un konstitucionālās tiesības mijiedarbībā. *Jurista Vārds*, 2008. 22. jūlijs, Nr. 27(532).

⁵²⁴ Turpat.

⁵²⁵ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1308. – 1309. lpp.

⁵²⁶ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta *demokrātijas* jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr.4, 54. – 77. lpp.; Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2000, Nr.9(13), 266. lpp.

ir izdevies noformulēt *Artim Pabrikam*: „Mēdz teikt, ka Bībeli var lasīt visu mūžu un katram savas dzīves gadījumam šajā grāmatā atrast gudru padomu. Līdzīgus vārdus varētu attiecināt arī uz Latvijas Satversmi. Mūsu konstitūcijas tēvi ir radījuši ne tikai lakonisku un meistardarbam līdzīgu pamatdokumentu, bet arī juridisku un valstisku padomu krātuvi, kur ielūkoties grūtā brīdī.”⁵²⁷

Savulaik, apspriežot topošo 1799. gada konstitūciju Francijā, *Napoleons Bonaparts* apzināti uzsvēra prasību, ka konstitūcijai ir jābūt īsai un neskaidrai.⁵²⁸ Šāda konstitūcijas kodifikācija ļauj vadīt valsti „brīvāk”, papildinot, mainot un pārveidojot konstitucionālos priekšrakstus ar parastiem likumiem, izpildvaras normatīvajiem aktiem un interpretācijas ceļā.⁵²⁹ Tomēr principiāli nepieciešams, lai šāda konstitūcijas attīstīšana notiktu atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts un konstitucionālisma ideju attīstībai, jo īsas un kodolīgas konstitucionālās normas visbiežāk pieļauj to izmantošanu demokrātiskas tiesiskas valsts faktiskā vai juridiskā demontāžā. Šīs robežas savulaik ļoti precīzi ir iezīmējis *Egils Levits*: „Latvijas tiesību sistēmas transformācijas apstākļos Satversme ir jāinterpretē dinamiski tajos gadījumos, kuros ar šīs pieejas palīdzību iespējams paātrināt virzību uz rietumu (kontinentālās Eiropas) tiesību loku. Vienlaicīgi Satversmes interpretācija nedrīkst kļūt par „alibi”, lai, atsaucoties uz mūsu „īpašo” situāciju un „demokrātisko tradīciju trūkumu”, atteiktos no demokrātiskas tiesiskas valsts principu pārņemšanas un ieviešanas praksē (receptijas).”⁵³⁰

Lai precīzāk varētu noskaidrot Satversmes normu iztulkošanas iespējas, Satversmē ietvertās normas iespējams iedalīt trijās grupās:

- 1) konstitūcijas pamatprincipi, proti, Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pants, kā tos formulē Satversmes 77. pants, un no šīm tiesību normām atvasināmie tiesību principi;
- 2) normas, kas noteic valsts varu īstenojošos valsts varas orgānus, to kompetences un savstarpējās attiecības (instrumentālā daļa);
- 3) normas, kas noteic personas un valsts attiecības (pamattiesību katalogs).⁵³¹

⁵²⁷ Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt „beigta ēzeļa ausis”. *Diena*, 2005. 28. maijs.

⁵²⁸ Вандаль А. *Возвышение Наполеона*. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995, с.501.

⁵²⁹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 62. – 63. lpp.

⁵³⁰ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta *demokrātijas* jēdziens. *Civiltiesību Žurnāls*, 1997, Nr.4, 63. lpp.

⁵³¹ Pleps J. Konvencionālo normu saistošais spēks. *Likums un Tiesības*, 8. sējums, 2006, Nr. 10(86), 297. lpp.

Katras šīs grupas normas Satversmē ir formulētas atšķirīgi, kas ietekmē arī to iztulkošanu. Satversmes pamatprincipi un pamattiesību katalogs kā konstitucionālais noregulējums atšķiras no Satversmes instrumentālās daļas, un šī atšķirība noteic arī attiecīgo Satversmes normu iztulkošanas robežas.

3) Satversmes instrumentālās daļas iztulkošana

Satversmes instrumentālā daļa veidota atbilstoši pirmā konstitucionālisma attīstības viļņa konstitūcijas kodifikācijas tehnikai. Šā tipa konstitūcijām konstitucionālo tiesību teorijā piešķirts apzīmējums instrumentālās konstitūcijas, jo tās noteica valsts varas īstenošanas kārtību. Attiecīgai pieejai bija principiāla nozīme, jo tādējādi tika nostiprinātas parlamenta kā tautas priekšstāvniecības orgāna pilnvaras iepretim izpildvaras, visbiežāk monarha, varai.⁵³² Tiesību zinātnē šīs konstitūcijas dēvētas arī par procedūru konstitūcijām, kas, iespējams, ir vēl precīzāks apzīmējums.⁵³³

Šo konstitūciju galvenais uzdevums bija noteikt valsts varas orgānus un to kompetences. Tādēļ tās saturiski bija ideoloģiski neitrālas, paredzot tikai dažādas valsts varas īstenošanas procedūras. Procedūru regulējumu bija iespējams piemērot atbilstoši normu formulējumiem, izvairoties no nepieciešamības izmantot komplicētas iztulkošanas metodes.

Satversmes instrumentālajā daļā arī nav ietverti nekādi deklaratīvi apzīmējumi vai principiāli formulējumi attiecībā uz valsts varas orgānu sistēmu vai kompetenci. Satversmē tikai lietišķā valodā uzskaitītas atsevišķu valsts varas orgānu pilnvaras, proti, īsās, precīzās frāzēs ir noteiktas atsevišķas kompetences un atsevišķu valsts varas orgānu tiesības veikt noteiktas darbības, iestājoties noteiktiem apstākļiem. Līdz ar to Satversmes instrumentālās daļas normu iztulkošanā ir salīdzinoši maz iespēju Satversmes normu dinamiskai iztulkošanai. Šajā ziņā daudz nozīmīgāki ir normu formulējumi, to savstarpējās sasaistes un konstitucionālā likumdevēja griba.

Satversmes instrumentālās daļas normu piemērošanā jāņem vērā, ka to iespējams izvērst likumdošanas ceļā, kā arī Satversmes īstenošanas praksē veidojas īpatnēja veida

⁵³² Хабриева Т. Я., Чиркин В. Е. *Теория современной конституции*. Москва: Норма, 2005, с.18 – 22.

⁵³³ Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2003, p. 30.

normas – konvencionālās normas, kas rakstīto konstitūciju papildina un pamazām pārveido.⁵³⁴

Satversmes iztulkotājs instrumentālās daļas normu iztulkošanā ir krietni vairāk saistīts ar normas tekstu un konstitucionālā likumdevēja gribu. Šo normu piemērošanā bieži vien principiāla nozīme ir to formulējumam vai vietai Satversmes sistēmā.

Piemēram, Satversmes 73. pants noteic, ka tautas nobalsošanai nevar nodot līgumus ar ārvalstīm. Tiesību zinātnē šī Satversmes norma tika iztulkota kā absolūts aizliegums rīkot tautas nobalsošanas par jautājumiem, kas skar kādu starptautisko līgumu. Atbilstoši šim viedoklim līgumi ar ārvalstīm nav nododami tautas nobalsošanai ne Satversmes 72. un 78. pantā, ne arī Satversmes 77. pantā paredzētajos gadījumos. Kā norādījis *Egils Levits*: „Līgums pats par sevi saskaņā ar Satversmes 73. pantu nav nododams tautas nobalsošanai. Tāpat Satversme nepieļauj nodot tautas nobalsošanai abstraktu jautājumu, piemēram: „Vai jūs piekrītat, ka Latvija atsakās no N. Teritorijas?””⁵³⁵

Savukārt Satversmes tiesa sniegusi citādu Satversmes 73. panta izpratni, ņemot vērā normu sistēmu Satversmes 5. nodaļā. Tas Satversmes tiesai ļāva secināt, ka Satversmes 77. pantā paredzētajos gadījumos ir iespējama tautas nobalsošana par līgumiem ar ārvalstīm. „Satversmes vienotības princips liedz izolēti iztulkot Satversmes 73. pantu un, vadoties no tā šķietami kategoriskā formulējuma, secināt, ka Satversme nekādā gadījumā nepieļauj starptautiskā līguma nodošanu tautas nobalsošanai. Satversmes 73. pants sistēmiski ietverts aiz Satversmes 72. panta, kas paredz Valsts prezidenta tiesības apturēt likuma publicēšanu, lai viena desmitā daļa vēlētāju pieprasītu tautas nobalsošanu par šo likumu. Savukārt Satversmes 73. pantam sekojošie nākamie divi panti joprojām attiecas uz 72. pantā paredzēto institūtu. Satversmes 73. pantu nevar iztulkot izolēti no Satversmes 72. – 75. panta sistēmas, kas veido vienotu noregulējumu.

Šādu secinājumu pamato arī Satversmē lietotā terminoloģija. Satversmes 73. pants paredz likumdošanas jautājumus, kurus nevar „nodot” tautas nobalsošanai. Saskaņā ar Satversmes 72. pantu tautas nobalsošanai „nododami” tādi likumi, kuru

⁵³⁴ Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr.11/12, 241. – 254.lpp.

⁵³⁵ Levits E. Piezīmes par Satversmes 3. pantu. Nepublicēts materiāls. 8. lpp. Citēts pēc: Pleps J. Robežlīgums ar Krievijas Federāciju: Satversme un Satversmes tiesa. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 629.lpp.

publicēšanu Valsts prezidents ir apturējis un tautas nobalsošanu par kuriem pieprasa viena desmitā daļa vēlētāju. Savukārt Satversmes 77. pants nerunā par likumu nodošanu tautas nobalsošanai. Tas paredz, ka tautas nobalsošanā apstiprināmi grozījumi Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskā pamata normās un tikai tad šādi grozījumi var stāties spēkā.

Satversmes 77. pants paredz citu procedūru, saskaņā ar kuru iespējams grozīt Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu, un uz šo procedūru neattiecas Satversmes 73. pantā noteiktie ierobežojumi.”⁵³⁶

Satversmes instrumentālās daļas formulējumi ir pārdomāti, un precīzi atspoguļo konstitucionālā likumdevēja nolūku. Sākotnēji šāda bijusi Satversmes komisijas iecere, un turpmākajos Satversmes grozījumos šī pieeja tikusi ievērota. Juridiskajā tehnikā atzīts, ka Satversmes grozījums jā sagatavo, lai tas pēc stila un struktūras iekļautos Satversmes tekstā. Satversmes grozījumam jābūt ne vien precīzam un skaidram, bet arī jāiekļaujas Satversmes sistēmā. *Gunārs Kusiņš* šo aspektu nodēvējis par normatīvā akta uzbūves (arhitektūras) prasībām.⁵³⁷ Formulējot Satversmes grozījumus, to autoriem jātiecas ievērot šīs lakonisma un struktūras prasības. Satversmes grozījumam jāiekļaujas Satversmes sistēmā, nemazinot Satversmes kā vienota un loģiski sakārtota akta vērtību. Tomēr, veltot uzmanību grozījumu formai, nedrīkst atstāt novārtā arī grozījumu saturu. Grozījumiem ne vien pēc formas, bet arī pēc satura jāiekļaujas Satversmes sistēmā. Kā vairākkārt Saeimas sēdēs atzinusi *Vineta Muižniece*, tad Satversmes grozījumu redakcijai organiski jāiekļaujas Satversmē gan pēc burta, gan pēc būtības.⁵³⁸ Satversmes sistēma balstās uz Satversmes pieņemšanas laika konstitucionālo tiesību teorijas atziņām. Satversmes grozījumiem jāatbilst šīm atziņām, ņemot vērā arī demokrātiskas tiesiskas

⁵³⁶ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 43.5. punkts.

⁵³⁷ Kusiņš G. Normatīvo aktu jaunrade. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Melņiša redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 122. lpp.

⁵³⁸ Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas sestās sēdes 2009. gada 12. februārī un piecpadsmitās sēdes 2009. gada 8. aprīlī stenogramma. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090212/st090212.htm> un <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090408/st090408.htm> (Aplūkots 2009. 23. augusts).

valsts koncepta attīstību laika gaitā. Nav pieļaujams Satversmes tekstā iekļaut grozījumus, kas neatbilstu demokrātiskas tiesiskas valsts principam vai mazinātu Satversmē noteiktās vērtības.

Satversmes tiesas praksē šādā kontekstā bija jāanalizē salīdzinoši nesēn pieņemtā Satversmes 68. panta ceturtais daļa. Šī norma, regulējot Latvijas dalības Eiropas Savienībā jautājumus, paredz: „Ja to pieprasa vismaz puse Saeimas locekļu, būtiskas izmaiņas nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā izlemjamas tautas nobalsošanā.”⁵³⁹ Konkrētajā lietā pieteikuma iesniedzēji uzskatīja, ka gadījumā, ja kāds akts paredz būtiskas izmaiņas dalības nosacījumos, tas obligāti nododams tautas nobalsošanai. Savukārt Satversmes tiesa, ņemot vērā normas formulējumu, norādīja: „Satversmes 68. panta ceturtais daļas gramatiskā interpretācija nedod pamatu secinājumam, ka tajā būtu noteikts Saeimas deputātu pienākums nodot tautas nobalsošanai būtiskas izmaiņas nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā. Atzīt, ka tajā ir paredzēts Saeimas deputātu pienākums, nozīmētu lemt acīmredzami pretēji Satversmes 68. panta ceturtais daļas gramatiskajam tekstam.”⁵⁴⁰ Papildus tam Satversmes tiesa piešķīra būtisku nozīmi attiecīgo grozījumu sagatavotāju vēsturiskajai gribai: „Būtisks arguments ir darba grupas teorētiskais pamatojums Satversmes 68. panta grozījumiem, kurā ceturtais daļas kontekstā vairākkārt un nepārprotami norādīts, ka tautas nobalsošana nav obligāta un Saeimas locekļiem ir izvēles tiesības nodot vai nenodot kādu ar Eiropas integrāciju saistītu jautājumu tautas nobalsošanai. Minētajā pamatojumā noteikts, ka Satversmes 68. panta ceturtajā daļā Saeimai ir piešķirtas tiesības, kas nav saistītas ar konstitucionālajiem pamatprincipiem, t.i., tiesības izvērtēt nosacījumus par Latvijas dalību Eiropas Savienībā un lemt par to nodošanu tautas nobalsošanai. Minētā norma ir ieviesusi jaunu, neobligātu tautas nobalsošanas veidu.”⁵⁴¹

⁵³⁹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 22. maijs, Nr. 76(2841).

⁵⁴⁰ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042). Sprieduma 19.1. punkts.

⁵⁴¹ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042). Sprieduma 19.2. punkts.

Tāpat ne mazāka nozīme šādos gadījumos ir Satversmes sistēmas argumentiem: „Lai pilnīgāk un objektīvāk varētu noskaidrot atsevišķu Satversmes normu saturu, tās jāsalīdzina ar citām Satversmes normām. Vairākās citās Satversmes normās, lai nodrošinātu tajās noteikto tiesisko seku iestāšanos, ir lietots Satversmes 68. panta ceturtās daļas vārdiem „ja to pieprasa” analogisks formulējums. [..]

Līdz ar to obligāts priekšnoteikums attiecīgās darbības veikšanai ir Satversmē noteikta deputātu skaita parakstīts pieprasījums, proti, Satversme attiecīgo darbību īstenošanu padara atkarīgu no pietiekami daudzu Saeimas deputātu parakstīta pieprasījuma. Šīs darbības īstenošana ietilpst nevis Saeimas kā valsts varas orgāna, bet gan Saeimas deputātu kā tautas priekšstāvju ekskluzīvajā kompetencē. Tādējādi Satversme atsevišķiem Saeimas locekļiem piešķir tiesības paust savu viedokli par valstiski svarīgiem jautājumiem un uzraudzīt parlamenta vairākuma darbību. Līdzīgi konstruēta arī Satversmes 68. panta ceturtā daļa.⁵⁴²

Tajā pašā laikā normas formulējuma un konstitucionālā likumdevēja gribas prioritāte Satversmes instrumentālās daļas iztulkošanā nenozīmē, ka Satversmes piemērotājam nav nepieciešams veikt attiecīgo normu iztulkošanu. Tieši pretēji – procedūru noregulējumā bieži vien atsevišķas procedūras līdz galam nav pietiekami izvērstas vai arī Satversmes piemērošanas praksē rodas jautājumi, kuru noregulējums skaidrā tekstā nav ietverts Satversmē. Tā kā Satversme *expressis verbis* neregulēja valsts varas turpmāku īstenošanu pēc Latvijas okupācijas, trimdā bija jāatrisina daudzi interesanti Satversmes piemērošanas jautājumi Latvijas valsts turpināšanās kontekstā. Atbildes uz šiem jautājumiem ar juridiskās argumentācijas palīdzību sniedza trimdā esošie Latvijas Senāta senatori.⁵⁴³

Tā kā šajā atzinumā Latvijas senatori konstatēja, ka, neraugoties uz PSRS īstenoto okupāciju, Latvijas valsts turpina pastāvēt un 1922. gada Satversme ir spēkā esoša un piemērojama Latvijas konstitūcija, viņiem bija jāsniedz atbilde uz jautājumu par to, kuri

⁵⁴² Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042). Sprieduma 19.3. punkts.

⁵⁴³ Plašāk skat.: Pleps J. Bīskaps Rancāns un Satversme. Valsts prezidenta vietas izpildīšana. *Jurista Vārds*, 2009. 3. marts, Nr. 9(552).

valsts varas orgāni ir tiesīgi īstenot Latvijas valsts varu. Atzinumā visupirms vērtēts jautājums par 1931. gadā ievēlētās 4. Saeimas pilnvarām.

Satversmes 10. pants 1922. gada redakcijā paredzēja, ka Saeimu ievēlē uz trim gadiem. Savukārt Satversmes 12. pants paredz, ka Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu. Satversmes tekstā *expressis verbis* nav regulēts jautājums par to, kas notiek gadījumā, kad Saeimas pilnvaru termiņš ir izbeidzies, savukārt jaunas Saeimas vēlēšanas ārkārtas apstākļu dēļ nav notikušas. Citās tālaika konstitūcijās attiecīgais regulējums bija iekļauts. Piemēram, Lietuvas 1922. gada 1. augusta konstitūcijas 25. panta otrā daļa paredzēja, ka kara laikā vai gadījumos, kad lielākajā Lietuvas valsts teritorijas daļā izsludināts kara stāvoklis, Republikas prezidents ar attiecīgu rīkojumu var pagarināt termiņu, uz kuru ievēlēts Seims. Šāds rīkojums bija jāapstiprina Seimam.⁵⁴⁴

Saskaņā ar Satversmes 10. pantu 4. Saeimas pilnvaras beigtos 1934. gada rudenī, savukārt valsts apvērsuma dēļ tās pilnvaras tika pārtrauktas pirms vēlēšanām un 5. Saeimas vēlēšanas netika sarīkotas. No vienas puses, Satversmes 10. pants paredz skaidri formulētu Saeimas pilnvaru termiņu. No otras puses, Satversmes 12. pantā formulēts leģislatūru kontinuitātes princips, proti, iepriekšējā parlamenta pilnvaras izbeidzas, sanāk jaunievēlētajam parlamentam, un valstī nav starpleģislatūru periodu. „Satversmes sapulces pieņemtais Latvijas Republikas Satversmes likums ievēd, starp citu, interesantu jauninājumu tanī ziņā, ka likumdošanas iestāde – tautas vēlēta Saeima – kļūst par permanentu, nepārtraukti pastāvošu iestādi.”⁵⁴⁵ „Parlamenti, kā teikts, nepārtrauktā virknē sadodas roku rokās; parlaments, lai gan periodiski atjaunojas savā sastāvā, ir kļuvis par permanentu iestādi valsts reālajā dzīvē, ne vairs tikai teorijā vien”.⁵⁴⁶

Satversmes tekstā *expressis verbis* nav noteikts, kādā veidā savienojami šie abi principi gadījumos, kad nav iespējams sarīkot Saeimas vēlēšanas Satversmē paredzētajā termiņā. Šajā gadījumā būtu jāņem vērā, ka leģislatūru kontinuitātes princips Satversmes izstrādāšanas laikā bija būtisks jaunievedums. *Kārlis Dišlers* tajā laikā rakstīja, ka

⁵⁴⁴ Lietuvos Valstybės Konstitucija. Grām.: Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 338.

⁵⁴⁵ Dišlers K. Permanenta likumdošanas iestāde un deputātu imunitāte. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 1, 7. lpp.

⁵⁴⁶ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930., 119. lpp.

„parlamenta permanentisms” ir Satversmes īpatnība, kas Latvijai kopīga tikai ar nedaudzām citām valstīm.⁵⁴⁷ Tādēļ loģiska ir senatoru atzinumā izdarīta izvēle par labu secinājumam, ka vienas Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai gadījumā, kad sanākusi nākamā Saeima. Latvijas senatori atzina: „Šāds trīsgadīgs leģislācijas laiks Saeimai ir paredzēts pastāvot normāliem apstākļiem, kad jauno Saeimu ievēl saskaņā ar satversmes 11. p. noteikumiem un kad jaunievēlētā Saeima, saskaņā ar satversmes 12. p. noteikumiem, sanāk uz pirmo sēdi. Ja, turpretim, Saeimu, saskaņā ar satversmes 48. p., uz valsts prezidenta ierosinājumu, tautas nobalsošanā atlaiž, tad šis trīsgadīgais leģislācijas laiks var būt īsāks vai garāks par trim gadiem atkarībā no tā, pēc cik ilgas darbības Saeimu atlaiž: īsāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja jaunievēlētā Saeima uz pirmo sēdi sanāk pirms atlaistās Saeimas trīs gadu leģislācijas laika notecējuma. Turpretim, garāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja Saeimu atlaiž pēdējos divi mēnešos pirms trīs gadu leģislācijas laika notecējuma (13., 48., 49. p.). Bez tam satversmē ir vēl paredzēts, ka atlaistā Saeima ir tiesīga sanākt uz sēdēm, ja valsts prezidents to sauc (49. p.). Tas nozīmē, ka ir iespējams arī tāds stāvoklis, kad pat atlaistā Saeima pēc satversmē paredzētā trīsgadīgā leģislācijas laika ir tiesīga izpildīt savas funkcijas Valsts Prezidenta noteiktās dienas kārtības izlemšanai. Tas norāda, ka satversmes 10. p. noteikumiem ir tikai tā nozīme, ka tajos noteikts Saeimas funkciju parastais ilgums normāliem apstākļiem pastāvot, bet šis laiks var būt īsāks vai pat garāks par trim gadiem. Bez tam satversmē ir pateikts, ka Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai jaunievēlētās Saeimas sanāksšanas dienā, bet nav teikts, ka tās izbeigtos tieši ar triju gadu laika notecējumu. Tādā kārtā satversmē ir nepārprotami izteikts princips, lai Saeimas pilnvaru laikā starp iepriekšējo un jaunievēlēto Saeimu nebūtu pārtraukuma, un lai nerastos tāds stāvoklis, kad Latvijas valsts būtu uz kādu laiku bez darbības spējīga likumdošanas orgāna – Saeimas. Tādēļ jāatzīst, ka visos gadījumos Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanāksšanu. Vēl jānorāda, ka satversmē nav paredzēts gadījums, kad Saeimas darbību kāda vara aptur. Jāņem tomēr vērā, ka likumīgi funkcionējošā orgāna darbības apturēšana pati par sevi nenozīmē paša šī orgāna tiesiskās esamības izbeigšanos. Tas pats ir jāsaka par Saeimas darbības apturēšanu, sakarā ar 1934. gada 15. maija pārvērtībām, kad Saeimu neatlaida, nedz likvidēja. Jāpasvīturo, ka toreiz

⁵⁴⁷ Dišlers K. Kritika un bibliogrāfija. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 4, 207. lpp.

Saeimas darbību uz 1934. gada 18. maija Ministru kabineta deklarācijas pamata tikai apturēja līdz jaunās satversmes izvešanai, kas nav iestājusies. Tātad šajā Saeimas darbības apturēšanas gadījumā pašas Saeimas pilnvaras nav izbeigušās.”⁵⁴⁸

Tāpat Latvijas Senātam bija jāsniedz vērtējums par to, vai bīskaps *Jāzeps Rancāns* kā Saeimas priekšsēdētāja biedrs ir tiesīgs izpildīt Valsts prezidenta pienākumus. Jau 1947. gada 26. aprīlī Eslingenā Latvijas Centrālajā padomē ietilpstošo partiju līderi – *Jāzeps Rancāns* (Latgales kristīgo zemnieku un katoļu partija), *Voldemārs Bastjānis* (Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija), *Ādolfs Klīve* (Latviešu zemnieku savienība), *Ādolfs Bļodnieks* (Latvijas Jaunsaimnieku partija) un *B. Krūka* (Demokrātiskā centra apvienība) – parakstīja aktu par Valsts prezidenta pienākumu izpildītāju. Šajā aktā tika konstatēts: „Ņemot vērā, ka Saeimas priekšsēdis Dr. *Pauls Kalniņš* un pirmais priekšsēža biedrs zv. adv. *Kārlis Pauļuks* ir miruši: pirmais – 1945. g. 27. augustā un otrais – 1945. g. 21. janvārī, Latvijas Centrālā padome, kurā ieiet pēdējās likumīgi ievēlētās Saeimas piecas lielākās demokrātiskās partijas, un proti: Latgales Kristīgo zemnieku un katoļu partija, Latvijas sociāldemokrātu strādnieku partija, Latvijas Zemnieku savienība, Jaunsaimnieku partija un Demokrātiskā centra apvienība, un kurām 1931. gadā ievēlētā Saeimā pieder lielākais vairākums, konstatē, ka saskaņā ar Latvijas Satversmes 16. un 52. pantu Saeimas priekšsēža un Valsts prezidenta funkcijas pārgājušas uz Saeimas priekšsēdētāja otro biedru bīskapu *Jāzepu Rancānu*.”⁵⁴⁹

Tomēr šādu pilnvaru pārņemšanu neatzina Latvijas sūtnis Londonā *Kārlis Zariņš*: „Parlamentāriešu stāvokli atzīt nevaru. [1934. gadā] viņu pilnvaras izbeidzās, nāca cits režīms, kuru atzina visa pasaule. [...] Latvijas Satversme ārzemēs nav spēkā. Nevienam nav atzinis parlamentāriešus. 1934. gadā to pilnvaras izbeidzās, un deputāti saņēma pensijas. Anglija atzīst mani. [...] ja bīskaps *Rancāns* tiek atzīts par „acting president”, tad es nevaru palikt savā vietā, jo es par tādu nevaru atzīt. Es darbojos uz pilnvaru pamata, ko izdeva mūsu nacionālā valdība un ko atzīst rietumu valdības. Ja es atzītu kādu „acting president”, tad mani šīs valdības neatzīs. [...] Jau 1940. gadā runāju Foreign Office, lai

⁵⁴⁸ Latvijas Senāta senatoru atzinums par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos. *Latvju Ziņas*, 1948. 17. aprīlis.

⁵⁴⁹ *Bīskaps Jāzeps Rancāns. Dzīve un darbs*. Dr. H. Tichovska redakcijā. [B. v.]: Astras apgāds, 1973, 187. – 188. lpp.

mums atļauj dibināt trimdas valdību, bet man atbildēja, ka pietiekot ar sūtni, jo to viņi pazīstot un tam uzticoties, bet kādus ceļus staigās tāda valdība, to nevarot zināt.”⁵⁵⁰

Latvijas Senāta senatori gan nepārprotami atzina: „Saeimas priekšsēdim, resp. viņa vietniekam [...] ir pienākums nepārtraukti darboties pa visu Saeimas pilnvaru laiku (16. p.) un, bez tam – atklāt jaunievēlētās Saeimas pirmo sēdi (17. p.). Tā kā saskaņā ar iepriekš teikto 1931. gadā ievēlētās Saeimas pilnvaras ir vēl spēkā, tad jāsecina, ka arī Saeimas priekšsēdim vai viņa vietniekam ir spēkā viņu pilnvaras līdz 17. p. paredzētā pienākuma izpildīšanai. No satversmes vēl redzams, ka Saeimas pr–dim starp citu ir pienākums izpildīt valsts prezidenta amat–u, “ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežām vai citādi ir aizkavēts izpildīt savu varu” (52. p.). Bet notoriski ir zināms, ka Latvijas valsts prezidents ir kavēts izpildīt savu amatu, jo viņu Latvijas okupanti deportējuši. Tādos apstākļos valsts prezidenta amatu pienākas izpildīt Saeimas pr–dim, bet tā kā viņš ir miris, tad viņa biedram (sal. satversmes 21. p. un Saeimas kārtības ruļļa 23. p.) un pie tam līdz tam laikam, kamēr Saeima ievēlēs jaunu valsts prezidentu vai arī tagadējo Saeimas pr–ža vietnieku aizstās jaunievēlētais Saeimas pr–dis. Minētam valsts prezidenta vietas izpildītājam ir atzīstamas visas satversmē paredzētās prezidenta tiesības.”⁵⁵¹

Senatoru atzinumā ir skaidri norādīts, ka gadījumos, kad ir Saeimas priekšsēdētājam ir jāizpilda Valsts prezidenta vietu, bet viņš ir kavēts to darīt, attiecīgās funkcijas pāriet Saeimas priekšsēdētāja biedram. Šā secinājuma pamatojumam Latvijas senatori ir atsaukušies uz Satversmes 21. pantā ietverto norādi, ka savas iekšējās darbības un kārtības noteikšanai Saeima izstrādā sev kārtības rulli, un Saeimas kārtības ruļļa 23. pantu. Saeimas kārtības ruļļa 23. panta pirmie divi teikumi noteica: „Priekšsēdētājs reprezentē Saeimu, vada Saeimas sēdes un gādā tanīs par kārtību. Priekšsēdētājam klāt neesot, viņa pienākumus izpilda kāds no viņa biedriem pēc savstarpējas vienošanās.”⁵⁵²

Ņemot vērā, ka Valsts prezidenta vietas izpildīšana ir viens no Saeimas priekšsēdētāja pienākumiem, senatori pamatoti varēja konstatēt, ka arī šo funkciju var veikt kāds no Saeimas priekšsēdētāja biedriem, pašam priekšsēdētājam klāt neesot. Līdz ar to senatori apstiprināja bīskapa *Jāzepa Rancāna* kā Valsts prezidenta vietas izpildītāja

⁵⁵⁰ Bastjānis V. Bīskapa J. Rancāna sabiedriski politiskā darbība. Grām.: *Bīskaps Jāzeps Rancāns. Dzīve un darbs*. Dr. H. Tichovska redakcijā. [B. v.]: Astras apgāds, 1973, 221. – 233. lpp.

⁵⁵¹ Latvijas Senāta senatoru atzinums par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos. *Latvju Ziņas*, 1948. 17. aprīlis.

⁵⁵² Saeimas kārtības rullis. *Valdības Vēstnesis*, 1929. 10. aprīlis, Nr. 79.

pilnvaras. Saskaņā ar Satversmi ir iespējams juridiski konstatēt, ka Latvijas valstij trimdā darbojās savs valsts galva – bīskaps *Jāzeps Rancāns*.

4) Satversmes pamatprincipu un pamattiesību iztulkošana

Satversmes pamatprincipu un pamattiesību kataloga normu formulējumi ir lakoniski un pamatā tos veido nenoteiktie tiesību jēdzieni. Šo Satversmes normu iztulkošanā primārā vēsturiskā likumdevēja gribai vairs nav tik lielas nozīmes, jo paveras plašas iespējas tiesību piemērotājam izmantot nenoteikto tiesību jēdzienu konkretizācijas metodi un teleoloģisko iztulkošanas metodi.⁵⁵³

Kopš neatkarības atjaunošanas Latvijas tiesību zinātni un praksi raksturo dabisko tiesību koncepcijas dominante, kā arī ar to saistītā plašā vispārējo tiesību principu kā īstu tiesību normu atzīšana un piemērošana.⁵⁵⁴ Atbilstoši tiesību zinātnē paustajam viedoklim vispārējie tiesību principi ir arī „priekšraksti, kas izteic tiesiskās sistēmas, tās daļas vai kādas institūcijas augstākās vērtības (atspoguļo noteiktu dzīves veidu). Šajā grupā ietilpst, piemēram, visas cilvēktiesību normas, kas atspoguļo cilvēka kā augstākās vērtības nozīmi demokrātiskā tiesiskā valstī.”⁵⁵⁵ Tāpat arī Satversmes pamatprincipi ir vispārējie tiesību principi. „Šie pamatprincipi formulēti abstraktu un konceptuālu aksiomu formā.”⁵⁵⁶

Latvijas tiesību zinātne un prakse Satversmes pamatprincipus un Satversmes 8. nodaļā ietvertās pamattiesības analizē kā vispārējus tiesību principus, kurus konstitucionālais likumdevējs normatīvi noteicis arī Satversmes tekstā. Taču, ņemot vērā

⁵⁵³ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: *Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 265. – 277. lpp.

⁵⁵⁴ Iļjanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005; Iļjanova D. The Functional Meaning of General Principles of Law in the Application of Written Legal Norms. *Latvijas Universitātes Raksti*. 719. sējums. *Juridiskā zinātne*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007, p. 59 – 75.

⁵⁵⁵ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu piemērošanas metodoloģija. Grām.: *Konstitucionālās politikas seminārs „Bīriņi 2008”*. *Semināra materiālu krājums*. Bīriņi: Publisko tiesību institūts, 2008, 119. lpp.

⁵⁵⁶ Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 42.3. punkts.

Satversmes pamatprincipu un pamattiesību normu kā vispārējo tiesību principu raksturu, šīs normas ir tieši saistošas un tiesību piemērotājs var tās piemērot konkrētajās situācijās arī bez konstitucionālā likumdevēja iepriekšēja akcepta. Tas nozīmē, ka konstitucionālā likumdevēja lēmumam par vienas vai otras pamattiesību normas vai Satversmes pamatprincipa iekļaušanu vai neiekļaušanu Satversmē, kā arī šo normu formulējumiem nav izšķirošas nozīmes to satura noskaidrošanā.

Atbilstoši dabisko tiesību koncepcijai Latvijas konstitucionālo tiesību teorijā tika attīstīti tiesiskas un sociāli atbildīgas valsts principi. Satversmes tekstā *expressis verbis* tiesiskas valsts un sociāli atbildīgas valsts princips nav noteikts kā Satversmes pamatprincips. Sākotnējo konstitucionālā likumdevēja priekšstatu par Satversmes pamatprincipu klāstu Satversmes sapulces debatēs ir sniedzis *Jānis Purgals*: „Par valsts iekārtas pamatu ir likti tie paši principi, kuri izteikti deklarācijā par Latvijas valsti. Pirmais pants atzīst Latviju par neatkarīgu valsti, t.i. valsts suverenitātes princips. Otrs princips nosaka, ka Latvijas neatkarīgajai valstij ir jābūt republikai, tas ir valstij, kur vairāk vai mazāk plašas tautas masas valda caur tautas radītiem orgāniem. Kā tāda šī valsts forma, t. i. republika ir noteikts pretstats monarhijai. Tā kā republikāniska iekārta var būt dažāda, tad trešais princips prasa, lai Latvija būtu demokrātiska republika, t.i. lai valsts vara patiešām atrastos tautas rokās. Šie 3 principi izteikti Satversmes 1. pantā. 2. pants nosaka, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Te ir izteikts tautas suverenitātes princips.”⁵⁵⁷

Taču Satversmes 1. panta iztulkošanas ceļā Satversmes pamatprincipu klāsts ticis izvērsts un papildināts. Papildus Satversmes 1. pantā ietvertajiem valsts suverenitātes, demokrātijas un republikāniskas valsts pārvaldes principiem Satversmes tiesa ir secinājusi, ka no Satversmes 1. panta izriet, ka Latvija ir tiesiska valsts: „Satversmes 1. pants nosaka, ka „Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika”. No šā panta izriet virkne tiesiskas valsts principu”.⁵⁵⁸ Citā spriedumā Satversmes tiesa ir uzsvērusi: „No Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena visām valsts institūcijām

⁵⁵⁷ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1311.lpp.

⁵⁵⁸ Par Saeimas 1999. gada 29. aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1. punkta un 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 57. pantam un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 5. oktobris, Nr.325/327(1785/1787). Sprieduma secinājumu daļas 1. punkts.

izriet pienākums savā darbībā [...] ievērot likumību, varas dalīšanu un veikt savstarpēju uzraudzību, ievērojot publiskās varas pakļautību likumam, t.i. likuma virsvadību un citus tiesiskas valsts principus”.⁵⁵⁹ Šādas interpretācijas rezultātā no demokrātijas principa izrietošais tiesiskas valsts princips uzskatāms par virsprincipu, no kura savukārt tiek atvasināti pārējie tiesību principi.⁵⁶⁰

Satversmes tiesa savā praksē nav argumentējusi, kā metodoloģiski pamatojams, ka Satversmes 1. pantā ir ietverts tiesiskas valsts princips. Satversmes tiesa tiesiskas valsts principa esamību Satversmes 1. pantā uztver kā juridisku aksiomu, proti, pieņēmumu, kura pastāvēšanu nav nepieciešams papildus pamatot un no kura savukārt izriet nākamie slēdzieni. Savukārt tiesību zinātnē šāda argumentācija ir sniegta. Dinamiski iztulkojot Satversmes 1. pantā lietoto „demokrātijas” jēdzienu, jāsecina, ka „modernā konstitucionālā demokrātija atšķiras no senās Atēnu demokrātijas ar to, ka tā aptver ne tikai politiskās gribas veidošanās procesu, bet arī tiesiskas valsts principus. [...] modernā izpratnē demokrātija ietver divus galvenos elementus:

- 1) demokrātiskas politiskas gribas veidošanas principu;
- 2) tiesiskas valsts principus, kas pakļauj valsti tiesību virsvadībai un ierobežo valsts varu attiecībā pret indivīdu.”⁵⁶¹

Šeit gan nepieciešams norādīt, ka starpkaru periodā tiesiskas valsts princips netika atvasināts no Satversmes regulējuma, bet gan tas tika uzskatīts kā *per se* pastāvošs.⁵⁶² Par šādu pieeju liecina arī Latvijas Senāta prakse, vairākās lietās secinot, ka „Latvijas valsts ir tiesiska valsts”⁵⁶³ bez atsaucēm uz pozitīvo tiesību normām.

⁵⁵⁹ Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma „Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību „WINDAU” Bauskas koģenerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību” (protokols Nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma „Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijā” 1. panta pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma „Par akciju sabiedrībām” 49. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04-07(99). *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 29. marts, Nr.113/114(2024/2025). Sprieduma secinājumu daļas 3. punkts.

⁵⁶⁰ Levits E. Ģenerālklauzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (II). *Likums un Tiesības*, 5. sējums, 2003, Nr. 7(47), 197. lpp.

⁵⁶¹ Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr.9(13), 266. – 267. lpp.

⁵⁶² Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925, 13. – 15. lpp.

⁵⁶³ Senāta Civilā kasācijas departamenta 1926. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 121. Grām.: *Ieskats Latvijas Senāta spriedumos un senatora Augusta Lēbera rakstos (1920 – 1938)*. Lēbers D. A. (Sast.) Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1992, 23. – 25. lpp.; Senāta Civilā kasācijas departamenta 1921. gada 8. decembra

Papildus tam ilgstoši laika gaitā tiesību zinātnē tika diskutēts par sociāli atbildīgas valsts principu. Salīdzinoši nesens ticis atzīts, ka Satversmes 1. pants noteic trīs virsprincipus – demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips, tiesiskas valsts virsprincips un sociāli atbildīgas valsts virsprincips.⁵⁶⁴ Līdz ar to tiesību zinātnē sociāli atbildīgas valsts princips tiek atvasināts no Satversmes 1. panta.⁵⁶⁵ Tomēr tiesību praksē sociāli atbildīgas valsts principa metodoloģiskais pamatojums atšķiras no tiesiskas valsts principa pamatojuma. Satversmes tiesa izvēlējusies citādāku šā principa pamatojumu.

Lai gan ir apgalvots, ka „sākotnēji tiesa sociāli atbildīgas valsts principu atvasināja tikai no Satversmes 1. panta”,⁵⁶⁶ Satversmes tiesa nav piesaistījusi sociāli atbildīgas valsts principu Satversmes 1. pantam. Satversmes tiesa pirmajā spriedumā, kurā attiecīgais princips minēts *expressis verbis*, norādījusi: „Latvijas konstitucionālais likumdevējs Satversmē noteicis virkni sociālo tiesību. Tādējādi likumdevējs noteicis, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, proti, tāda valsts, kas likumdošanā, pārvaldē un tiesas spriešanā cenšas iespējami plaši īstenot sociālo taisnīgumu. Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.”⁵⁶⁷

Šīs Satversmes tiesas atziņas dēļ tiesību zinātnē nepieciešams attīstīt koncepciju, ka „aplūkojamā vērtība (sociāli atbildīgas valsts princips) ir „izkaisīta” dažādās normās. Tiesa ir konstatējusi, ka Latvijas kā sociāli atbildīga valsts būtība izriet no Satversmes 1. panta, Satversmes 8. nodaļā iekļautajām sociālajām tiesībām un no 91. pantā iekļautā atšķirīgas attieksmes un diskriminācijas aizlieguma, pamatojoties uz ekonomiskiem vai sociāliem apstākļiem.”⁵⁶⁸

spriedums lietā Nr.188. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 6. sējums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 2368. – 2372. lpp.

⁵⁶⁴ Dravnieks A. Vai Latvija jau ir tiesiska valsts. Grām.: *Administratīvā procesa likums. Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums*. 3. izdevums. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2006, X – XII lpp.

⁵⁶⁵ Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista Vārds*, 2008. 26. augusts, Nr. 32(537).

⁵⁶⁶ Kūtris G. Tiesiskās palāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. Sociāli ekonomiskie procesi un konstitucionālās vērtības. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576).

⁵⁶⁷ Par likuma „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” 1. panta daļas, ar kuru Valsts sociālo pabalstu likumā ieviests jauns 7. panta pirmās daļas 3. punkts, un 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pants: Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7. novembris, Nr. 177(3545). Sprieduma 18. punkts.

⁵⁶⁸ Kūtris G. Tiesiskās palāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. Sociāli ekonomiskie procesi un konstitucionālās vērtības. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576).

Tā kā konstitūcijas pamatprincipi un pamattiesību normas ir vispārējie tiesību principi, to saturu noteic ar speciālām vispārējo tiesību principu piemērošanas metodēm.⁵⁶⁹ Konstitucionālais likumdevējs nevar demokrātiskā tiesiskā valstī noteikt šaurāku pamatprincipu un pamattiesību tvērumu, kā to prasa šajā valstī spēkā esošie vispārējie tiesību principi. „Ja kāda atsevišķa rakstītā tiesību norma likumdevēja neveiksmes dēļ ir pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem, tad tā ir pretrunā arī ar visu tiesisko sistēmu – šī norma iziet ārpus konkrētās tiesiskās sistēmas, un tādā gadījumā norma atzīstama par spēkā neesošu. Šo rakstīto tiesību normu atzīšana par spēkā neesošu būtu konstitucionālo tiesu uzdevums, respektīvi, konstitucionālajai tiesai būtu jāvērtē ne tikai rakstīto tiesību normu atbilstība konstitūcijai, bet arī konstitūcijā ietvertu rakstīto tiesību normu atbilstību vispārējiem tiesību principiem.”⁵⁷⁰

Satversmes tiesas praksē atsevišķu Satversmes normu atbilstība vispārējiem tiesību principiem netiek vērtēta kā normas ar zemāku juridisko spēku atbilstība normai ar augstāku juridisko spēku. Satversmes tiesas prakse liecina, ka šādos gadījumos Satversmes pamatprincipu vai tās 8. nodaļas normas teksts kalpo kā pieturas punkts secinājumam, ka piemērojams konkrēts vispārējais tiesību princips. Satversmes tiesa spriedumā ir norādījusi, ka: „no Satversmes 1. panta – kurš atzīstams par vienu no Latvijas Republikas kā demokrātiskas un tiesiskas valsts stūrakmeņiem – izrietošo principu uzdevums ir nodrošināt to, ka citas tiesību normas, arī Satversmē ietvertās, tiek piemērotas pareizi un to piemērošana, kā arī piemērošanas rezultāts pilnībā atbilst tiesiskas valsts prasībām.”⁵⁷¹ No šāda tiesas slēdziena izriet, ka Satversmes 1. pantam piesaistītie vispārējie tiesību principi var koriģēt ne vien likumu un zemāka juridiskā spēka normu, bet arī citu Satversmē ietvertu normu tvērumu. Taču citu Satversmes normu saskaņošana ar demokrātiskas tiesiskas valsts principiem tiek veikta jau pašu normu iztulkošanas gaitā, atsevišķi nekonstatējot pretrunu pastāvēšanu.

⁵⁶⁹ Plašāk skat.: Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 75. – 97. lpp.

⁵⁷⁰ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 119. lpp.

⁵⁷¹ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203(3361). Sprieduma 24. punkts.

Šā iemesla dēļ Satversmes tiesa savā praksē veiksmīgi ir izvairījusies no secinājuma par Satversmes normu iespējamu neatbilstību vispārējiem tiesību principiem, vispārējo tiesību principu saturu integrējot Satversmes normās. Tādā veidā tiek nodrošināta vispārējo tiesību principu un Satversmes normu jēgpilna saskaņotība, liedzot konstitucionālajam likumdevējam sašaurināt demokrātiskā tiesiskā valstī funkcionējošos vispārējos tiesību principus un saglabājot konstitūcijas kā normas augstāko juridisko spēku fundamentālo nozīmi demokrātiskā tiesiskā valstī.

Šāda Satversmes tiesas metodoloģiskā pieeja nozīmē to, ka Satversmes pamatprincipu un pamattiesību būtība prevalē pār to nostiprināšanas Satversmē gramatisko formu. Iztulkojot attiecīgo Satversmes normu, tiesību piemērotājs nedrīkst sevi ierobežot ar konstitucionālā likumdevēja lietoto vārdu jēgu, bet tam jāidentificē, kādus vispārējos tiesību principus attiecīgā Satversmes norma aizsargā un attiecīgi jāaizpilda šīs normas saturs.

Satversmes tiesas praksē sastopama interesanta diskusija par gramatiskā normas formulējuma nozīmi pamattiesības satura noskaidrošanā. Atsevišķajās domās Satversmes tiesas tiesneši *Kaspars Balodis* un *Viktors Skudra*, lai pamatotu viedokli, ka Satversmes 115. pants paredz tikai fiziskās personas tiesības, atsaukušies uz attiecīgā Satversmes panta formulējumu. Tiesneši norādīja: „Vārds „dzīvot” ataino 115. pantā noteikto tiesību sasaisti ar citām svarīgām pamattiesībām, visupirms fiziskas personas tiesībām uz dzīvību.”⁵⁷²

Šajā gadījumā Satversmes tiesas tiesneši Satversmes 115. pantu nav vērtējuši kā vispārējā tiesību principa normatīvu nostiprinājumu. Atbilstoši tiesību teorijas atziņām vispārējo tiesību principu neprecīzs gramatiskais formulējums nespēj ietekmēt šo principu saturu, kā arī, attīstoties tiesību sistēmai un tiesību praksei, attīstās arī vispārējo tiesību principu saturs, neatkarīgi no tā, vai likumdevējs ar grozījumiem likumā piekorigē šo principu gramatisko formulējumu Satversmē.⁵⁷³ Satversmes 115. panta kontekstā tas nozīmē, ka „nav pievērsta uzmanība apstāklim, ka tiesības uz labvēlīgu vidi nav „sastingušas”. Globālo vides problēmu iespaidā ļoti strauji mainās izpratne par

⁵⁷² Satversmes tiesas tiesnešu Kaspara Baloža un Viktora Skudras atsevišķās domas lietā Nr. 2007-11-03 „Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006. – 2018. gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvdostas teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”. *Jurista Vārds*, 2008. 13. maijs, Nr. 18(523). Atsevišķo domu 1.2. punkts.

⁵⁷³ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 117. – 118. lpp.

cilvēktiesību, tostarp tiesību uz labvēlīgu vidi, individuālo raksturu, atzīstot, ka tās var izmantot arī kolektīvu (sabiedrības) labumu aizsardzībai.”⁵⁷⁴ Savukārt Satversmes tiesas tiesneši atsevišķajās domās deva priekšroku pamattiesību normas gramatiskajam formulējumam, nevis šīs normas kā vispārēja tiesību principa satura noskaidrošanai, izmantojot tiesību teorijā atzītās metodes.

Atsevišķajās domās paustā viedokļa akceptēšana pārskatītu tiesību teorijā atzīto pamattiesību kā vispārējo tiesību principu kopuma koncepciju, kas demokrātiskā tiesiskā valstī funkcionē neatkarīgi no konstitucionālā likumdevēja politiskās gribas, kā arī ierobežotu pamattiesību satura attīstību ar gramatiskās iztulkošanas metodes palīdzību.

3. Konstitucionālā likumdevēja griba

1) Satversmes tēvi

Satversmes normu iztulkošanas kontekstā nozīmīga ir konstitucionālā likumdevēja gribas noskaidrošana. Ārējie normatīvie akti atšķiras no jebkura cita literāra, filozofiska vai cita žanra darbiem ar to, ka aiz katra normatīvajā aktā ietvertā teikuma slēpjas tiesībpolitiska griba, kas vēlas sasniegt noteiktus mērķus.⁵⁷⁵ „Likumā vai citā ārējā normatīvā aktā kā autoru tiesiskās regulēšanas vai daļējas regulēšanas radīšanas vēlmes objektivizācijā atspoguļojas šo autoru subjektīvie priekšstati un vēlmes, kā arī noteikti objektīvie tiesiskie mērķi un likumsakarības, kuras likumdevējam pašam ne vienmēr nepieciešams pilnīgi vai daļēji izprast. Katram, kas pilnīgi vēlas izprast likumu, jāņem vērā abas tendences.”⁵⁷⁶ Jo sevišķi tas sakāms par valsts konstitūciju, kas noteic konstitucionālās iekārtas politiskās filozofijas pamatus un nozīmīgākās vērtības. Ar konstitūciju tās pieņēmēji mēģina saistīt nākamās paaudzes ar saviem priekšstatiem ne vien par valsts varas organizāciju un tiesībām, bet arī par valsts politiskajām vērtībām. Līdz ar to nākamajām paaudzēm ir jārespektē tie mērķi un vērtības, kas bija par pamatu tam, lai valsts konstitūcijā tiktu noteikts tāds regulējums, kāds ir ticis noteikts.

⁵⁷⁴ Čepāne I. Sabiedrības tiesību aizsardzības efektivitāte teritorijas plānošanas lietās. *Jurista Vārds*, 2009. 20. janvāris, Nr. 3(546).

⁵⁷⁵ Neimanis J. *Juridisku kāzusu risināšanas tehnika*. Rīga: zv. advokāts J. Neimanis, 2004, 32.lpp.

⁵⁷⁶ Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. advokāts J. Neimanis, 2004, 145. lpp.

Latvijas mūsdienu konstitucionālajās tiesībās šajā kontekstā ir ierastas references uz Satversmes tēviem. Šis jēdziens ir darināts pēc ASV konstitucionālo tiesību jēdziena „tēvi – dibinātāji” parauga, apzīmējot tos cilvēkus, kuri izstrādāja un pieņēma Satversmi. Šo jēdzienu ir akceptējusi un lietojusi arī Satversmes tiesa.⁵⁷⁷

Visupirms šāda jēdziena lietošana ir atsauce uz reāliem Satversmes sapulces deputātiem, kas iesniedza priekšlikumus par iespējamām Satversmes normu redakcijām un debatēja par šīm redakcijām. Šādā gadījumā tā ir atsauce uz normas autoru autentisko viedokli par to, kādēļ norma tikusi formulēta tieši piedāvātajā redakcijā un kādus mērķus ar šādu formulējumu ir plānots sasniegt.

Piemēram, atsaucoties uz Satversmes komisijas izraudzītā referenta *Jāņa Purgala* Satversmes sapulcē pausto viedokli, Satversmes tiesa secināja, ka prokuratūra pieder tiesu varai: „Viens no varas dalīšanas nozīmīgākajiem priekšnoteikumiem ir tiesu varas institucionāla un funkcionāla nošķirtība no likumdošanas varas un izpildvaras. Kā to formulēja *J. Purgals*, “tiesām kā tiesību sargiem valstī ir jābūt neatkarīgām” [..]. Debatējot Satversmes sapulcē, viņš uzsvēra, ka “tiesa ir tas aparāts, ar kuru mēs uzturam spēkā savu tiesisko iekārtu” [..]. Var secināt, ka Satversmes sapulce jēdzienā “tiesas” ietvēra ne tikai tiesu iestādes, bet arī tās institūcijas, kas nodrošina tiesas spriešanas funkcijas īstenošanu, proti, tiesai piederīgas iestādes.”⁵⁷⁸

Atsevišķos gadījumos var konstatēt atsauci uz Satversmes tēviem kā saprātīgo konstitucionālo likumdevēju. Tiesību normu iztulkošana balstās uz saprātīgā likumdevēja fikciju, proti, lai būtu iespējama iztulkošana, tiek pieņemts, ka likumdevējs ir saprātīgs, proti, tam, pieņemot normu, ir bijis kāds apzināts nolūks, un visas normatīvā akta normas ir izkārtojamas pareizā, loģiski saskanīgā un pilnīgā sistēmā. Gadījumos, kad realitāte atšķiras no šā ideāla, tiesību normu piemērotāji iegūst tiesības iztulkot attiecīgo normu, atsaucoties uz saprātīgo likumdevēju. Tas ir pieļaujams gandrīz vienmēr, ja vien reālā likumdevēja griba nav pausta tik nesaprātīgi skaidri, ka pieņēmums par likumdevēja saprātīgumu nav iespējams.

⁵⁷⁷ Par Radio un televīzijas likuma 46.panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91.pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 16.punkts.

⁵⁷⁸ Par Prokuratūras likuma 1. panta pirmās daļas, 4. panta pirmās daļas, 6. panta trešās daļas, 22. panta un 50. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 58., 82., 86. un 90. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2006-12-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 28. decembris, Nr.206(3574). Sprieduma 7.punkts.

Satversmes tiesas praksē ir iespējams konstatēt atsauces arī uz ideālajiem Satversmes tēviem: „Satversmes [...] 68.pants *inter alia* paredz, ka visiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana. Satversmes sapulce, ietverot minēto normu Satversmē, nav pieļāvusi, ka Latvijas valsts varētu nepildīt savas starptautiskās saistības. Prasība apstiprināt Saeimā attiecīgos starptautiskos līgumus Satversmē ietverta ar mērķi nepieļaut tādas starptautiskās saistības, kas likumdošanas kārtībā izšķiramus jautājumus noregulētu bez Saeimas piekrišanas. Tādējādi redzams, ka Satversmes sapulce ir vadījies no prezumpcijas, ka starptautiskās saistības “nokārto” jautājumus un tās ir jāpilda.”⁵⁷⁹

2) Satversmes sagatavošanas materiāli

Latvijas Satversmes sapulces atstātie Satversmes sagatavošanas materiāli ir pietiekami plaši, lai būtu plašas iespējas noskaidrot Satversmes tēvu gribu. Priekšlikumu iesniedzēji savu viedokli par piedāvātās normas redakcijas saturu neslēpa, bet gan plaši izklāstīja to no kopsēžu zāles tribīnes, savukārt viņu oponenti mēģināja panākt nevēlamas redakcijas noraidīšanu ar publiskiem iebildumiem un kritiku, kas ir fiksēta Satversmes sapulces stenogrammās.

Papildus tam nozīmīgs faktors ir arī tas, ka Satversmi izstrādāja speciāli šim nolūkam izveidota Satversmes sapulces komisija. Līdz ar to jau no pirmajiem uzmetumiem Satversme tapa Satversmes sapulcē, nevis sākotnēji ministrijās un Ministru kabinetā. Satversmes sapulces izveidotā Satversmes komisija pamatā arī ir uzskatāma par reālajiem Satversmes tēviem. Šīs komisijas locekļi izstrādāja sākotnējo Satversmes projektu un arī aktīvi piedalījās debatēs Satversmes sapulcē par iespējamiem uzlabojumiem.

Satversmes komisijā tika ievēlēti 26 Satversmes sapulces deputāti. Komisija uz pirmo sēdi sanāca 1920. gada maijā, kad par komisijas priekšsēdētāju vienbalsīgi tika

⁵⁷⁹ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu: Satversmes tiesas 2004. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr. 2004-01-06. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 9. jūlijs, Nr.108(3056). Sprieduma secinājumu daļas 6. punkts.

ievēlēts *Mārgers Skujenieks*, par priekšsēdētāja biedru – *Jānis Goldmanis*, savukārt par komisijas sekretāru – *Rūdolfs Bēnuss*.⁵⁸⁰

Sākotnēji Satversmes komisija izveidoja trīs apakškomisijas: pirmā apakškomisija gatavoja projektu par valsts varas organizāciju (Satversmes I daļa), otrā apakškomisija – projektu par pilsoņu tiesībām un pienākumiem (Satversmes II daļa), trešā – par tautas priekšstāvniecības vēlēšanu kārtību.⁵⁸¹ Kā savos memuāros norāda Satversmes sapulces deputāts *Fēlikss Cielēns*, tad „Latvijas satversme ir kolektīvs darinājums, kur galveno darbu gan veikuši *M. Skujenieks* un es, tomēr pantu formulējumos aktīvi līdzdarbojušies *F. Menders*, *A. Bergs* un zināmā mērā arī *A. Petrevics*, *J. Purgals* un *A. Sīmanis*”.⁵⁸²

Satversmes komisijas un tās izveidoto apakškomisiju darbība fiksēta to protokolos, kas gan jāteic – sevišķi plaši Latvijas konstitucionālajās tiesībās nav tikuši izmantoti kā Satversmes iztulkošanas avots. Pirmā reize, kad Satversmes iztulkošanā notiek atsaukšanās uz Latvijas Satversmes sapulces izveidotās Satversmes komisijas protokoliem, ir 1928. gadā notikušās debātes par Satversmes 29. un 30. pantu. *Fēlikss Cielēns* šajās debatēs norādīja: „No Satversmes sapulces Satversmes komisijas protokoliem redzams šo pantu autentiskais saturs, jo autentiskais saturs mums jāmeklē tanīs motīvos un tanīs aktos, kas pie šī likuma izdošanas parādījušies.”⁵⁸³

Nākamā reize Latvijas konstitucionālajās tiesībās, kad Satversmes normu iztulkošanā tika meklētas norādes Satversmes komisijas protokolos, bija pēc gandrīz astoņdesmit gadiem. Satversmes tiesā izskatītajā lietā par robežlīguma ar Krievijas Federāciju atbilstību Satversmei gan lietas dalībnieki, gan Satversmes tiesa Satversmes normu iztulkošanā plaši izmantoja Satversmes komisijas protokolus.⁵⁸⁴ Satversmes tiesa

⁵⁸⁰ Lasmanis U. *Arveds Bergs. Politiska biogrāfija*. Otrā grāmata. 1919. – 1928. Brīvvalsts nacionālists, kurš paredzēja 15.maija apvērsumu. Rīga: Autora izdevums, 1998, 116. lpp.

⁵⁸¹ Turpat.

⁵⁸² Cielēns F. *Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas*. 3. grāmata. Stokholma: Memento, 1998, 111. lpp.

⁵⁸³ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 791.sl.

⁵⁸⁴ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas

spriedumā arī pauda savu viedokli par Satversmes komisijas protokolu izmantošanas iespējām: „Satversmes komisijas diskusijas par Satversmes 3. panta formulēšanu ir fragmentāras un nesniedz pilnu ieskatu par tajās pieņemtajiem lēmumiem. Satversmes komisijas loceklis *F. Menders* priekšlikumu noteikt, ka nevienu Latvijas daļu nevar „brīvprātīgi” atdot svešai varai, gan ir izteicis, taču Satversmes komisijas protokoli neatspoguļo to, vai šis priekšlikums ticis akceptēts.”⁵⁸⁵

Līdzīgu secinājumu diskusijās par deputātu imunitātes saturu bija izdarījis arī *Fēlikss Cielēns*: „Par nožēlošanu, Satversmes sapulces komisijas protokoli ir stipri nepilnīgi – debates nav stenografētas un nav pat plašāk atreferētas.”⁵⁸⁶ Tomēr arī no fragmentārajiem Satversmes komisijas protokoliem iespējams konstruēt pietiekami izvērstu argumentāciju par Satversmes komisijas mērķiem atsevišķu normu formulējumos. Piemēram, *Fēlikss Cielēns* atspoguļoja Satversmes komisijas skatījumu uz Satversmes 29. un 30. panta sistēmu: „Tomēr arī no šiem komisijas protokoliem redzams, ka tas, kas izteikts Satversmes 29. pantā par deputātu neaizskaramību, tas (šādā vai drusku citādā veidā izteikts) figurē visu laiku kā pamatdoma par deputātu neaizskaramību. Turpretim [Satversmes 30. pants] nesastāda deputātu imunitātes „dzelzs inventāru”, bet tā pēc sava satura figurē kā papildinājums un pastiprinājums tai tēzei, kas ietverta mūsu Satversmes 29. pantā. 30. panta dzimšanas process rāda, ka tam nav patstāvīgs raksturs un patstāvīgs saturs. Tas tikai papildina un paplašina to neaizskaramību, kas jau noteikta 29. pantā.”⁵⁸⁷

Lai arī Satversmes komisijas protokoli ir nepilnīgi un nez vai var sniegt skaidras atbildes uz aktuāliem Satversmes normu interpretācijas jautājumiem, tomēr tie neapšaubāmi ir nozīmīgs avots argumentu meklēšanai un pamatojuma bagātināšanai. Līdz ar to būtu nepieciešama šo Satversmes komisijas protokolu plašāka zinātniska analīze, izdošana publiskai lietošanai un izmantošanai arī citu Satversmes normu iztulkošanā.

un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 5.4., 42.2. un 59.1. punkts.

⁵⁸⁵ Turpat. Sprieduma 42.2. punkts.

⁵⁸⁶ Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2, 99. lpp.

⁵⁸⁷ Turpat, 99. – 100. lpp.

Atšķirībā no Satversmes komisijas protokoliem diskusijas Latvijas Satversmes sapulcē ir stenografētas. Tādējādi Satversmes tēvu debates par atsevišķu Satversmes normu juridisko slīpējumu ir saglabājušās nākamajām paaudzēm. Jāatzīst, ka Latvijas Satversmes sapulce apzinājās šo debašu nozīmi nākotnei, un Satversmes sapulces deputātu runās debatēs ir plaši izmantotas atsauces uz konstitucionālo tiesību teoriju, citu valstu konstitucionālo regulējumu un mēģināts modelēt iespējamās neskaidrības atsevišķu Satversmes normu piemērošanā. Mēģinot noskaidrot Satversmes tēvu gribu, visupirms ir nozīmīgi tieši referentu par Satversmes projektu paustie viedokļi. Satversmes komisija izraudzījās divus referentus – *Margēru Skujenieku* un *Jāni Purgalu*, kuri pirmajā lasījumā sniedza pārskatu par Satversmes komisijas darba rezultātu, savukārt nākamajos lasījumos – komisijas vārdā izteicās par iesniegtajiem grozījumiem projektā.

Līdztekus *Margēram Skujeniekam* un *Jānim Purgalam* daudzi citi deputāti aktīvi strādāja gan Satversmes komisijā, gan arī Satversmes sapulces plenārsēdēs, debatējot par atsevišķām normām. Visupirms ir minami *Arveds Bergs* un *Fēlikss Cielēns*, kā arī jāpiemin *Andrejs Petrevics*, *Fricis Mendērs*, *Kārlis Dzelzītis* un *Oto Nonācs*. *Kārļa Dzelzīša* un *Oto Nonāca* ieguldījums pamatā ir tapis Satversmes sapulces kopsēdēs, piedāvājot jaunas pantu formulējumu redakcijas, kas arī samērā bieži ir tikušas akceptētas. Citu Satversmes sapulces deputātu ieguldījums ir bijis krietni mazāks, lielākoties pie atsevišķu pantu redakcijām. Gadījumos, kad nepieciešams iztulkot normu, kur kāds cits deputāts bija iesniedzis savus priekšlikumus, var rasties iespēja izmantot šo deputātu viedokli.

Lai arī Satversmes sapulces debates ir plaši saglabājušās, tomēr daudzos gadījumos Satversmes tēvu viedoklis nav līdz galam skaidrs. Jāņem arī vērā, ka Satversmes sapulce nebija līdz galam vienprātīga daudzos principiālos Latvijas valsts iekārtas jautājumos. Satversmes normām ir kompromisa raksturs, savukārt par iesniegtajiem priekšlikumiem bieži vien savu viedokli pauda tieši redzamākie pretējo viedokļu pārstāvji. Šo vēsturiskā likumdevēja debašu īpatnību uzskatāmi parādīja divu Satversmes tēvu debates dažus gadus pēc Satversmes pieņemšanas par to, kāds tad ir bijis viņu viedoklis par konkrēto Satversmes piemērošanas jautājumu Satversmes izstrādāšanas laikā.

Fēlikss Cielēns sava viedokļa par Satversmes 29. un 30. panta tvērumu pastiprināšanai īpaši atsaucās uz oponenta *Arveda Berga* argumentāciju Satversmes sapulces sēdē par Satversmes 30. panta izslēgšanu: „Starp šiem runātājiem ir arī *Arveds Berga* kungs, kurš, likdams priekšā strīpot un nepieņemt tagadējo Satversmes 30. pantu un toreizējā projekta 29. pantu, izsakās sekošā veidā: „Ir gan taisnība, ka ir izšķirība starp 27., 28., no vienas puses, un 29. pantu, no otras puses, jo abi pirmie panti runā tikai par apcietināšanu, bet 29. pants turpretim par tiesas izmeklēšanas uzsākšanu.” Vēl tālāk *Arveds Berga* kungs saka: „Es saprotu, ka deputātu nevar apcietināt uz tiesas sprieduma pamata bez Saeimas atļaujas, kā to nosaka 28. pants, tur jārunā līdz Saeimai, jo līdz ar apcietināšanu deputāts faktiski zaudē iespēju izpildīt savu amatu.” [...] „Cietuma priekšā jāapstājas. Šai ziņā deputāts lai ir neaizskarams.” Tātad mēs redzam no šī teiciena, ka arī tie deputāti, kas ir uzstājušies pret tik plašu imunitāti, kādu ir aizstāvējusi komisija, ir noskaidrojuši tagadējā 29. (toreizējā 28.) panta saturu, jo arī *Berga* kungs saka, ka deputātu bez Saeimas piekrišanas nevar apcietināt.”⁵⁸⁸

Debašu turpinājumā *Arveds Bergs* iebilda pret *Fēliksa Cielēna* veikto Satversmes sapulces deputātu gribas iztulkošanu, visnotaļ argumentēti pierādot arī pretējo viedokli un to pamatojot ar Satversmes sapulces stenogrammām: „Man, piemēram, šī vēsture izliekas gluži citāda nekā to tēloja *Cielēna* kungs. [...] *Cielēna* kungs gribēja pierādīt kaut ko pretēju no manas runas stenogrammas no Satversmes sapulces laikiem. Viņš šīs stenogrammas paņēma, gribēja ko lasīt, bet tad aprāvās un neko lāga neizlasīja. Atļaujiet tāpēc man, godātie deputātu kungi, jums pieminēt manu toreizējo runu Satversmes sapulcē. Jūs tad redzēsāt, ka arī šodien mans stāvoklis šai jautājumā ir tāds pats, kāds bija Satversmes sapulcē, kad es šo runu turēju. Stenogramma no 1921. gada 25. oktobra sēdes skan tā: „Cietuma priekšā jāapstājas. Šai ziņā deputāts lai ir neaizskarams. Bet iet tālāk un atraut deputātu arī no tiesas, tā, lūk, ir privilēģija, kura nestāv nekādā sakarā ar deputāta pienākumiem. Jāievēro taču arī, ka tiesa spriež suverēnās tautas vārdā. Tā nav tukša formula. Tā mums jāņem nopietni... Tiesai par viņu jānotiek, jo tiesas spriedums bieži vien ir svarīgāks nekā sods.” Tātad es jau toreiz aizstāvēju domas, ka tiesa var notikt arī bez izdošanas un tikai pie cietuma durvīm vajaga Saeimas atļauju. Es toreiz

⁵⁸⁸ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 783.sl.

teicu: vai nu mēs atstājam 29. pantu un strīpojam 28., vai arī otrādi, t.i., strīpojam 28., tad jāatstāj 29. pants. Tad man pretim aizrādīja, ka 28. p. paredz apcietināšanu ārpus tiesas procedūras, un tāpēc tas atstājams. Bet neviens nedomāja, ka pēc 29. p. dotās atļaujas vajaga vēl tiesai arī 28. p. atļaujas. Lūk, kāda ir manas runas stenogramma un jautājuma vēsture. Ko tā runā *Cielēna* kungam par labu?”⁵⁸⁹

Fēliksa Cielēna un *Arveda Berga* Satversmes sagatavošanas materiālu izmantošana parlamentārajās debatēs parāda gan to relatīvo raksturu un plašās interpretācijas iespējas, gan arī šo materiālu izmantošanas efektu – diskusija uzreiz iegūst kompetentas analīzes un dziļas argumentācijas tvērumu.

Satversmes sagatavošanas materiālu izmantošanā Satversmes piemērotājam ir plaša rīcības brīvība, jo tie nav kategoriski un reti sniedz skaidras un absolūti neapšaubāmas atbildes. Lielākoties sagatavošanas materiāli ir visnotaļ nenoteikti, un liela nozīme ir attiecīgo Satversmes tēvu runu un debašu kontekstam. Izmantojot Satversmes sagatavošanas materiālus, Satversmes piemērotājam rodas iespēja padziļināt savu argumentāciju, kā arī padarīt to autoritatīvāku un pārliecinošāku. Tajā pašā laikā ikvienam konkrētam Satversmes tēvu viedoklim sagatavošanas materiālos iespējams atrast pretargumentus, kurus izteikuši diskusijās citi Satversmes tēvi, kā arī konteksta ietvaros ierobežot vai tieši pretēji – pastiprināt vienu vai otru viedokli.

3) Konstitucionālā likumdevēja gribas nozīme

Konstitucionālajās tiesībās ilgstoši tiek diskutēta konstitucionālā likumdevēja gribas nozīme konstitūcijas normu satura noteikšanā. Viena viedokļa pārstāvji aizstāv konstitucionālā likumdevēja gribas ievērošanu. Atbilstoši šim viedoklim konstitūcijas autori ir noteikuši principus, kas regulē šodienu. Ikvienas atkāpes no konstitucionālā likumdevēja gribas mazina konstitūcijas nozīmi un rada patvaļīgu lēmumu pieņemšanas risku. Šādā kontekstā konstitūcijas iztulkošana ir konstitucionālā likumdevēja gribas

⁵⁸⁹ Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928, 797.sl.

noskaidrošana un tās pārvēršana tiesību priekšrakstos.⁵⁹⁰ Tajā pašā laikā šā viedokļa oponenti prasa ņemt vērā arī laika ietekmi. Ja tiek akceptēta konstitucionālā likumdevēja gribas īpašā loma, tad iztulkošanas procesā nepārkāpjamu lomu iegūst normas rašanās kanoniskais brīdis. Normas saturu noteic tās pieņēmēju griba, neatkarīgi no tā, kā uz attiecīgo normu tās iztulkošanas brīdī varētu raudzīties tiesību piemērotājs. Atsevišķos gadījumos sabiedrībā var būt notikušas tik fundamentālas pārmaiņas, kad noskaidrojamā konstitucionālā likumdevēja griba var neatbilst aktuālajiem sabiedrības priekšstatiem par taisnīgu attiecīgā jautājuma noregulējumu.⁵⁹¹ Iztulkojot konstitūcijas normas, jāņem vērā pārmaiņas un attīstība sabiedrības dzīvē un tiesību sistēmā kopumā kopš normas pieņemšanas laika. Konstitūcijas teksta iztulkošanā jāņem vērā likumdošanas un tiesu prakses izmaiņas, jo sevišķi uzmanību veltot attiecīgo normu piemērošanai tiesās.⁵⁹²

Tas ļāvis apgalvot, ka konstitūcijas iztulkošanā vēsturiskās iztulkošanas metodes nozīme mazinās, dodot priekšroku dinamiskai un teleoloģiskai konstitūcijas normu iztulkošanai.⁵⁹³ Tomēr tajā pašā laikā konstitūcijas iztulkošana pēc būtiskām demokrātiskas tiesiskas valsts pārmaiņām prasa, lai tiesību piemērotājs būtu spējīgs identificēt šīs pārmaiņas. Savukārt tas nozīmē, ka iztulkošanas laikā ir jānoskaidro ne vien konstitucionālā likumdevēja apsvērumi, normu pieņemot, bet arī demokrātiskas tiesiskas valsts idejas attīstība pēc normas pieņemšanas.⁵⁹⁴

Konstitucionālā likumdevēja vēsturiskā griba bieži skaidri un pārliecinoši ļauj noskaidrot atsevišķu konstitucionālo normu saturu, lai izslēgtu atsevišķas iztulkošanas versijas. Augstākās tiesas Senātam konkrētā lietā bija jāvērtē jautājums par to, vai dokumentu iesniegšana valsts iestādēs latgaliešu rakstu valodā atbilst Satversmes 4. pantam. Šajā Satversmes pantā lietotā jēdziena „latviešu valoda” saturu Augstākās tiesas Senāts noskaidroja ar vēsturiskās iztulkošanas metodes, sniedzot plašu ieskatu

⁵⁹⁰ Sinnott-Armstrong W., Brison S. J. A Philosophical Introduction to Constitutional Interpretation. Grām.: *Contemporary Perspectives on Constitutional Interpretation*. Edited by Susan J. Brison and Walter Sinnott-Armstrong. Boulder/San Francisco/Oxford: Westview Press, 1993, P. 8 – 9.

⁵⁹¹ Dworkin R. *Law's Empire*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997, p. 361 – 363.

⁵⁹² Favoreu L. Property Rights in Contemporary Court Practise: an Example of Interpretation of Old Constitutional Texts. Grām.: *Constitutional Justice under Old Constitutions*. Edited by Eivind Smith. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1995, p. 199 – 204.

⁵⁹³ Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001. 27. novembris, Nr. 230.

⁵⁹⁴ Sal.: Obama B. *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Edinburgh/London/ New York/ Melbourne: Canongate, 2006, p. 84 – 95.

valsts valodas konstitucionālā regulējuma tapšanā. Augstākās tiesas Senāts norādīja: „Noteikums, ka valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda, tika iekļauts Latvijas Republikas Satversmes 4. pantā, pārceļot to no Latvijas Republikas Satversmes nodaļas par cilvēktiesībām projekta. Latvijas Republikas Satversmes nodaļa par cilvēktiesībām tika izstrādāta, par pamatu ņemot konstitucionālo likumu „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” un Latvijas Republikas Satversmes II daļas projektu, kuru Satversmes sapulce 1922. gada 5. aprīlī nepieņēma. Tomēr Latvijas Republikas Satversmes II daļas projekta tapšanas vēsture satur būtiskus argumentus par tagad 4. pantā lietotā latviešu valodas jēdziena saturu. [...] Toreiz, diskutējot par Latvijas Republikas Satversmes 115. panta projektu, kurā tiktu noteikts, ka latviešu valoda ir valsts valoda, Latgales politisko partiju pārstāvji iebilda, vai ar šādu noteikumu netiks aizskartas tiesības lietot latgaliešu valodu oficiālā saziņā, tādēļ deputāts *F. Kempis* iesniedza priekšlikumu, lai pants tiktu papildināts ar piebildi, ka „Latgales apgabalā par oficiālo valodu tiek atzīta latgaliešu izloksne” [...]. Diskusijās deputāts *F. Trasuns* pārstāvēja viedokli, ka Latvijā pastāv latgaliešu izloksne, kurā runā un raksta Latgalē, un baltiešu izloksne. Deputāts *K. Dēķēns* norādīja, ka valodas izlokšņu skaits ir lielāks, jo ir gan augšizloksne, gan vidus izloksne, gan lejas izloksne, kurās runā arī Vidzemē un Kurzemē, tādēļ aicināja iet saprašanās ceļu un par valdošo pieņemt literāro valodu. Deputāts *K. Skalbe* norādīja, ka diskutējamā normā nav runa par izloksnēm, bet par valsts valodu, un ka nav divas valodas, bet viena latviešu valoda. Arī *K. Skalbes* ieskatā latgaliešu valoda ir latviešu valodas izloksne, un valsts valoda ir literatūras valoda. Ja apvienojas administratīvi, tad jāapvieno valodas [...]. Kā norādījis referents *J. Purgals*, „Satversmes komisijā nebija ne mazāko šaubu par to, ka valsts valoda var būt tikai latviešu literatūras valoda un nevis kāda no izloksnēm, lai to lietotu, kur lietodami, vai nu Latgales trijos apriņķos un Gulbenes apgabalā. Viscaur par valsts valodu ir uzskatāma latviešu literatūras valoda” [...] Balsošanas ceļā par Latvijas Republikas Satversmes 115. panta projektu tika apstiprināta komisijas redakcija, bet *F. Kempa* priekšlikums noraidīts [...] Tādējādi vēsturiskā normas analīze ļauj secināt, ka ar jēdzienu „latviešu valoda” Latvijas Republikas Satversmes 4. pantā ir aptverta latviešu literārā valoda.”⁵⁹⁵

⁵⁹⁵ Latgaliešu valoda pielīdzināma svešvalodai. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmums lietā Nr. SKA-596. *Jurista Vārds*, 2009. 1. septembris, Nr. 35(578).

Šāds secinājums Augstākās tiesas Senātam pārliecinoši konstatēt, ka Satversmes 4. pantā valsts valodas statuss tika piešķirts latviešu literārajai valodai, neietverot tajā atsevišķus valodas dialektus, kā arī nepiešķirot atsevišķas privilēģijas latgaliešu valodai. Kā Satversmes sapulces sēdē atzina *Kārlis Skalbe*: „Mums valoda jāapvieno, jo, ja mēs apvienojamies administratīvi, tad arī jāapvieno valoda. Valsts valoda ir mūsu literatūras valoda, un tā mums jāciens.”⁵⁹⁶ Neapšaubāmi, šādu pašu slēdzienu bija iespējams izdarīt, izmantojot arī citas iztulkošanas metodes, taču vēsturiskās iztulkošanas metodes izmantošana Augstākās tiesas Senāta argumentāciju dara pārliecinošāku, jo sevišķi ņemot vērā tās plašās debātes, kas Satversmes sapulcē notika par Latgales jautājumiem.⁵⁹⁷

Tomēr šajā gadījumā vērtējams jautājums, vai attiecīgā tiesību jautājuma izlemšanai bija pietiekams tikai ar vēsturiskās iztulkošanas metodes izmantošanu. Satversmes tiesa, pamatojoties uz latgaliešu trimdā tapušajiem pētījumiem, iezīmējusi arī Satversmes 3. panta iekšējo dimensiju: „Satversmes 3. pantā, paredzot latviešu apdzīvoto apgabalu apvienošanu kopējā valstī, Satversmes sapulce ir saglabājusi Latvijas valsts vēsturisko dalījumu Vidzemē, Latgalē, Kurzemē un Zemgalē. Lemjot valsts lietas, jāņem vērā, ka vienoto Latvijas valsti vēsturiski izveidojuši četri latviešu apdzīvotie apgabali”.⁵⁹⁸

Satversmes tiesa Satversmes 3. pantā ir saskatījusi Latvijas Satversmes sapulces gribu rezervēt atsevišķas tiesības apgabaliem. Šādā aspektā var secināt, ka, pēc Satversmes sapulces un nu jau arī pēc Satversmes tiesas ieskata, lemjot valsts iekšējās lietas, likumdevējam jāņem vērā, ka Latvijas vienoto valsti vēsturiski izveidojušās četras latviešu apdzīvotās zemes, starp kurām Latvijas izveidošanas laikā ir pastāvējušas un vēl

⁵⁹⁶ Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 10. sēdes 1922. gada 7. februārī stenogramma. Grām.: Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas. 1922. gads. 4. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1922, 333.lpp.

⁵⁹⁷ Plašāk skat.: Bukšs M. Satversmes izstrādāšana un Latgolas pirstōvu uzskoti par tū. *Dzeive*, 1953, Nr. 13, 25. – 28. lpp.

⁵⁹⁸ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 40.5. punkts.

joprojām pastāv zināmas atšķirības. Tādā veidā Satversmē ir saglabāta decentralizētas valsts ideja, kas lēmumu pieņemšanā prasa respektēt Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales vēsturiskās attīstības savdabību.⁵⁹⁹ Latgaliešu valoda neapšaubāmi ir vērā ņemama Latgales vēsturiskās attīstības savdabība, kura konstitucionāli tiek aizsargāta ar Satversmes 3. panta starpniecību. Augstākās tiesas Senātam attiecīgais apstākļi konkrētās lietas izspriešanā bija jāņem vērā, piemērojot Satversmes vienotības principu, nevis balstoties tikai uz izolētu Satversmes 4. panta iztulkojumu.

Papildus tam var arī norādīt, ka Satversmes tiesa spriedumā vairākkārt citēja darbu fragmentus, kas rakstīti latgaliešu rakstu valodā.⁶⁰⁰ Satversmes tiesa šos fragmentus sprieduma tekstā citēja oriģinālrakstībā, nepārveidojot atbilstoši literārās latviešu valodas prasībām, kā arī nesniedzot šo fragmentu tulkojumu latviešu valodā. No tā var secināt, ka Satversmes tiesa tekstu, kas rakstīts latgaliešu rakstu valodā, uzskata par valsts valodā rakstītu tekstu. Šāda netieša Satversmes 4. panta interpretācija Augstākās tiesas Senātam arī bija jāņem vērā.

Līdz ar to Augstākās tiesas Senāta izdarītais secinājums, ka latgaliešu valoda Latvijas Republikā pielīdzināma svešvalodai, ir kritizējams. *Egils Levits* šajā kontekstā pamatoti norādījis, ka „nesenais tiesas nolēmums, kas latgaliešu valodu juridiski pielīdzina svešvalodai, ir grūti savietojams ar latviešu nācijas pašizpratni un nozīmē, ka šeit nepieciešams adekvāts risinājums likumdošanas līmenī.”⁶⁰¹

Konstitucionālā likumdevēja gribas noskaidrošana, lai arī piešķir plašas iespējas Satversmes iztulkoņājam, tajā pašā laikā liedz izmantot spekulatīvas atsauces uz normas autoru apsvērumiem. Vēsturiskās dabas argumentus var izmantot tikai gadījumos, kad Satversmes iztulkoņājs veicis plašu normas sagatavošanas materiālu izpēti un analīzi. Nav

⁵⁹⁹ Pleps J. Satversmes jautājumi latgaliešu trimdā. *Jurista Vārds*, 2008. 22. jūlijs, Nr. 27(532).

⁶⁰⁰ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai” 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 33.1, 39.2. un 39.3. punkts.

⁶⁰¹ Pleps J., Litvins G. Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienų tiesas tiesnesi un Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas priekšsēdētāju Egilu Levitu. *Jurista Vārds*, 2009. 22. septembris, Nr.38(581).

vēlams iztulkotājam nepieciešamo normas saturu piedēvēt konstitucionālā likumdevēja gribai, jo sevišķi gadījumos, kad sagatavošanas materiāli liecina pilnīgi pretējo.

Satversmes tiesā šāds neveiksmīgs konstitucionālā likumdevēja gribas iztulkojums veikts Satversmes 115. panta kontekstā, analizējot Orhūsas konvencijas⁶⁰² izmantošanu Satversmes 115. panta iztulkošanā. Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķajās domās norādīts: „Satversmes tiesa citastarp uzsvēra, ka attiecīgās starptautiskās saistības jau eksistēja Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas laikā, tāpēc Satversmes tiesa varēja prezumēt, ka konstitucionālais likumdevējs tās ņēmis vērā Satversmes 8. nodaļas normās. Savukārt starptautiskās saistības, ko Latvija uzņēmusies ar Orhūsas konvenciju, Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas laikā vēl nepastāvēja. Vēl jo vairāk – Satversmes 8. nodaļas projekts izstrādāts pirms Orhūsas konvencijas pieņemšanas. Proti, Saeima to pieņēmusi 1. lasījumā jau 1998. gada 21. maijā. Savukārt Orhūsas konvencija pieņemta 1998. gada 25. jūnijā. Līdz ar to no Orhūsas konvencijas izrietošo saistību „ielasīšana” Satversmes 115. pantā izdarāma ļoti piesardzīgi un tikai tiktāl, ciktāl šā panta burts un gars to patiešām prasa un atļauj.”⁶⁰³

Atsevišķo domu arguments balstās uz apsvērumu, ka Satversmes 8. nodaļas sagatavošanas laikā Latvija vēl nebija uzņēmusies starptautiskās saistības vides tiesību jomā. Netieši atsevišķajās domās izteikta doma, ka konstitucionālais likumdevējs Satversmes 115. panta pieņemšanas laikā nebija apjautis no Orhūsas konvencijas izrietošo starptautisko saistību apjomu un tādēļ Satversmes 115. panta saturā šīs saistības nav ietveramas. Tomēr Satversmes 8. nodaļas sagatavošanas materiāli liecina par pretējo.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, sniedzot atzinumu par sagatavoto Satversmes otrās daļas projektu, īpaši uzsvēra nepieciešamību papildināt Satversmi ar vairākiem pantiem par vides tiesībām. Kā norādīts šā priekšlikuma pamatojumā: „Šie papildinājumi ir nepieciešami, lai Latvijas Satversmē būtu iekļautas normas vides aizsardzībā, jo šobrīd ir ļoti daudzu valstu konstitūcijās šādas normas ir, kā arī lai Latvija varētu sekmīgāk turpināt likumdošanas harmonizāciju ar Eiropas

⁶⁰² 1998. gada 25. jūnija Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju vērsties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 26. aprīlis, Nr. 64(2639).

⁶⁰³ Satversmes tiesas tiesnešu Kaspara Baloža un Viktora Skudras atsevišķās domas lietā Nr. 2007-11-03 „Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006. – 2018. gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvdostas teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”. *Jurista Vārds*, 2008. 13. maijs, Nr. 18(523). Atsevišķo domu 1.4. punkts.

Savienības tiesību normām. ANO Eiropas Ekonomiskās komisijas vadībā pašlaik tiek arī gatavots Konvencijas projekts „Informācijas par vidi saņemšana un sabiedrības iesaistīšana ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā”. Šo konvenciju paredzēts atvērt parakstīšanai 1998. gada vasarā Eiropas vides ministru 4. konferencē, kura notiks Dānijā.”⁶⁰⁴ Ņemot vērā šo apstākli, Satversmes 8. nodaļas projektā tika iekļauts Satversmes 115. pants. Līdz ar to sagatavošanas materiāli neapstiprina atsevišķajās domās pausto viedokli, jo skaidri parāda, ka konstitucionālais likumdevējs bija informēts par Orhūsas konvencijā paredzētajām starptautiskajām saistībām un Satversmes 115. pants ir saistīts ar šo saistību ietveršanu Satversmes pamattiesību katalogā.

Bieži vien Satversmes izstrādāšanas laika konstitucionālo tiesību zinātnes atziņu izmantošana aprobežojas ar *Kārļa Dišlera* darbu citēšanu. Tiesību zinātnē ir vispārēji atzīts, ka *Kārļa Dišlera* darbi ir „Satversmē noteiktās valsts iekārtas vēsturiskās interpretācijas autoritatīvākais palīgavots”, norādot, ka tie „līdzās Satversmes sapulces stenogrammām un *travaux preparatoires* ir koncentrēts Satversmes vēsturiskās interpretācijas avots”.⁶⁰⁵ Tomēr *Kārļa Dišlera* darbi neatvieto nedz Latvijas Satversmes sapulces konceptuālās debates par atsevišķu Satversmes normu tvērumu, nedz arī visos jautājumos ir nemaldīgi.

Satversmes tiesa savā praksē ir piedāvājusi plašāku skatījumu uz Satversmes tapšanas vēsturisko kontekstu. Secinot, ka „Latvijas Satversmes teksts lielā mērā tapa, par pamatu ņemot Vācijas 1919. gada 11. augusta konstitūciju”⁶⁰⁶, Satversmes tiesa plaši izmantojusi Veimāras konstitūcijas komentārus, tostarp autoritatīvos *Frīdriha Gīzes* un *Gerharda Anšuca* darbus. Ņemot vērā patiešām lielo Veimāras konstitūcijas teksta un

⁶⁰⁴ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 1997. gada 15. jūlija vēstule Nr. 5.1-01/2925 par Satversmes otrās daļas projektu. Npublicēts materiāls, 3. lpp.

⁶⁰⁵ Dravnieks A. Satversmē noteiktās valsts iekārtas vēsturiskās interpretācijas autoritatīvākais palīgavots. Grām.: Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2004, XVII lpp.

⁶⁰⁶ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 67.2. punkts.

tālaika vācu konstitucionālo tiesību teorijas ietekmi uz Latvijas Satversmes izstrādāšanā, šāda pieeja daudzviet ļauj labāk izprast Veimāras konstitūcijas normām līdzīgi formulētās Satversmes normas.⁶⁰⁷

Atzīstot Veimāras konstitūcijas lielo lomu, nevar gan arī apgalvot, ka Satversme ir kopēta vai pārrakstīta no Veimāras konstitūcijas. Satversme tika izstrādāta, ņemot vērā arī Francijas, Šveices, Somijas, Anglijas un ASV konstitucionālo pieredzi. Papildus tam Satversmē iespējams konstatēt Polijas, Čehoslovākijas, Igaunijas un Japānas konstitūciju ietekmi.⁶⁰⁸ Tādēļ varētu atzīt, ka Satversmes izstrādāšanā plaši izmantota tālaika Rietumu konstitucionālisma teorijas atziņas un prakse. Šādi arī Satversmes tiesa ir raudzījusies uz Satversmes normām. Līdztekus Veimāras konstitūcijas normām un teorijas atziņām Satversmes tiesa savu secinājumu pamatošanai ir atsaukusies uz tālaika Polijas, Lietuvas, Igaunijas un Ukrainas konstitucionālajām normām, Satversmes normu saturu skaidrojot nevis izolēti, bet plašākā reģionālā kontekstā. Tāpat spriedumā izmantotas Francijas un Krievijas konstitucionālo tiesību atziņas.

Satversmes tiesas izvēlētais risinājums Satversmes normu ir vēsturiski pamatots: gan Latvijas, gan citu tālaika Austrumeiropas jaunās valstis izvēlējās savās konstitūcijās iestrādāt modernākās Rietumeiropas konstitucionālisma atziņas, par pamatu ņemot tieši Veimāras Vācijas pieredzi. Tāpat visas jaunās Austrumeiropas valstis risināja salīdzināmas politiskās problēmas sava valstiskuma nostiprināšanā. Tādēļ vienas valsts konstitucionālo normu analizē plašākā reģionālā kontekstā var ļaut izdarīt argumentētākus un skaidrākus secinājumus par atsevišķu normu tvērumu.

Konstitucionālo tiesību teorijā nepelnīti mazu uzmanību izpelnījusies Krievijas impērijas konstitucionālo tiesību atziņu ietekme uz Satversmi. *Valdis Blūzma* pat atzinis, ka Krievijas impērijas tiesību sistēmas ietekme uz Latvijas konstitucionālajām tiesībām nav bijusi vērā ņemama.⁶⁰⁹ Tomēr jāatzīst, ka ņemot vērā Latvijas vēsturisko piederību šai valstij, arī pēc neatkarības proklamēšanas Krievijas konstitucionālo tiesību atziņas

⁶⁰⁷ Plašāk skat.: *Weimar. A Jurisprudence in Crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkley/Los Angeles/London: University of California Press, 2002; Stolleis M. *A History of Public Law in Germany. 1914 – 1945*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

⁶⁰⁸ Plašāk skat.: Šilde Ā. *Latvijas vēsture. 1914 – 1940*. Stokholma: Apgāds Daugava, 1976, 363. lpp.; Cielēns F. *Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas*. 3. grāmata. Stokholma: Apgāds Memento, 1998, 113. lpp.

⁶⁰⁹ Blūzma V. Rietumu konstitucionālo tiesību kultūras ietekme uz Latvijas Republikas Satversmes tapšanu (1920 – 1922). Grām.: *Latvijas valstiskumam – 90. Latvijas valsts neatkarība: ideja un realizācija*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010, 136.lpp.

nezaudēja savu ietekmi. Latvijas Senāts, skaidrojot jaunās Latvijas Republikas pagaidu satversmē ietverto regulējumu, atsaucās uz Krievijas impērijas normatīvo regulējumu un tiesību praksi. Piemēram, 1922. gada 22. martā Latvijas Senātam bija jārisina jautājums par to, kura valsts varas orgāna kompetencē ir pilsētu administratīvo robežu noteikšana. Attiecīgo tiesību jautājumu Senāts izlēma, *expressis verbis* atsaucoties uz Krievijas impērijas konstitucionālajām tradīcijām.

Senāts atzina: „Latvijā nav izdoti atsevišķi likumu noteikumi, kāpēc šajos jautājumus atzīstami par Latvijā spēkā pastāvošiem agrākie Krievijas likumi un noteikumi [...] pilsētu administratīvo robežu noteikšana un apdzīvoto vietu pievienošana pilsētām vai to pārdēvēšana par pilsētām vai miestiem likumdošanas varai bij. Krievijā nav bijušas uzdotas [...] tādas funkcijas arī Latvijā neietilpst likumdevēja orgāna funkcijās [...] 1921. g. 10. novembrī Satversmes sapulcē pieņemtais likums [...] par Rīgas pilsētas vēlēšanām nenosaka Rīgas pilsētas administratīvās robežas, kā to norāda Apgabaltiesa, bet gan vienīgi nosaka, ka 1922. g. Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanas izdarāmas „Rīgas pilsētas policijas darbības robežās”, pie kam Satversmes sapulce tai pašā 10. novembra sēdē ar pieņemto pārejas formulu uzdeva valdībai spert soļus Rīgas administratīvo robežu noteikšanai; līdz ar to, gluži pretēji Rīgas Apgabaltiesas domām, Latvijas likumdevēja iestāde Satversmes sapulce atzinusi minēto jautājumu par piekrītošu valdības un nevis likumdevējas iestādes izšķiršanai.”⁶¹⁰

Pēctecība ar Krievijas impēriju saglabājās ne vien tiesību prakses, bet arī likumdošanas līmenī. Krievijas impērijas Valsts domē latviešu parlamentārieši ieguva pirmo politiskās darbības un likumdošanas darba pieredzi. Vēsturnieku darbos Valsts dome tieši vērtēta kā pirmā nopietnā latviešu parlamentāriešu skola.⁶¹¹ Līdz ar to daudzu konstitucionālo tiesību jautājumu noregulējums bieži vien pat neapzināti ticis pārņemts no Krievijas impērijas pieredzes.

⁶¹⁰ Senāta Administratīvā departamenta 1922. gada 22. marta spriedums Nr. 24. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 535. – 536. lpp.

⁶¹¹ Plašāk skat.: Šilde Ā. Pirmie Latgales latviešu parlamentārieši. Grām.: Šilde Ā. *Trimdinieka raksti. 1944 – 1990*. Rīga: Avots, 1992, 339. – 340. lpp.

4. Satversmes dinamiska iztulkošana

Tiesību teorijā vispārēji atzīts, ka tiesību normas ir pakļautas novecošanai.⁶¹² Tā kā Satversmes teksta lielākā daļa pieņemta 1922. gadā, to jau var uzskatīt par „vecu konstitūciju”. Konstitūcijas teksts ir sākumpunkts konstitucionālo normu meklēšanas ceļā. Strādājot ar „vecu konstitūciju” tekstu, tiesību piemērotājiem jāaskaras ar nepieciešamību ņemt vērā laika ietekmi, proti, konstitūcijas normas nevar iegūt, vienkārši izmantojot konstitūciju tekstu.⁶¹³ „Vecu konstitūciju” tekstu iztulkošanā ir nepieciešams izmantot teksta dinamiskas iztulkošanas iespējas, taču tajā pašā laikā nevar ignorēt vairākus faktorus, kas ierobežo šīs metodes izmantošanu.

Uzskats, ka Satversmes tēvu griba ir uz visiem laikiem nemainīgi noteikusi Satversmes normu saturu, nenovēršami mazinātu Satversmes spēju regulēt tiesiskās un politiskās attiecības mūsdienu sabiedrībā. Lai Satversme efektīvāti, tai jābūt spējīgai mainīties laikam līdzī. Tādēļ varētu būt piemērojama ASV konstitucionālajās tiesībās attīstītā atziņa: tēvi – dibinātāji ASV konstitūcijā noteica kā meklējamas atbildes uz neskaidrajiem konstitucionālo tiesību jautājumiem, nevis to, kādas ir pareizas atbildes uz šiem jautājumiem. Konstitūcija nav statisks, bet ir dinamisks dokuments, kas lasāms mainīgā laika kontekstā. Lai arī tās teksts bieži vien ir skaidrs un nepārprotams, tomēr, ejot laikam, mainās lasītāja izpratne par tās normu saturu.⁶¹⁴

Viens no mehānismiem, kādā veidā iespējams nodrošināt Satversmes atbilstību mūsdienu konstitucionālo tiesību teorijas izpratnei un vajadzībām, ir grozījumu izdarīšana tās tekstā (Satversmes 76. – 79.pants). Taču ir iespējams arī nodrošināt Satversmes attīstību un atbilstību mūsdienu vajadzībām tās iztulkošanas ceļā. Satversmes grozīšana pamatā ir politisks Satversmes attīstīšanas instruments, ko izmanto politiķi, savukārt Satversmes iztulkošana ir juridisks instruments, ko pielieto juristi.

Politiķu rīcības brīvību ierobežo Satversmē noteiktā procedūra, kādā grozījumi izdarāmi, savukārt juristus saista nepieciešamība respektēt Satversmes tēvu pausto gribu

⁶¹² Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). *Likums un Tiesības*, 5. sējums, 2003, Nr. 6(46), 164. lpp.

⁶¹³ Smith E. Introduction. Grām.: *Constitutional Justice under Old Constitutions*. Edited by Eivind Smith. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1995, p. xvii.

⁶¹⁴ Obama B. *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Edinburgh/ London/ New York/ Melbourne: Canongate, 2006, p. 89 – 90.

un citiem valsts varas orgāniem piešķirtās satversmes varas tiesības, proti, juridiskā ceļā pieļaujams attīstīt, bet ne principiāli grozīt Satversmi.

Latvijas konstitucionālo tiesību teorijā Satversmes dinamisko iztulkošanas metodi ieviesis un tās izmantošanas nepieciešamību pamatojis *Egils Levits*. Dinamiskā iztulkošana nodrošina iespēju Satversmes normu satura noskaidrošanā ņemt vērā pašreizējās vajadzības, proti, Satversme iztulkojama atbilstoši laikmeta garam un prasībām, orientējoties uz modernas demokrātiskas tiesību sistēmas juridiskajām atziņām.⁶¹⁵ Dinamiskā iztulkošana balstās uz pieņēmumu, ka kopš Satversmes pieņemšanas demokrātiskas tiesiskas valsts principi ir būtiski attīstījušies. Iztulkojot Satversmi, Satversmes piemērotājam Satversmes regulējums jāsaprot mūsdienīgā veidā, ņemot vērā gan Latvijas, gan visu demokrātisko valstu juridisko domu, kas ietverta judikatūrā un tiesību zinātnes atziņās.⁶¹⁶

Satversmes dinamiskā iztulkošana pēc savas būtības nozīmē plašu teleoloģiskās iztulkošanas metodes izmantošanu. Kā norādījis *Egils Levits*: „Satversmes iztulkošanā priekšroka būtu dodama teleoloģiskajai metodei.”⁶¹⁷ Šīs metodes izmantošana būtiski mazina Satversmes normu formulējumu un konstitucionālā likumdevēja vēsturiskās gribas ietekmi, proti, Satversmes dinamiskās iztulkošanas koncepcijā gramatiskās un vēsturiskās iztulkošanas metodes nozīme būtiski tiek sašaurināta.

Teleoloģiskās iztulkošanas metodes ietvaros Satversmes piemērotājs orientējas uz normas mērķi un mēģina izsecināt tādu jēgu, lai ar normas palīdzību sasniegtu lietderīgu un taisnīgu rezultātu.⁶¹⁸ Līdztekus tam Satversmes dinamiskas iztulkošanas ietvaros būtiska loma ir salīdzinošajai palīgmetodei, proti, vērtējot demokrātiskas tiesiskas valsts un tās principu attīstību, par salīdzināšanas objektu un iztulkošanas orientieri jāizvēlas pie kontinentālās Eiropas tiesību loka piederošo Eiropas Savienības dalībvalstu, kā arī Eiropas Savienības tiesību sistēmas juridiskās atziņas.⁶¹⁹

⁶¹⁵ Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr. 9(13), 266.lpp.

⁶¹⁶ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

⁶¹⁷ Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr. 9(13), 266.lpp.

⁶¹⁸ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 56.lpp.

⁶¹⁹ Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr. 9(13), 266.lpp.

Līdz ar to Satversmes dinamisku iztulkošanu nav jāuzskata atsevišķu Satversmes iztulkošanas paņēmienu, jo metodoloģiski tas balstās uz teleoloģiskās un salīdzinošās iztulkošanas metodes plašu izmantošanu. Satversmes dinamiska iztulkošana ir konstitucionālo tiesību teorijas tiesībpolitiska izvēle Satversmes iztulkošanā, akcentējot nepieciešamību panākt, lai Latvijā funkcionētu demokrātiska tiesiska valsts modernā, rietumnieciskā izpratnē. Kā rakstījis Egils Levits, tad „dinamiskai Satversmes interpretācijai ir jābūt „vienvirziena ceļam” uz Latvijas tiesību sistēmas uzlabošanu, nevis tās trūkumu attaisnošanu.”⁶²⁰

Ņemot vērā Satversmes stabilitātes prasības, Satversmes dinamiska iztulkošana ir veiksmīgāks risinājums nekā Satversmes grozīšana, lai nodrošinātu Satversmes atbilstību mainīgajiem sabiedriskās dzīves apstākļiem un demokrātiskas tiesiskas valsts attīstībai. Dinamiskā iztulkošana balstās uz konceptuālu atziņu: lai arī konstitūcija iespējams skaidri nenoteic, kā būtu atrisināms konkrētais jautājums, tomēr konstitūcija noteic procedūru, kādā iespējams atrast atbildes uz aktuāliem jautājumiem.⁶²¹

Dinamiskai Satversmes iztulkošanai ir arī savas robežas; juridiskā ceļā nav iespējams pilnībā novērst Satversmes regulējuma novecošanu un aktuālo jautājumu noregulējuma konstitūcijas tekstā nepieciešamību. Ja Satversmes atbilstību mūsdienu vajadzībām varētu nodrošināt iztulkošanas ceļā, tad nebūtu nepieciešams Satversmē paredzēt tās grozīšanas mehānismu. Tā kā šis mehānisms ir paredzēts, jāsecina: Satversmes tēvi ir paredzējuši, ka ir iespējami brīži, kad interpretācijas ceļā nav iespējams pilnībā atrisināt kādu valsts dzīves jautājumu. Dinamiskās interpretācijas robežas noteic Satversmes tēvu gribu, pieņemot Satversmi. Iztulkošana ir pieļaujama, kamēr tās rezultāti nenonāk acīmredzamā pretrunā ar Satversmes tēvu gribu. Tiklīdz tas notiek, tas ir viens no gadījumiem, kad nepieciešams izdarīt grozījumus Satversmē.

Konstitucionālais likumdevējs, lai izteiktu savu gribu, ir lietojis vārdus, ieliekot tajos noteiktu saturu. Tomēr ikviens teksts vienmēr lielākā vai mazākā mērā ir iztulkojams. Tāpat jāuzsver, ka Satversmes teksts ir formulēts tādā veidā, ka tajā lietoto jēdzienu dinamiska interpretācija visbiežāk nenonāk pretrunā ar Satversmes tēvu iecerēm.

⁶²⁰ Sal.: Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 63.lpp.

⁶²¹ Obama B. *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Edinburgh/ London/ New York/ Melbourne: Canongate, 2006, p. 89 – 90.

Gadījumos, kad par attiecīgajām Satversmes normām vai jēdzieniem Satversmes sapulcē nav notikušas debates un nav iespējams izzināt Satversmes tēvu viedokli par to saturu, Satversmes piemērotājam relatīvi visvieglāk ir Satversmē lietotos jēdzienus iztulkot atbilstoši mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts izpratnei. Tā kā konstitucionālais likumdevējs nav skaidri izteicies par pretējo, var secināt, ka Satversmes tēvi pieļāvuši attiecīgā jēdziena lietojumu modernas demokrātiskas tiesiskas valsts izpratnē.

Piemēram, Satversmes 83.pantā ir ietverts noteikums, ka „tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti”. Nav šaubu, ka Satversmes tēvi bija pozitīvistiski un neatzina citas tiesību normas, kā vien likumdevēja pieņemtās.⁶²² Tomēr, ņemot vērā, ka Satversmes jēdzieni attīstās līdz ar konstitucionālo tiesību teoriju, mūsdienās iztulkojot šo normu, ir iespējams izdarīt secinājumu, ka tiesneši ir padoti likumam un tiesībām, ne tikai rakstītajam likumam. Satversmes tiesa to ir arī izdarījusi, norādot, ka „padotība likumam nozīmē, ka tiesnesim tiesību normu piemērošanas procesā ir jātiecas sasniegt pēc iespējas taisnīgāku un lietderīgāku rezultātu, kas atbilstu tiesību sistēmai kopumā.”⁶²³

Tāpat daudzos gadījumos konstitucionālais likumdevējs kādu jautājumu nav apspriedis un noregulējis Satversmē. Šajā gadījumā iztulkotājam jāizmanto Satversmē ietvertie pieturas punkti, lai attiecīgo jautājumu pakļautu noregulējumam. Tas parasti ir pilnvarojums likumdevējam attiecīgo jautājumu izvērst likumdošanas ceļā, taču arī Satversmes piemērotājam ir tiesības pārbaudīt, vai likumdevēja noregulējums veikts Satversmes ietvaros.

Visbiežāk gan Satversmes piemērošanas praksē būs sastopami gadījumi, kad Satversmes tēvu griba ir pausta skaidri, proti, attiecīgais jautājums ir apspriests un izšķirts noteiktā veidā. Šādos gadījumos iztulkotājam ir jārespektē šī izvēle, ja vien Satversmes tēvu viedoklis nepieļauj dažādas interpretācijas iespējas. Taču iespējami gadījumi, kad Satversmes piemērotājam varētu rasties nepieciešamība attiecīgo Satversmes normu iztulkot dinamiski, proti, ņemt vērā laika nestās pārmaiņas konstitucionālo tiesību teorijā

⁶²² Plašāk skat.: Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2006, 75. – 81.lpp.

⁶²³ Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004–16–01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. janvāris, Nr. 3(3161). Sprieduma 15. punkts.

kopš Satversmes pieņemšanas. Satversmes dinamiska iztulkošana ir iespējama, taču tā veicama metodoloģiski pārliecinoši un argumentēti.

Satversmes piemērotājam visupirms ir jānoskaidro Satversmes tēvu viedoklis par iztulkojamo normu, proti, kādu saturu šajā normā ir ielikusi Satversmes sapulce, kāpēc šā norma ir bijusi nepieciešama un kādu funkciju tiesību sistēmā tā pilda. Tāpat nepieciešams analizēt, kā citās modernās demokrātiskās tiesiskās valstīs šis regulējums ir attīstījies laikposmā no Satversmes pieņemšanas līdz brīdim, kad norma tiek iztulkota.

Dinamiskas iztulkošanas gadījumā nepieciešams īpaši izvērtēt, vai mūsdienu vajadzības pieprasa, lai šo konstitucionālā regulējuma attīstību atspoguļotu arī Satversme, vai arī ir pieļaujams, ka Latvijā attiecīgā jautājuma noregulējums paliek sākotnējā stadijā. Ja Satversmes piemērotājs izšķiras par Satversmes normas dinamisku iztulkošanu, pēc iespējas pilnīgāk jāparāda argumenti, kas pamato, ka arī Satversmes normas tvērums ir mainījies. Šādos gadījumos jāpievērš vērība normā lietotajiem nenoteiktajiem tiesību jēdzieniem, normas jēdzieniskajām sasaistēm ar citām Satversmes normām un modernas demokrātiskas tiesiskas valsts koncepta ietekmi uz analizējamo Satversmes normu.⁶²⁴

Tiesību piemērotājam bieži vien ir tendence tiekties piemērojamās tiesību normas iztulkot dinamiski, lai izvairītos no plašas vēsturiskā materiāla analīzes un konstitucionālo tiesību teorijas izmaiņu izvērtējuma. Piemēram, atbildes rakstā Satversmes tiesai Ministru kabinets aicināja dinamiski iztulkot Satversmes 3. pantu: "Satversmes 3. pants [...] esot interpretējams dinamiski, jo Satversmes sapulce nevarēja paredzēt Otro pasaules karu, Auksto karu un no šiem notikumiem izrietošās ģeopolitiskās izmaiņas pasaules kartē. XX gadsimta deviņdesmitajos gados Latvijas valsts galvenā prioritāte esot bijusi Latvijas valsts neatkarības atjaunošana un nostiprināšana, nevis iepriekšējo robežu atjaunošana. Iestājoties NATO un Eiropas Savienībā, Latvijas valsts esot apliecinājusi, ka tai nav teritoriālu pretenziju pret kaimiņvalstīm."⁶²⁵ Taču spriedumā

⁶²⁴ Plašāk skat.: Pleps J. Satversmes tēvi un valsts robežas. *Jurista Vārds*, 2007. 30. janvāris, Nr. 5(458).

⁶²⁵ Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas

Satversmes tiesa neuzskatīja par nepieciešamu plaši piemērot dinamisku iztulkošanu. Lietā piemērojamās Satversmes normas ir iztulkotas to tapšanas laika Satversmes sapulces diskusiju un konstitucionālo tiesību teorijas kontekstā, izvairoties no akcentiem, ka laiks ir mainījis kādu Satversmes normu saturu.

Latvijas konstitucionālajās tiesībās dinamiskās iztulkošanas metode raisījusi debates saistībā ar tiesas tiesībām pārbaudīt parlamenta vēlēšanu rezultātus. Satversmes sapulces vairākums izšķīrās par to, ka vēlēšanu pareizību pārbauda pats parlaments, Satversmes 18. pantā noteicot: „Saeima pati pārbauda savu locekļu pilnvaras.” *Arveds Bergs* Satversmes sapulces kopsēdē piedāvāja izraudzīties citu modeli, proti, noteikt, ka vēlēšanu rezultātus pārbauda tiesu varas orgāns – speciāla vēlēšanu tiesa. Tomēr šis *Arveda Berga* ierosinājums neguva vairākuma atbalstu.⁶²⁶ Līdz ar to konstitucionālā likumdevēja griba, izraugoties vienu no iespējamām parlamenta vēlēšanu pareizības pārbaudes formām, ir vairāk nekā skaidra. I Saeimas debatēs tā atkārtoti tikusi apstiprināta: „Ja toreiz Satversmes sapulce, kad viņa izstrādāja šos noteikumus, būtu nostājusēs uz *Berga* kunga viedokļa, tad būtu pieņemts tas priekšlikums, kuru savā laikā uzturēja *Berga* kungs, proti, ka mandātus nepārbauda pati Saeima, bet tos nodot apstiprināt kaut kādai neitrālai tiesu iestādei, manis pēc senatoriem, vai kādai komisijai, bet tikai ne pašai Saeimai. Gluži otrādi, Satversmes sapulce nostājās uz pretējā viedokļa.”⁶²⁷

Jau Satversmes pieņemšanas laikā dažādu valstu konstitūcijās parlamenta vēlēšanu rezultātu pareizības pārbaude tika noteikti atšķirīgi. Līdzīgi Satversmei daudzās valstīs tika saglabāta tradicionālā forma, kad parlamenta vēlēšanu rezultātus pārbauda pats parlaments. Tomēr jau tajā laikā arvien populārāka kļuva tiesas kontrole pār vēlēšanu rezultātiem. Kā Satversmes sapulcē norādīja *Arveds Bergs*: „Anglijas konstitūcijā ir noteikts, ka parlamenta locekļu pilnvaras pārbauda augstākā tiesa. Arī jaunlaiku konstitūcijās, kuras radušās beidzamā laikā, par pamatu likts šis princips, pēc

Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 7.3. punkts.

⁶²⁶ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 11. sēdes 1921. gada 12. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1593. – 1600.lpp.

⁶²⁷ Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 2. sēdes 1922. gada 10. novembra stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I sesija (23 sēdes) (no 1921. gada 7. novembra līdz 1923. gada 23. martam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1922, 19. – 20.sl.

manām domām, vispareizākais. Prūsijas, Vācijas, Čehoslovākijas parlamenta locekļu pilnvaras pārbauda kāda jaukta vēlēšanu tiesa, kura pastāv pa vienai daļai no parlamenta ieceltiem locekļiem, pa otru daļai no augstāko tiesu ieceltiem locekļiem.”⁶²⁸ Savukārt citās valstīs šī kompetence tika sadalīta starp tiesu un parlamentu. Piemēram, Polijas 1921. gada 17. marta konstitūcijas 19. pants paredzēja, ka vēlēšanu rezultātus, ja tie nav tikuši noprotēti, pārbauda Seims, savukārt protesta gadījumā šo jautājumu izskata Augstākā tiesa.⁶²⁹

Ar 2006. gada 9. marta grozījumiem Saeimas vēlēšanu likumā Latvijā tika ieviesta tiesas kontrole pār vēlēšanu rezultātiem, proti, Saeimas vēlēšanu likuma 51. pantā tika paredzētas Augstākās tiesas Senāta tiesības pārbaudīt Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu.⁶³⁰ Viens no šā grozījuma izstrādātājiem pēcāk ir skaidri definējis likumdevēja mērķi: „Likumdevēja mērķis, nosakot Senātam kompetenci izvērtēt šo lēmumu, bija pavisam vienkāršs – vienīgi tiesa var konstatēt faktus un piedot tiem neapstrīdama pierādījuma spēku. Tiesas kompetence šajā jautājumā bija iecerēta vienīgi būt par procedūras sargu, proti, pārbaudīt to, vai saskaitīts un sarēķināts pareizi. Tiesas kompetences robežas vispirms nosaka prasījuma priekšmets, un šajā lietā tas ir: vai CVK lēmums ir tiesisks un pamatots.”⁶³¹

Ņemot vērā, ka Satversmes 18. panta pirmā daļa netika grozīta, šāds likumdevēja lēmums ieviest ierobežotu tiesas kontroli bija loģisks. Ja būtu bijis iecerēts paredzēt pilnu tiesas kontroli pār visas vēlēšanu procedūras pareizību, tas prasītu Satversmes grozījumus. Tomēr Augstākās tiesas Senāts, izskatot lietu par 9. Saeimas vēlēšanu tiesiskumu, savu kompetenci iztulkoja plašāk, aizskarot Saeimas pilnvaras, proti, Senāts norādīja: „Lai nodrošinātu mūsdienu demokrātiskai valstij un Administratīvā procesa likumā nostiprinātajiem principiem atbilstošu un pienācīgu vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaudi, Saeimas vēlēšanu likuma 51.panta pirmā daļa interpretējama paplašināti. Līdz ar to atzīstams, ka Administratīvo lietu departamenta kompetencē ir ne tikai pārbaudīt

⁶²⁸ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 11. sēdes 1921. gada 12. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921, 1593.lpp.

⁶²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. <http://www.staff.amu.edu.pl/~wroblew/html/konst/pl/Konstytucja%20marcowa%201921%20-%20tekst%20wlasny.doc> (Aplūkots 2009. 26. augustā).

⁶³⁰ Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 23. marts, Nr. 48(3416).

⁶³¹ Pastars E. Spriedums par Saeimas vēlēšanām: vai tā ir juridiska kļūda. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr. 50(453).

Centrālās vēlēšanu komisijas lēmuma pareizību no formālā viedokļa (kļūdas balsu skaitīšanā, lēmuma sagatavošanā u.tml.), bet arī pārbaudīt vēlēšanu norises tiesiskumu, proti, tās atbilstību Satversmes 6.pantā un starptautisko tiesību dokumentos ietvertajiem vēlēšanu principiem.”⁶³²

Šāds Augstākās tiesas Senāta secinājums paplašināja ne vien Saeimas vēlēšanu likumā noteiktās tiesas kompetences pilnvaras, bet apliecināja arī Senāta vēlmi pārņemt Saeimai Satversmes 18. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības pārbaudīt vēlēšanu pareizību. Senāts šādu kompetences paplašinājumu nolēmumā attiecīgi pamatoja, atsaucoties uz demokrātiskas tiesiskas valsts attīstību.

Atsaucoties uz *Egila Levita* izteikto apgalvojumu, ka „ja no demokrātijas jēdziena atvasināts pamatprincipu atzars Latvijas tiesību sistēmā ir noregulēts nepietiekošā līmenī, demokrātijas jēdziens Satversmes 1.pantā ar savu formālo spēku, stāvot pāri citām tiesību normām, var šo trūkumu mazināt”, Augstākās tiesas Senāts atzina: „Ņemot vērā Saeimas vēlēšanu likuma 51.panta pirmās daļas nepilnīgo regulējumu, Administratīvo lietu departaments atzīst, ka, noskaidrojot tā kompetenci, izskatot pieteikumus par Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu, minētā tiesību norma interpretējama Satversmes 1.panta tvērumā.”⁶³³

Savukārt no demokrātiskas tiesiskas valsts principa Augstākās tiesas Senāts atvasināja tēzi, ka ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām, ja tās aizskar personas tiesības. Proti, „demokrātiskā valsts iekārtā ieinteresētajām personām ir jābūt nodrošinātām iespējām vērsties tiesā, lai tiesiskā procedūrā pārbaudītu vēlēšanu norises tiesiskumu. Vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaude tiesas ceļā ir demokrātiskas valsts iekārtas nepieciešamība. Lai gan Centrālā vēlēšanu komisija, pieņemot lēmumu par 9. Saeimas vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu, nevērtēja vēlēšanu norises tiesiskumu, Saeimas vēlēšanu likuma 51. panta pirmajā daļā noteiktā procedūra – Centrālās vēlēšanu komisijas lēmuma par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu pārbaude tiesā – ir vienīgā, kuras ietvaros tiesai ir iespējams pārbaudīt arī vēlēšanu

⁶³² 9. Saeimas vēlēšanu tiesiskums; vēlēšanu procesā ievērojamie vispārējie tiesību principi un pamats vēlēšanu atzīšanai par prettiesiskām. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. SA-5. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi*. 2006. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2007, 42. lpp. Sprieduma 8.4. punkts.

⁶³³ Turpat, 40. – 41. lpp. Sprieduma 8.1. punkts.

norises tiesiskumu. Atbilstoši demokrātiskas valsts standartiem institūcijai, kas izskata sūdzības par vēlēšanām, jābūt tiesīgai, citastarp, pārbaudīt arī vēlēšanu norises tiesiskumu.»⁶³⁴

Iespējamo Satversmes 18. panta pirmajā daļā noteikto Saeimas kompetences aizskārumu Augstākās tiesas Senāts nav analizējis, taču šā panta iztulkojumu ir piedāvājis Egils Levits. Atbilstoši viņa ieskatam, Satversmes 1. pantā ietvertais demokrātijas jēdziens spēj koriģēt ikvienu Satversmē ietvertu regulējumu, nodrošinot tā atbilstību mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts izpratnei. „Šāds objektīvs un efektīvs mehānisms ir tikai tiesas kontrole, kas ietver arī priekšvēlēšanu norises un visu demokrātisko vēlēšanu priekšnoteikumu kontroli. Tas šodien ir demokrātisko valstu standarts. [...] Uzskatot Satversmi par „dzīvu instrumentu” [...], šī prasība tādēļ būtu jāietver arī Satversmes 1. panta demokrātijas jēdzienā, un šādā gaismā (sašaurināti) jāinterpretē gan Satversmes 18. panta pirmā daļa, gan (paplašināti) Saeimas vēlēšanu likuma 51. pants. No tā izriet, ka, interpretējot Satversmes 18. panta pirmo daļu kopsakarā ar Satversmes 1. pantu, jānonāk pie secinājuma, ka Satversmes 18. panta pirmā daļa neizslēdz priekšvēlēšanu norises un demokrātisko vēlēšanu priekšnoteikumu kontroli tiesā. Otrkārt, interpretējot Saeimas vēlēšanu likuma 51. pantu kopsakarā ar Satversmes 1. pantu, jānonāk pie secinājuma, ka Senāta kompetence, izskatot Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu par vēlēšanu, ietver arī priekšvēlēšanu norises un demokrātisko vēlēšanu priekšnoteikumi pārbaudi.»⁶³⁵

Lai arī nevar noliegt šā Augstākās tiesas Senāta sprieduma tiesībpolitisko nozīmīgumu Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts idejas attīstībā, tomēr apšaubāma šķiet Senāta piedāvātā Satversmes dinamiskā interpretācija, lai pamatotu savu kompetenci attiecīgo jautājumu skatīt.

Visupirms jāatzīst, ka demokrātijas jēdziena konkretizācija nav vienkāršs tiesību piemērotāja ieskats, proti, saskaroties ar neskaidru normu, tiesību normu piemērotājs vienkārši nevar, atsaucoties uz demokrātiju, ielikt tiesību normā savu izpratni.

⁶³⁴ 9. Saeimas vēlēšanu tiesiskums; vēlēšanu procesā ievērojamie vispārējie tiesību principi un pamats vēlēšanu atzīšanai par prettiesiskām. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. SA-5. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi*. 2006. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2007, 41. lpp. Sprieduma 8.2. punkts.

⁶³⁵ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

Ideju, ka Satversmes 1. pants spēj novērst Latvijas tiesību sistēmas nepilnības un sekmēt Latvijas tapšanu par tiesisku valsti, *Egils Levits* izteica jau neilgi pēc deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanas.⁶³⁶ Šis pieejas uzdevums bija paātrināt Latvijas tiesību sistēmas transformāciju un izslēgt sociālistisko valststiesību normu piemērošanu pārejas periodā. Kā norāda *Egils Levits*, Satversmes 1. pants piemērojams, lai izprastu un interpretētu pārējās tiesību normas, kā arī sasaistītu tās noteiktā sistēmā un atvasinātu no tās noteiktus principus. Savukārt gadījumos, kad pārējās tiesību normas izrādās nepietiekošas, Satversmes 1. pants jāpiemēro tieši, lai panāktu demokrātiskai tiesiskai valstij atbilstošu juridisko rezultātu.⁶³⁷

Ja pārejas periodā un pirmajos neatkarības gados patiešām tiesību normu piemērotājiem bija pienākums tieši piemērot Satversmes 1. pantu, jo spēkā esošās normatīvo aktu normas ļoti bieži neatbilda Satversmei, tad jāšaubās, vai šobrīd ir iespējams un pieļaujams tik plaši, varētu pat teikt – tiesībpolitiski, piemērot Satversmes 1. pantu.

No Satversmes sagatavošanas materiāliem skaidri izriet konstitucionālā likumdevēja griba noteikt tieši parlamenta tiesības pārbaudīt vēlēšanu pareizību, izslēdzot tiesas kontroli. Taču šī vēsturiskā griba ir pakļauta iztulkošanai, proti, ja Satversmes 18. panta pirmā daļa būtu vienīgā norma, kas liegtu tiesas kontroli, Satversmes 1. panta kontekstā patiešām būtu iespējama Satversmes dinamiska iztulkošana un attiecīgās kompetences pārvērtēšana. Jāteic, ka šajā virzienā pirmo soli spēra likumdevējs, ar grozījumiem Saeimas vēlēšanu likumā daļēji ieviešot tiesas kontroli pār atsevišķiem vēlēšanu procedūras aspektiem. Taču šajā kontekstā, kā pareizi norādījis *Egils Levits*, vērā jāņem Satversmes vienotības princips.⁶³⁸ *Egils Levits* šā principa kontekstā gan iztulkojis vienā sistēmā tikai Satversmes 18. panta pirmo daļu ar Satversmes 1. pantu. Konkrētās lietas ietvaros nepieciešams aplūkot plašāku Satversmes normas sistēmu.

Tiesas tiesības pārbaudīt vēlēšanu pareizību neapšaubāmi sevi ietver tiesas tiesības lemt par vēlēšanu atcelšanu un jaunu vēlēšanu sarīkošanu. Satversmes normas dinamiski būtu tulkojamas tādējādi, lai tās regulējums paredzētu skaidru noregulējumu

⁶³⁶ Levits E. Jaunā pamatlikuma projektu analizējot (I). *Diena*, 1991. 8. augusts.

⁶³⁷ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr. 4, 65. lpp.

⁶³⁸ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

arī šādam gadījumam. Taču Satversmes teksts kopumā izslēdz jebkādu tiesas iespēju atcelt vēlēšanu rezultātus un sarīkot atkārtotas vēlēšanas. Kā atzinis *Egils Levits*: „Šo jautājumu risināšana būtu saistīta ar ārkārtīgi komplicētām konstitucionālām problēmām; bez pārspilējuma varētu teikt, ka tā būtu konstitucionāla krīze.”⁶³⁹

Satversmes 12. pants *expressis verbis* noteic, ka oktobra mēneša pirmajā sestdienā ievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi novembra mēneša pirmajā otrdienā. Nekādi izņēmumi šajā gadījumā nav paredzēti, ja tiesa atceļ vēlēšanu rezultātus. Savukārt Satversmes 13. pantā ir norāde, ka Saeima var sanākt uz pirmo sēdi arī citā datumā, taču šajā gadījumā tas ir iespējams tikai tad, ja iepriekšējā Saeima ir bijusi atlaista. Saeimas atlaišanu regulē Satversmes 48. – 50. pants, kas šo tiesību piešķir pilsoņu kopumam tautas nobalsošanā pēc Valsts prezidenta iniciatīvas.

Satversmes tekstā nav atstāts laika termiņš starp Saeimas vēlēšanām un jaunievēlētās Saeimas pirmo sēdi, lai varētu atcelt Saeimas vēlēšanas un paspēt sarīkot jaunas vēlēšanas. Tāpat arī Satversme kā vienīgu valsts varas orgānu, kas var pārtraukt ievēlētās Saeimas pilnvaras, atzīst pilsoņu kopumu. Savukārt šo jautājumu pilsoņu kopuma izlemšanai ir tiesīgs nodot tikai viens subjekts – Valsts prezidents, kurš pie tam riskē ar savu amatu (Satversmes 50. pants).⁶⁴⁰

Līdz ar to Satversmē nav iestrādāts mehānisms, kādā veidā būtu izpildāms varbūtējs Augstākās tiesas Senāta spriedums par atkārtotu vēlēšanu sarīkošanu. Ņemot vērā Satversmes 12. un 13. panta precīzo regulējumu, šādu mehānismu nav iespējams ieviest arī Satversmes dinamiskas iztulkošanas rezultātā. Šo faktu atzīst arī *Egils Levits*, norādot, ka dinamiska Satversmes interpretācija vismaz daļēji novērš Latvijas demokrātijas deficītu.⁶⁴¹ Šajā kontekstā jāņem vērā, ka Satversmes iztulkojumam jābūt loģiskam, iekšēji saskanīgam un pamatotam ar vēsturiskiem faktiem.⁶⁴² Satversmes

⁶³⁹ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

⁶⁴⁰ Dišlers K. Vēl viens ierosinājums, pie tam nekonstitucionāls. *Tautas Tiesības*, 1927. 15. jūnijs, Nr.11/12, 331. lpp.

⁶⁴¹ Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453).

⁶⁴² Par likuma „Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma „Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu „ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma „Par Latvijas Republikas

normu dinamiska iztulkošana nevar radīt pretrunas Satversmes sistēmā, un tai ir jāspēj nodrošināt pilnīgu situācijas konstitucionālo noregulējumu. Ja dinamiskas iztulkošanas ceļā Satversmes piemērotājs nonāk līdz secinājumiem, kas rada pretrunas ar citām Satversmes normām vai nav praktiski īstenojami, dinamiskā iztulkošana nav izmantojama.

Ņemot vērā Satversmes normu sistēmas konstrukciju par jaunievēlētās Saeimas sanākšanu, varētu pat apgalvot, ka Satversmē ir iestrādāta likumīgu vēlēšanu fikcija. Lai vai ar kādiem procesuāliem pārkāpumiem notikušas vēlēšanas, sanākusī Saeima ir uzskatāma par likumīgi ievēlētu, ja tā apstiprina pati savas pilnvaras. Saeimas balsojums par pilnvaru apstiprināšanu atceļ jebkādas šaubas par Saeimas ievēlēšanas pareizību un padara to par likumīgu valsts varas orgānu, kas ir tiesīgs īstenot tam piešķirto kompetenci. Satversme pat neparedz iespēju pašai Saeimai konstatēt, ka tā ir ievēlēta nepareizi, un tādēļ noteikt jaunas vēlēšanas.⁶⁴³

Senāta un *Egila Levita* piedāvātā Satversmes 18. panta pirmās daļas dinamiska iztulkošana nespēj nodrošināt regulējumu visām situācijām, kas saistītas ar iespējamo tiesas kontroli pār vēlēšanu norisi. Līdz ar to šajā gadījumā visdrīzāk būtu jāatzīst, ka attiecīgā procedūra šādas Satversmes iztulkošanas ceļā no Satversmes nav atvasināma. Ja šodienas apstākļos tādu procedūru nepieciešams paredzēt, tad tas veicams ar Satversmes grozījumiem.⁶⁴⁴

5. Satversmes tālākveidošana

1) Satversmes tālākveidošanas iespējamība

Mūsdienu tiesību teorijā tiesību normu iztulkošana tiek norobežota no tiesību tālākveidošanas. Iztulkošana ir normas tekstā ietvertās, bet vēl slēptās jēgas noskaidrošana. Taču iztulkošanas procesā norma netiek papildināta, jo iztulkošanas

un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 37. punkts

⁶⁴³ Plašāk skat.: Pleps J. Saeimas vēlēšanu rezultāti: kā tos pārsūdzēt? <http://www.politika.lv/temas/11904/> (Aplūkots 2009. gada 2. septembrī).

⁶⁴⁴ Skat.: Pleps J. Valststiesību aktualitātes Bīriņu seminārā. *Jurista Vārds*, 2009. 4. augusts, Nr. 31(574).

objekts ir normas teksts.⁶⁴⁵ Savukārt tiesību tālākveidošana sākas aiz likuma normas iespējamās „vārdiskās jēgas” robežas. Tiesību tālākveidošanas ceļā tiek novērstas likuma nepilnības un aizpildīti likuma robi, bieži vien radot jaunus tiesību noteikumus un veselus tiesību institūtus.⁶⁴⁶ Tiesību tālākveidošanas ceļā līdztekus likumdevēja noteiktajām normām veidojas tiesību piemērotāju formulētie tiesību noteikumi, kas nodrošina likuma taisnīgumu un atbilstību sabiedriskās dzīves attīstībai.

Šādā kontekstā neapšaubāmi aktualizējas jautājums par to juridisko metožu būtību, ar kurām tiek noskaidrots Satversmes normu saturs. Gan Satversmes dinamiska iztulkošana, gan arī speciālie Satversmes normu iztulkošanas paņēmieni neapstājas pie Satversmes normas teksta, bet krietni pārsniedz tā robežas. Tāpat atsevišķu Satversmes normu atzīšana par vispārējiem tiesību principiem, kā arī Satversmē lietoto jēdzienu generālklausulu raksturs liecina, ka Satversmes normas var tikt tālākveidotas.

Starpkaru periodā Latvijas konstitucionālo tiesību praksē un zinātnē īpaši netika noliegts fakts, ka Satversme tiek tālākveidota. Tas gan saistījās ar apstākli, ka tajā laikā tiesību tālākveidošanas metodes vēl līdz galam nebija nošķirtas no tiesību normu iztulkošanas metodēm, piemēram, analogija netika uzskatīta par tiesību tālākveidošanas, bet gan tiesību normu iztulkošanas metodi.⁶⁴⁷

Analogijas izmantošanu Satversmes normu satura noskaidrošanā plaši izmantoja *Kārlis Dišlers*. Viņš atzina, ka „pie likuma noteikumu interpretēšanas par valsts tiesiskiem institūtiem analogija pielaižama tur, kur pēc būtības tuvu stāvošiem institūtiem vai viena un tā paša institūta veidiem ir kopējs racionāls pamats.”⁶⁴⁸

Diskusijās par nepieciešamo kvorumu Satversmes 78. pantā paredzētā likuma pieņemšanai *Kārlis Dišlers* aizstāvēja nepieciešamību pēc analogijas piemērot Satversmes 74. panta noteikumus, kas paredzēja kvorumu Satversmes 72. panta kārtībā nodota likuma atcelšanai tautas nobalsošanai. Savu slēdzienu viņš pamatoja ar nepieciešamību noskaidrot Satversmes garu: „Man kā juristam valststiesībniekam, kurš pieradis ne tikai piegriezt vērību likuma burtam, bet arī meklēt pēc valststiesisko institūtu

⁶⁴⁵ Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 141. lpp.

⁶⁴⁶ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Kalniņš E. *Privāttiesību teorija un prakse*. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005, 311. lpp.

⁶⁴⁷ Sinaiskis V. Civillikuma iztulkošanas problēma. *Jurists*, 1933, Nr. 6(49), 166. – 168. sl.

⁶⁴⁸ Rīgas Juristu biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 235. lpp.

racionālā pamata, tomēr liekas, ka pirms taisīt slēdzienu par kворuma nevajadzību 78. p. paredzētā tautas nobalsošanas gadījumā, ir jāpalūkojas, vai noteikumam par kворumu citā leģislatīvā referenduma gadījumā, ja tāds mūsu konstitūcijā paredzēts, nav kāds loģisks sakars ar 78. p. paredzēto gadījumu. [...] Man šķiet, ka, ja gribam meklēt pēc valststiesisko institūtu loģiskas sakarības un kopēja racionāla pamata, tad jāpiegriež vērība pēc būtības tuvu stāvošiem valststiesiskiem institūtiem vai viena un tā paša institūta dažādiem veidiem. Aplūkojamā gadījumā es gribētu piegriezt vērību tikai viena un tā paša valststiesiskā institūta – leģislatīvā referenduma – diviem atsevišķiem gadījumiem un, lūkojoties pēc varbūtējās uz *ratio legis* dibinātas analogijas, neiziet no viena un tā paša valststiesiskā institūta darbības lauka.”⁶⁴⁹

Arī Latvijas Senāta praksē tika atzīta analogijas piemērošana gadījumos, kad Satversmē netika ietverts precīzs kāda jautājuma noregulējums. Piemēram, pēc Senāta Administratīvā departamenta jautājuma Latvijas Senāta Apvienotā sapulce 1927. gada 25. februārī izskatīja jautājumu par to, kad stājas spēkā Ministru kabineta noteikumi, kuros nav noteikts to spēkā stāšanās termiņš, proti, „vai tādi rīkojumi stājas spēkā Tautas padomes 1920. g. 15. marta likumā noteiktās septiņās dienās jeb uz tiem zīmējas Latvijas Republikas Satversmes 69. pantā noteiktais 14 dienu termiņš un vai Tautas padomes pieņemtais likums maz vairs ir spēkā”.⁶⁵⁰

Vērtējot šo jautājumu, Latvijas Senāta Apvienotā sapulce izšķīrās par analogijas slēdziena pielietošanu: „Par pamatu juridisku normu spēkā stāšanai noteicama normas izsludināšana oficiālā orgānā. Attiecībā uz likumiem Republikas Satversmes 69. p. noteic, ka Saeimas pieņemtais un Valsts prezidenta izsludinātais likums stājas spēkā četrpadsmit dienas pēc tā izsludināšanas, ja likumā nav noteikts cits termiņš. Kaut gan attiecībā uz Ministru kabineta noteikumiem, izdodamiem Republikas Satversmes 81. p. kārtībā, kā arī uz noteikumiem, izdodamiem pārvaldes kārtībā, izsludināšanas veids un noteikumu spēkā stāšanās laiks nav paredzēti, bet, ievērojot to, ka ar šādiem noteikumiem nodibinās iedzīvotājiem saistošas normas, jāatzīst, ka to spēkā stāšanai vajadzīgi tie paši

⁶⁴⁹ Rīgas Juristu biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 233. lpp.

⁶⁵⁰ Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1927. gada 25. februāra spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 152. lpp.

priekšnoteikumi, kā likumiem, tas ir noteikumu sludināšana oficiālā izdevumā un 14 dienu termiņš, ja noteikumos vai rīkojumos nav paredzēts cits termiņš.

Aizrādījumu, ka Ministru kabineta pārvaldes kārtībā izdoto noteikumu spēkā stāšanās priekšnoteikumi ir vienādi ar nosacījumiem par likumu spēkā stāšanās laiku pastiprina arī Latvijas pastāvēšanas laikā izdotie likumi, un proti: ar 1919. g. 15. decembra un 1920. g. 15. marta likumiem nodibināts, ka visi likumi un iedzīvotājiem saistošie valdības rīkojumi nāk spēkā septītā dienā pēc to iespiešanas „Valdības Vēstnesī”, no kā izriet, ka saistošo noteikumu izsludināšanas veids un spēkā stāšanās termiņš līdz Satversmes ievēšanai ir bijuši pielīdzināti likumu izsludināšanas veidam un spēkā stāšanās termiņam.

Ievērojot, ka ar Republikas Satversmi nodibināti jauni pamatlikumi par likumdošanu un Ministru kabineta kompetenci, pie kam pārveidota arī terminoloģija attiecībā uz Ministru kabineta izdotiem aktiem, proti, „valdības rīkojumu” vietā pieņemts „Ministru kabineta noteikumi”, jāatzīst, ka ar Republikas Satversmes spēkā stāšanos uzskatāmi par likuma spēku zaudējušiem 1919. g. 15. decembra un 1920. g. 15. marta likumi. Minēto likumu vietā stājas Satversmes 69. p., kurš tad arī attiecināms uz Ministru kabineta Satversmes 81. panta un pārvaldes kārtībā izdotiem noteikumiem.⁶⁵¹

Pēc neatkarības atjaunošanas Satversmes piemērotāji parasti tiecas izvairīties no Satversmes tālākveidošanas fakta atzīšanas. Vienīgo reizi par Satversmes tālākveidošanas iespējamību Satversmes tiesa izteikusies attiecībā uz Satversmes 68. panta ceturtās daļas iespējamo teleoloģisko redukciju, noraidot šādu iespēju.

Satversmes tiesa atzina: „Tiesiskās noteiktības principam pretēja būtu tāda Satversmes 68. panta ceturtās daļas interpretācija, ka pietiekami viennozīmīgs tās formulējums tiktu izskaidrots kā Saeimas deputātu pienākums būtiskas izmaiņas nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā obligāti nodot tautas nobalsošanai. Šāda secinājuma pamatotību neapstiprina likumdevēja mērķis, kura dēļ minētā norma Satversmē tika ietverta. Pieteikuma iesniedzējs *E. Jansons* šādu Satversmes 68. panta ceturtās daļas interpretāciju būtībā pamato ar politiskās lietderības argumentu, proti, ja šāds jautājums tautas nobalsošanai tiktu nodots, tad „Saeimas uzticības kapitāls būtu

⁶⁵¹ Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1927. gada 25. februāra spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 152. – 153. lpp.

daudz lielāks” [...] Tādējādi var uzskatīt, ka Pieteikuma iesniedzēji būtībā lūdz Satversmes tiesu veikt Satversmes 68. panta ceturtais daļas tālākveidošanu – teleoloģisko redukciju. Proti, Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka vārdi „Ja to pieprasa vismaz puse Saeimas locekļu” nav piemērojami gadījumos, kad ES integrācijā, ņemot vērā ES pamatlīgumu grozījumus, tiek ieviestas būtiskas pārmaiņas, un šādos gadījumos minētie grozījumi vienmēr būtu automātiski nododami tautas nobalsošanai. Tomēr no tiesiskās noteiktības principa var izrietēt teleoloģiskās redukcijas piemērošanas aizliegums, ja strikti jāievēro viennozīmīgā tiesību norma [...]. Satversmes tiesa atzīst, ka izšķiršanās par politiski lietderīgāku risinājumu visupirms ir tieši demokrātiski leģitimēta parlamenta pienākums.”⁶⁵²

Tajā pašā laikā tiesību zinātnē ir identificēti vairāki gadījumi, kad iespējams skaidri konstatēt tiesību tālākveidošanas metožu izmantošanu Satversmes normu iztulkošanā. *Daiga Rezevska* kā klasisku Satversmes tālākveidošanas gadījumu minējusi Satversme 58. panta iztulkošanu Satversmes tiesas praksē, kad attiecīgā Satversmes norma ir teleoloģiski reducēta un tās nepilnība aizpildīta atbilstoši Latvijas tiesību sistēmai.⁶⁵³ Attiecīgajā Satversmes tiesas spriedumā pati tiesa gan izvairījies minēt, kādas Satversmes iztulkošanas metodes tiek izmantotas, kā arī analizēt to, vai šajā gadījumā Satversme netiek tālākveidota. Zināmu pieturas punktu tam, ka Satversmes tiesa pati ir apzinājusies veikto Satversmes 58. panta tālākveidošanu, varētu saskatīt spriedumā ietvertajā atsaucē uz *Voldemāra Eglīša* viedokli.⁶⁵⁴ Savukārt viņš rakstījis par neatbilstību starp normas formulējumu un tās saturu: „Gadījumā, kad tiesību normas burtiskais formulējums ir šaurāks par tiesību loģisko jēgu vai normas saturu, lietojama paplašinātā interpretācija. [...] Ministru kabinetam nav padotas tādas specifiskās valsts pārvaldes iestādes kā Nacionālā radio un televīzijas padome, Latvijas Banka. Līdz ar to Latvijas likumdevēja prakse liek secināt, ka Satversmes norma par valsts pārvaldes

⁶⁵² Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042). Sprieduma 19.4. punkts.

⁶⁵³ Pleps J. Pieminot Satversmes spēkā stāšanās 85. gadadienu. *Jurista Vārds*, 2007. 13. novembris, Nr. 46(499).

⁶⁵⁴ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 16.4. punkts.

iestāžu padotību Ministru kabinetam jāinterpretē paplašināti, jo tās burtiskais formulējums, kas ietverts Satversmes 58. pantā, ir šaurāks.”⁶⁵⁵

Tāpat Satversmes tiesas praksē būtiski sašaurināts Satversmes 53. panta otrā teikuma tvērums. Satversmes tiesa atzina, ka „konstitucionālais izpildvaras nesējs Latvijas Republikā ir Ministru kabinets [...] Valsts prezidentam, kurš politisku atbildību neņemas, Satversme piešķir atsevišķas izpildvaras funkcijas, taču arī šo funkciju īstenošanai ir nepieciešama Ministru kabineta locekļa piekrišana (Satversmes 53. panta otrais teikums). [...] Valsts prezidentam Satversmē *expressis verbis* uzticamās izpildvaras funkcijas tiek pakļautas Ministru kabineta gribai ar kontrasignācijas institūta starpniecību.”⁶⁵⁶

Kontrasignācijas institūts ir viens no būtiskākajiem principiem, lai varētu pareizi izvērtēt attiecīgā valsts galvas lomu valsts konstitucionālajā sistēmā. Parasti konstitūcijās šis princips tiek ietverts vienā noteiktā pantā, bet visi panti, kas attiecas uz valsts galvas pilnvarām, ir aplūkojami tikai vienotā sistēmā ar konstitucionālo normu par kontrasignāciju. Tā Latvijā, lai pareizi izvērtētu Valsts prezidenta tiesības, ir nepieciešams šo tiesību skatīt sistēmā ar Satversmes 53. panta otro teikumu. Šā principa neievērošana būtiski palielina Valsts prezidenta lomu konstitucionālajā iekārtā un maina Satversmē noteikto valsts varas orgānu attiecības.

Kontrasignācijas jēga slēpjas divos apstākļos: tā rada valsts galvas politisko atkarību no valdības un izpaužas kā valdības politiskā atbildība parlamenta priekšā. Kontrasignācijas institūts izriet no prezumpcijas par valsts galvas politisko neatbildību, kad valsts galvas aktiem to spēkā esamībai nepieciešams arī premjerministra vai kāda cita valdības locekļa paraksts uz šā akta. Līdz ar to valsts galva savā darbībā tiek saistīts ar attiecīgā ministra piekrišanu.

Kontrasignācijas politiskā nozīme ir neļaut prezidentam pieņemt lēmumus pretēji valdības gribai, pārkāpt valsts pārvaldes vienotību. Kontrasignācijas funkcija ir ierobežot prezidenta pilnvaras tajos gadījumos, kad viņam ir iespējas patstāvīgi pieņemt lēmumus, bet tieši šajos gadījumos kontrasignācija arī viņam liedz šo patstāvību. Tā kā valsts galva

⁶⁵⁵ Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 168. lpp.

⁶⁵⁶ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 15.3. punkts.

parasti nespēj atlaist valdību pretēji parlamenta vairākuma gribai, tad valsts galva nespēj piespiest ministrus līdzparakstīt savu aktu, kura izdošanu ministrs nevēlas.⁶⁵⁷ Kā norādījis *Benno Ābers*, lai arī šādi akti formāli ir prezidenta akti, ko kontrasignē ministri, faktiski tie ir ministru kabineta akti, kurus līdzīgi paraksta prezidents.⁶⁵⁸

Satversmē noteiktās Valsts prezidenta pilnvaras tika iztulkotas Satversmes 53. panta otrā teikuma kontekstā, sākotnēji pieļaujot Valsts prezidenta aktu izdošanu bez kontrasignācijas tikai šajā normā paredzētajos divos gadījumos, proti, īstenojot Satversmes 48. un 56. pantā noteiktās tiesības. Tomēr Satversmes funkcionēšanas laikā arvien vairāk pilnvaru Valsts prezidents sāka īstenot bez kontrasignācijas, paplašinot savu politiskās atbildības un brīvās izšķiršanās jomu.⁶⁵⁹

Attiecīgais Satversmes tiesas secinājums principiāli mainījis Satversmes 53. panta otrā teikuma tvērumu. Jo sevišķi ņemot vērā, ka tas izdiskutēts un akceptēts konkrētā gadījumā. Valsts prezidente *Vaira Vīķe-Freiberga* 2007. gada 10. martā pirmo reizi izmantoja Satversmes 72. pantā paredzētās tiesības apturēt likuma publicēšanu.⁶⁶⁰ Valsts prezidenta aktam nebija kontrasignācijas, lai arī *Kārlis Dišlers* tiesību doktrīnā bija skaidri atzinis: „Paziņojums par likuma apturēšanu pēc būtības ir rīkojums [...] Tāpēc gadījumā, kad Valsts prezidents aptur likumu uz savu iniciatīvu, attiecīgam aktam vajadzīga ministru prezidenta vai kāda ministra (uz kuru resoru apturētais likums attiecas) līdzparakstīšana.”⁶⁶¹ Mūsdienu valststiesību eksperti pretēji *Kārlim Dišleram* sašaurināti raudzījās uz Satversmes 53. panta otrā teikuma prasībām.⁶⁶² *Edgars Pastars* savā viedoklī tieši norādīja uz Satversmes tiesas veiktu attiecīgā panta iztulkojumu: „Rīkojums var tikt izdots vienīgi kreatīvās funkcijas ietvaros, kā arī izpildvaras jomā. [...] Lai pamatotu šādu secinājumu, varētu atsaukties uz Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra sprieduma lietā Nr. 2006–05–01 15.3. punktā izdarītajiem slēdzieniem.”⁶⁶³ Šobrīd jau Satversmes tiesas secinājums nozīmē to, ka kontrasignācijas pienākums

⁶⁵⁷ Plašāk skat.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 306. – 323. lpp.

⁶⁵⁸ Ābers (Ābele) B. Polijas jaunā konstitūcija. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1935, Nr. 2, 359. lpp.

⁶⁵⁹ Plašāk skat.: Pleps J., Pastars E. Vai Valsts prezidents, veicot apžēlošanu, pārkāpj Satversmi. *Jurista Vārds*, 2002. 12. marts, Nr.5(238); 2002. 26. marts, Nr.6(239).

⁶⁶⁰ Valsts prezidenta paziņojums Nr.1. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 10. marts, Nr. 42(3618).

⁶⁶¹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: Izdevis A. Gulbis, 1930, 167. lpp.

⁶⁶² Plašāk skat.: Referenduma un Satversmes grozījumu griežos. Lietpratēji atbild uz „Jurista Vārda” jautājumiem. *Jurista Vārds*, 2007. 20. marts, Nr. 12(465).

⁶⁶³ Turpat.

attiecas uz Valsts prezidenta funkcijām izpildvaras jomā, tādā veidā garantējot izpildvaras vienotību. Savukārt likumdošanas un tiesu varas jomā Valsts prezidents rīkojas patstāvīgi savas kompetences ietvaros, bez kontrasignācijas. Tādā veidā Satversmes 53. panta otro teikumu Satversmes tiesa ir būtiski tālākveidojusi.

2) Negatīvais konstitucionālais likumdevējs

Satversmes tiesa, tāpat kā daudzas citas konstitucionālās tiesas izvairās atzīt, ka konstitūcijas tiktu tālākveidotas.⁶⁶⁴ Tā vietā parasti konstitucionālās tiesas attīsta konstitūcijas pilnīguma koncepciju. Atbilstoši tai konstitūcija ir vienots un pilnīgs noregulējums, kurā nav robu vai iekšēju pretrunu. Tāpat tiek atzīts, ka ikvienu sabiedriskās dzīves jautājumu noregulē konstitucionālās normas. Ņemot vērā šo faktoru, konstitucionālās tiesas izvairās no atklātu tiesību tālākveidošanas metožu izmantošanas, tā vietā attīstot speciālus konstitūcijas iztulkošanas paņēmienus vai būtisku lomu piešķirot normu dinamiskai iztulkošanai.

Šādu konstitucionālo tiesu izvairīšanos no konstitūcijas tālākveidošanas atzīšanas varētu noteikt tas, ka tiesību teorijā tiesību tālākveidošanas metodei ir noteiktas skaidras un nepārkāpjamās robežas. Parlamentu ievēlē pilsoņu kopums tieši, savukārt tiesnešus amatā apstiprina parlaments. Atbilstoši varas dalīšanas principam tiesnešiem ir jāpieturas tiesībām un tie nedrīkst stāties likumdevēja vietā. Varas dalīšanas princips arī tiesību tālākveidošanas gadījumā saglabā likumdevēja prioritāti.⁶⁶⁵ Tāpat tiesas nav pilnvarotas labot likumdevēja kļūdas un to nolēmumi nevar aizpildīt robus, kas radušies politisku kļūdu vai diskusiju rezultātā, jo tiesa nevar spriest, politisku apsvērumu vadītā.⁶⁶⁶

Tiesību tālākveidošanas noteiktās robežas tiesnešiem nespēj nodrošināt konstitucionālās tiesas ambīciju galīgi izlemt jautājumu par konstitūcijas normu saturu, daudzkārt aizvietojoš konstitucionālo likumdevēju vai pat konfrontējoties ar konstitucionālā likumdevēja vērtību spriedumiem. Tādējādi konstitucionālā tiesa faktiski valsts iekārtā pretendē ne vien uz negatīvā likumdevēja, bet arī negatīvā konstitucionālā

⁶⁶⁴ Plašāk skat.: Kūris E. Konstitūcija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90), p. 7 – 14.; Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59), p. 7 – 19.

⁶⁶⁵ Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 74. – 75. lpp.

⁶⁶⁶ Turpat, 94. lpp.

likumdevēja statusu. Konstitucionālo tiesību teorijā negatīvā likumdevēja apzīmējumu attiecībā uz konstitucionālajām tiesām ieviesa profesors *Hanss Kelzens* 1928. gadā.⁶⁶⁷ Viņš tiecās atspēkot konstitucionālās tiesas idejas pretinieku argumentu, ka konstitucionālās tiesas funkcijas neatbilst valsts varas dalīšanas idejai, jo konstitucionālā tiesa iejaucoties likumdošanas varas kompetencē. *Hanss Kelzens* atzina, ka konstitucionālā tiesa darbojas likumdošanas jomā ka negatīvais likumdevējs. Konstitucionālā tiesa pieņem vispārējas tiesību normas, atzīstot likumus par neatbilstošiem konstitūcijai. Tādā ziņā konstitucionālā tiesa nav tiesu varas orgāns, bet gan viens no orgāniem, kas īsteno sadalīto likumdošanas varu.⁶⁶⁸

Hansa Kelzena negatīvā likumdevēja koncepcija balstās uz atziņu, ka konstitucionālā tiesa papildina parlamentu konstitucionālās likumdošanas funkcijas īstenošanā.⁶⁶⁹ Savukārt praksē konstitucionālā tiesa bieži vien ietiecas jau konstitucionālā likumdevēja kompetencē, bieži vien izlemjot konstitucionālo tiesību jautājumus konstitucionālā likumdevēja vietā.

Diskusijās par iespējamu partnerattiecību reģistrāciju un citiem ar viendzimuma attiecībām saistītos jautājumos Saeimas vairākums izšķīrās par Satversmes grozīšanu, lai konstitucionāli aizsargātu tam nozīmīgās vērtības. Satversmes 110. pantā tika izdarīts grozījums, definējot, ka laulība ir savienība starp vīrieti un sievieti.⁶⁷⁰ Taču Satversmes tiesa konstitucionālā likumdevēja vērtību spriedumu savā praksē ir neitralizējusi, attiecīgo jautājumu ietverot Satversmes 96. panta un Satversmes 110. pantā lietotā jēdziena „ģimene” tvērumā. Vērtējot Satversmē nostiprināto „ģimenes” jēdzienu, Satversmes tiesa izdarīja pietiekami tālejošus secinājumus.

Satversmes tiesa norādīja, ka jēdziens „ģimenes dzīve” neattiecas tikai un vienīgi uz ģimeni, kas balstīta uz laulību. Jēdziens „ģimene” nav saistīts vienīgi ar attiecībām,

⁶⁶⁷ Birmontienė L., Jarašiūnas E., Spruogis E. General Report. Problems of legislative omission in constitutional jurisprudence. Grām.: *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. Reports*. Editor Prof. Dr. Egidijus Jarašiūnas. I. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009, p. 139.

⁶⁶⁸ Csink L., Paczolay P. Report of the Constitutional Court of the Republic of Hungary. Problems of legislative omission in constitutional jurisprudence. Grām.: *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. Reports*. Editor Prof. Dr. Egidijus Jarašiūnas. II. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009, p. 536.

⁶⁶⁹ Sajó A. *Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism*. Budapest: Central European University Press, 1999, p. 233.

⁶⁷⁰ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 3. janvāris, Nr. 1(3369).

kas balstītas uz laulībām. Tas var ietvert arī citas *de facto* „ģimenes” saites, gadījumos, kad puses dzīvo kopā ārpus laulības. Šis jēdziens interpretējams plašāk, uzsverot, ka konkrēto attiecību atbilstību „ģimenes dzīvei” var būtiski ietekmēt daudzi faktori, proti, vai pāris dzīvo kopā, attiecību ilgums, vai abas puses ir uzticīgas viena otrai, vai ir kopīgi bērni. Līdz ar to, pēc Satversmes tiesas ieskata, bioloģiskā un sociālā realitāte ir prioritāra salīdzinājumā ar likumisko pieņēmumu.⁶⁷¹

No šīs Satversmes tiesas formulētās pozīcijas visupirms izriet tas, ka divu personu faktiskā kopdzīve (bez laulību reģistrācijas) tiek pakļauta tiesību uz ģimenes dzīves aizsardzību, kas varētu atsevišķos gadījumos būt par pamatu atsevišķu laulāto tiesību attiecināšanai arī uz faktiskā kopdzīvē dzīvojošiem pāriem.

Tāpat interesanti ir tas, ka, raksturojot „ģimeni”, Satversmes tiesa izvairās no to veidojošo personu dzimumu identifikācijas. Tiesa lieto neitrālo „pāris” vai „puses”, nevis „vīrietis un sievietē”, kā tas vajadzētu izrietēt no konstitucionālā likumdevēja vērtību spriedumiem. Šāda atziņa Satversmes tiesas praksē varētu būt vērsta uz nākotni, kad Satversmes tiesai nāktos formulēt savu attieksmi pret viena dzimuma personu partnerattiecībām un no tām izrietošajām tiesiskajām sekām. Tiesa savlaicīgi praksē ir rezervējusi iespēju attiecīgajā jautājumā lemt pretēji konstitucionālā likumdevēja lēmumam, novēršot iespējamu konstitucionālā likumdevēja gribas neatbilstību mūsdienu cilvēktiesību attīstības tendencēm.

Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas praksē arī bijis gadījums, kad Konstitucionālā tiesa ietiekusies konstitucionālā likumdevēja pilnvarās, nosakot principiālu konstitucionālo regulējumu. Pēc Republikas prezidenta *Rolanda Pakša* atcelšanas no amata impīčmenta procedūras ietvaros Lietuvā bija jāriņķo jaunas prezidenta vēlēšanas. Lai novērstu atkārtotu no amata par Konstitūcijas pārkāpumiem atceltā prezidenta *Rolanda Pakša* ievēlēšanu, Lietuvas Republikas Seims papildināja Republikas prezidenta vēlēšanu likumu, nosakot, ka impīčmenta procedūrā no amata atceltais Seima loceklis vai Republikas prezidents nevar piecus gadus pēc atcelšanas pretendēt uz valsts galvas amatu. Seima locekļu grupa vērsās Konstitucionālajā tiesā ar lūgumu atcelt šo

⁶⁷¹ Par Civillikuma 155. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā 4. pantam: Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 12. oktobris, Nr. 161(3109). Sprieduma 14. punkts.

likuma grozījumu, jo tas neatbilst virknei Konstitūcijas normu, tostarp šādu grozījumu vajadzēja ieviest kā Konstitūcijas grozījumu.

Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa nolēma, ka kopumā ierobežojums kā tāds atbilst Konstitūcijai, taču par neatbilstošu Konstitūcijai atzina likumdevēja noteikto termiņu. Konstitucionālā tiesa secināja, ka atbilstoši Konstitūcijas principiem Republikas prezidenta amatā nekad nevar tikt ievēlēta persona, kura ir devusi kādu no Konstitūcijā paredzētajiem valsts amatpersonu zvērestiem un to pārkāpusi, kas konstatēts impīčmenta procedūras kārtībā.

Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka Republikas prezidenta zvērests nav formāls vai simbolisks akts, bet gan valsts vadoņa solījums suverēnajai tautai īstenot savas pilnvaras tādējādi, kā tas paredzēts zvērestā, un nekad nepārkāpt savu solījumu. Tā kā Konstitūcija neparedz termiņu, pēc kāda zvērestu lauzašais Republikas prezidents varētu atkārtoti dod šādu zvērestu vai uzņemties tādas amatpersonas pilnvaras, kuru īstenošanai ir nepieciešama zvēresta došana, tad zvērestu lauzašais prezidents uz visiem laikiem nav tiesīgs atkārtoti nodot zvērestu.⁶⁷²

Šāds Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas secinājums tiesību zinātnē ir kritizēts, uzskatot, ka tā mērķis ir bijis no politiskā procesa izslēgt konkrētu politiķi. Tāpat apgalvots, ka Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas minētie kritēriji ir pretrunīgi un līdz galam loģiski neizskaidrojami. Piemēram, tika atzīts, ka šādos gadījumos amatpersona nevar nodot Konstitūcijā paredzēto zvērestu. Taču atsevišķām amatpersonām zvēresta došanas pienākums noteikts ir likumos. Taču no Konstitucionālās tiesas sprieduma neizrietot fundamentālā atšķirība starp Konstitūcijā un likumā paredzēto amatpersonas zvērestu.⁶⁷³

Šajā gadījumā jāapšaubā, vai Konstitūcijā būtu ietverta ideja par mūžīgu liegumu atkārtoti ieņemt valsts amatus tām amatpersonām, kuras pārkāpušas zvērestu. Politiskā loģika liecina, ka visbiežāk valsts amatpersonas atcelšana impīčmenta procedūrā ir pietiekami smags sods, lai politiķis būtu kompromitēts un tam nebūtu izredžu atkārtoti

⁶⁷² Dēļ Lietuvos Republikos Prezidento rinkimų Įstatymo 1^l straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Republikos Konstitūcijai: Lietuvos Republikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Grām.: *Prezidento apkalta. 2003 – 2004*. Dokumentų rinkinys. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005, p. 598 – 639.

⁶⁷³ Vaičiaitis V. A. Republikos Prezidento apkalta ir Lietuvos teisinė sistema. Grām.: *Prezidento apkalta. 2003 – 2004*. Dokumentų rinkinys. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005, p. 29 – 34.

atgūt vēlētāju uzticību. Tāpat zināma politiskā morāle šādos gadījumos politiķim demokrātiskā tiesiskā valstī liedz turpināt savu karjeru politikā tā, it kā konstitūcijas pārkāpuma nebūtu bijis. Taču konkrētajā situācijā bija skaidrs, ka no amata atceltais prezidents atkārtoti kandidēs uz prezidenta amata un viņam ir pietiekams elektorāts, lai varētu cerēt uz uzvaru vēlēšanās. Kā savās atmiņās rakstījis Lietuvas prezidents *Valds Adamkus*: „Tobrīd man par lielu brīnumu, *Rolands Pakss*, kas tikko bija atstādināts no prezidenta pienākumiem, paziņoja, ka vēlreiz tieksies uz šo posteni. Tā būtu gandrīz politiskā katastrofa, ja tāda persona atkal kļūtu par valsts vadītāju. [...] Ja viņam aizliegtu piedalīties vēlēšanās, saglabātos iespēja apvienot sašķelto sabiedrību un atjaunot prezidenta institūcijai morālās autoritātes statusu. Šeit tradicionālo partiju vienotība būtu ļoti nepieciešama.”⁶⁷⁴ Šā iemesla dēļ arī Lietuvas Republikas Seims ar likuma grozījumu impīčmenta kārtība atceltam prezidentam aizliedza noteiktu laiku atkārtoti pretendēt uz prezidenta amatu. Turpretī Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa lēma vēl tālejošāk, šādus politiķus diskvalificējot no politiskā procesa uz mūžiem. Konstitucionālā tiesa veica nozīmīgu Konstitūcijas tālākveidojumu, kas būtiski ietekmēja politisko procesu.

⁶⁷⁴ Adamkus V. *Bez noklusējumiem. Dienasgrāmatas, vērtējumi, piezīmes*. Rīga: Lauku Avīzes izdevniecība, 2008, 329. – 330. lpp.

6. nodaļa. Satversmes iztulkošanas paņēmieni

1. Satversmes pilnīguma dogma

Tiesību teorija skaidri nošķir tiesību normu iztulkošanu un tiesību tālākveidošanu.⁶⁷⁵ Šā nošķiruma pamatā atrodas demokrātiskā tiesiskā valstī vispārēji atzītā fundamentālā atšķirība starp „likumu” un „tiesībām”. Jebkurš likums ir pielīdzināms tikai pozitīvajām tiesībām, proti, tas ir objektīvi nepilnīgs, jo neaptver visas tiesības. Savukārt tiesību sistēma, kas ietver sevī gan pozitīvās tiesības, gan arī vispārējos tiesību principus, ir uzskatāma par tādu, kurā nav robu. Tiesību sistēmā pastāv visu to priekšnoteikumu kopums, kas ir nepieciešams, lai atrisinātu radušos tiesību jautājumus, taču likumdevējs ne visus no tiem ir ietvēris normatīvajos tiesību aktos.⁶⁷⁶

Tādējādi tiesību piemērotājs ar tiesību normu iztulkošanas palīdzību noskaidro tiesību normas saturu un jēgu. Savukārt tiesību tālākveidošanas ceļā tiesību piemērotājs koriģē likumdevēja nepilnības un kļūdas, atklājot un atvasinot tiesību sistēmas ietvaros pastāvošās tiesību normas.⁶⁷⁷ Tā kā tiesību tālākveidošanas ceļā tiesību piemērotājs formulē jaunus tiesību noteikumus, šāda darbība varas dalīšanas principa kontekstā tiek raksturota kā kvazileģislatīva.⁶⁷⁸

Satversme visupirms ir normatīvs akts – Latvijas Satversmes sapulces pieņemts likums, kurā konstitucionālais likumdevējs formulējis konkrētus tiesību noteikumus. Savukārt „jebkurš likums ir objektīvi „nepilnīgs”, jo sabiedrības sociālās, tehniskās, saimnieciskās un politiskās attīstības rezultātā arvien rodas tādi „tiesību jautājumi” [...], kuriem likumā trūkst atbilstošā tiesiskā regulējuma”.⁶⁷⁹ Līdz ar to varētu atzīt, ka arī Satversme ir objektīvi nepilnīga. Savukārt no tā izrietētu nepieciešamība nošķirt Satversmes normu iztulkošanu no Satversmes tālākveidošanas. Latvijas tiesību zinātne starpkaru periodā arī raudzījās uz Satversmi kā konstitucionālā likumdevēja pieņemtu

⁶⁷⁵ Plašāk skat.: Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Kalniņš E. *Privāttiesību teorija un prakse*. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005, 309. – 387.lpp.; Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

⁶⁷⁶ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 103.lpp.

⁶⁷⁷ Turpat.

⁶⁷⁸ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. *Jurista Vārds*, 2009. 23. septembris, Nr.39(582).

⁶⁷⁹ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Kalniņš E. *Privāttiesību teorija un prakse*. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005, 309. – 310. lpp.

likumu. Piemēram, *Arveds Bergs* atzina, ka „mūsu Satversme satur tikai zināmas tēzes, zināmus pamatjēdzienus, zināmus norādījumus, bet viņā ir daudz pretrunu un neskaidrību, kuras var atrisināt tikai teorijas gaismā.”⁶⁸⁰ Savukārt parlamentārajā un tiesu praksē vairākkārt tikusi veikta Satversmes tālākveidošana.⁶⁸¹

Tomēr konstitucionālo tiesību teorijā jāņem vērā *Jura Jelāgina* piedāvātā atšķirība starp Satversmi un Satversmes likumu.⁶⁸² Kā Satversmes likumu iespējams raksturot Latvijas rakstīto konstitūciju, proti, konstitucionālā likumdevēja pieņemtos normatīvos tiesību aktus. Savukārt līdztekus rakstītajai konstitūcijai Satversmes jēdziens ietilpst arī tās konstitucionālās normas, kas nav formulētas likumā.⁶⁸³ Tādējādi Satversmes rakstītās daļas un nerakstītās daļas integrācija vienotā regulējumā tiek veikta Satversmes ietvaros. Satversmes likums kā nepilnīgs normatīvs akts, kas papildināms ar tiesību sistēmā konstatējamiem tiesību noteikumiem, konstitucionālo tiesību teorijā tiek aizstāts ar Satversmi kā pilnīgu tiesību normu bez robiem un iekšējām pretrunām.

Attiecīgā teorētiskā koncepcija plaši izstrādāta Lietuvas konstitucionālo tiesību teorijā. Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa atzinusi, ka konstitūcija kā normatīvs akts ir formulēts vārdiski teksta formā. Tomēr tāpat kā tiesības neaprobežojas tikai ar tekstu, kurā *expressis verbis* fiksētas normas, arī konstitūcija ir kaut kas vairāk par tās tekstu. Konstitūciju nevar traktēt tikai kā vārdiski fiksētu normu kopumu. Konstitūcijas kā augstāko tiesību un konstitucionālisma ideja sakņojas tajā, ka konstitūcijā nav un nevar būt robu, proti, nav un nevar būt zemāka juridiskā spēka aktu, kuru normu atbilstību konstitūcijai nebūtu iespējams izvērtēt. Šā iemesla dēļ Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa atzinusi, ka konstitūcija kā tiesiskā realitāte sastāv no divu veidu normām – konstitūcijā rakstītajām normām un konstitūcijas principiem, kas konstitūcijā ir nostiprināti vai minēti, vai arī kurus no konstitūcijas teksta iespējams atvasināt. Konstitūcijas principi, kas nav konstitūcijā *expressis verbis* minēti vai nostiprināti, ir

⁶⁸⁰ Latvijas Republikas II Saeimas ārkārtējās sesijas sēdes 1926. gada 14. aprīlī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. Ārkārtējā un III sesija. 1926. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1926, 30.sl.

⁶⁸¹ Skat.: Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1927. gada 25. februāra spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 152. – 153. lpp.

⁶⁸² Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Melņkisis E. (zin. red.) Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999, 70.lpp.

⁶⁸³ Turpat.

atvasināmi no konstitūcijas rakstītajām normām, citiem konstitucionālajiem principiem, no konstitucionālā regulējuma kopumā vai arī no konstitūcijā noteiktās vērtību sistēmas. Rakstītās konstitūcijas normas un konstitūcijas principi nav un nevar būt pretrunā, tie noteic vienotu un saskaņotu sistēmu. Konstitūcijas principi organizē un sistematizē visas konstitūcijas normas, liedzot konstitūciju iztulkot tādējādi, ka tiktu ignorēta kāda konstitūcijas norma. Konstitūcijas principi veido ne tik daudz konstitūcijas tekstu, cik garu – tās vērtības un centienus, kuru dēļ tauta ir pieņēmusi konstitūciju un kuru sasniegšanai konstitūcijas tekstā ir formulētas attiecīgas normas. Tāpat kā pretrunas nepastāv starp konstitūcijas normām un konstitūcijas principiem, tāpat pretrunu nav starp konstitūcijas tekstu un konstitūcijas garu. Konstitūcijas tekstu nevar iztulkot tādējādi, ka tiktu ignorēts konstitūcijas gars, kurš noteic konstitucionālo regulējumu kopumā, kā arī ikvienu konstitūcijas normu.⁶⁸⁴

Atbilstoši šai Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas doktrīnai konstitūcija tiek vērtēta nevis kā formāls teksts, bet tiesiskā realitāte. Konstitūcija kā savstarpēji cieši saistītu un saskaņotu normu un principu tīkls nodrošina efektīvu konstitūcijā noteikto vērtību un centienu aizsardzību un īstenošanu. Secinājums, ka konstitūcija nav pilnīga, neļautu izvērtēt likumu un citu normatīvo aktu konstitucionalitāti. Tādēļ konstitūcijā nav robu: konstitūcija ir pilnīga sistēma, atbilstību kurai var izvērtēt gan tiem likumiem, kuri jau pieņemti, gan likumiem, kuri vēl tikai tiks pieņemti.⁶⁸⁵

Tā kā ikviena normatīvā akta atbilstību konstitūcijai ir iespējams izvērtēt, konstitūcija ir jāinterpretē kā tiesības *par excellence*. Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa konstitūciju iztulko kā ideālu tiesību normu kopumu, kas pilnībā noregulē visus sabiedriskās dzīves jautājumus. Konstitūcijas teksts var būt neskaids, nepilnīgs vai pat pretrunīgs, taču konstitucionālajai tiesai savā praksē šie konstitūcijas teksta trūkumi ir jānovērš, izmantojot konstitūcijas principus. Konstitūcija kā rakstīto normu un principu kopums ir tiesību sistēmas pamats, kas noteic visu tiesību sistēmu, valsts iekārtu un tās mērķus. Konstitucionālā tiesa piemēro konstitūciju kā tiesiskuma

⁶⁸⁴ Dēļ Lietuvas Republikos Prezidento rinkimų Įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvas Republikos Konstitūcijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Grām.: *Prezidento apkalta. 2003 – 2004*. Dokumentų rinkinys. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005, p. 611 – 612.

⁶⁸⁵ Kūris E. Konstitūcija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90), p. 7 – 14.

pamatu un etalonu. Pretrunīgs un neskaidrs konstitūcijas teksts ar konstitucionālās justīcijas starpniecību kļūst par perfektu normu – ideālu un pilnīgu regulējumu.⁶⁸⁶

Šajā kontekstā nozīmīga ir konstitūcijas gara koncepcija. Konstitūcijas gars ir tās konstitucionālās vērtības un centieni, kurus tiecas sasniegt konstitucionālais likumdevējs, konstitūcijas tekstā ietverot noteiktas normas vai šīs normas atbilstīgi formulējot. Konstitūcijas principi tiesību piemērotājam ļauj noskaidrot konstitūcijas garu. Taču šajā kontekstā jāņem vērā, ka konstitūcijas principu saturs mainās atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts idejas attīstībai. Konstitūcijas teksts ir jāskata kontekstā, neļaujot tam dominēt pār konstitūcijas garu. Ja konstitucionālā justīcija nebūtu aicināta attīstīt konstitūcijas principus un skaidrot konstitūcijas saturu, tad konstitūcija paliktu tikai politisku lozungu līmenī, nekļūstot par pozitīvās tiesības regulējošu instrumentu un politisku imperatīvu.⁶⁸⁷

Satversme kā pilnīga tiesību norma bez robiem ir obligāts priekšnoteikums efektīvas konstitucionālās justīcijas funkcionēšanai demokrātiskā tiesiskā valstī. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka „ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām”⁶⁸⁸ un „tiesu varai kopumā un Satversmes tiesai kā tās sastāvdaļai jānodrošina pēc iespējas pilnīga abu pārējo varas atzaru kontrole”.⁶⁸⁹ Līdz ar to Satversmes tiesai atbilstoši Satversmes 85. pantam jānodrošina ikvienas tiesību normas satversmības pārbaude.

Savukārt vispārēji ir atzīts, ka tiesību piemērotājs tiesību tālākveidošanas jomā nav pilnīgi brīvs. Kā uzsvēris *Jānis Neimanis*, „ja tiesību piemērotājs atkāpjas no tiesībām vai ietiecas likumdevēja sfērā un spriež politiski, šāda tiesību tālākveidošana ir

⁶⁸⁶ Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 30 – 41.

⁶⁸⁷ Kūris E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22), p. 16-31.

⁶⁸⁸ Par valsts akciju sabiedrības “Valsts nekustamā īpašuma aģentūra” “Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos” atbilstību likuma “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: Satversmes tiesas 1999. gada 9. jūlija spriedums lietā nr. 04-03(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 14. jūlijs, Nr.229/230(1689/1690). Sprieduma secinājumu daļas 1.punkts.

⁶⁸⁹ Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātiem radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra spriedums lietā nr. 2001-06-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 26. februāris, Nr.31(2606). Sprieduma secinājumu daļas 1.1. punkts.

pretēja konstitucionāliem principiem un nav pieļaujama”.⁶⁹⁰ Līdz ar to ikviens tiesību tālākveidošanas gadījums ir rūpīgi pārbaudāms un par tā pieļaujamību var pastāvēt arī vērā ņemamas domstarpības. Papildus tam jāņem vērā, ka tiesību piemērotāja veiktā tiesību tālākveidošana ir pakļauta likumdevēja kontrolei.⁶⁹¹

Satversmes tiesas pakļaušana tiesību piemērotāja ierobežojumiem tiesību tālākveidošanas jomā veicinātu politiskas diskusijas veidošanos starp konstitucionālo tiesu un konstitucionālo likumdevēju par Satversmes likuma robežām, kā arī varētu radīt demokrātiskā tiesiskā valstī nevēlamo konstitucionālās tiesas nolēmumu parlamentāro pārskatīšanu. Tiesību teorijā atzītās tiesību piemērotāja kompetences tiesību normu iztulkošanā un tiesību tālākveidošanā saglabāšana neattaisnotu konstitucionālās tiesas kā atsevišķa valsts varas orgāna izveidošanu.

Šo iemeslu dēļ Satversme vērtējama kā pilnīga norma, kas sevī ietver gan Satversmes likumu, gan arī nerakstītās konstitucionālās normas. Tādējādi Satversmes tiesas praksē no konstitucionālo tiesību perspektīvas netiek skaidri nošķirta Satversmes likuma iztulkošana no Satversmes tālākveidošanas. Abos gadījumos Satversmes tiesa izmanto konstitucionālo tiesību teorijā attīstīto konstitūcijas iztulkošanas metodoloģiju. Tāpat visi Satversmes tiesas formulēti secinājumi par Satversmes tvērumu ir vienlīdz saistoši citiem valsts varas orgāniem. Tiesību zinātnes ietvaros ir iespējams mēģināt klasificēt Satversmes likuma iztulkošanas un Satversmes likuma tālākveidošanas gadījumus, kā arī analizēt Satversmes tiesas rīcības pieļaujamību.⁶⁹² Savukārt valsts varas orgānu savstarpējās diskusijās Satversmes tiesas secinājumi nav apšaubāmi. Metodoloģiski attiecīgais mērķis tiek sasniegts ar Satversmes pilnīguma dogmu, proti, nav iespējams nošķirt un pretstatīt Satversmi un Satversmes tiesu.

⁶⁹⁰ Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 165.lpp. Plašāk skat.: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. *Jurista Vārds*, 2009. 15. septembris, Nr.37(580), 2009. 23. septembris, Nr.39(582).

⁶⁹¹ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. *Jurista Vārds*, 2009. 23. septembris, Nr.39(582).

⁶⁹² Plašāk skat.: Vai notiek spiediens uz Satversmes tiesu. *Jurista Vārds*, 2010. 23. februāris, Nr.8(603). Konkrētu piemēru analīzi skat.: Gailītis K. Tiesību tālākveidošanas metodes *contra legem* izmantošana. *Jurista Vārds*, 2010. 3. augusts, Nr.31(626).

2. Satversmes vienotības princips

1) Satversmes vienotības principa ģenēze

Satversmes vienotības princips ir viens no biežāk izmantotajiem Satversmes iztulkošanas paņēmieniem Satversmes tiesas praksē. Atsauces uz šā principa izmantošanu Satversmes normu iztulkošanā sastopamas daudzos Satversmes tiesas nolēmumos. Pirmo reizi Satversmes tiesa uz šo paņēmieni *expressis verbis* atsaucās 2002. gada 22. oktobra spriedumā lietā Nr. 2002–04–03, norādot, ka „Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski”.⁶⁹³ Anita Ušacka gan ir uzsvērusi, ka Satversmes vienotības princips Satversmes tiesas praksē ir izmantots arī netieši, proti, pēc būtības izmantojot šo paņēmieni, bet neidentificējot tā izmantošanu sprieduma secinājumu daļā.⁶⁹⁴ Kā vienu no šādas netiešas izmantošanas piemēriem Anita Ušacka min Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedumu lietā Nr. 2000–03–01.⁶⁹⁵

Tomēr Latvijas konstitucionālajā praksē var konstatēt Satversmes vienotības principa izmantošanu arī pirms Satversmes tiesas izveidošanas.

Latvijas Senāts 1928. gadā Satversmes 29. un 30. pantu iztulkojis „Satversmes uzbūves”⁶⁹⁶ kontekstā. Atsaucē uz Satversmes uzbūvi un Satversmes 29. un 30. panta analīze citu Satversmes normu kontekstā liecina, ka tiesas argumentācijā ir izmantots Satversmes vienotības princips. Ņemot vērā Satversmes uzbūvi, Latvijas Senāts Saeimas deputātu imunitāti vērtēja tiesiskās vienlīdzības un valsts varas dalīšanas principu ietvarā.

Tiesiskās vienlīdzības princips noteic Saeimas deputātu imunitātes robežas un apmēru: „Izņēmumi no Satversmes 82. pantā ietvertās pilsoņu tiesiskās vienlīdzības

⁶⁹³ Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 3. aprīlis, Nr.50(2625). Sprieduma secinājumu daļas 2. punkts.

⁶⁹⁴ Ušacka A. Satversmes 8.nodaļas “Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001. 27. novembris, Nr.230.

⁶⁹⁵ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 1. septembris, Nr.307/309 (2218/2220).

⁶⁹⁶ Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 1928. gada 18. maija spriedums Nr. 7. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 180. lpp.

(egalitātes) principa pastāv tikai tiktāl, ciktāl tādi ir tieši paredzēti likumā, un tie nav prezumējami. Tādu izņēmuma likumu kategorijā ierindojami Satversmes 28., 29. un 30. pants, no kuriem pirmais, kā materiālu tiesību norma, izslēdz tautas pārstāvju atbildību par dažos sodu likumu pantos paredzētu darbību un tādā kārtā atzīst, ka šāda darbība, ja to izdarījis deputāts, izpildot savu amatu, nav uzskatāma kā noziedzīgs nodarījums, bet abiem pēdējiem pantiem ir procesuāla nozīme: tie aizsargā deputātu no dažām administratīvām un kriminālprocesuālajām represijām un vajāšanas par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, pielaižot tādas represijas un vajāšanu tikai ar Saeimas piekrišanu. [...] Likumdošanas aktos nav norādījumu, ka pati Saeimas deputātu vajāšana būtu izdarāma pēc citādiem noteikumiem, nekā pārējo pilsoņu vajāšana, no kā slēdzams, ka vajāšana pret Saeimas deputātiem izdarāma kārtībā, kāda noteikta procesuālajos likumos.”⁶⁹⁷

Šādā kontekstā Latvijas Senāts arī raudzījies uz Saeimas kompetenci, kas noteikta Satversmes 30. pantā: „Satversmes 30. pants nosaka funkciju, kāda pieder Saeimai pie deputāta vajāšanas par noziedzīgu nodarījumu; viņa dod vienīgi atļauju vajāšanas uzsākšanai, un deputāta vajāšanai, ja tā būtu uzsākta bez Saeimas piekrišanas, nav tiesiska spēka, kā nesaskanošai ar Kriminālproc. lik. 1. p. nosacījumiem. No Satversmes 30. panta teksta loģiskā iztulkojuma (*per argumentum e contrario*) slēdzams, ka Saeimai pēc tam, kad viņa izpildījusi likumā paredzēto funkciju, kas pastāv vienīgi atļaujas došanā deputāta vajāšanas uzsākšanai, nepiekrīt izpildīt nekādas funkcijas, kas ietilpst tālākā gaitā, t.i. pašā vajāšanas procedūrā vai ir savienotas ar to (pretējais būtu bijis nosakāms *expressis verbis* un nav prezumējams)[...]”⁶⁹⁸

Šīs Saeimas kompetences robežas Satversmes 30. pantā pēc Latvijas Senāta ieskata noteic valsts varas dalīšanas princips. Proti, pēc tam, kas Saeima piekritusi izdot deputātu tiesas vajāšanai, tā vairāk nevar iejaukties turpmākā kriminālprocesa gaitā, atsaucoties uz Satversmes 29. pantā piešķirtajām tiesībām lemt par deputāta apcietināšanu, kratīšanu pie deputāta vai citādu deputāta personas brīvības aprobežošanu. Attiecīgās tiesības saskaņā ar Satversmi un procesuālajiem likumiem piešķirtas nevis

⁶⁹⁷ Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 1928. gada 18. maija spriedums Nr. 7. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 177. – 178. lpp.

⁶⁹⁸ Turpat, 178. lpp.

parlamentam, bet tiesu varas orgāniem: „[...] šīs funkcijas izpildīt piekrīt attiecīgiem tiesu varas orgāniem procesuālo likumos noteiktā kārtībā un robežās. Saskaņā ar Satversmes 86. pantu, tiesu var spriest tikai tie orgāni, kuriem šīs tiesības piešķir likums, un neviens cits orgāns, kuram likums tādu tiesību nav piešķīris, nevar izdarīt darbību, kurai no procesuālā viedokļa būtu piešķirams tiesu varas darbībai līdzīgs spēks.”⁶⁹⁹

Savukārt pēc neatkarības atjaunošanas atsauce uz Satversmes vienotības principu konstatējama parlamentārajā praksē. Latvijas konstitucionālo tiesību teorijā tiek norādīts, ka tā bijusi pirmā reize, kad ticis piemērots Satversmes vienotības princips.⁷⁰⁰ 1996. gada vasarā, kad notika Valsts prezidenta vēlēšanas, kā šā amata kandidāts tika izvirzīts arī *Alfrēds Rubiks*, lai arī viņš bija notiesāts un izcietā sodu brīvības atņemšanas vietā. Tā kā Satversmes 37. pants tobrīd noteica, ka „par Valsts prezidentu nevar ievēlēt personu, kura nav pilnus 40 gadus veca”, *Alfrēds Rubiks* tika reģistrēts kā Valsts prezidenta amata kandidāts un par viņu prezidenta vēlēšanās arī tika nodotas balsis. Vienīgi Saeimas deputāts *Romāns Apsītis* uzsvēra, ka Satversme liedz reģistrēt par Valsts prezidenta amata kandidātu personu, kas nav pilntiesīga, resp., ir notiesāta un izcieš sodu. Savu viedokli *Romāns Apsītis* pamatoja ar to, ka Satversmes 37. pants iztulkojams kopsakarā ar Satversmes 9. pantu, proti, Satversmes 37. pants nav iztulkojams izolēti, bet gan ir tikai papildinājums Satversmes 9. pantam, kas noteic: „Saeima var ievēlēt katru pilntiesīgu Latvijas pilsoni, kas vēlēšanu dienā ir vecāks par 21 gadu”.⁷⁰¹ Šāds konstitucionālo normu iztulkojums balstījās uz atziņu, ka Satversme ir vienots veselums un neviena Satversmes norma nevar tikt iztulkota izolēti. *Romāna Apsīša* piedāvātais konkrētās tiesību problēmas risinājums netika izmantots, kā rezultātā konstitucionālais likumdevējs vēlāk grozīja Satversmes 37. pantu, lai precīzi uzskaitītu visas prasības Valsts prezidenta amata kandidātiem.⁷⁰²

Satversmes vienotības princips nav atsevišķs Latvijas konstitucionālajās tiesībās attīstīts konstitūcijas iztulkošanas paņēmiens. Šis princips ir attīstīts un izmantots daudzās

⁶⁹⁹ Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 1928. gada 18. maija spriedums Nr. 7. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 178. lpp.

⁷⁰⁰ Eglītis V. *Konstitūcijas teorijas pamati*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 163. lpp.

⁷⁰¹ Skat. arī: Ēlerte S., Ozoliņš A. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. Saruna ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Diena*, 1995. 10. oktobris.

⁷⁰² Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 17. decembris, Nr.331/332(1046/1047).

kontinentālās Eiropas valstīs, līdz ar to kļūstot par kopējā Rietumeiropas konstitucionālisma būtisku elementu.

Teorētiski nepieciešamību konstitūciju iztulkot kā vienotu veselumu pamatoja *Rūdolfs Smends*. Konstitūcija ir pilsoņu kopuma mēģinājums tiesību veidā noteikt visus integrējošu normu sistēmu. Tādēļ visas konstitūcijas normas neesot jāanalizē kā izolētas vienības, bet tikai kā vienotas sistēmas elementi.⁷⁰³ Vācijas Federatīvajā Republikā Federālā Konstitucionālā tiesa 1951. gadā īpaši uzsvēra, ka „neviens atsevišķa konstitucionālā norma nevar tikt atrauta no kopējā konteksta un iztulkota atsevišķi”.⁷⁰⁴ Šāda atziņa saistās ar ideju, ka konstitūcija noteic visaptverošu sabiedriskās un valsts dzīves kārtību. Lemjot par atsevišķas normas saturu, piemērojama konstitucionāli tiesiska dedukcija un katrs regulējamais objekts tiek aplūkots visas konstitūcijas kontekstā.⁷⁰⁵ No visa konstitūcijas satura izriet noteikti konstitucionāli tiesiski principi un pamatlēmumi, kuriem pakļaujas atsevišķi konstitucionāli priekšraksti. Šīs atsevišķās konstitucionālās normas ir jātulko tādējādi, lai tās būtu savienojamas ar konstitucionālajiem pamatprincipiem un konstitūcijas pieņēmjama pamatlēmumiem.⁷⁰⁶

Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa šādu savu secinājumu pamatoja ar to, ka katra konstitucionālā norma atrodas noteiktā saistībā ar citām normām un kopsakarā ar citām Pamatlikuma normām izveido vienotu veselumu. Nozīmīgākie konstitucionālie principi un pamatnostādnes izriet no Pamatlikuma kopumā, kuram atsevišķas konstitucionālās normu saturs ir pakļauts.⁷⁰⁷ Atsevišķu konstitūcijas elementu savstarpējais sakars un savstarpējā atkarība noteic nepieciešamību neskatīt normu atsevišķi, bet skatīt to tikai kopumā ar citām normām tajā kontekstā, kurā šī norma

⁷⁰³ Smend R. *Constitution and Constitutional Law*. Grām.: *Weimar. A Jurisprudence in Crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkley/Los Angeles/London: University of California Press, 2002, p. 244 – 248.

⁷⁰⁴ Kommers D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Second Edition. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 45.

⁷⁰⁵ Штарк К. Толкование конституции. Grām.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 2. Москва: Институт государства и права РАН, 1994, с. 317 – 318.

⁷⁰⁶ Маунц Т. *Государственное право Германии (ФРГ и ГДР)*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1959, с. 111.

⁷⁰⁷ Kommers D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Second Edition. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 45.

ietilpst. Visas konstitucionālās normas ir jāinterpretē tādā veidā, lai izvairītos no pretrunām ar citām konstitucionālajām normām.⁷⁰⁸

Konstitūcijas vienotības principu ir pārņēmušas daudzas Eiropas valstis. Piemēram, Lietuvas Republikas Konstitūcijā konstitucionālais likumdevējs šo nosacījumu ir ietvēris *expressis verbis* – „Konstitūcija ir vienots un tieši piemērojams akts” (Konstitūcijas 6. panta pirmā daļa).⁷⁰⁹ Šāda konstitucionālā likumdevēja norāde plaši izmantota Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas praksē.⁷¹⁰

2) Satversmes vienotības principa piemērošana

Satversmes vienotības principa piemērošana balstās uz pieņēmumu, ka Satversme ir vienots veselums.⁷¹¹ Šajā aspektā nepieciešams ņemt vērā arī to apstākli, ka Satversme sastāv ne vien no konstitucionālā likumdevēja pieņemtajām normām, bet arī no vispārējiem tiesību principiem. Līdz ar to ideja, ka Satversme ir vienots veselums, sevī ietver ne vien pozitīvās tiesību normas, bet arī tiesību principus. Kā uzsvērusi Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa, pārbaudot likuma normas atbilstību konkrētai Konstitūcijas normai, nepieciešams pārbaudīt arī likuma normā noteiktās procedūras atbilstību tiesiskas valsts principiem, jo šādu pārbaudi pieprasa Konstitūcijas vienotības princips.⁷¹² Līdzīgi arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību principu uzdevums ir nodrošināt to, ka citas tiesību normas, arī Satversmē ietvertās, tiek piemērotas pareizi un to piemērošana, kā arī piemērošanas rezultāts pilnībā atbilstu tiesiskas valsts prasībām.⁷¹³

⁷⁰⁸ Хесце К. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва: Юридическая литература, 1981, с. 50.

⁷⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. <http://www.lrkt.lt/Konstitucija.html> (Aplūkots 2009. 26. augustā).

⁷¹⁰ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 83 – 85.; Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59), p. 7 – 19.

⁷¹¹ Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 1. jūlijs, Nr. 97(2862). Sprieduma secinājumu daļas 1.1. punkts.

⁷¹² Dēļ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitūcijai: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužēs 11 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n910511a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷¹³ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr. 203(3361). Sprieduma 24. punkts.

Satversmes kā vienota veseluma izpratne nozīmē arī to, ka starp Satversmes normām nepastāv pretrunas un visas Satversmes normas ir izkārtotas harmoniskā un iekšēji saskanīgā sistēmā. Tā kā Satversmes pieņemšana ir satversmes varas nesēja gribas izpausme, tad, iztulkojot konstitucionālās normas, nedrīkst tikt izdarīts secinājums, ka starp konstitucionālajām normām pastāv pretrunas.⁷¹⁴ Satversmes tiesa ir norādījusi: „Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas. Katrai Satversmes normai ir sava noteikta vieta Satversmes sistēmā, un nevienai Satversmes normai nevar piešķirt lielāku nozīmi, nekā to paredz Satversmes „tēvu” griba vai Satversmes teksts. Lai pilnīgāk un objektīvāk varētu noskaidrot atsevišķu Satversmes normu saturu, tās interpretējamās kopsakarā ar citām Satversmes normām [...]. Satversmes vienotības princips liedz atsevišķu konstitucionālo normu iztulkot atrauti no citām Satversmes normām, jo Satversme kā vienots dokuments ietekmē katras atsevišķas normas tvērumu un saturu.”⁷¹⁵

Līdz ar to iespējams secināt, ka no Satversmes vienotības principa izriet divas konsekvences. Pirmkārt, neviena konstitucionālā norma nevar tikt iztulkota atrauti no citām Satversmes normām. Satversme kopumā ietekmē katras atsevišķas normas tvērumu un saturu. Otrkārt, katrai Satversmes normai ir sava noteikta vieta Satversmes sistēmā un nevienai Satversmes normai nevar piešķirt lielāku nozīmi, nekā to paredz Satversmes tēvu griba vai Satversmes teksts.

Satversmes vienotības princips noteic konkrētu juridisko metožu izmantošanu konstitucionālo normu satura noskaidrošanā. Kā atzīmējusi Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa, Konstitūcijas vienotības princips pieprasa sistēmiskās interpretācijas metodes izmantošanu. Tas darāms jo īpaši tajos gadījumos, kad konstitucionālais noregulējums nav ietverts vienā normā, bet gan risināmais jautājums noregulēts vairākās konstitucionālajās normās, kas ietvertas dažādās Konstitūcijas nodaļās.⁷¹⁶ Lai noskaidrotu atsevišķu konstitucionālo normu saturu, gramatiskās

⁷¹⁴ Sal.: Белкин А. А. Текстуально-правовые конфликты в Конституции Российской Федерации и проблемы их преодоления. Грām.: Белкин А. А. *Избранные работы 90-х годов по конституционному праву*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 184.

⁷¹⁵ Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537). Sprieduma 16. punkts.

⁷¹⁶ Dēļ Lietuvas Republikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dēļ Lietuvas Republikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvas Republikos Konstitūcijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio

iztulkošanas metodes izmantošana nav pietiekama. Tā kā konstitucionālās normas ir savstarpēji saskaņotas un izveido vienotu veselumu, atsevišķu normu satura noskaidrošanā ir jāizmanto sistēmiskā interpretācijas metode.⁷¹⁷

Arī Satversmes tiesa ir izmantojusi atsauci uz Satversmes vienotības principu, lai pamatotu nepieciešamību Satversmes normas iztulkot sistēmiski. Visbiežāk šī atsauce ir izmantota, lai konstitucionālās tiesas praksē atrisinātu problēmu ar likumdevēja tiesībām ierobežot atsevišķas pamattiesības, kuru ierobežošana nav paredzēta ne pašā konstitucionālajā normā, ne arī Satversmes 116. pantā. Šajā aspektā ar Satversmes vienotības principa palīdzību Satversmes tiesa ir atrisinājusi nozīmīgu konstitucionālā likumdevēja tiesībpolitisku kļūdu, kas pieļauta, Satversmes 8. nodaļā neprecīzi regulējot pamattiesību ierobežošanas kārtību.⁷¹⁸

Piemēram, tiesības noteikt ierobežojumus Satversmes 111. pantā paredzētajām pamattiesībām Satversmes tiesa pamatoja šādi: „Satversmes 116. pantā nav minētas 111. pantā garantētās tiesības, tomēr tas nenozīmē, ka šīs pamattiesības ir absolūtas un tām nevar noteikt ierobežojumus. Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski. Pieņēmums, ka Satversmes 111. pantā paredzētajām katras konkrētas personas tiesībām vispār nevar noteikt ierobežojumus, nonāktu pretrunā gan ar citos Satversmes pantos garantētajām citu personu pamattiesībām, gan ar Satversmes 89. pantā noteikto valsts pienākumu aizsargāt personas pamattiesības, gan ar pašā 111. pantā paredzētajām citu personu tiesībām uz veselību, gan arī ar citām Satversmes normām.”⁷¹⁹

Tomēr jāatzīmē, ka tehniska Satversmes vienotības principa piemērošana šādos gadījumos varētu radīt problēmas, raugoties no starptautisko cilvēktiesību prizmas. Satversmes tiesa vadās no prezumpcijas, ka nevienas Satversmē noteiktās pamattiesības nav absolūtas. Taču jāņem vērā, ka atsevišķas pamattiesības, kuras ietvertas arī

Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n810110a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷¹⁷ Dēļ Lietuvas Republikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Republikos Konstitucijai: Lietuvos Republikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n911109a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷¹⁸ Plašāk skat.: Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. *Jurista Vārds*, 2003. 8. aprīlis, Nr. 14(272), 2003. 15. aprīlis, Nr. 15(273).

⁷¹⁹ Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 3. aprīlis, Nr. 50(2625). Sprieduma secinājumu daļas 2. punkts.

Satversmes tekstā, ir ieguvušas *ius cogens* rangu starptautiskajās tiesībās un to ierobežošana nav attaisnojama. Līdz ar to, paliekot tikai Satversmes vienotības principa ietvaros, tiesību piemērotājs, saskaroties ar *ius cogens* normu, riskē izdarīt kļūdainu slēdzienu par pamattiesības ierobežošanas pieļaujamību.⁷²⁰ Šajos gadījumos sistēmiskā iztulkošanas metode kalpo tam, lai konkrētā tiesību jautājuma atrisināšanai tiktu piemērota nevis viena vai otra Satversmes norma, bet Satversme kā vienota norma.

Satversmes vienotības princips ir nozīmīgs arī konstitucionālās tiesas procesā saistībā ar prasījuma robežām.⁷²¹ Konstitucionālajā tiesā iesniegtajā pieteikumā tiek norādītas gan normas, kuras neatbilst augstāka juridiskā spēka normām, gan tās augstākā juridiskā spēka normas, kurām pieteikuma iesniedzēja ieskatā neatbilst apstrīdētās normas. Konstitucionālā tiesa visumā ir saistīta ar prasījuma robežām.⁷²² Tomēr var rasties situācijas, kad pieteikuma iesniedzējs ir pārāk šauri noformulējis prasījumu.

Piemēram, kādā Satversmes tiesas lietā pieteikuma iesniedzējs apstrīdēja Finanšu ministrijas un Ekonomisko reformu ministrijas 1993. gada kopīgā skaidrojuma “Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā” atbilstību triju dažādu likumu normām, nenorādot uz apstrīdētā akta neatbilstību Satversmes normām. Satversmes tiesa savukārt spriedumā secināja, “ka šo likumu saturs un jēga jāizprot saskaņā ar Satversmes 64. pantu”, paralēli izmantojot no Satversmes 1. panta izrietošos tiesību principus.⁷²³ Apstrīdētais akts konkrētajā lietā tika atzīts par neatbilstošu Satversmes normām, nemaz nevērtējot tā atbilstību likumu normām.

Satversmes vienotības princips ļauj pamatot prasījuma robežu paplašināšanu, kad konstitucionālā tiesa veic plašāku apstrīdētās normas atbilstības pārbaudi, nekā to pieteikumā ir lūdzis pieteikuma iesniedzējs. Šāda atziņa *expressis verbis* ir formulēta

⁷²⁰ Plašāk skat.: Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2007. 20. novembris, Nr. 47(500).

⁷²¹ Plašāk skat.: Endziņš A. Kā vērtēt jaunāko Satversmes tiesas praksi. *Jurista Vārds*, 2007. 9. oktobris, Nr.41(494).

⁷²² Pastars E. Prasījuma robežu ievērošana Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2007. 31. jūlijs, Nr. 31(484).

⁷²³ Par Finanšu ministrijas 1993. gada 30. aprīlī apstiprinātā Nr. 047./475. un Ekonomisko reformu ministrijas 1993. gada 4. maijā apstiprinātā Nr. 34-1.1.-187. kopīgā skaidrojuma „Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā” un Ekonomikas ministrijas 1993. gada 28. decembra skaidrojumu Nr. 3-31.1-231 „Par kārtību, kādā piemērojams Finanšu ministrijas un Ekonomisko reformu ministrijas kopīgais skaidrojums „Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā”” atbilstību likumam „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu (uzņēmumu) privatizācijas kārtību”, likumam „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1998. gada 11. marta spriedums lietā Nr. 04-05(97). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 12. marts, Nr. 66(1127). Sprieduma secinājumu daļas 4. punkts.

Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas praksē. Izvērtējot Seima statūtos ietvertā impīčmenta procedūras noregulējuma atbilstību Konstitūcijas normām, kas regulē impīčmenta procedūras pamatprincipus, Konstitucionālā tiesa norādīja, ka papildus Konstitūcijas normām ir nepieciešams izvērtēt arī apstrīdētās normas atbilstību tiesiskas valsts principiem. Šāda prasība izrietot no Konstitūcijas vienotības principa.⁷²⁴ Konstitucionālā tiesa arī norādīja, ka Konstitūcijas principi un normas izveido harmonisku sistēmu. Nevienu konstitucionālo normu nevar iztulkot tādējādi, ka citas konstitucionālās normas saturs tiktu ignorēts vai sagrozīts. Šāda citu konstitucionālo normu satura ignorēšana vai sagrozīšana gala rezultātā var novest līdz visa konstitucionālā regulējuma sagrozīšanai vai Konstitūcijā ietverto vērtību līdzsvara izjaukšanas.⁷²⁵

Satversmes tiesa Satversmes vienotības principa ietvaros prasījuma robežas ir paplašinājusi vairākkārt. Piemēram, lietā, kur tika apstrīdētas normas, kas paredzēja privāto izglītības iestāžu finansēšanu, ja šajās iestādēs tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodu, atbilstību Satversmes 91. pantam, tiesa norādīja, ka apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam nevar vērtēt atrauti no Satversmes 4. panta, kas latviešu valodai Latvijas Republikā piešķir konstitucionālu statusu, jo Satversme ir vienots veselums.⁷²⁶

⁷²⁴ Dēļ Lietuvas Republikos Seimo Statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvas Republikos Konstitucijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n910511a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷²⁵ Dēļ Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvas Republikos Valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvas Republikos įstatymo “Dēļ Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo” nuostatų atitikties Lietuvas Republikos Konstitucijai, taip pat dēļ Lietuvas Republikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimo Nr. 1156 patvirtintų Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvas Republikos Konstitucijai ir Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija): Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/n031203.htm> (Aplūkots 2009. 2. septembrī).

⁷²⁶ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. septembris, Nr. 148(3306). Sprieduma 9. punkts.

3. Iekšējās saskaņotības princips

1) Konstitucionālo vērtību saskaņotība

Vācijas konstitucionālo tiesību teorijā konstitūcijas vienotības princips tiek nošķirts no konstitūcijas iekšējās saskaņotības (*praktische Konkordanz*). Konstitūcijas vienotības principa piemērošana pamatjoma ir strukturāla interpretācija, proti, slēdzienu izdarīšana, balstoties uz konstitūciju kā vienotu veselumu.⁷²⁷ Savukārt iekšējās saskaņotības princips paredz, ka konstitucionāli aizsargātām vērtībām jātiek savstarpēji saskaņotām, kad šīs vērtības konfliktē. Viena konstitucionālā vērtība nevar tikt īstenota, pilnībā ignorējot citas konstitucionālās vērtības, jo konstitūcijas iztulkošana nav „visu vai neko” spēle.⁷²⁸

Tas nozīmē, ka konstitūcijas iekšējās saskaņotības princips tiek piemērots gadījumos, kad jāizšķiras par divu konstitucionāli aizsargātu vērtību īstenošanu. Šis princips prasa šo abu vērtību optimizāciju, proti, tiesību piemērotājam konkrētā lietā tās savstarpēji jāaskaņo, lai sasniegtu nepieciešamo efektu. Tiesību piemērotājs nevar izvēlēties tikai vienu konstitucionāli aizsargātu vērtību konflikta gadījumā.⁷²⁹ Šādu konstitucionālo vērtību līdzsvarošana līdzīgi kā vispārējo tiesību principu kolīziju gadījumā izlemjama ar svēršanas un vērtēšanas metodi.⁷³⁰

Šāds konstitucionālo vērtību konflikts sevišķi asi iezīmējas krīžu gadījumos. Piemēram, valsts apdraudējuma gadījumos notiek izšķiršanās starp cilvēktiesību aizsardzību, no vienas puses, un valsts drošības interesēm, no otras puses. Šajā jomā būtiska ir Izraēlas Augstākās tiesas prakse, līdzsvarojot nepieciešamību aizsargāt cilvēktiesības un tajā pašā laikā aizsargāt valsti pret teroristu apdraudējumu. Gan valsts un tās iedzīvotāju drošība, gan arī cilvēktiesības ir konstitucionāli aizsargājamas vērtības. Tajā pašā laikā valsts nevar pilnībā nodrošināt tikai vienu no šīm vērtībām, ignorējot konstitucionālo pienākumu aizsargāt arī otru vērtību. Šādos gadījumos visbiežāk ir

⁷²⁷ Kommers D. P. Germany: Balancing Rights and Duties. In: *Interpreting Constitutions. A Comparative Study*. Edited by Jeffrey Goldsworthy. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 199 – 200.

⁷²⁸ Kommers D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Second Edition. Durham and London: Duke University Press, 1997, p. 45 – 46.

⁷²⁹ Kommers D. P. Germany: Balancing Rights and Duties. In: *Interpreting Constitutions. A Comparative Study*. Edited by Jeffrey Goldsworthy. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 203 – 204.

⁷³⁰ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 90. – 95. lpp.

izšķiršanās par tiesas kontroli pār izpildvaras darbībām, kas spertas valsts drošības interešu aizsardzībai. Izraēlas Augstākās tiesa 2002. gada 3. septembrī sniegusi šīs pieejas praktisku formulējumu: „Cilvēktiesības nevar tikt pilnībā aizsargātas, kā tas varētu būt situācijā, ja nebūtu terorisma, un valsts drošība nevar saņemt tik pilnīgu aizsardzību tā, it kā nebūtu cilvēktiesību. Nepieciešams delikāts un jūtīgs līdzsvars. Tā ir demokrātijas cena. Tā ir dārga samaksa, bet tas ir to vērts. Tas stiprina valsti. Tas dod jēgu cīņai.”⁷³¹

Ārons Baraks šo pieeju raksturojis ar sentenci „Kaujas laikā likumi neklusē” (*In battle, the laws are not silent*), oponējot klasiskajai Cicerona sentencei – „Kad runā ieroči, likumi klusē” (*Silent enim leges inter arma*).⁷³² Konstitucionālo vērtību iekšēja saskaņošana piešķir valsts drošības aizsardzībai morālu nozīmi, jo sabiedrības spēja pretoties tās ienaidniekiem balstās apziņā, ka ir vērtības, kuras ir aizsardzības vērtas. Viena no šādām vērtībām citastarp ir tiesiskas valsts ideja.⁷³³

Līdzīgi valsts drošības aizsardzībai konstitūcijas iekšējās saskaņotības princips, iespējams, būtu piemērojams arī ekonomiskās krīzes radīto seku pārvarēšanā. *Ineta Ziemele* atzinusi: „Kā zināms, pasaulē pēdējo gadu laikā aktuāls ir bijis jautājums par tiem draudiem, kādus cīņa pret terorismu un, īpaši, tai izraudzītie līdzekļi rada tiesiskas valsts principiem un cilvēktiesību aizsardzībai. Vairums šodien piekritīs, ka tajā mirklī, kad demokrātiska valsts atkāpjas no saviem principiem šīs cīņas ietvaros, viens no terorisma mērķiem ir sasniegts. Manuprāt, ar ekonomiskās krīzes draudiem tiesiskai valstij ir līdzīgi.”⁷³⁴ Ekonomiskās krīzes apstākļos personu sociālās tiesības nevar tikt nodrošinātas tādā pašā apmērā, kā ekonomikas augšupejas apstākļos, tajā pašā laikā demokrātiskas tiesiskas valsts principi un cilvēktiesības regulē valsts rīcību arī krīzes apstākļos. *Edgars Pastars*, paužot viedokli par šiem jautājumiem, netieši norādījis uz nepieciešamību izmantot iekšējās saskaņotības principu: „Sociālas valsts būtība ir arī efektīva kopējā labuma pārdalīšana. Ja trūkst finanšu līdzekļu, tie jāpārdala iespēju robežās, lai sasniegtu labāko rezultātu. [...] Tiesiskās paļāvības princips ir konstitucionāla vērtība. Tāpat konstitucionāla vērtība ir citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības

⁷³¹ Ajuri v. The Commander of IDF Forces: Izraēlas Augstākās tiesas 2002. gada 3. septembra spriedums lietā Nr. HCJ 7015/02. Grām.: *Judgments of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law*. Jerusalem: Israel Supreme Court, 2005, p. 177. Sprieduma 40. paragrāfs.

⁷³² Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 287.

⁷³³ *Ibid*, p. 287 – 291.

⁷³⁴ Litvins G. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576).

labklājības nodrošināšana, efektīvi pārdalot kopējo labumu un sabalansējot valsts ienākumus ar izdevumiem. Tādējādi vairāku konstitucionālo vērtību savstarpējas mijiedarbības gadījumā likumdevējam ir rīcības brīvība noteikt atbilstošāko risinājumu. Mehāniska tiesiskās paļāvības aizsardzība gadījumos, kad tā nonāktu pretrunā ar citām konstitucionālajām vērtībām, nav un nevar būt absolūta. Taču šādu secinājumu nedrīkst pārlietu vispārināt un ekonomiskās krīzes aizsegā ņemt no visu un visiem tūlīt vai ar atpakaļejošu spēku.⁷³⁵

Turpmākā Satversmes tiesas prakse apliecina attiecīgās idejas pamatotību. Satversmes tiesa nesankcionēja ekonomisko lejuplīdi kā tādu argumentu, uz kura rēķina valsts iegūtu nekontrolētu rīcību brīvību un būtu iespējams pārskatīt pat iepriekšējo Satversmes tiesas praksi. Tieši pretēji – Satversmes tiesa skaidri norādīja, ka „ievērojamas ekonomiskās lejuplīdes apstākļos, lai iespēju robežās mazinātu tās nelabvēlīgās sekas, likumdevēja rīcībai jābūt pēc iespējas ātrākai, saskaņotākai un izlēmīgākai. Šādu pasākumu veikšanai likumdevējam ir jādod saprātīga rīcības brīvība. Tomēr valsts ekonomiskā situācija vai nepieciešamība samazināt budžeta deficītu, nepastāvot citiem leģitīmajiem mērķiem, nevar kalpot par vispārīgu attaisnojumu tam, ka valsts atkāpjas no iepriekš personām piešķirtajām tiesībām.”⁷³⁶

Tajā pašā laikā Satversmes tiesa pieļāvusi, ka likumdevējs var pārskatīt atsevišķas sociālās garantijas ekonomiskās lejuplīdes apstākļos. Vairākos gadījumos, kad atsevišķas sociālās garantijas personām tika piešķirtas ekonomiskās augšupejas apstākļos, likumdevējam pārāk optimistiski vērtējot valsts budžeta iespējas ilgtermiņā, Satversmes tiesa ierobežoja tiesiskās paļāvības principa tvērumu un ļāva veikt nepieciešamās izmaiņas sociālās aizsardzības sistēmā.

Šādos gadījumos Satversmes tiesa pārbaudījusi, vai likumdevēja rīcība bijusi sociāli atbildīga: „Ekonomiskās lejuplīdes apstākļos, izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei un vispārējiem tiesību principiem, par kritēriju kalpo tas, vai likumdevēja izraudzītais risinājums ir sociāli atbildīgs. Sociāli atbildīgs risinājums ir tāds

⁷³⁵ Litvins G. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576).

⁷³⁶ Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr.2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 2009. gada 22. decembris, Nr. 201(4187). Sprieduma 27.2. punkts.

risinājums, kura rezultātā atsevišķu personu tiesiskās intereses tiek saskaņotas ar visas sabiedrības interesēm. [...] Sociāli atbildīgs risinājums šādos apstākļos var tikt balstīts ne tikai uz saudzējoša perioda noteikšanu pārejai uz jauno tiesisko regulējumu, bet arī uz to, ka vienlaikus ar izmaiņām normatīvajos aktos tiek paredzēta iespēja personai īstenot tās tiesības, ko valsts tai reiz piešķirusi, atbilstoši valsts finansiālajām iespējām. [...] Ievērojamā ekonomiskās situācijas pasliktināšanās liedza valstij iespēju garantēt tādu sociālā nodrošinājuma kopumu, kāds bija noteikts ekonomiskās izaugsmes gados. Neveicot pasākumus situācijas risināšanai, tiktu ietekmēta valsts spēja īstenot personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu un garantēt sociālās drošības sistēmas ilgtspēju. Tas būtu pretrunā arī ar sociāli atbildīgas valsts principu.”⁷³⁷

Tādējādi Satversmes tiesas praksē ekonomiskās lejupslīdes apstākļos izdevies veiksmīgi līdzsvarot dažādas konstitucionālās vērtības, lai, no vienas puses, nodrošinātu Satversmē noteikto personas pamattiesību aizsardzību un, no otras puses, ļautu likumdevējam efektīvi rīkoties krīzes pārvarēšanā. Attiecīgā līdzsvara nodrošināšana ir funkcionāli nepieciešama demokrātiskā tiesiskā valstī, lai reformu īstenošana nepāraugtu likumdevēja patvaļā un konstitucionālo vērtību ignorēšanā, tajā pašā laikā nepadarot konstitucionālo tiesu par šķērslī sabiedrības interesēm atbilstošas politikas īstenošanā. Kā pati Satversmes tiesa ir norādījusi, tad „tiesai likums ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru”.⁷³⁸

2) Procedūru saskaņotība

Latvijas konstitucionālā prakse liecina, ka Satversmes iekšējā saskaņotība nozīmē ne vien to, ka starp Satversmē ietvertajām normām un vērtībām nepastāv pretrunas un Satversmē tās ir iekšēji saskaņotas, bet arī to, ka Satversmes sistēmai ir raksturīga iekšēja

⁷³⁷ Par likuma "Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam" 5. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 110. pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009-44-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 17. marts, Nr.43(4245). Sprieduma 22. – 24.punkts.

⁷³⁸ Par likuma "Par tiesu varu" pārejas noteikumu 7.punkta otrā teikuma un 20.punkta otrā teikuma (2009.gada 16.jūnija redakcijā), un 20.punkta trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107.pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. 2009-111-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28. jūnijs, Nr.100(4292). Sprieduma 31.punkts.

loģika, kas noteic zināmas saturiskas prasības ikvienam Satversmes papildinājumam, lai tas iekļautos Satversmes sistēmā.⁷³⁹ Tāpat šādā veidā iespējams noskaidrot līdz galam nenoregulētos jautājumus Satversmes normu piemērošanā.

Satversmes sapulce Satversmes trešajā lasījumā 78.pantā iebalvoja, ka vēlētāji var iesniegt ne vien pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījumu projektu, bet arī likumprojektu.⁷⁴⁰ Taču Satversmes 79. pantā netika veikts atbilstīgs grozījums, kas noteiktu nepieciešamo balsu vairākumu un kvorumu likumprojekta pieņemšanai tautas nobalsošanā. Jau 1923. gadā bija nepieciešams risināt attiecīgo kvoruma problēmu likumprojekta par Jēkaba baznīcu lietā. *Baldwins fon Disterlo* uzskatīja, ka tautas nobalsošanai Satversmes 78. panta kārtībā nav prasīts sevišķs kvorums, proti, tā kā Satversmē *expressis verbis* šāda kvoruma prasība nav noteikta, tad Satversmes 78. panta kārtībā pilsoņu kopums likumu pieņem ar tautas nobalsošanā piedalījušos pilsoņu balsu vairākumu. Savukārt *Kārlis Dišlers* kvoruma nepieciešamību atvasināja no Satversmes sistēmas, norādot, ka Satversmes 78. pantā paredzētajā gadījumā pēc analogijas piemērojams Satversmes 74. pantā noteiktais kvorums un balsu vairākums.⁷⁴¹ Taisot slēdzienu par tautas nobalsošanas rezultātu, Centrālā Vēlēšanu komisija un Valsts prezidents *Jānis Čakste* pievienojās *Kārļa Dišlera* argumentācijai: „Kamēr nebūs doti pozitīvi nosacījumi, [Satversmes 79. panta] trūkumi novēršami ar analogijas palīdzību, piemērojot attiecībā uz kvorumu 74. pantu, kas prasa, lai balsošanā būtu piedalījušies vismaz puse no visiem balsstiesīgiem”.⁷⁴² 1931. gadā, konstatējot, ka Satversmes 78. panta kārtībā notikušai tautas nobalsošanā atbalstītais likumprojekts nepietiekama kvoruma dēļ nav pieņemts, Valsts prezidents savā atzinumā atsaucās uz „ar agrākiem precedentiem nodibinātu Satversmes attiecīgo pantu iztulkošanas praksi”.⁷⁴³ 1933. gadā

⁷³⁹ Pleps J. Robežlīgums ar Krievijas Federāciju: Satversme un Satversmes tiesa. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 583. lpp.

⁷⁴⁰ Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 14. sēdes 1922. gada 15. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1922. gads. 4. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1922, 457. – 458.lpp.

⁷⁴¹ Skat. plašāk: Rīgas Juristu Biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 229. – 239. lpp.

⁷⁴² Oficiāls paskaidrojums par 1923. gada 1. un 2. septembra tautas nobalsošanu. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidotais izdevums. Rīga: Jumava, 2009, 165. – 166.lpp.

⁷⁴³ Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr. 11/12, 250. lpp.

ar pirmajiem grozījumiem Satversmē konstitucionālais likumdevējs attiecīgo priekšrakstu nedaudz grozītā veidā jau ietvēra Satversmes tekstā.⁷⁴⁴

Tāpat Satversmes iekšējās saskaņotības princips ļauj no Satversmes sistēmas atvasināt tai atbilstošās kvoruma un balsu vairākuma prasības arī gadījumos, kad Satversmē tiek ieviests kāds jauns tautas nobalsošanas veids. Šā principa apzināta izmantošana būtu vienkāršojusi konstitucionālo diskusiju par nepieciešamo kvorumu un balsu vairākumu gadījumā, kad pilsoņu kopums balso par Saeimas atsaukšanu pēc ne mazāk kā 1/10 daļas vēlētāju ierosinājuma.

Tautas nobalsošanā nepieņemtais Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības piedāvātais Satversmes grozījums paredzēja, ka šādā gadījumā Saeima uzskatāma par atlaistu, ja balsotāju skaits tautas nobalsošanā ir vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita un ja vairākums ir balsojis par Saeimas atlaišanu.⁷⁴⁵

Valsts prezidenta izveidotā Konstitucionālo tiesību komisija atzinumā kritizējusi šādu kvoruma un balsu vairākuma prasību kā pārāk zemu.⁷⁴⁶ Konstitucionālo tiesību komisija savā atzinumā kā ieteicamo kvoruma un balsu vairākuma risinājumu šādā tautas nobalsošanā norāda: „Taisnīgu līdzsvaru varētu sasniegt, ja paredzētu, ka par Saeimas atlaišanu jānobalso balsotāju vairākumam, tomēr vismaz pusei no iepriekšējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos skaita, nenosakot kopējo skaitu, cik personām pavisam nobalsošanā būtu jāpiedalās.”⁷⁴⁷

Tomēr kvoruma un balsu vairākuma noteikšana tautas nobalsošanai nav vienkārša skaitļa izvēle. Tāpat šajā jomā konstitucionāli tiesiski nebūtu pieļaujams argumentēt kategorijās „pārāk liels – pārāk mazs”, „pietiekams – nepietiekams”. Skaitļiem un lielumam ir matemātiska loģika, savukārt tautas nobalsošanas norises noteikumus vairāk ietekmē Satversmes loģika, nevis matemātikas likumi. Jebkuram tautas nobalsošanai paredzētajam kvorumam un balsu vairākumam ir savs racionāls pamats. „Tas netiek ņemts un noteikts no „zila gaisa”, bet gan vadoties no izlemjamā jautājuma svarīguma un

⁷⁴⁴ Pārgrozījumi Latvijas Republikas Satversmes 74. un 79. pantā. *Valdības Vēstnesis*, 1933. 31. marts, Nr. 74.

⁷⁴⁵ Zālīte-Kļaviņa Z. Grozījumi Satversmē radīs iespēju kontrolēt Saeimas darbu. <http://www.diena.lv/lat/politics/politika/svariga-izvele> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷⁴⁶ Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas: Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 7. maijs, Nr. 69(3853). Atzinuma 84. – 86. punkts.

⁷⁴⁷ Turpat. Atzinuma 115. punkts.

it īpaši visas Satversmes sistēmas.”⁷⁴⁸ Tādēļ nepieciešamais kvorums un balsu vairākums tautas nobalsošanā, ja tajā tiek balsots par Saeimas atlaišanu, aplūkojams no Satversmes sistēmas viedokļa.

Satversme paredz tautas nobalsošanu trijos gadījumos – lai izlemtu institucionālas dabas jautājumus, lai izlemtu likumdošanas jautājumus un lai izlemtu Satversmes jautājumus.

Gadījumos, kad pilsoņu kopums risina institucionālas dabas jautājumus (Satversmes 48. pants), Satversme neparedz atsevišķas kvoruma prasības. Pilsoņu kopuma lēmums tautas nobalsošanā tiek pieņemts ar piedalījušos balsu vairākumu, neatkarīgi no tā, cik pilsoņu ir piedalījušies tautas nobalsošanā.

Satversme likumdošanas jautājumu izlemšanai (Satversmes 72. un 78. pants) paredz gan noteiktu kvoruma prasību, gan lēmuma pieņemšanai nepieciešamo balsu vairākumu. Šādai Satversmē noteiktai kvoruma un balsu vairākuma prasībai ir dziļa loģika. „Ja tautai nākas balsot par likuma lēmumu (*Gesetzebeschluss*, t.i., likumu, kurš no likumdošanas iestādes jau galīgā veidā pieņemts, bet nav vēl kā likums publicēts un konstitūcijā noteiktā kārtībā tiek likts uz tautas nobalsošanu), ko viņas priekšstāvniecības iestāde pieņēmusi, vai likumprojektu, ko priekšstāvniecības iestāde likumdošanas kārtībā skatījusi cauri un atraidījusi, tad noteikums par kvorumu dabū vēl sevišķu nozīmi, un proti: viņam vajag garantēt to, ka tautas gribu izteicošās priekšstāvības iestādes likumīgā kārtā pieņemtais lēmums netiktu tautas nobalsošanā atcelts pie niecīga piedalījušos skaita.”⁷⁴⁹ Līdzīgi ir atzinis arī *Jānis Čakste*: „Arī Satversmes 70. pantā paredzēta izsludināšanas formula „Tauta ir pieņēmusi....” [...] ja balsošanā būtu piedalījušies tikai daži tūkstoši vai pat daži simti, tad gan būtu neērti teikt, ka tauta ir pieņēmusi tādu un tādu likumu.”⁷⁵⁰

Satversmes 72. un 78. pantā paredzētajā gadījumā pilsoņu kopums pārbalso Saeimas gribu. „Saeima kā tautas priekšstāvības iestāde tak arī izteic tautas gribu; un lai tautas nobalsošanā atceltu to tautas gribas izpausmi, kas ietverta Saeimas pieņemtā

⁷⁴⁸ Pastars E. Cik satversmīgs bija balsojums par iestāšanos Eiropas Savienībā. *Jurista Vārds*, 2004. 9. marts, Nr. 9(314).

⁷⁴⁹ Rīgas Juristu Biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6, 232. – 233. lpp.

⁷⁵⁰ Oficiāls paskaidrojums par 1923. gada 1. un 2. septembra tautas nobalsošanu. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidotais izdevums. Rīga: Jumava, 2009, 166.lpp.

likumā, ir vajadzīgs, lai šī pēdējā – tautas nobalsošanā izpaustā – tautas griba būtu neapšaubāma.”⁷⁵¹ Līdz ar to Satversmes tēvi šajā gadījumā pilsoņu kopumam noteiktās kvoruma un balsu vairākuma prasības ir piesaistījuši Saeimai noteiktajām prasībām.

Savukārt Satversmes jautājumu izlemšanai pilsoņu kopumam saskaņā ar Satversmes 79. panta pirmo daļu Satversmes pārgrozījumu ir pieņēmis, „ja tam piekrīt vismaz puse no visiem balsstiesīgiem”. Kā rakstījis *Kārlis Dišlers*, „formas pēc te gan nav noteikts kvorums (nobalsošanā piedalījušos nepieciešamais skaits), bet pozitīvi nodoto balsu nepieciešamais skaits; tomēr šis noteikums ir tāds, ka viņš ietver sevī arī kvorumu; jo ja satversmes grozījumi var tikt pieņemti ar ne mazāk kā pusi visu balsstiesīgo pilsoņu balsīm, tad ir skaidrs, ka nobalsošana par satversmes grozījumiem vispār nebūtu tiesiski derīga, ja nobalsošanā piedalījušies mazāk kā puse balsstiesīgo.”⁷⁵²

Tā kā Saeimas atsaukšana nav nedz likumdošanas, nedz arī Satversmes jautājums, Satversmes sistēmai neatbilstu Satversmes 79. pantā paredzēto kvorumu un balsu vairākumu izmantošana. Raugoties uz šā institūta būtību, tas uzskatāms par institucionālas dabas jautājuma izlemšanu, kuram varētu arī nenoteikt speciālu kvorumu. Tomēr, ņemot vērā Saeimas atsaukšanas procedūras īpatnības, kvoruma prasības šādai tautas nobalsošanai nosakāmas.⁷⁵³ Taču uz tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu mehāniski nevajadzētu attiecināt Satversmes 79. panta pirmajā un otrajā daļā paredzēto kvorumu un balsu vairākumu.⁷⁵⁴ Šajā gadījumā būtu konstruējams jauna tipa vairākuma formulējums, kas sevī ietver divus kritērijus: gan prasību, lai vairākums pilsoņu konkrētajā nobalsošanā izteiktos par Saeimas atlaišanu, gan arī minimālo nepieciešamo balsu vairākumu, lai Saeima būtu atlaista⁷⁵⁵ Saeima Satversmes grozījumos arī izšķīrās par šādu risinājumu, proti, Saeima uzskatāma par atsauktu, ja tautas nobalsošanā par to nobalso vairākums no balsotājiem, kas ir vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita.⁷⁵⁶

⁷⁵¹ Dišlers K. Referenduma pielietošana un kvoruma jautājums. Grām.: *Latvijas Republikas Satversme*. Dišlers K. *Raksti par Latvijas Republikas Satversmi*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1998, 41. lpp.

⁷⁵² Turpat, 40. – 41. lpp.

⁷⁵³ Plašāk skat.: Pleps J. Kvorumu loģika Latvijas Republikas Satversmē. Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 67. – 88. lpp.

⁷⁵⁴ Plašāk skat.: Pastars E. Dažas domas par Saeimas atlaišanas kārtības grozīšanu. *Jurista Vārds*, 2007. 6. novembris, Nr.45(498)

⁷⁵⁵ Sal.: Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas: Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 7. maijs, Nr. 69(3853). Atzinuma 115. punkts.

⁷⁵⁶ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 29. aprīlis, Nr. 66(4052).

4. „Tukšo formulējumu” trūkums

Tiesību zinātnē vairākkārt uzsvērts, ka, interpretējot Satversmi, jābalstās uz principa, ka Satversme nesatur tukšus formulējumus.⁷⁵⁷ Attiecīgo koncepciju Latvijas tiesību zinātnē formulējis *Egils Levits*, komentējot Satversmes 91. panta formulējumu: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.”

Satversmes 91. panta kontekstā *Egils Levits* atzīmējis, ka mūsdienās vairākumā Eiropas valstu konstitūcijās ir minēta vienlīdzība tikai „likuma” priekšā, šajā jēdzienā ietverot visas (gan rakstītās, gan nerakstītās) tiesību normas, gan visus valsts varas atzarus un institūcijas, kuras ir iesaistītas šo normu jaunradē vai piemērošanā. Šā iemesla dēļ vienlīdzība „likuma” priekšā attiecas arī uz gadījumu, kad likumu piemēro tiesa.

Tomēr dažas valstis, rakstā norādījis *Egils Levits*, tāpat kā Latvija, lieto 19. gadsimta formulējumu, blakus „likumam” atsevišķi minot arī „tiesu”, proti, Krievijas Federācijas Konstitūcijas 19. pants un Lietuvas Republikas Konstitūcijas 29. pants. „Tiesas minēšanas blakus likumam dziļākā jēga ir 19. gadsimta teorētiķu atziņa par tiesu kā patstāvīgu tiesībradošu institūciju, kas veido t.s. tiesnešu tiesības. Toreizējā pozitīvisma gaisotnē to bija nepieciešams īpaši uzsvērt. Šodien tas nav nepieciešams, jo jēdziens „likums” parasti tiek traktēts plašāk, ietverot tajā jebkuru tiesību normu. Tādēļ konstitūcijas tekstā īpaši izdalīt „tiesu” vairs nav nepieciešams. Līdz ar to vairākumā valstu konstitūcijas teksts norāda vienīgi uz vienlīdzību „likuma” priekšā.”⁷⁵⁸

Tomēr Satversmes 8. nodaļas sagatavotāji 1997. gadā saglabāja tradicionālo formulējumu par personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā. Ņemot vērā iepriekš izklāstīto konstitucionālo tiesību teorijas attīstību, *Egils Levits* varēja izdarīt slēdzienu, ka vārdam „tiesa” Satversmes 91. panta pirmā teikuma kontekstā nav juridiskas slodzes. Taču *Egils Levits* īpaši uzsvēra: „Interpretējot Satversmi, jābalstās uz principa, ka Satversme nesatur tukšus formulējumus. Tādēļ arī jēdzienam „tiesa” Satversmes 91. panta 1. teikumā ir jāatrod savs saturs, kas nebūtu ietverts jēdzienā „likums”.”⁷⁵⁹

⁷⁵⁷ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs, Nr. 68(2833); Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 84. – 85.lpp.

⁷⁵⁸ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs, Nr. 68(2833).

⁷⁵⁹ Turpat.

Tāpat rakstā viņš ir piedāvājis analīzi, kādā veidā jēdzienam „tiesa” tiek atrasts konkrēts juridisks saturs: „Loģiski būtu pieņemt, ka šī formulējuma autoriem bija zināms šis 19. gadsimtā dažkārt lietotais formulējums, lai gan vienlaikus reālistiski būtu pieņemt, ka viņiem nebija zināms tā saturs – ka tas attiecas uz t.s. „tiesnešu tiesībām” [...]. Tomēr šajā gadījumā interpretācijā nozīmīgāks par Satversmes teksta autoru toreizējo uzskatu vēsturisko rekonstrukciju ir tā formulējums. Līdz ar to varam konstatēt, ka Satversmes 91.panta 1.teikumā noteiktā vienlīdzība „tiesas” priekšā aptver gadījumus, kuros tiesa nodarbojas ar tiesību jaunradi, t.i., rada „tiesnešu tiesības”. ”⁷⁶⁰

Teorētisko nostādni, ka Satversmē nav tukšu formulējumu, Satversmes tiesa akceptējusi samērā plaši. „Neviena Satversmes norma vai tās daļa nevar tikt uzskatīta par lieku, jo šāda izpratne sagrautu Satversmes iekšējo loģisko struktūru.”⁷⁶¹ Līdz ar to, ja Satversmē ir lietots kāds jēdziens, tad Satversmes sapulce šim jēdzienam piešķirusi noteiktu saturu, kurš ņemams vērā, iztulkojot attiecīgo Satversmes normu. Šāds respekts pret Satversmes tekstu saistās ar apstākli, ka Satversme ir lakoniska. Tādēļ gadījumos, kad tajā kāda doma izteikta plašāk vai paskaidrota, šie tekstā iekļautie domas izvērsumi ir jāievēro.

Konkrētajā lietā Satversmes tiesa analizēja Satversmes 81. pantā ietvertu ģenerālklausulu „ja neatliekama vajadzība to prasa”. Šī ģenerālklausula noteica zināmus priekšnoteikumus, iestājoties kuram Ministru kabinets bija tiesīgs izmantot Satversmes 81. pantā noteiktās tiesības. Šie priekšnoteikumi Satversmes normā nebija definēti skaidri, izsmeļoši uzskaitot visus Satversmes 81. panta piemērošanas gadījumus vai arī norādot konkrētus izmantošanas priekšnoteikumus. Tā vietā konstitucionālais likumdevējs lietoja ģenerālklausulu, kas ļāva izvairīties no kazuistiska regulējuma, kas būtu pakļauts ātrākai novecošanai.

Tomēr ģenerālklausulas lietojums prasa arī no konstitucionālās normas piemērotāja noteiktas prasmes pareizi piemērot šāda veida normu, kurā lietota ģenerālklausula. Problēmas var radīt tieši ģenerālklausulas konkretizēšanas juridisko

⁷⁶⁰ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs, Nr. 68(2833).

⁷⁶¹ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203(3361). Sprieduma 17. punkts.

paņēmienu nepārzināšana, kas lielākoties bija raksturīgs sociālistisko tiesību loka juristiem. Ar šādas metodoloģijas palīdzību varēja pat secināt: „Diemžēl nav skaidri noteikts, kas būtu jāsaprot ar neatliekamu vajadzību”.⁷⁶² No šādas atziņas izriet, ka Satversmes komentāra autori nemaz nav apsvēruši, ka šāds jēdziens Satversmes tekstā varētu tikt lietots apzināti, lai izvairītos no liekas (un principā neiespējamās) konkrētu gadījumu uzskaitīšanas.

Tāpat korektu juridisko metožu nezināšana padarītu Satversmes 81. pantā lietoto jēdzienu „ja neatliekama vajadzība to prasa” par tukšu formulējumu, kuram nav nozīmes normas piemērošanā. Satversmes 81. panta piemērošanas praksē tas bija ļoti izteikti. Gan starpkaru periodā, gan arī pēc Satversmes darbības atjaunošanas konstitucionālajā praksē šī neatliekamas vajadzības nepieciešamība tika ignorēta.⁷⁶³ Praksē dominēja viedoklis: ja Ministru kabinets vēlas šādus noteikumus izdot, šī neatliekama vajadzība ir iestājusies.⁷⁶⁴

Ņemot vērā šīs konstitucionālās prakses tendences, *Kārlis Dišlers* jau starpkaru periodā atzina, ka noteikumi ar likuma spēku tiek izdoti nevis uz Satversmes 81. panta pamata, bet gan uz konvencionālās normas pamata, kas saturiski ir identiska Satversmes 81. pantam, tikai bez nepieciešamības ievērot prasību „ja neatliekama vajadzība to prasa”. „Valdība, bieži izdodama noteikumus ar likuma spēku Satversmes 81. p. kārtībā arī bez šinī pantā noteiktās „neatliekamās vajadzības”, ir ievērojami paplašinājusi savas provizoriskās likumdošanas tiesības”.⁷⁶⁵

Satversmes tiesa spriedumā uzsvēra, ka nosacījums „ja neatliekama vajadzība to prasa” ir jāņem vērā, izdodot noteikumus ar likuma spēku, un šim nosacījumam ir konkrēts, ar juridisko metožu palīdzību noskaidrojams saturs. Kā norādīja tiesa: ja Satversmes 81. pantā šis nosacījums ir ietverts, tad Satversmes sapulce tam ir piešķīrusi noteiktu saturu, kurš ņemams vērā, izdodot noteikumus ar likuma spēku.⁷⁶⁶

⁷⁶² Lēbers (Loeber) D. A., Bišers I. *Ministru kabinets*. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 146. lpp.

⁷⁶³ Plašāk skat.: Griķis J. Ministru kabineta likumdošanas darbība Latvijas praksē. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 8, 325. – 334. lpp.; Nr. 9, 379. – 389. lpp.; Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 460. – 463. lpp.

⁷⁶⁴ Plašāk skat.: Muižnieks J. Par Satversmes 81. pantu un tā izmantošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 13. decembris, Nr. 194(476).

⁷⁶⁵ Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr.11/12, 252. – 253. lpp.

⁷⁶⁶ Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām””

Tāpat Satversmes tiesa ir norādījusi: „Ja kādam formulējumam Satversmē ir piešķirts noteikts saturs, tad tas obligāti jāņem vērā, lai attiecīgo Satversmes normu piemērotu pareizi.”⁷⁶⁷ Šāds secinājums izdarīts, iztulkojot Satversmes 68. panta ceturto daļu. Pieteikuma iesniedzēji uzskatīja, ka šajā normā ietvertajam nosacījumam „ja to pieprasa vismaz puse Saeimas locekļu” nav juridiskas nozīmes. Tiesa savukārt, atsaucoties arī uz „tukšu formulējumu” neesamību Satversmē, pievērta īpašu uzmanību attiecīgajam normas formulējumam, proti, „obligāts priekšnoteikums attiecīgās darbības veikšanai ir Satversmē noteikta deputātu skaita parakstīts pieprasījums, proti, Satversme attiecīgo darbību īstenošanu padara atkarīgu no pietiekami daudzu Saeimas deputātu parakstīta pieprasījuma. Šīs darbības īstenošana ietilpst nevis Saeimas kā valsts varas orgāna, bet gan Saeimas deputātu kā tautas priekšstāvju ekskluzīvajā kompetencē.”⁷⁶⁸

Satversmes tiesa pamatā „tukšu formulējumu” neesamību analizējusi Satversmes instrumentālās daļas normu kontekstā. Pamattiesību iztulkošanas jomā gan šis iztulkošanas paņēmiens piemērojams ierobežoti, ņemot vērā pamattiesību kā vispārējo tiesību principu būtību. Tomēr atsevišķos gadījumos šim Satversmes iztulkošanas kritērijam var būt nozīme arī pamattiesību normu satura noteikšanā.

Satversmes 103. pants paredz „iepriekš pieteiktu” sapulču, gājieni un piketu aizsardzību. Vērtējot, vai Satversmei atbilst prasība šādos gadījumos saņemt iepriekšēju pašvaldības atļauju, Satversmes tiesa secināja: ja Satversmes 103. pantā ir lietots jēdziens “iepriekš pieteiktu”, tātad konstitucionālais likumdevējs šim jēdzienam piešķīris noteiktu saturu, kurš ņemams vērā, iztulkojot Satversmes 103. pantu. Ņemot vērā attiecīgās pamattiesības konstitucionālo regulējumu starpkaru periodā un pēc neatkarības atjaunošanas, Satversmes tiesa secināja, ka pulcēšanās brīvības kontekstā Latvijas konstitucionālajās tiesībās jēdzienam „iepriekš pieteikts” ir senas tradīcijas un skaidrs saturs. Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas un to piemērošanas prakse neliecina par obligātu valsts pienākumu atteikties no atļauju sistēmas pulcēšanās brīvības

atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr.203(3361). Sprieduma 17. punkts.

⁷⁶⁷ Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042). Sprieduma 19.3. punkts.

⁷⁶⁸ Turpat.

īstenošanā. Savukārt Satversmes 103. pantā ir izdarīta izvēle par labu paziņošanas sistēmai. Tas Satversmes tiesai ļāva secināt, ka „atļauju sistēmu pulcēšanās brīvības īstenošanā var ieviest, tikai izdarot grozījumus Satversmes 103. pantā.”⁷⁶⁹

5. Satversmes atvērtība starptautiskajās tiesībām

1) Satversmes atvērtības principa ģenēze

Cilvēktiesības nav tikai atsevišķai valstij raksturīgs fenomēns vai specifiska satura normu kopums. Cilvēktiesības ir visām demokrātiskām tiesiskām valstīm kopīgs normu kopums, kas tiek aizsargāts ne vien katrā atsevišķā valstī, bet arī ar starptautisko tiesību normu palīdzību. Līdz ar to pamattiesību normu kā vispārējo tiesību principu iztulkošanā tiesību piemērotājs šo normu saturu nevar noteikt patvaļīgi; viņam jāņem vērā arī valsts starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā un kopējā demokrātisko tiesisko valstu pieredze.

Šajā kontekstā Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa definējusi Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma labvēlību starptautisko tiesību priekšā (*Völkerrechtsfreundlichkeit*). Kā norādījusi Satversmes tiesa: „Arī citu Eiropas valstu konstitucionālās tiesas, tulkojot nacionālo konstitūciju normas, izmanto [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas] un citu starptautisko cilvēktiesību dokumentu normas, kā arī [Eiropas Cilvēktiesību tiesas] praksi. Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas] garantijas ietekmē Pamatlikumā ietvertu pamattiesību un tiesiskas valsts principu interpretāciju. [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas] teksts un [Eiropas Cilvēktiesību tiesas] prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo kā interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas

⁷⁶⁹ Par likuma “Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm” 1. panta ceturtais daļas vārdu “vai citiem atribūtiem” un “kā arī mutvārdos izteikti atsevišķi saukļi, lozungi vai uzrunas”, 9. panta pirmās daļas, 12. panta trešās daļas 1. punkta vārdu “kārtības uzturētājiem”, 13. panta otrās daļas vārdu “un gājēju”, 14. panta sestās daļas otrā teikuma, 15. panta ceturtais daļas vārdu “ne agrāk kā 10 dienas un”, 16. panta un 18. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 103. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 21. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-03-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 1. decembris, Nr. 192(3560). Sprieduma 15. – 23. punkts.

valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Pamatlikumā ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas, tas ir, ietekmes, ko izslēdz pašas [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas] 53. pants. Starptautisko cilvēktiesību normu konstitucionāli tiesiskā nozīme ir Pamatlikuma labvēlības izpausme pret starptautiskajām tiesībām (*Völkerrechtsfreundlichkeit*), kas stiprina valsts suverenitāti ar starptautisko tiesību normu, starptautiskās sadarbības un starptautisko tiesību vispārējo principu palīdzību. Tāpēc Pamatlikums iztulkojams pēc iespējas tā, lai nerastos konflikts ar Vācijas Federatīvās Republikas starptautiskajām saistībām.”⁷⁷⁰

Līdzīgi Vācijas Federālajai Konstitucionālajai tiesai arī Satversmes tiesa savā praksē attīstījusi Satversmes labvēlības starptautisko tiesību priekšā doktrīnu.⁷⁷¹ Šis Satversmes iztulkošanas paņēmiens līdztekus Satversmes vienotības principam ir viens no biežāk izmantotajiem Satversmes tiesas praksē. Tajā pašā laikā principa nosaukums, vairāk vai mazāk to burtiski tulkojot no vācu valodas, veidots samērā neveikli. Iespējams, veiksmīgāks šā iztulkošanas paņēmiena apzīmējums būtu Satversmes atvērtības princips. Līdzīgi jau *Egils Levits*, norādot, ka „cilvēktiesību idejas un saturs pastāvīgi attīstās un to nav iespējams „satvert un noturēt” noteiktā tekstā”, rakstījis par pamattiesību „atvērtības klauzulas” nepieciešamību Satversmes tekstā.⁷⁷²

Ideja par Satversmes atvērtību starptautiskajai kopienai un kopīgiem centieniem nodrošināt demokrātiskas tiesiskas valsts funkcionēšanu ir raksturīga Latvijas valstiskumam jau kopš tā dibināšanas. Latvijas Republikas dibinātāji jau Latvijas Tautas padomes politiskajā platformā noteica: „Republika uz demokrātiskiem pamatiem [...] Tautu Savienībā”.⁷⁷³ Latvijas Tautas padomes mērķis bija radīt neatkarīgu demokrātisku valsti, kas iekļautos citu demokrātisko valstu izveidotajā savienībā. „Latvijas valsts jau

⁷⁷⁰ Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 17. maijs, Nr. 77(3235). Sprieduma secinājumu daļas 5. punkts.

⁷⁷¹ Plašāk skat.: Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, 2008. 15. jūlijs, Nr. 26(531).

⁷⁷² Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, Nr. 9-12, 24. lpp.

⁷⁷³ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. *Paģaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. 14. decembris, Nr. 1.

no tās dibināšanas pirmsākumiem ir iestājusies par demokrātiskām vērtībām, turklāt jēdziena „demokrātija” izpratni tā saistījusi ar citu demokrātisko valstu pieredzi. [...] Arī izstrādājot un apspriežot Satversmes projektu, Satversmes sapulces locekļi daudzas reizes ir atsaukušies uz tā laika demokrātisko valstu pieredzi, tādējādi apliecinādami Latvijas valstī veidojamās iekārtas organisko saistību ar citām progresīvajām valstīm.”⁷⁷⁴

Papildinot Satversmi ar 8. nodaļu, tika atzīts, ka šim katalogam jābūt saskaņotam ar starptautiskajām cilvēktiesību normām un modernas demokrātiskas tiesiskas valsts prasībām. Satversmes 8. nodaļa nav raksturojama kā „normatīvi sasaldēta”, proti, līdztekus tai saglabājas Latvijas konstitucionālo tiesību maksimāla atvērtība starptautisko tiesību priekšā, integrējot konstitucionālajā regulējumā interpretācijas ceļā progresīvu starptautisko tiesību attīstību. Normatīvi kā šāds pieturas punkts konstitucionālā likumdevēja gribai tika izvēlēts Satversmes 89. pants.⁷⁷⁵

Līdz ar to Satversmē noteiktās pamattiesību normas iztulkojamas atbilstoši starptautisko cilvēktiesību normām. Šāds pienākums tiesību piemērotājiem izriet kā no Satversmes 89. panta, tā arī no Satversmes atvērtības principa.⁷⁷⁶

Līdztekus Satversmes 89. pantam šīs pieejas pamatojumam Satversmes tiesa ir izmantojusi Satversmes 68. panta pirmajā daļā ietverto regulējumu. “[Satversmes] 68. pants *inter alia* paredz, ka visiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana. Satversmes sapulce, ietverot minēto normu Satversmē, nav pieļāvusi, ka Latvijas valsts varētu nepildīt savas starptautiskās saistības. Prasība apstiprināt Saeimā attiecīgos starptautiskos līgumus Satversmē ietverta ar mērķi nepieļaut tādas starptautiskās saistības, kas likumdošanas kārtībā izšķiramus jautājumus noregulētu bez Saeimas

⁷⁷⁴ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01 „Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētu domes un pagastu padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam.” Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999. – 2000.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2002, 118. lpp. Atsevišķo domu 5. punkts.

⁷⁷⁵ Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, Nr. 9-12, 22. – 25. lpp.

⁷⁷⁶ Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, 2008. 15. jūlijs, Nr. 26(531).

piekrišanas. Tādējādi redzams, ka Satversmes sapulce ir vadījusies no prezumpcijas, ka starptautiskās saistības “nokārto” jautājumus un tās ir jāpilda.”⁷⁷⁷

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet gan tas bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju. Līdz ar to gadījumos, kad nepieciešams noskaidrot Satversmē ietvertās pamattiesību normas saturu, šī norma tulkojama pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.⁷⁷⁸ Tas nozīmē, ka Satversme ir iztulkojama pēc iespējas tā, lai šis iztulkojums nenonāktu pretrunā ar Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību aizsardzības jomā.⁷⁷⁹ Līdz ar to Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no Latvijai saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem.⁷⁸⁰

Šāds Satversmes tiesas metodoloģisks uzstādījums nozīmē to, ka pamattiesības būtība prevalē pār šīs pamattiesības nostiprināšanas Satversmē gramatisko formu. Iztulkojot Satversmes pamattiesību normu, tiesību piemērotājs nedrīkst sevi ierobežot ar konstitucionālā likumdevēja lietoto vārdu jēgu, bet tam jāidentificē, kādas pamattiesības attiecīgā Satversmes norma aizsargā un attiecīgi jāaizpilda šīs pamattiesības saturs,

⁷⁷⁷ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu: Satversmes tiesas 2004. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr.2004-01-06. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 9. jūlijs, Nr.108(3056). Sprieduma secinājumu daļas 6.punkts.

⁷⁷⁸ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 1. septembris, Nr. 307/309(2218/2220). Sprieduma secinājumu daļas 5. punkts.

⁷⁷⁹ Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9.punkta 3.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114.pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1.protokola 2.pantam un tās 14.pantam (saistībā ar 1.protokola 2.pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27.pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5.pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30.pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18.pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 17.maijs, Nr. 77(3235). Sprieduma secinājumu daļas 5.punkts.

⁷⁸⁰ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16.septembris, Nr. 148(3306). Sprieduma 10.punkts.

izmantojot Latvijai saistošo starptautisko normu saturu, kas noteic pienākumu valstij nodrošināt konkrētās pamattiesības ievērošanu.

Papildus tam jāatzīmē, ka Latvijai saistošo cilvēktiesību normu piemērošana nozīmē arī šo normu piemērošanas prakses, kā arī rekomendējoša rakstura aktu cilvēktiesību jomā izmantošanu.⁷⁸¹ Tajā pašā laikā Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 89. pants neuzliek par pienākumu nodrošināt tādu starptautisko tiesību normu izpildi, kuras Latvijai nav saistošas, ciktāl tās nav aptvertas ar Satversmē garantētajām pamattiesībām un neizriet no tām.⁷⁸²

2) Satversmes atvērtības principa piemērošana

Satversmes tiesas tiesneši *Kaspars Balodis* un *Viktors Skudra* atsevišķajās domās, analizējot Orhūsas konvencijas⁷⁸³ izmantošanu Satversmes 115. panta iztulkošanā, norādīja, ka Satversmes atvērtības princips attiecas tikai uz tām saistībām, ko Latvija jau bija uzņēmusies līdz Satversmes 8. nodaļas normas pieņemšanai. Pēc Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas tās sistēma ir noslēgta un iztulkošanas ceļā nav pilnībā saskaņojama ar Latvijas saistībām starptautisko tiesību jomā. Atsevišķajās domās pausts viedoklis, ka iepriekšējā tiesas praksē, izmantojot Satversmes atvērtības principu, „Satversmes tiesa citastarp uzsvēra, ka attiecīgās starptautiskās saistības jau eksistēja Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas laikā, tāpēc Satversmes tiesa varēja prezumēt, ka konstitucionālais likumdevējs tās ņēmis vērā Satversmes 8. nodaļas normās. Savukārt starptautiskās saistības, ko Latvija uzņēmusies ar Orhūsas konvenciju, Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas laikā vēl nepastāvēja. Vēl jo vairāk – Satversmes 8. nodaļas projekts izstrādāts pirms Orhūsas konvencijas pieņemšanas.”⁷⁸⁴

⁷⁸¹ Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, 2008. 15. jūlijs, Nr. 26(531).

⁷⁸² Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 3. aprīlis, Nr. 50(2625). Sprieduma secinājumu daļas 7. punkts.

⁷⁸³ 1998. gada 25. jūnija Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju vērsties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 26. aprīlis, Nr. 64(2639).

⁷⁸⁴ Satversmes tiesas tiesnešu Kaspara Baloža un Viktora Skudras atsevišķās domas lietā Nr. 2007-11-03 „Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006. – 2018. gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvostas teritoriju,

Šāda Satversmes tiesas tiesnešu secinājuma akceptēšanai būtu fundamentāla nozīme visu Satversmes 8. nodaļas normu iztulkošanā. Valdošais viedoklis, kas atspoguļojas arī atsevišķajās domās kritizētā Satversmes tiesas vairākuma spriedumā, paredz, ka Satversme ir pastāvīgi atvērta starptautiskajām cilvēktiesību normām, uzņemot savu pamattiesību normu tvērumā arī tās starptautisko tiesību normu prasības, kas Latvijai kļuvušas saistošas pēc Satversmes 8. nodaļas pieņemšanas.

Atsevišķajās domās paustā pozīcija praksē radīs iespēju pretrunām starp Satversmes normu regulējumu un Latvijai saistošo starptautisko tiesību normu prasībām. Uzsverot laika, kad konstitucionālais likumdevējs pieņēmis Satversmes 8. nodaļas normas, nozīmi, Satversmes tiesas tiesneši rada iespēju Satversme noteiktās pamattiesības iztulkot šaurāk, nekā to pieprasa Latvijai tās uzņemtās starptautiskās saistības. Šāda koncepcija var novest pie Latvijas pamattiesību kataloga „atslēgšanas” no citu demokrātisku tiesisku valstu pamattiesību katalogiem un kopējās cilvēktiesību attīstības.

Šāda Satversmes tiesas tiesnešu interpretācija neatbilst fundamentālajiem konstitucionālā likumdevēja lēmumiem, kas atspoguļojas Latvijas Republikas proklamēšanas aktā, deklarācijā „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, kā arī Satversmes 89. pantā. Savulaik citi Satversmes tiesas tiesneši bija secinājuši, ka „arī izstrādājot un apspriežot Satversmes projektu, Satversmes sapulces locekļi daudzas reizes ir atsaukušies uz tā laika demokrātisko valstu pieredzi, tādējādi apliecinādami Latvijas valstī veidojamās iekārtas organisko saistību ar citām progresīvajām valstīm.”⁷⁸⁵

„Organiskā saistība” šajā kontekstā presumē ne vien attiecīgajā laikā pastāvošo standartu pārņemšanu, bet patstāvīgu šīs saistības uzturēšanu, Latvijai sniedzot savu ieguldījumu un pārņemot citu valstu progresīvo pieredzi. Šī pārņemšana var notikt ne vien Satversmes teksta grozīšanas ceļā, bet arī Satversmes normu iztulkošanas ceļā, ko līdz šim Satversmes tiesa vairākkārt ir sekmīgi veikusi.

atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”. *Jurista Vārds*, 2008. 13. maijs, Nr. 18(523). Atsevišķo domu 1.4. punkts.

⁷⁸⁵ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01 „Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētu domes un pagastu padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam.” Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999. – 2000.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2002, 118. lpp. Atsevišķo domu 5. punkts.

Satversmes tiesa praksē ir noteiktas skaidras Satversmes atvērtības principa robežas. Viena no šīm robežām ir gadījumi, kad Satversme paredz augstāku pamattiesību aizsardzības pakāpi nekā to pieprasa Latvijas starptautiskās saistības.

Satversmes tiesa ir norādījusi: „Satversmes pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem. [Taču] jāņem vērā, ka Satversme var paredzēt arī plašāku attiecīgās pamattiesības aizsardzību nekā starptautiskie cilvēktiesību akti.”⁷⁸⁶

Uz Satversmē ietvertās pamattiesības plašāku tvērumu var norādīt normas gramatiskais formulējums vai konstitucionālā likumdevēja griba, kas atspoguļojas normas sagatavošanas materiālos. Ja tiek secināts, ka konkrētajām pamattiesībām Satversmes līmenī ir piešķirts plašāks un privātpersonai labvēlīgāks saturs, nekā no valsts pieprasa tai saistošās starptautisko tiesību normas, tad tiesību piemērotājam ir pienākums nepazemināt Satversmes standartu, bet pieņemt, ka tas ir augstāks nekā starptautiskās saistības prasa, un kā tādu to piemērot.

Šādi Satversmes tiesa risinājusi jautājumu par to, vai pulcēšanās brīvības īstenošanai Satversme prasa tikai iepriekšēju paziņošanu par plānoto pasākumu pašvaldībai vai arī pašvaldības atļaujas saņemšanu. Iztulkojot Satversmes 103. pantu gramatiski, Satversmes tiesa secināja, ka tajā lietotais jēdziens „iepriekš pieteiktu” neļauj tajā ielasīt normatīvajos aktos personām noteikto pienākumu saņemt pašvaldības izziņu, ka tā neiebilst pret pulcēšanās brīvības īstenošanu. Tāpat Satversmes tiesa konstatēja, ka nepieņemtajā Satversmes otrajā daļā, starpkaru perioda normatīvajos aktos, kā arī 1991. gada Pamatlikuma pārejas periodam projektā un 1991. gada 10. decembra konstitucionālajā likumā „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” konstitucionālais likumdevējs skaidri izšķīrās par iepriekšējās paziņošanas sistēmu, neparedzot pulcēšanās brīvības īstenošanai nepieciešamību saņemt pašvaldības vai citas institūcijas atļauju. Līdztekus tam Satversmes tiesa secināja, ka „Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas un to piemērošanas prakse neliecina par obligātu valsts pienākumu atteikties no atļauju sistēmas pulcēšanās brīvības īstenošanā.” Taču, ņemot vērā Satversmes 103. panta

⁷⁸⁶ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. septembris, Nr. 148(3306). Sprieduma 10. punkts.

gramatisko formulējumu un konstitucionālā likumdevēja gribu, Satversmes tiesa arī secināja: „Satversmes 103. pantā ir izdarīta izvēle par labu paziņošanas sistēmai. [...] Atļauju sistēmu pulcēšanās brīvības īstenošanā var ieviest, tikai izdarot grozījumus Satversmes 103. pantā. Paziņošanas sistēma nodrošina personai plašākas iespējas īstenot attiecīgo pamattiesību nekā atļauju sistēma. [...] jāsecina, ka Satversme garantē plašāku pamattiesības aizsardzību.”⁷⁸⁷

Satversmes atvērtības princips pamatā piemērojams pamattiesību normu satura noskaidrošanā. Diskutējams ir jautājums, vai Satversmes atvērtības principu var izmantot, lai iztulkotu Satversmes instrumentālās daļas normas. Satversmes tiesa Satversmes atvērtības principu ir analizējusi un attīstījusi tikai pamattiesību normu kontekstā. Tomēr atsevišķos gadījumos šāda iztulkošana būtu nepieciešama, lai nodrošinātu Latvijas starptautisko saistību izpildi.

Saeima 2002. gada 20. jūnijā apstiprināja 1999. gada 22. aprīlī parakstītos Romas statūtus.⁷⁸⁸ Romas statūtu 27. pants paredz, ka šie statūti jāpiemēro vienādi visām personām bez jebkādas atšķirības, pamatojoties uz oficiālo statusu. Imunitāte, kura piešķirta personai atbilstoši tās ieņemamajam amatam, nekavē tiesu īstenot jurisdikciju pār šo personu. Šādu starptautisko saistību izpildei sākotnēji bija plānoti Satversmes grozījumi, lai Satversmē paredzētajā valsts amatpersonu imunitātes regulējumā ietvertu atrunu, ka tā neattiecas uz Romas statūtos noteiktajiem gadījumiem. Taču pēcāk attiecīgo Satversmes normu atbilstību Romas statūtu regulējumam tika izlemts nodrošināt Satversmes iztulkošanas ceļā, proti, attiecīgās Satversmes normas iztulkojot atbilstoši Romas statūtu prasībām. Tika secināts, ka Satversmē noteiktā imunitāte neaizsargā valsts amatpersonas gadījumā, ja izdarīti tādi noziegumi, kuru iztiesāšana ir Starptautiskās krimināltiesas kompetencē, bet gan pasargā tikai no iekšzemes kriminālvajāšanas, kurai

⁷⁸⁷ Par likuma “Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm” 1. panta ceturtais daļas vārdu “vai citiem atribūtiem” un “kā arī mutvārdos izteikti atsevišķi saukļi, lozungi vai uzrunas”, 9. panta pirmās daļas, 12. panta trešās daļas 1. punkta vārdu “kārtības uzturētājiem”, 13. panta otrās daļas vārdu “un gājēju”, 14. panta sestās daļas otrā teikuma, 15. panta ceturtais daļas vārdu “ne agrāk kā 10 dienas un”, 16. panta un 18. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 103. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 21. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 23. novembra spriedums lietā Nr. 2006-03-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 1. decembris, Nr. 192(3560). Sprieduma 15. – 23. punkts.

⁷⁸⁸ Par 1998. gada 17. jūlija Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtiem. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 20. jūnijs, Nr. 97(2668).

var būt politisks pamats.⁷⁸⁹ Tādējādi Romas statūtos paredzētajos gadījumos Satversmes 29., 30. un 54. pants netiek piemērots, proti, Valsts prezidents un Saeimas deputāti nebauda imunitāti, ja Starptautiskā krimināltiesā plāno uzsākt kriminālvajāšanu par tās kompetencē esošo noziegumu izdarīšanu. Tas savukārt nozīmē, ka attiecīgās Satversmes normas šādos gadījumos iztulkojamas, ņemot vērā Satversmes atvērtības principu, proti, atbilstoši Romas statūtu prasībām. Formāli raugoties, šajā gadījumā pastāv pretruna starp Romas statūtiem un Satversmi, taču arī daudzas citas Romas statūtu dalībvalstis nav grozījušas savas konstitūcijas, bet gan apņēmušās tās iztulkot atbilstoši savām starptautiskajām tiesībām un konstitūcijas mērķim un jēgai.⁷⁹⁰

Tāpat Latvijas starptautiskās saistības izmantojamas, lai noskaidrotu atsevišķu Latvijas valsts varas orgānu kompetenču saturu. Piemēram, Satversmes 43. pants paredz, ka Valsts prezidents uz Saeimas lēmuma pamata pasludina karu. Satversmes tekstā nav noteikti nedz gadījumi, kad Saeima var lemt par kara pieteikšanu, nedz arī šo tiesību izmantošanas nosacījumi. Satversme vienīgi noteic, ka Latvijā kā parlamentārā republikā lēmuma par bruņoto spēku izmantošanu pieņemšana ietilpst ekskluzīvajā Saeimas kompetencē.⁷⁹¹ Satversmes 73. pants liedz šo jautājumu izšķirt tautas nobalsošanā, savukārt Satversmes 67. pants miera laikā liedz Ministru kabinetam pieņemt lēmumu par bruņoto spēku izmantošanu, jo „Saeima ir augstākā lēmēja svarīgākajos jautājumos par valsts aizsardzību un nepieciešamo cīņas spēku komplektēšanu un sagatavošanu”.⁷⁹²

Satversme pieļauj militārās aizsardzības soļu speršanu, ja cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām (44. pants), kā arī neapšaubāmi bruņotā spēka izmantošana ir pieļauta izņēmuma stāvokļa laikā (62. pants), tomēr Satversmes 43. pants teorētiski saglabā iespēju Saeimai lemt par agresīva kara uzsākšanu, proti, pieteikt karu citai valstij. *Mārtiņš Pāparinskis* Satversmes 43. panta formulējumā saskatījis iespējamu pretrunu ar spēka lietošanas aizliegumu, kas ir *ius cogens* norma starptautiskajās tiesībās. Pēc *Mārtiņa Pāparinska* ieskata, Satversmes 44. pants regulē spēka lietošanu paš aizsardzības gadījumā kā speciālā tiesību norma, savukārt Satversmes

⁷⁸⁹ Plašāk skat.: Krekele I. Romas statūtu ietekme uz nacionālajām tiesībām. *Jurista Vārds*, 2004. 23. marts, Nr. 11(316).

⁷⁹⁰ Plašāk skat.: Kalniņa I., Pāparinskis M. Implementation of the Rome Statute in Latvia. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=928333 (Aplūkots 2009. 28. augustā). P. 17 – 18.

⁷⁹¹ Cielava V. Latvijas Republikas Satversme: vēsture un mūsdienas. *Cīņa*, 1989. 27. marts.

⁷⁹² Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: Izdevis A. Gulbis, 1930, 148. lpp.

43. pants kā vispārīga tiesību norma piešķir Saeimai neierobežotas tiesības lemt par kara pasludināšanu.⁷⁹³

Taču šajā kontekstā jāņem vērā, ka Satversme ir tapusi, tās tēviem orientējoties uz Tautu Savienību. Latvijas valstiskuma ārpolitiskās orientācijas pamatpostulāts bija „Apvienota, patstāvīga un neatkarīga Latvija Tautu Savienībā”.⁷⁹⁴ Līdzīgi arī *Mārtiņš Paparinskis* atzinis, ka Satversmes 43. pants aplūkojams 1922. gadā pastāvošo Latvijas starptautisko saistību kontekstā.⁷⁹⁵ Līdz ar to attiecīgās Satversmes normas jau sākotnēji iztulkojamas atbilstoši Tautu Savienības pakta normām.

Tautu Savienības dalībvalstis uzņēmas saistības neuzsākt agresīvu karu.⁷⁹⁶ Šā politiskā apņemšanās tika fiksēta virknē starptautisko līgumu. 1928. gadā *Kelloga – Briāna* pakts aizliedza izmantot karu kā starpvalstu konfliktu risināšanas līdzekli un nacionālās politikas instrumentu.⁷⁹⁷ Savukārt 1932. gada Londonas konvencija, aizliedzot agresiju pret citām konvencijas dalībvalstīm, sniedza izvērstu agresijas definīciju, citastarp aizliedzot konvencijas dalībvalstīm agresijas attaisnošanai atsaukties uz jebkādiem politiska, militāra, ekonomiska vai citāda rakstura apstākļiem.⁷⁹⁸ Tāpat spēka lietošanas aizliegums pastāvēja arī pirmskara starptautiskajās paražu tiesībās.⁷⁹⁹ Līdz ar to, iztulkojot Satversmi Latvijas starptautisko saistību kontekstā, pamatots varētu būt secinājums, ka Latvijas uzsākts agresīvs karš pret citu valsti uzskatāms par antikonstitucionālu.

Līdzīgs secinājums Satversmes sistēmas ietvaros izriet no *Kārļa Dišlera* rakstiem. Satversmes 43. pantā paredzēto Valsts prezidenta kompetenci pasludināt karu *Kārlis Dišlers* aplūkojis tikai Satversmes 44. panta kontekstā, proti, Valsts prezidents karu

⁷⁹³ Paparinskis M. *Jus cogens* in Latvian law and potential conflicts. Referāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās” 2007. gada 25. janvārī, p. 4 – 5.

⁷⁹⁴ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. 14. decembris, Nr. 1.

⁷⁹⁵ Paparinskis M. *Jus cogens* in Latvian law and potential conflicts. Referāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās” 2007. gada 25. janvārī, p. 5.

⁷⁹⁶ Tautu Savienības pakts. Grām.: Seskis J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914. – 1921.)*. Rīga: Balta, 1991, 319. lpp.

⁷⁹⁷ Kellogg – Briand Pact 1928. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁷⁹⁸ Convention Defining Agression. *American Journal of International Law Supplement*, 1933, p. 192 – 194.

⁷⁹⁹ Brownlie I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963, p. 108 – 111.

pasludina pēc tam, kad sanākusi Saeima, bet līdz tam viņam ir pienākums spert nepieciešamos aizsardzības soļus. *Kārlis Dišlers* nav analizējis gadījumu, kad Saeima varētu lemt par kara uzsākšanu gadījumos, kad tas neizriet no Latvijas starptautiskajām saistībām vai ienaidnieks nav uzbrucis Latvijas robežām.⁸⁰⁰

Tas, ka Tautu Savienība ir beigusi savu pastāvēšanu, nenozīmē, ka attiecīgo Satversmes normu par bruņoto spēku izmantošanu sasaiste ar Latvijas starptautiskajām saistībām vairs nav tiesiski iespējama. Starpkaru perioda starptautisko normu sistēmu ir aizstājusi mūsdienu starptautisko tiesību sistēma, kas balstās uz ANO Statūtiem.⁸⁰¹ Satversmes atvērtības princips Satversmes normu iztulkošanā prasa izmantot tieši iztulkošanas brīdī pastāvošās Latvijas starptautiskās saistības. Līdz ar to pēc neatkarības atjaunošanas Satversmes 43. pants iztulkojams atbilstoši aktuālajām starptautisko tiesību normām, kas saistošas Latvijas Republikai.

Satversmes atvērtības princips pieļauj Satversmes iztulkošanā izmantot tikai tās starptautisko tiesību normas, kuras ir kļuvušas saistošas Latvijai atbilstoši starptautiskajām tiesībām un Latvijas nacionālajām procedūrām. Tas neizslēdz iespēju pārbaudīt, vai Latvija kādas starptautiskās saistības ir uzņēmusies, ievērojot Satversmes un starptautisko tiesību prasības.

Robežlīguma lietā Ministru kabinets savā atbildes rakstā argumentēja, ka Latvijas un Krievijas valstu praksē ir izveidojusies paražu tiesību norma, kas noteica to valsts robežu vēl pirms Robežlīguma noslēgšanas Robežlīguma fiksētajā veidā. Tā kā Satversme tiek iztulkota atbilstoši Latvijas starptautiskajām saistībām, Ministru kabinets uzskatīja par iespējamu atsaukties uz Satversmes atvērtības principu, kas liegtu izvērtēt Robežlīguma atbilstību Satversmei, jo tajā noteikto robežu jau noteic Latvijai saistoša starptautisko tiesību norma.⁸⁰²

Satversmes tiesa, vērtējot šo Ministru kabineta argumentu, skaidri iezīmēja Satversmes atvērtības principa robežas šajā kontekstā: „Latvijas valsts teritorija ir grozāma Satversmē noteiktajā kārtībā. To atzīst arī Ministru kabinets [...] Latvijas nacionālās tiesības liedz valsts augstākajām amatpersonām ar vienpusējiem

⁸⁰⁰ Dišlers K. Latvijas Valsts prezidenta kompetence. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 3, 119. – 120. lpp.

⁸⁰¹ Charter of the United Nations. <http://www.un.org/en/documents/charter/> (Aplūkots 2009. 3. septembrī).

⁸⁰² Ministru kabineta atbildes raksts par Robežlīgumu. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 198. – 209. lpp.

paziņojumiem atteikties no kādas Latvijas teritorijas daļas. Tas darāms tikai ar rakstveida starptautiskajiem līgumiem, kas apstiprināmi Satversmē noteiktajā kārtībā. Satversmes tiesa piekrīt Ministru kabineta paskaidrojumos izteiktajam viedoklim, ka starptautisko tiesību izpratnē ir iespējams atteikties no teritorijas pat tad, ja šī atteikšanās būtu pretrunā ar nacionālo tiesību formālajām prasībām. Tomēr konkrētajā gadījumā fundamentāla konstitucionālā norma nepārprotami prasa risināt valsts robežas jautājumus ar noteiktām metodēm.»⁸⁰³

⁸⁰³ Par likuma "Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" 1. panta vārdu "ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu" atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769). Sprieduma 36.1. punkts.

Promocijas darba galvenie secinājumi

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas izteiktas secinājumu formā:

1. Atbilstoši dabisko tiesību doktrīnai formālās konstitūcijas jēdziens sevī ietver ne vien konstitucionālā likumdevēja pieņemtās pozitīvās tiesību normas, bet arī (un pirmām kārtām) vispārējos tiesību principus. Līdz ar to formālā konstitūcija sastāv no divu veidu normām – konstitucionālā likumdevēja pieņemtajām normām un vispārējiem tiesību principiem, kas ir jātulko un jāpiemēro kā vienots veselums.
2. Materiālās konstitūcijas jēdziens papildus formālajai konstitūcijai ietver konstitūcijas iztulkošanu likumdošanas ceļā, judikatūras atziņas par konstitūcijas normu tvērumu un konvencionālās normas. Līdz ar to materiālā konstitūcija ir konkrētajā laikā faktiski pastāvošais konstitucionālais regulējums.
3. Satversmes likums kā nepilnīgs normatīvs akts konstitucionālo tiesību teorijā tiek aizstāts ar Satversmi kā pilnīgu tiesību normu bez robiem un iekšējām pretrunām. Līdz ar to Satversme vērtējama kā pilnīga norma, kas sevī ietver gan Satversmes likumu, gan arī nerakstītās konstitucionālās normas.
4. Satversme kā pilnīga tiesību norma ir obligāts priekšnoteikums efektīvas konstitucionālās justīcijas funkcionēšanai demokrātiskā tiesiskā valstī. Satversmes pilnīguma dogma ietekmē Satversmes iztulkošanas metodoloģiju, jo no konstitucionālo tiesību perspektīvas netiek skaidri nošķirta Satversmes likuma iztulkošana no Satversmes tālākveidošanas, proti, tiesību tālākveidošanas paņēmieni ir integrēti konstitūcijas iztulkošanas metodoloģijā.
5. Satversmes dinamiska iztulkošana nav atsevišķs Satversmes iztulkošanas paņemiens, jo metodoloģiski tas balstās uz teleoloģiskās un salīdzinošās iztulkošanas metodes izmantošanu. Satversmes dinamiska iztulkošana ir tiesībpolitiska izvēle Satversmes iztulkošanā, akcentējot nepieciešamību

panākt, lai Latvija funkcionētu kā demokrātiska tiesiska valsts modernā izpratnē.

6. Latvijas Satversmes sapulces pieņemtie likumi normatīvi izvērš Satversmes regulējumu. Ar tiem Satversme ir oficiāli un autentiski iztulkota. Līdz ar to Satversmē un likumos ietvertie Latvijas Satversmes sapulces konstitucionāla rakstura lēmumi nav nošķirami pēc to juridiskā spēka, bet veido vienotu veselumu.
7. Satversmē ir ietverts pilnvarojums likumdevējam izstrādāt vairākus likumus, kuri konkretizē Satversmes regulējumu un sniedz Satversmes normu normatīvu interpretāciju. Likumā veikts Satversmes normu konkretizējums neiegūst augstāko juridisko spēku, un tiesību piemērotājam ir pienākums pārbaudīt Saeimas pieņemto normu, kas konkretizē Satversmes regulējumu, atbilstību Satversmei.
8. Satversmes 21. panta pirmajā teikumā ietverts tiešs pilnvarojums Saeimai iztulkot un izvērst konstitucionālo regulējumu, nosakot Saeimas iekšējo darbību un kārtību. Šo tiesību izmantošanā darbojas parlamenta suverenitātes princips, proti, kārtības ruļļa izstrādāšanu parlaments veic autonomi un neviens cits valsts varas orgāns nevar noteikt parlamenta darbības kārtību.
9. Latvijas tiesību vēsturē kritiski pārvērtējamas līdzšinējās atziņas par konstitucionālās justīcijas pirmsākumiem. Latvijas Senāts faktiski kopš 1920. gada īstenojis konstitucionālās justīcijas funkcijas. Savukārt *Arveds Bergs* 1928. gadā formulēja atziņu, ka Latvijas Senāta iztulkojumi esot Satversmes sastāvdaļa.
10. Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesām, tostarp arī konstitucionālajai tiesai, netiek nodotas tiesības iztulkot konstitūciju, bet gan tiesības kontrolēt, kā konstitūcija iztulkota. Līdz ar to Satversmē tiesības iztulkot konstitūciju ir sadalītas starp parlamentu kā demokrātiski tieši leģitimētu politisku valsts varas orgānu, kas piesaistīts pilsoņu kopuma gribai, un tiesu kā profesionālu valsts varas orgānu, kurš piesaistīts Satversmes priekšrakstiem.
11. Satversmes instrumentālās daļas normu iztulkošanā nozīmīgi ir normu formulējumi, to savstarpējās sasaistes un konstitucionālā likumdevēja griba.

Tāpat jāņem vērā, ka to iespējams izvērst likumdošanas ceļā, kā arī Satversmes īstenošanas praksē, veidojot konvencionālās normas.

12. Satversmes pamatprincipu un pamattiesību iztulkošanā izmantojama nenoteikto tiesību jēdzienu konkretizācijas metode un teleoloģiskā iztulkošanas metode. Konstitucionālā likumdevēja gribai vai normu formulējumiem ir sekundāra nozīme.
13. Satversme ir pastāvīgi atvērta starptautiskajām tiesībām, uzņemot pamattiesību normu tvērumā arī tās starptautisko tiesību normas, kas Latvijai kļuvušas saistošas pēc attiecīgo Satversmes normu pieņemšanas.
14. Satversmes atvērtības starptautiskajām tiesībām princips izmantojams Satversmē ietverto instrumentālās daļas normu iztulkošanā, lai nodrošinātu Latvijas valsts varas orgāniem piešķirto kompetenču atbilstību Latvijas uzņemtajām starptautiskajām saistībām.
15. Satversmes iekšējā saskaņotība nozīmē, ka starp Satversmē ietvertajām normām un vērtībām nepastāv pretrunas un Satversmē tās ir iekšēji saskaņotas. Tāpat Satversmes sistēmai ir raksturīga iekšēja loģika, kas noteic zināmas saturiskas prasības ikvienam Satversmes papildinājumam, lai tas iekļautos Satversmes sistēmā.

Anotācija

Darba mērķis ir aplūkot Satversmes iztulkošanas metodoloģiju un Satversmes iztulkošanas funkcijas īstenošanu Latvijas konstitucionālajā iekārtā.

Autors darbā secinājis, ka Satversme kā formālā konstitūcija ietver sevī ne tikai konstitucionālā likumdevēja pieņemtus normatīvos aktus (Latvijas rakstīto konstitūciju), bet arī vispārējos tiesību principus. Tādēļ Satversmes iztulkošanas metodoloģija sevī ietver gan iztulkošanas, gan tālākveidošanas elementus, tos integrējot speciālos konstitūcijas iztulkošanas paņēmienos.

Satversmes iztulkošanā būtiska nozīme ir vairākiem konstitūcijas iztulkošanas paņēmieniem – Satversmes vienotības principam, iekšējās saskaņotības principam, Satversmes atvērtības starptautiskajām tiesībām principam, kā arī „tukšo formulējumu” trūkumam Satversmē. Darbā sniegts katra Satversmes iztulkošanas paņēmiena piemērošanas raksturojums, kā arī aplūkotas tā piemērošanas iespējas un norādītas uz atsevišķām nepilnībām piemērošanas praksē.

Autors darbā secinājis, ka Satversmes iztulkošana ir viena no nozīmīgākajām valsts varas funkcijām mūsdienu demokrātiskā tiesiskā valstī. Tiesības pieņemt juridiski saistošu lēmumu par konstitūcijas normu tvērumu ir satversmes varas elements, kas Latvijas konstitucionālajā iekārtā sadalītas starp Saeimu un Satversmes tiesu.

Darbā izmantots plašs juridiskās prakses materiālu un parlamenta stenogrammu klāsts. Autors apkopojis nozīmīgākās konstitucionālo tiesību diskusijas, kā arī analizējis nozīmīgākos Satversmes piemērošanas jautājumus parlamentārajā un tiesu praksē.

Abstract

The aim of the paper is to examine the methodology for interpreting the Constitution (Satversme) and implementation of the Constitution interpretation function in the constitutional regime of Latvia.

The author has drawn conclusions that the Constitution includes not only the normative enactments adopted by the constitutional legislator (the written constitution of Latvia), but also the general principles of law. Therefore the methodology for interpreting the Constitution includes the elements of both interpreting and further development, by integrating the elements in special methods for interpreting the constitution.

In interpreting the Constitution, several methods of interpreting are of crucial importance – the principle of Constitutional unity, the principle of internal coherence, the principle of openness of the Constitution to international law, as well as absence of “empty definitions” in the Constitution. The work provides with a description of application of the Constitution interpretation method, as well as considers its application possibilities, pinpointing certain shortcomings occurring in practice.

The author has concluded that interpretation of the Constitution is one of the most important state authority functions in the modern-day democratic state governed by law. The rights to adopt a legally binding decision about the coverage of the constitutional norms form an element of the constitutional power, which in the constitutional regime of Latvia is divided between the Parliament (Saeima) and the Constitutional Court.

A broad range of legal practice materials and parliamentary shorthand reports have been used in elaboration of the work. The author has summarised the most important discussions about the constitutional rights, as well as has analysed the most important matters of applying the Constitution in the parliamentary and court practice.

Annotation

Das Ziel der Arbeit besteht darin, die Methodologie der Auslegung der *Satversme* (Verfassung Lettlands) sowie die Verwirklichung der Funktionen der Auslegung der Verfassung in der verfassungsrechtlichen Ordnung Lettlands zu behandeln.

Der Autor ist in der Arbeit zur Schlussfolgerung gekommen, dass *Satversme* als formelle Verfassung nicht nur die vom verfassungsrechtlichen Gesetzgeber angenommenen normensetzenden Akten (die geschriebene Verfassung Lettlands) sondern auch die allgemeinen Rechtsgrundsätze enthält. Aus diesem Grunde umfasst die Methodologie der Auslegung von *Satversme* sowohl die Elemente der Auslegung als auch die Elemente der Weiterentwicklung, indem diese in spezielle Auslegungsverfahren der Verfassung integriert werden.

Eine wesentliche Rolle spielen bei der Auslegung der *Satversme* mehrere Auslegungsverfahren der Verfassung – Grundsatz der Einheitlichkeit der *Satversme*, Grundsatz der inneren Übereinstimmung, Grundsatz der Offenheit der *Satversme* für das Völkerrecht sowie das Fehlen von „leeren Formulierungen“ in *Satversme*. Es wird in der Arbeit die Charakteristik der Anwendung jedes Auslegungsverfahrens der *Satversme* gegeben sowie die Möglichkeiten der Anwendung dieser Verfahren behandelt und einige Mängel bei der Anwendung in der Praxis festgestellt.

Der Autor ist in der Arbeit zum Ergebnis gekommen, dass die Auslegung von *Satversme* eine der wichtigsten Funktionen der Staatsmacht im heutigen demokratischen rechtlichen Staat ist. Das Recht, rechtlich verbindliche Entscheidungen, die mit verfassungsrechtlichen Normen verbunden sind, zu treffen, ist Element der Macht der Verfassung, welche in der verfassungsrechtlichen Ordnung Lettlands unter Parlament und Verfassungsgericht aufgeteilt ist.

Der Autor hat für die Arbeit reiches Judikaturmaterial und Parlamentstenogramme ausgenutzt. Er hat die wichtigsten Diskussionen über das Verfassungsrecht verallgemeinert und die bedeutendsten Fragen der Anwendung der *Satversme* in der parlamentarischen und gerichtlichen Praxis ausgewertet.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

Literatūra

1. Abakuks A. Atjaunotās Latvijas pamatlikums – satversme. *Daugavas Vanagi*, 1963, Nr. 2;
2. Ābers (Ābele) B. Polijas jaunā konstitūcija. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1935, Nr. 2;
3. Adamkus V. *Bez noklusējumiem. Dienasgrāmatas, vērtējumi, piezīmes*. Rīga: Lauku Avīzes izdevniecība, 2008;
4. Akmens A. Mūsu militārā likumdošana. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1927, Nr.5; Nr.6/7;
5. Akmentiņš R. Latvijas Satversmes reforma. *Jurists*, 1934, Nr. 5(57);
6. Apsītis R. Kārlis Ulmanis un Satversme. Grām.: *Kārlim Ulmanim – 120*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998;
7. Apsītis R. Pauls Šīmanis – jurists un tiesībzinātnieks. *Latvijas Vēsture*, 2000, Nr. 4(40);
8. Auziņš A. *Gustavs Zemgals*. Rīga: Jumava, 2006;
9. Balodis K. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007;
10. Balodis R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20. – 21. gadsimta mijā. Grām.: *Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20. – 21. gadsimta mijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006;
11. Balodis R., Kārklīņa A. Divdesmit gadi kopš Latvijas Neatkarības deklarācijas: valststiesību attīstības tendences un risinājumi. *Jurista Vārds*, 2010. 27. aprīlis, Nr.17/18(612/613);
12. Bastjānis V. Bīskapa J. Rancāna sabiedriski politiskā darbība. Grām.: *Bīskaps Jāzeps Rancāns. Dzīve un darbs*. Dr. H. Tichovska redakcijā. [B. v.]: Astras apgāds, 1973;
13. Bergs A. Konstitucionāls konflikts. *Latvis*, 1928. 15. jūnijs;
14. Bergs A. Lielā koalīcija. *Latvis*, 1923. 24. janvāris;
15. Bergs A. Prezidiālkabinets. *Latvis*, 1933. 22. februāris;

16. Birkavs V. Satversme – domāšanas līmenis. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr. 3;
17. Bite E. Latvijas pagaidu konstitūcija. *Jaunā Latvija*, 1920. 3. marts;
18. Blūzma V. Rietumu konstitucionālo tiesību kultūras ietekme uz Latvijas Republikas Satversmes tapšanu (1920 – 1922). Grām.: *Latvijas valstiskumam – 90. Latvijas valsts neatkarība: ideja un realizācija*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010;
19. Buka A. Satversme un Eiropas Savienība. Intervija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Jurista Vārds*, 2000. 8. jūnijs, Nr. 23(176);
20. Buka A. Satversmes astotā nodaļa – medus muca ar ... *Jurista Vārds*, 1999. 11. marts, Nr. 9(116), 1999. 18. marts, Nr. 10(117);
21. Bukšs M. Satversmes izstrādāšana un Latgolas pūstōvu uzskoti par tū. *Dzeive*, 1953, Nr. 13;
22. Cielava V. Latvijas Republikas Satversme: vēsture un mūsdienas. *Cīņa*, 1989. 27. marts;
23. Cielēns F. *Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas*. 3. grāmata. Stokholma: Apgāds Memento, 1998;
24. Cielēns F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4;
25. Cielēns F. Vai Saeima ar vienkāršu likumu var ierobežot savas likumdošanas tiesības. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, Nr. 5;
26. Cipeliuss R. *Tiesību būtība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001;
27. Cipeliuss R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998;
28. Čakste J. Par valsts satversmi. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidotais izdevums. Rīga: Jumava, 2009;
29. Čepāne I. Sabiedrības tiesību aizsardzības efektivitāte teritorijas plānošanas lietās. *Jurista Vārds*, 2009. 20. janvāris, Nr. 3(546);
30. Disterlo B. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 7;

31. Dišlers K. Dažas piezīmes pie Disterlo raksta: „Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes”. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 9/10;
32. Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālajās tiesībās)*. Rīga: A. Gulbis, 1931;
33. Dišlers K. Francijas prezidenta Miljerana atkāpšanās valststiesiskā nozīme. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 6/7;
34. Dišlers K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938;
35. Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: Izdevis A. Gulbis, 1930;
36. Dišlers K. Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1921, Nr. 1–3;
37. Dišlers K. Konvencionālas normas valststiesību novadā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933, Nr.11/12;
38. Dišlers K. Kritika un bibliogrāfija. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 4;
39. Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1920, Nr. 2/3;
40. Dišlers K. Latvijas Satversme. Grām.: *Latvieši II*. Balodis K., Šmits P., Tentelis A. (Red.) Rīga: Valters & Rapa, 1932;
41. Dišlers K. *Latvijas valsts orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925;
42. Dišlers K. Latvijas Valsts prezidenta kompetence. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 3;
43. Dišlers K. Likumu ierosināšana pēc Latvijas Republikas Satversmes un pēc Saeimas Kārtības ruļļa. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 3/4;
44. Dišlers K. Permanenta likumdošanas iestāde un deputātu imunitāte. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 1;
45. Dišlers K. Referenduma pielietošana un kворuma jautājums. Grām.: *Latvijas Republikas Satversme*. Dišlers K. *Raksti par Latvijas Republikas Satversmi*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1998;
46. Dišlers K. *Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932;

47. Dišlers K. Valsts prezidenta suspensīvais veto un pilsoņu kopuma absolūtais veto. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 1/2;
48. Dišlers K. Vēl viens ierosinājums, pie tam nekonstitucionāls. *Tautas Tiesības*, 1927. 15. jūnijs, Nr.11/12;
49. Dišlers, K. Latvijas Republikas Satversmes grozīšanas kārtība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 7/8;
50. Dravnieks A. Satversmē noteiktās valsts iekārtas vēsturiskās interpretācijas autoritatīvākais palīgavots. Grām.: Dišlers K. *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2004;
51. Dravnieks A. Vai Latvija jau ir tiesiska valsts. Grām.: *Administratīvā procesa likums. Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums*. 3. izdevums. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2006;
52. Ducmanis K. Likumdošanas elementi un likumu sagatavošana dažās ārvalstīs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1932, Nr. 7/8;
53. Gribovskis V. Polijas Republikas satversme. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr.1;
54. Eglītis V. *Ievads konstitūcijas teorijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006;
55. Eglītis V. *Konstitūcijas teorijas pamati*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000;
56. Ēlerte S., Ozoliņš A. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. Saruna ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Egilu Levitu. *Diena*, 1995. 10. oktobris;
57. Endziņš A. Kā vērtēt jaunāko Satversmes tiesas praksi. *Jurista Vārds*, 2007. 9. oktobris, Nr. 41(494).
58. Endziņš A. Latvijas demokrātija un īsteni tiesiskas valsts prakse. *Jurista Vārds*, 2000. 19. janvāris, Nr. 3(156);
59. Endziņš A. Latvijas konstitūcijas apskats, kas rada šaubas un jautājumus. *Jurista Vārds*, 2005. 1. marts, Nr.8(363);
60. Endziņš A. Par tiesas pieteikumu Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2002. 10. septembris, Nr. 18(251);
61. Endziņš A. Satversmes tiesa jaunā attīstības posmā. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 7(23);

62. Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsme un dinamika. *Jurista Vārds*, 2002. 7. maijs, Nr. 9(242);
63. Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 10(26);
64. Gailīte D., Litvins G. Konstitucionālās tiesas likvidācija nav iedomājama. Intervija ar Armēnijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāju Gagiku Arutjunjanu. *Jurista Vārds*, 2009. 11. augusts, Nr. 32(575);
65. Gailītis K. Tiesību tālākveidošanas metodes *contra legem* izmantošana. *Jurista Vārds*, 2010. 3. augusts, Nr.31(626);
66. Griķis J. Ministru kabineta likumdošanas darbība Latvijas praksē. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 8; Nr. 9;
67. Hefe O. *Taisnīgums. Filosofisks ievads*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009;
68. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr.3;
69. Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005;
70. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu piemērošanas metodoloģija. Grām.: *Konstitucionālās politikas seminārs „Bīriņi 2008”*. Semināra materiālu krājums. Bīriņi: Publisko tiesību institūts, 2008;
71. Jelāgins J. Konstitucionālās reformas ceļi. Grām.: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*. Rīga: Sociāli ekonomisko pētījumu centrs „Latvija”, 1995;
72. Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiņa redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999;
73. Jemberga S., Raudseps P., Sloga G. *VVF. Vairas Viķes–Freibergas politiskā biogrāfija*. Rīga: Dienas Grāmata, 2008;
74. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Kalniņš E. *Privāttiesību teorija un prakse*. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005;
75. Kaņeps A. Deputātu neaizskaramības institūts. *Jurista Vārds*, 2006. 25. jūlijs, Nr. 29(432);
76. Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2. sējums. Rīga: Avots, 1992;

77. Knoks M. Ministrs – valsts ministrs – īpašu uzdevumu ministrs un Ministru prezidenta biedrs. *Jurista Vārds*, 1997. 15. marts, Nr. 6(48);
78. Kronvalds A. *Kopotie raksti*. I. Rīga: Valters un Rapa, 1937;
79. Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē. *Jurista Vārds*, 2008. 15. jūlijs, Nr. 26(531).
80. Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista Vārds*, 2008. 26. augusts, Nr. 32(537);
81. Krekele I. Romas statūtu ietekme uz nacionālajām tiesībām. *Jurista Vārds*, 2004. 23. marts, Nr. 11(316);
82. Kurmis A. 59. pants. *Brīvā Zeme*, 1923. 19. janvāris;
83. Kusiņš G. Kā pilnveidot mūsu valsts Satversmi. Grām.: *Satversmes reforma Latvijā: par un pret*. Rīga: Sociāli ekonomisko pētījumu centrs „Latvija”, 1995;
84. Kusiņš G. Normatīvo aktu jaunrade. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Melķiša redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999;
85. Kūtris G. Priekšvārds. Grām.: *Ultra vires doktrīna konstitucionālo tiesu praksē. Lietas ierosināšana Satversmes tiesā*. Satversmes tiesas 2007. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2008;
86. Kūtris G. Tiesiskās paļāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. Sociāli ekonomiskie procesi un konstitucionālās vērtības. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576);
87. Langenbuhere K. *Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005;
88. Lasmanis U. *Arveds Bergs. Politiska biogrāfija*. Otrā grāmata. Brīvvalsts nacionālists, kurš paredzēja 15. maija apvērsumu. Rīga: Autora izdevums, 1998;
89. Lazersons M. „Konstitucionāla” likumdošana un Saeimas publisko tiesību komisija. *Jurists*, 1928, Nr. 6; Nr. 7;
90. Lazersons M. Saeimas kārtības ruļļa juridiskais raksturs. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr. 3/4;
91. Lēbers (Loeber) D. A., Bišers I. *Ministru kabinets*. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998;

92. Levits E. 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: *4.maijs*. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Dr. habil. Tālava Jundža redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000;
93. Levits E. Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā. *Juristu Žurnāls* Nr. 5 / *Cilvēktiesību Žurnāls* Nr. 6, 1997;
94. Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000;
95. Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Blūzma V., Buka A., Deksnis E. B., Jarinovska K., Jundze I., Jundzis T., Levits E. *Eiropas tiesības*. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Juridiskā koledža, 2007;
96. Levits E. Ģenerālklaudzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība. *Likums un Tiesības*, 5. sējums, 2003, Nr. 6(46); Nr.7(47)
97. Levits E. Jaunā pamatlikuma projektu analizējot. *Diena*, 1991. 7. augusts, 1991. 10. augusts;
98. Levits E. Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. Grām.: *Latvijas tiesību vēsture (1914 – 2000)*. Prof. Dr. iur. Dītriha Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000;
99. Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. *Likums un Tiesības*, 1. sējums, 1999, Nr. 1;
100. Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. *Likums un Tiesības*, 2002, 4. sējums, Nr. 9(37);
101. Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr.50 (453);
102. Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs, Nr. 68(2833);
103. Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1999, Nr. 9–12;
104. Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. *Likums un Tiesības*, 2. sējums, 2000, Nr. 9(13);

105. Levits E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris;
106. Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, 1997, Nr. 4;
107. Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. *Jaunā Pārvalde*, 2002, Nr. 2;
108. Liepa L. Pozitīvās tiesības. Grām.: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rakstu krājums prof. E. Melņiša redakcijā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 1999;
109. Litvins G. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. *Jurista Vārds*, 2009. 18. augusts, Nr. 33(576);
110. Loebers A. *Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē*. II daļa. Rīga: L.U. Stud. Pad. Grāmatnīca, 1922;
111. Melņišis E. *Tiesību normu iztulkošana*. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000;
112. Melņišis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Rakstu krājums Dr. habil. iur., profesora E. Melņiša zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003;
113. Mucenieks P. Ministru atbildības institūts vēsturiskās attīstības gaitā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1922, Nr. 5;
114. Mucenieks P. Ministru kabineta iekārta. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1925, Nr. 5/6;
115. Muižnieks J. Par Satversmes 81. pantu un tā izmantošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 13. decembris, Nr. 194(476);
116. Muižnieks N., Mits M. Atzinums par likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” 21.02.2002. redakcijā. <http://www.politika.lv/index.php?id=102653&lang=lv&print> [Aplūkots 2009. 8. augustā]
117. Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004;
118. Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. *Jurista Vārds*, 2005. 8. marts, Nr.9(364);

119. Neimanis J. *Juridisku kāzusu risināšanas tehnika*. Rīga: zv. advokāts J. Neimanis, 2004;
120. Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006;
121. Nikuļceva I. Ja kādu jautājumu neregulē likums. *Jurista Vārds*, 2003. 20. maijs, Nr. 19(277);
122. Nikuļceva I. Satversmes tiesas pieci gadi: ieskats tiesas jurisprudencē. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 12(28);
123. Osipova S. Vēsture, tiesību vēsture un nacionālā identitāte Latvijā XX gadsimtā. *Jurista Vārds*, 2009. 17. novembris, Nr. 46(589);
124. Osis M. Rakstiska civiltiesiska līguma interpretācija. *Jurista Vārds*, 2008. 12. augusts, Nr. 30(535);
125. Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt „beigta ēzeļa ausis”. *Diena*, 2005. 28. maijs;
126. Paparinskis M. Satversmes tiesas spriedums kā normatīvs tiesību akts. *Likums un Tiesības*, 5. sējums, 2003, Nr. 5(45);
127. Pastars E. Cik satversmīgs bija balsojums par iestāšanos Eiropas Savienībā. *Jurista Vārds*, 2004. 9. marts, Nr. 9(314);
128. Pastars E. Kas ir deleģētā likumdošana. *Jurista Vārds*, 2003. 14. janvāris, Nr. 2(260);
129. Pastars E. Kurvītis pie zvērēšanas. *Diena*, 2003. 6. marts;
130. Pastars E. Prasījuma robežu ievērošana Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2007. 31. jūlijs, Nr. 31(484);
131. Pastars E. Spriedums par Saeimas vēlēšanām: vai tā ir juridiska kļūda. *Jurista Vārds*, 2006. 19. decembris, Nr. 50(453);
132. Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. *Jurista Vārds*, 2003. 8. aprīlis, Nr. 14(272), 2003. 15. aprīlis, Nr. 15(273);
133. Pleps J. Administratīvā procesa tiesā avoti. Grām.: *Administratīvais process tiesā*. Autoru kolektīvs Dr. iur. Jautrītes Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008;
134. Pleps J. Administratīvais Senāts un Satversme: neizmantotās iespējas. *Jurista Vārds*, 2009. 3. februāris, Nr. 5(548);

135. Pleps J. Bīskaps Rancāns un Satversme. Valsts prezidenta vietas izpildīšana. *Jurista Vārds*, 2009. 3. marts, Nr. 9(552);
136. Pleps J. Jubilejas noskaņās vērtē tiesu sistēmu. *Jurista Vārds*, 2008. 11. novembris, Nr. 43(548);
137. Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
138. Pleps J. Konvencionālo normu saistošais spēks. *Likums un Tiesības*, 8. sējums, 2006, Nr. 10(86);
139. Pleps J. Kворumu loģika Latvijas Republikas Satversmē. Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
140. Pleps J. Latvijas pagaidu satversmju iztulkošana. *Likums un Tiesības*, 11. sējums, 2009, Nr.2(114); Nr. 3(115);
141. Pleps J. Neērtais galavārds – tiesnešiem. <http://www.politika.lv>, 2009. 19. maijs;
142. Pleps J. No Satversmes puses uz Abreni raugoties. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
143. Pleps J. Parlaments pret tiesu, prezidents pret parlamentu. Deputāta Jāņa Goldmaņa imunitātes lieta. *Jurista Vārds*, 2010. 6. aprīlis, Nr. 14(609);
144. Pleps J. Par zvērēšanu un uzmanības vērtu precedentu. *Jurista Vārds*, 2003. 27. augusts, Nr.30(288);
145. Pleps J. Pieminot Satversmes spēkā stāšanās 85. gadadienu. *Jurista Vārds*, 2007. 13. novembris, Nr. 46(499);
146. Pleps J. Robežlīgums ar Krievijas Federāciju: Satversme un Satversmes tiesa. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
147. Pleps J. Robežlīgumu nedrīkst slēgt, pārkāpjot Satversmi. Intervija ar Latvijas Republikas 9. Saeimas deputāti profesori Dr. iur. Ilmu Čepāni. *Jurista Vārds*, 2007. 30. janvāris, Nr. 5(458);
148. Pleps J. Saeimas vēlēšanu rezultāti: kā tos pārsūdzēt? <http://www.politika.lv>, 2006. 10. oktobris;

149. Pleps J. Satversmes jautājumi latgaliešu trimdā. *Jurista Vārds*, 2008. 22. jūlijs, Nr. 27(532);
150. Pleps J. Satversmes tēvi un valsts robežas. *Jurista Vārds*, 2007. 30. janvāris, Nr. 5(458);
151. Pleps J. Starptautiskās tiesības ir valsts interesēs. Intervija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi profesori Dr. iur. Inetu Ziemeli. *Jurista Vārds*, 2009. 9. jūnijs, Nr. 23(566);
152. Pleps J. Valsts prezidenta uzticības nozīme Ministru kabineta darbībā. *Likums un Tiesības*, 4. sējums, 2002, Nr.11(39);
153. Pleps J. Valststiesību aktualitātes Bīriņu seminārā. *Jurista Vārds*, 2009. 4. augusts, Nr. 31(574);
154. Pleps J., Litvins G. Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienu tiesas tiesnesi un Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas priekšsēdētāju Egilu Levitu. *Jurista Vārds*, 2009. 22. septembris, Nr.38(581).;
155. Pleps J., Meijere L. *Pulcēšanās brīvības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problēmas Latvijā*. Rīga: Valsts cilvēktiesību birojs, 2005;
156. Pleps J., Pastars E. Par prezidenta lomu demokrātiskā sabiedrībā. *Jurista Vārds*, 2002. 3. decembris, Nr. 24(257);
157. Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. *Jurista Vārds*, 2007. 20. novembris, Nr. 47(500);
158. Pleps J., Pastars E. Vai Valsts prezidents, veicot apžēlošanu, pārkāpj Satversmi. *Jurista Vārds*, 2002. 12. marts, Nr.5(238); 2002. 26. marts, Nr.6(239);
159. Pleps J., Pastars E. Vairāk varas tautai – vai diktatūra? Grām.: Pleps J., Pastars E. *Saeimas atlaišana*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
160. Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004;
161. [Pliekšāns J.] Kas ir satversme. Grām.: Rainis J. *Kopotie raksti*. 18. sējums. Rīga: Zinātne, 1983;
162. Referenduma un Satversmes grozījumu griežos. Lietpratēji atbild uz „Jurista Vārda” jautājumiem. *Jurista Vārds*, 2007. 20. marts, Nr. 12(465);

163. Rodiņa A. *Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
164. Rīgas Juristu biedrības sapulce 13. septembrī 1923. g. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5/6;
165. Saulītis A. Levits: prezidentam ir arī „rezerves funkcija”. <http://www.knl.lv/raksti/344>. [Aplūkots 2009. 14. augustā];
166. Sinaiskis V. Civillikumu iztulkošanas problēma. *Jurists*, 1933, Nr. 6(49);
167. Sinaiskis V. Lietderība un noteikumi likumu tulkošanā (sakarā ar dep. Goldmaņa neaizskaramību). *Jurists*, 1928, Nr. 3;
168. Sinaiskis V. Likumu iztulkošana vispār un civilo sevišķi. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, Nr.7/8;
169. Sloga G. Skujenieks pret Kalvīti. *Diena*, 2007. 20. februāris;
170. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. *Jurista Vārds*, 2009. 23. septembris, Nr.39(582);
171. Šilde Ā. *Latvijas vēsture. 1914 – 1940*. Stokholma: Apgāds Daugava, 1976;
172. Šilde Ā. Pirmie Latgales latviešu parlamentārieši. Grām.: Šilde Ā. *Trimdinieka raksti. 1944 – 1990*. Rīga: Avots, 1992;
173. Šīmans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šīmans P. *Eiropas problēma*. Rīga: Vaga, 1998;
174. Ušacka A. Satversmes 8. nodaļas „Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001. 27. novembris, Nr. 230;
175. Uškāne V. Kā vērtējama Saeimas deputātu politiskās piederības maiņa? *Diena*, 1997. 1. marts;
176. Vai būs jāgroza Satversme? *Latvis*, 1928. 22. maijs;
177. Vai notiek spiediens uz Satversmes tiesu. *Jurista Vārds*, 2010. 23. februāris, Nr.8(603);
178. Vālbergs J. Konstitūcijas jēdziena attīstība vēsturiskā apgaismojumā. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr. 3;
179. Valsts prezidents neļauj lauzt Satversmi. *Latvis*, 1928. 12. jūnijs;

180. Vanags K. *Latvijas valsts Satversme*. [B.v.]: L. Rumaka apgāds Valkā, 1948. 1990. gada pārspiedums;
181. Vildbergs H.J., Messeršmits K., Niedre L. *Pilsonis tiesiskā valstī. Vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004;
182. Višķere I. Krājuma „Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007” anotācija. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2008;
183. Zālīte-Kļaviņa Z. Grozījumi Satversmē radīs iespēju kontrolēt Saeimas darbu. <http://www.diena.lv/lat/politics/politika/svariga-izvele>
184. Zemrībo G. Par Satversmes tiesas likumprojektu. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 18. aprīlis, Nr. 67(552);
185. Ziemele I. Latvijas – Krievijas valsts robežas jautājums un Latvijas nepārtrauktības doktrīna. Starptautiskās tiesības un konstitucionālās tiesības mijiedarbībā. *Jurista Vārds*, 2008. 22. jūlijs, Nr. 27(532);
186. Ziemele I. Starptautiskās tiesības Latvijas tiesību sistēmā un tiesu un administratīvajā praksē. Grām.: *Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību institūts, 1998;
187. Zīle Z. L. Tiesu varas robežas. *Likums un Tiesības*, 3. sējums, 2001, Nr. 7(23);
188. Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinē teisē: požiūrio ī konstitucijā pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25);
189. Jarašiūnas E. Jurisprudencinē konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90);
190. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija: nuo pagrindinio įstatymo iki aukščiausiosios teisės. Grām.: *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2007;
191. Jarašiūnas E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemas. *Jurisprudencija*, 2009, t. 1(115);

192. Jarašiūnas E. V Respublikos Konstitucija (Prancūzijos 1958. m. Konstitucija). Grām.: *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį regulavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005;
193. Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2003;
194. Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, t. 12(90);
195. Kūris E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22);
196. Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005;
197. Mesonis G. Konstitucinis paprotys konstitucijos interpretavimo procese. *Jurisprudencija*, 2010, t.2(120);
198. Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t.67(59);
199. Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
200. Vaičaitis V. A. Respublikos Prezidento apkalta ir Lietuvos teisinė sistema. Grām.: *Prezidento apkalta. 2003 – 2004*. Dokumentų rinkinys. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005;
201. Žilys J. *Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001;
202. Žilys J. M. Römeris ir konstitucinė justicija. Grām.: *Mykolas Römeris ir šiandiena*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000;
203. Amery L. S. *Thoughts on the Constitution*. London: Oxford University Press, 1964;
204. Aust A. *Handbook of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007;
205. Balodis R. *The Constitution of Latvia*. Trier: Institut für Rechtspolitik an der Universität Trier, 2004;

206. Barak A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005;
207. Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006;
208. Barnett H. *Constitutional and Administrative Law*. London: Cavendish Publishing Limited, 1995;
209. Birmontienė L., Jarašiūnas E., Spruogis E. General Report. Problems of legislative omission in constitutional jurisprudence. Grām.: *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. Reports*. Editor Prof. Dr. Egidijus Jarašiūnas. I. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009;
210. Böckenförde E.–W. The Concept of the Political: A Key to Understanding Carls Schmitt's Constitutional Theory. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998;
211. Brownlie I. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963;
212. Brownlie I. *Principles of Public International Law*. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2003;
213. Chalmers D., Asquith C. *Outlines of Constitutional Law*. London: Sweet & Maxwell, 1925;
214. Chambers A. M. *A Constitutional history of England*. 6th ed. London: Methuen & Co Ltd., 1923;
215. Cristi R. Carl Schmitt on Sovereignty and Constituent Power. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998;
216. Csink L., Paczolay P. Report of the Constitutional Court of the Republic of Hungary. Problems of legislative omission in constitutional jurisprudence. Grām.: *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. Reports*. Editor Prof. Dr. Egidijus Jarašiūnas. II. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2009;

217. Dworkin R. *Law's Empire*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997;
218. Endziņš A. The principle of separation of powers and the experience of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Report in seminar on „Cases of conflicts of competence between state powers before the Constitutional Court” organised by the Venice Commission in co-operation with the Constitutional Court of Armenia. Yerevan, Armenia, 4–5 october, 1999. [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU\(2000\)030-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-JU(2000)030-e.pdf) (Aplūkots 2009. 23. augustā);
219. Favoreu L. Property Rights in Contemporary Court Practise: an Example of Interpretation of Old Constitutional Texts. Grām.: *Constitutional Justice under Old Constitutions*. Edited by Eivind Smith. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1995;
220. Goldsworthy J. Conclusions. Grām.: *Interpreting Constitutions. A Comparative Study*. Goldsworthy J. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2006;
221. Iljanova D. The Functional Meaning of General Principles of Law in the Application of Written Legal Norms. *Latvijas Universitātes Raksti. 719. sējums. Juridiskā zinātne*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007;
222. Freeman E. A. *The growth of the English Constitution*. Leipzig: Bernhard Tauchnitz, 1872;
223. Kalniņa I., Paporinskis M. Implementation of the Rome Statute in Latvia. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=928333 (Aplūkots 2009. 28. augustā);
224. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2006;
225. Kelsen H. *Introduction to the Problems of Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 2002;
226. Kennedy E. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Durham and London: Duke University Press, 2004;
227. Kommers D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Second edition. Durham and London: Duke University Press, 1997;

228. Kommers D. P. Germany: Balancing Rights and Duties. In: *Interpreting Constitutions. A Comparative Study*. Edited by Jeffrey Goldsworthy. Oxford: Oxford University Press, 2006;
229. Koriath S. Prologue. The Shattering of methods in late Wilhelmine Germany. Introduction. Grām.: *Weimar. Jurisprudence of crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2000;
230. Loveland I. *Constitutional Law. A Critical Introduction*. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1996;
231. Lumb R. D., Ryan K. W. *The Constitution of the Commonwealth of Australia*. Sydney – Melbourne – Brisbane: Butterworths, 1974;
232. McCormick J. P. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers. Grām.: *Law as Politics. Carl Schmitt's critique of liberalism*. Edited by David Dyzenhaus. Durham and London: Duke University Press, 1998;
233. Obama B. *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Edinburgh/ London/ New York/ Melbourne: Canongate, 2006;
234. Paparinskis M. *Jus cogens* in Latvian law and potential conflicts. Referāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās” 2007. gada 25. janvārī;
235. Pleps J. The Interpretation of Chapter 8 of the Latvian Constitution (Satversme). *Mokslinés minties šventé – 2008*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008;
236. Sajó A. *Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism*. Budapest: Central European University Press, 1999, p. 233;
237. Scalia A. Common–Law Courts in a Civil–Law System: the Role of the United States Federal Courts in Interpreting the Constitution and Laws. Grām.: *A Matter of Interpretation. Federal Courts and the Law*. Princeton: Princeton University Press, 1997;

238. Schmitt C. *Constitutional Theory*. Durham and London: Duke University Press, 2008;
239. Sinnott–Armstrong W., Brison S. J. A Philosophical Introduction to Constitutional Interpretation. Grām.: *Contemporary Perspectives on Constitutional Interpretation*. Edited by Susan J. Brison and Walter Sinnott–Armstrong. Boulder/San Francisco/Oxford: Westview Press, 1993;
240. Smend R. Constitution and Constitutional Law. Grām.: *Weimar. A Jurisprudence in Crisis*. Edited by Arthur J. Jacobson and Bernhard Schlink. Berkley/Los Angeles/London: University of California Press, 2002;
241. Smith E. Introduction. Grām.: *Constitutional Justice under Old Constitutions*. Edited by Eivind Smith. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1995;
242. Street H., Brazier R. *Constitutional and Administrative Law de Smith*. 5th ed. Harmondworth: Peanguin Books, 1985;
243. Stolleis M. *A History of Public Law in Germany. 1914 – 1945*. Oxford: Oxford University Press, 2004;
244. Turpin C. *British Government and the Constitution. Text, Cases and Materials*. 3rd ed. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1995;
245. Ušacka A. Fundamental Human Rights and Interpretation of the Constitution by the Constitutional Court of the Republic of Latvia. Grām.: *Interpretation and Direct Application of the Constitution*. The Baltic – Nordic Regional Conference. Vilnius, 15 – 16 March 2002. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2002;
246. Wade E.C.S., Bradley A.W. *Constitutional and Administrative Law*. 11th ed. London, New York: Longman, 1997;
247. Wade H. W. R., Forsyth C. F. *Administrative Law*. 7th ed. Oxford: Clarendon Press, 1995;
248. Алебастрова И.А. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юрайт, 2001;
249. Андреева Г.Н. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Эксмо, 2005;

250. Арановский К. В. *Государственное право зарубежных стран*. Москва: Инфра – М Форум, 2000;
251. Баглай М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. 4–е изд. Москва: Норма, 2004;
252. Белкин А. А. Текстуально–правовые конфликты в Конституции Российской Федерации и проблемы их преодоления. Grām.: Белкин А. А. *Избранные работы 90–х годов по конституционному праву*. Санкт–Петербург: Юридический центр Пресс, 2003;
253. Беляцкий С. Проблемы суда (Суд и Парламент). *Законъ и Судъ*, 1931, №1/2(21/22); №3(23);
254. Боржо М. *Учреждение и пересмотръ конституцій*. Москва: Издание М. и С. Сабашниковыхъ, 1918;
255. Вандаль А. *Возвышение Бонапарта*. Ростов–на–Дону: Феникс, 1995;
256. Вишнякъ М. Проблема учредительной власти. *Законъ и Судъ*, 1932, №6(26);
257. Гамильтон А. Федералист № 78. Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000;
258. Гамильтон А. Федералист № 81. Grām.: Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000;
259. Гессень В. М. *Теория коннституционного государства*. 3–е изд. Санктпетербург: Типо – Литография И. Трофимова, 1914;
260. Гессень В. М. *Основы конституціоннаго права*. Петроградъ: Право, 1918;
261. Дайси А. В. *Основы государственнаго права Англіи*. Москва: Типографія Т–ва И. Д. Сытина, 1907;
262. Домрин А. М. Правовые институты чрезвычайного режима в Великобритании. Grām.: *Институты конституционного права иностранных государств*. Ковачев Д. А. (ред.) Москва: Городец – издат, 2002;
263. Елистратовъ А. И. *Очеркъ государственнаго права (Конституціонное право)*. Москва: Мысль, 1915;

264. Еллинекъ Г. *Конституции, ихъ изменения и преобразования*. Санктпетербург: Издание Юридического книжного склада „Право”, 1907;
265. Еллинекъ Г. *Общее учение о государстве*. Санкт–Петербург: Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1908;
266. Жакке Ж.–П. *Конституционное право и политические институты*. Москва: Юристъ, 2002;
267. Захаров Н.А. *Система русской государственной власти*. 2.–е изд. Москва: журнал „Москва”, 2002;
268. Зорькин В. Д. Конституционная легитимация новой России. Гр̄ам.: Зорькин В. Д. *Россия и Конституция. Взгляд с Ильинки*. Москва: Норма, 2007;
269. Зорькин В. Д. Слово о конституции. Гр̄ам.: Зорькин В. Д. *Россия и Конституция. Взгляд с Ильинки*. Москва: Норма, 2007;
270. Изензее Й. Гражданская свобода и гражданская добродетель – важнейшие условия функционирования демократической общности. Гр̄ам.: *Политическая философия в Германии*. Москва: Современные тетради, 2005;
271. Изензее Й. Конституционное право как право “политическое”. Гр̄ам.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 2 Москва: Институт государства и права РАН, 1994;
272. Киминних О. Федеративное государство Гр̄ам.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 1 Москва: Институт государства и права РАН, 1994;
273. Кистяковский Б. А. *Лекции по государственному праву (общее и особенное)*. Москва: Московский коммерческий институт, 1909;
274. Кокошкин Ф. Ф. *Лекции по общему государственному праву*. Москва: Зерцало, 2004;
275. Констан Б. Принципы политики. Гр̄ам.: *Классический французский либерализм*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2000;
276. Лассаль Ф. *Сущность конституции*. Гр̄ам.: Дюги Л. *Общество, личность и государство*. Лассаль Ф. *Сущность конституции*. Санкт – Петербург: Издательство „Вестника Знания”, [b. g.];

277. Маклаков В.В. Основы теории конституции. Grām.: *Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть*. Страшун Б.А. (ред). Москва: Норма, 2005;
278. Маунц Т. *Государственное право Германии (ФРГ и ГДР)*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1959;
279. Мэдисон Д. Федералист № 48 [47]. Grām.: Гамильтон А., Мэдисон Д., Джей Д. *Федералист*. Москва: Весь мир, 2000;
280. Палиенко Н.И. *Суверенитетъ. Историческое развитіе идеи суверенитета и ея правовое значение*. Ярославль: Типография Губернскаго Правленія, 1903;
281. Паткин А. Австралийская доктрина о судебной проверке конституционности законов. *Законъ и Судъ*, 1933, №5(35); №6(36); №7(37); №8(38);
282. Платон. Законы. Grām.: Платон. *Законы*. Москва: Мысль, 1999;
283. Радбрух Г. *Философия права*. Москва: Международные Отношения, 2004;
284. Рейснеръ М. *Всенародное голосование и Учредительное Собрание*. Петроград, [b. i.], 1917;
285. *Регламенты в парламентской практике*. Лукаш Д., Стаськевич В. (ред.) Варшава: BSE, 1995;
286. Сийес Э. Ж. Что такое третье сословие. Grām.: *Аббат Сийес: от Бурбонов к Бонапарту*. Певзнер М. Б. (сост.) Санкт – Петербург: Алетейя, 2003;
287. Фридштейнъ В. Къ вопросу о судебной проверке конституционности законовъ. *Законъ и Судъ*, 1932, №4(34); №8(28); № 9(29);
288. Хабриева Т. Я., Чиркин В. Е. *Теория современной конституции*. Москва: Норма, 2005;
289. Хессе К. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва: Юридическая литература, 1981;
290. Чиркин В.Е. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юристъ, 2000;

291. Шмитт К. *Диктатура. От истоков современной идеи суверенитета до пролетарской классовой борьбы*. Санкт–Петербург: Наука, 2005;
292. Шмитт К. Духовно–историческое состояние современного парламентаризма. Grām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000;
293. Шмитт К. Политическая теология. Четыре главы к учению о суверенитете. Grām.: Шмитт К. *Политическая теология*. Москва: Канон – Пресс – Ц, 2000;
294. Штарк К. Толкование конституции. Grām.: *Государственное право Германии*. Изензее Й., Кирхоф П. (ред.) Т. 2. Москва: Институт государства и права РАН, 1994;
295. Эсмень А. *Общия основания конституционного права*. Издание второе. Санкт–Петербург: Издательство О. Н. Поповой, 1909;

Normatīvie akti

1. Tautu Savienības pakts. Grām.: Seskis J. *Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi (1914. – 1921.)*. Rīga: Balta, 1991;
2. Kellogg – Briand Pact 1928. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī);
3. Convention Defining Agression. *American Journal of International Law Supplement*, 1933;
4. Charter of the United Nations. <http://www.un.org/en/documents/charter/> (Aplūkots 2009. 3. septembrī);
5. 1969. gada Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Grām.: *Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess*. Dokumentu krājums. Otrais papildinātais izdevums. Griģeļonis J. (zin. red.) Rīga: Izdevniecība AGB, 2000;
6. 1998. gada 25. jūnija Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju vērsties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 26. aprīlis, Nr. 64(2639);

7. Latvijas pilsoņiem! *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1;
8. Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1;
9. Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 1920. 31. augusts, Nr. 4;
10. Latvijas Republikas Satversme. *Valdības Vēstnesis*, 1922. 30. jūnijs, Nr. 141;
11. Pārgrozījumi Latvijas Republikas Satversmes 74. un 79. pantā. *Valdības Vēstnesis*, 1933. 31. marts, Nr. 74;
12. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 12. jūnijs, Nr. 100/101(585/586);
13. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 17. decembris, Nr.331/332(1046/1047);
14. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 22. maijs, Nr. 76(2841);
15. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 3. janvāris, Nr. 1(3369);
16. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 29. aprīlis, Nr. 66(4052).;
17. Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu: LPSR Augstākās padomes deklarācija. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. 17. maijs, Nr.20;
18. Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos: Augstākās padomes deklarācija. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990. 17. maijs, Nr.20;
19. Likums par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu. *Valdības Vēstnesis*, 1922. 30. jūnijs, Nr. 141;
20. Likums par Saeimas vēlēšanām. *Valdības Vēstnesis*, 1922. 30. jūnijs, Nr. 141;
21. Saeimas Kārtības rullis. *Likumu un noteikumu krājums*, 1923. 16. aprīlis, Nr. 4;
22. Ministru kabineta iekārta. *Valdības Vēstnesis*, 1925. 1. aprīlis, Nr. 74;
23. Saeimas kārtības rullis. *Valdības Vēstnesis*, 1929. 10. aprīlis, Nr. 79;

24. Par 1925. gada 1. aprīļa likuma “Ministru kabineta iekārta” atjaunošanu. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 1993. 19. augusts, nr. 28;
25. Saeimas kārtības rullis. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 18. augusts, Nr. 96(227);
26. Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu. *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 20. aprīlis, Nr. 47(178);
27. Grozījumi Saeimas kārtības rullī. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 21. maijs, Nr. 87(572);
28. Satversmes tiesas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103(588).
29. Grozījumi Saeimas kārtības rullī. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 20. oktobris, Nr. 297/298(1358/1359);
30. Administratīvā procesa likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 14. novembris, Nr. 164;
31. Par 1998. gada 17. jūlija Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtiem. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 20. jūnijs, Nr. 97(2668).;
32. Grozījumi Administratīvā procesa likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 23. janvāris, Nr. 12(2960);
33. Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 23. marts, Nr. 48(3416);
34. Grozījumi Satversmes tiesas likumā. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 30. decembris, Nr.205(4191);
35. Constitution of the United States. http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (Aplūkots 2009. 16. augustā);
36. Constitution of Ireland. [http://www.supremecourt.ie./SupremeCourt/sclibrary3.nsf/\(WebFiles\)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/\\$FILE/Constitution%20of%20Ireland_English.pdf](http://www.supremecourt.ie./SupremeCourt/sclibrary3.nsf/(WebFiles)/242860F2D11AFE5B802573160045FD06/$FILE/Constitution%20of%20Ireland_English.pdf) (Aplūkots 2009. 6. augustā);
37. Constitution de 1875, IIIe République. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/constitution-de-1875-iii-republique.5108.html> (Aplūkots 2009. 16. augustā);
38. La Constitution du 4 octobre 1958. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html> (Aplūkots 2009. 16. augustā);

39. Конституция Российской Федерации. http://www.constitution.garant.ru/DOC_10003000.htm (Aplūkots 2009. gada 17. augustā);
40. Lietuvos Valstybės Konstitucija. Grām.: Maksimaitis M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: Justitia, 2005;
41. Lietuvos Respublikos Konstitucija. <http://www.lrkt.lt/Konstitucija.html> (Aplūkots 2009. 26. augustā);
42. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. <http://www.staff.amu.edu.pl/~wroblew/html/konst/pl/Konstytucja%20marcowa%201921%20%20tekst%20wlasny.doc> (Aplūkots 2009. 26. augustā);

Juridiskās prakses materiāli

Tiesu prakse

1. Senāta Administratīvā departamenta 1920. gada 21. oktobra spriedums Nr. 23. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
2. Senāta Administratīvā departamenta 1921. gada 26. janvāra spriedums Nr. 2. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
3. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1921. gada 8. decembra spriedums lietā Nr.188. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 6. sējums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
4. Senāta Administratīvā departamenta 1922. gada 22. marta spriedums Nr. 24. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 2. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1920 – 1925). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
5. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1926. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 121. Grām.: *Ieskats Latvijas Senāta spriedumos un senatora Augusta Lēbera*

- rakstos (1920 – 1938)*. Lēbers D. A. (Sast.) Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1992, 23. – 25. lpp.;
6. Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1927. gada 25. februāra spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
 7. Latvijas Senāta Apvienotās Sapulces 1928. gada 18. maija spriedums. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
 8. Senāta Administratīvā departamenta 1931. gada 19. janvāra spriedums Nr. 5. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 4. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931 – 1935). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
 9. Senāta Administratīvā departamenta 1931. gada 16. februāra spriedums Nr. 15. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 4. sējums. Senāta Administratīvā departamenta spriedumi (1931 – 1935). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
 10. Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 1932. gada 6. maija spriedums Nr. 6. Grām.: *Latvijas Senāta spriedumi (1918 – 1940)*. 1. sējums. Senāta Apvienotās sapulces spriedumi. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997;
 11. Latvijas Senāta senatoru atzinums par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos. *Latvju Ziņas*, 1948. 17. aprīlis;
 12. Par Finanšu ministrijas 1993. gada 30. aprīlī apstiprinātā Nr. 047./475. un Ekonomisko reformu ministrijas 1993. gada 4. maijā apstiprinātā Nr. 34–1.1.–187. kopīgā skaidrojuma „Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā” un Ekonomikas ministrijas 1993. gada 28. decembra skaidrojumu Nr. 3–31.1–231 „Par kārtību, kādā piemērojams Finanšu ministrijas un Ekonomisko reformu ministrijas kopīgais skaidrojums „Par pamatlīdzekļu pārvērtēšanu uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību grāmatvedībā””

- atbilstību likumam „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu (uzņēmumu) privatizācijas kārtību”, likumam „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1998. gada 11. marta spriedums lietā Nr. 04–05(97). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 12. marts, Nr. 66(1127);
13. Par Saeimas 1998.gada 30.aprīļa lēmumu par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam: Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr.03–04(98). *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 14.jūlijs, Nr. 208/210(1269/1271);
14. Par valsts akciju sabiedrības “Valsts nekustamā īpašuma aģentūra” “Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos” atbilstību likuma “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: Satversmes tiesas 1999. gada 9. jūlija spriedums lietā nr. 04–03(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 14. jūlijs, Nr.229/230(1689/1690);
15. Par Saeimas 1999.gada 29.aprīļa lēmuma par Telekomunikāciju tarifu padomi 1.punkta un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.un 57.pantam un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra spriedums lietā Nr. 03–05(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999. 5. oktobris, Nr. 325/327(1785/1787);
16. Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma „Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību „WINDAU” Bauskas koģenerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību” (protokols Nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma „Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijā” 1. panta pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma „Par akciju sabiedrībām” 49. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04–07(99). *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 29. marts, Nr.113/114(2024/2025);
17. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un

- pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000–03–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 1. septembris, Nr.307/309 (2218/2220);
18. Par Ministru kabineta 1999.gada 6.jūlija noteikumu Nr. 249 "Grozījumi Ministru kabineta 1998.gada 6.oktobra noteikumos "Noteikumi par tirdzniecības kārtību tirgos, gadatirgos, ielu tirdzniecības vietās un izbraukumos"" 1.1. punkta atbilstību likuma "Par uzņēmējdarbību" 4.panta otrajai daļai un 32.panta pirmās daļas 1.punktam, Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam un "Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību" (VVTT 1947) III panta 4.paragrāfam, Ministru kabineta iekārtas likuma 14.pantam un likuma "Par Igaunijas Republikas, Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas līgumu par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm" 3. panta otrajai daļai: Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā 2000–07–0409. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. 4.aprīlis, Nr. 54(2441);
19. Par Saeimas Prezidija 2000. gada 28. februāra "Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras" 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra spriedums lietā nr. 2001–06–03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 26. februāris, Nr.31(2606)
20. Par „Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.2002–04–03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 3. aprīlis, Nr.50(2625);
21. Par likuma “Par tiesu varu” 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra spriedums lietā Nr. 2002–06–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 5. februāris, Nr. 19(2784);
22. Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam: Satversmes tiesas

2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003–04–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 1. jūlijs, Nr. 97(2862);
23. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu: Satversmes tiesas 2004. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr. 2004–01–06. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 9. jūlijs, Nr.108(3056);
24. Par Civillikuma 155. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā 4. pantam: Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004–02–0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2004. 12. oktobris, Nr. 161(3109);
25. Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004–16–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 6. janvāris, Nr.3(3161);
26. Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004–18–0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 17. maijs, Nr. 77(3235);
27. Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005–02–0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. septembris, Nr. 148(3306);

28. Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9. jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005–12–0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 20. decembris, Nr. 203(3361);
29. Par Civilprocesa likuma 449. panta ceturtajā daļā ietvertās normas vārdu „un trešajā daļā” un Zemesgrāmatu likuma 98. panta piezīmes atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005–18–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 21. marts, Nr. 46(3414);
30. Par Radio un televīzijas likuma 46. panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006–05–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 24. oktobris, Nr. 169(3537);
31. Par likuma „Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” 1. panta daļas, ar kuru Valsts sociālo pabalstu likumā ieviests jauns 7. panta pirmās daļas 3. punkts, un 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pants: Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006–07–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 7. novembris, Nr. 177(3545);
32. Par likuma “Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” 1. panta ceturtais daļas vārdu “vai citiem atribūtiem” un “kā arī mutvārdos izteikti atsevišķi saukļi, lozungi vai uzrunas”, 9. panta pirmās daļas, 12. panta trešās daļas 1. punkta vārdu “kārtības uzturētājiem”, 13. panta otrās daļas vārdu “un gājēju”, 14. panta sestās daļas otrā teikuma, 15. panta ceturtais daļas vārdu “ne agrāk kā 10 dienas un”, 16. panta un 18. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 103. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 21. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006–03–0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 1. decembris, Nr. 192(3560);

33. Par Prokuratūras likuma 1. panta pirmās daļas, 4. panta pirmās daļas, 6. panta trešās daļas, 22. panta un 50. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 58., 82., 86. un 90. pantam: Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2006–12–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006. 28. decembris, Nr. 206(3574);
34. Par Ministru kabineta 2002. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 165 “Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība” 2. punkta vārdu un skaitļu “(bet ne agrāk kā no dienas, kad persona sasniegusi 15 gadu vecumu, izņemot šo noteikumu 40. punktā norādīto gadījumu)” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 91. un 109. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. 2007–04–03. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 12. oktobris, Nr. 165(3741);
35. Par likuma “Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” 1. panta vārdu “ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu” atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007–10–0102. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 30. novembris, Nr. 193(3769);
36. Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008–35–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 9. aprīlis, Nr. 56(4042);
37. Par likuma “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 22. panta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam: Satversmes tiesas

2009. gada 19. maija spriedums lietā Nr. 2008–40–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 20. maijs, Nr. 78(4064);
38. Par likuma „Par nekustamo īpašumu atsavināšanu Terehovas robežkontroles punkta vajadzībām” 1. panta 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2009–01–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 27. oktobris, Nr.170(4156);
39. Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009–43–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2009. gada 22. decembris, Nr. 201(4187);
40. Par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un 17. punkta (2008. gada 14. novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam: Satversmes tiesas 2010. 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009–11–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 20. janvāris, Nr.10(4202);
41. Par likuma "Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam" 5. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 110. pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009–44–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 17. marts, Nr.43(4245);
42. Par likuma "Par tiesu varu" pārejas noteikumu 7.punkta otrā teikuma un 20.punkta otrā teikuma (2009.gada 16.jūnija redakcijā), un 20.punkta trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107.pantam: Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. 2009–111–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28. jūnijs, Nr.100(4292);
43. Par prokurora lēmuma pārsūdzēšanu. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKA–39. *Jurista Vārds*, 2004. 11. maijs, Nr. 17(322);

44. Par indivīda subjektīvajām tiesībām iestādes faktiskās rīcības gadījumā (Administratīvā procesa likuma 31. un 89. pants). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 18. maija lēmums lietā nr. SKA–117. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004.* Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005;
45. Par iestādes izmantotās rīcības brīvības tiesiskumu (Būvniecības likuma 31. pants). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 7. septembra spriedums lietā nr. SKA–120. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004.* Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005;
46. Par tiesas atteikšanos pieņemt pieteikumu (Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 1. punkts). Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 28. septembra lēmums lietā nr. SKA–228. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004.* Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005;
47. Par Senāta pilnvaru apjomu, izskatot blakus sūdzību. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 26. aprīļa lēmums lietā Nr. SKA–199. *Jurista Vārds*, 2005. 29. novembris, Nr. 45(400);
48. 9. Saeimas vēlēšanu tiesiskums; vēlēšanu procesā ievērojamie vispārējie tiesību principi un pamats vēlēšanu atzīšanai par prettiesiskām. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. SA–5. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2006.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2007;
49. Pulcēšanās brīvības tvērums; uzskatu paušanas tiesiskā daba. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. SKA–457. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2006.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2007;
50. Latgaliešu valoda pielīdzināma svešvalodai. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmums lietā Nr. SKA–596. *Jurista Vārds*, 2009. 1. septembris, Nr. 35(578);

51. *Marbury v. Madison*, 5U.S. (1 Cranch) 137; 2 L. Ed. 60 (1803).
<http://www.constitution.org/ussc/005-137a.htm> (aplūkots 2010. 2. maijā);
52. Ajuri v. The Commander of IDF Forces: Izraēlas Augstākās tiesas 2002. gada 3. septembra spriedums lietā Nr. HCJ 7015/02. Grām.: *Judgments of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law*. Jerusalem: Israel Supreme Court, 2005;
53. Dēl Lietuvas Republikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dēl Lietuvas Republikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvas Republikos Konstitucijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n8l0110a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī);
54. Dēl Lietuvas Republikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvas Republikos Konstitucijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9l1109a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī);
55. Dēl Lietuvas Republikos Seimo Statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvas Republikos Konstitucijai: Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n9l0511a.htm> (Aplūkots 2009. 3. septembrī);
56. Dēl Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvas Republikos Valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvas Republikos įstatymo “Dēl Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo” nuostatų atitikties Lietuvas Republikos Konstitucijai, taip pat dēl Lietuvas Republikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimo Nr. 1156 patvirtintų Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvas Republikos Konstitucijai ir Lietuvas Republikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija): Lietuvas Republikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/n031203.htm> (Aplūkots 2009. 2. septembrī);

57. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 28 ноября 1995 г. по делу о толковании части 2 статьи 137 Конституции Российской Федерации. <http://www.constitution.ru/decisions/10005627/10005627.htm> (Aplūkots 2009. 16. augustā);
58. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 11 декабря 1998 г. по делу о толковании положений части 4 статьи 111 Конституции Российской Федерации. <http://www.constitution.ru/decisions/12013889/12013889.htm> (Aplūkots 2009. 16. augustā);
59. Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 1 декабря 1999 г. по спору о компетенции между Советом Федерации и Президентом Российской Федерации относительно принадлежности полномочия по изданию акта о временном отстранении Генерального прокурора Российской Федерации от должности в связи с возбуждением в отношении него уголовного дела. http://zakon.kuban.ru/k%60sud/pks%601_12_99.htm (Aplūkots 2009. 16. augustā).

Citi prakses materiāli

1. Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000–03–01 „Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētu domes un pagastu padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam.” Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999. – 2000.* Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2002;
2. Satversmes tiesas tiesnešu Kaspara Baloža un Viktora Skudras atsevišķās domas lietā Nr. 2007–11–03 „Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006. – 2018. gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvostas teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”. *Jurista Vārds*, 2008. 13. maijs, Nr. 18(523);

3. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 7. maijs, Nr. 69(3853);
4. Oficiāls paskaidrojums par 1923. gada 1. un 2. septembra tautas nobalsošanu. Grām.: Čakste J. *Taisnība uzvarēs vienmēr*. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules. Otrais, papildinātais un pilnveidotais izdevums. Rīga: Jumava, 2009;
5. Ministru kabineta atbildes raksts par Robežlīgumu. Grām.: *Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009;
6. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 1997. gada 15. jūlija vēstule Nr. 5.1–01/2925 par Satversmes otrās daļas projektu. Npublicēts materiāls.

Stenogrammas

1. Latvijas Satversmes sapulces III sesijas 30. sēdes 1921. gada 1. jūnijā stenogramma. Grām.: Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 12. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
2. Latvijas Satversmes sapulces III sesijas 31. sēdes 1921. gada 3. jūnijā stenogramma. Grām.: Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 12. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
3. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
4. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 2. sēdes 1921. gada 21. septembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 14. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
5. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 10. sēdes 1921. gada 11. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
6. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 11. sēdes 1921. gada 21. oktobrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 17. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;

7. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 17. sēdes 1921. gada 2. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 19. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
8. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 19. sēdes 1921. gada 8. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1921. gads. 20. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1921;
9. Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 14. sēdes 1922. gada 15. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. 1922. gads. 4. burtnīca. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1922;
10. Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 2. sēdes 1922. gada 10. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I sesija (23 sēdes) (no 1921. gada 7. novembra līdz 1923. gada 23. martam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1922;
11. Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 3. sēdes 1922. gada 13. decembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. I sesija (23 sēdes) (no 1921. gada 7. novembra līdz 1923. gada 23. martam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1922;
12. Latvijas Republikas Saeimas II sesijas 19. sēdes 1923. gada 15. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. II sesija (46 sēdes) (no 1923. gada 10. aprīļa līdz 1923. gada 21. jūlijam). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1923;
13. Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 1. sēdes 1924. gada 15. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924;
14. Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 3. sēdes 1924. gada 22. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26 sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924;
15. Latvijas Republikas Saeimas IV sesijas 4. sēdes 1924. gada 25. janvārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. IV sesija (26

- sēdes) (no 1924. gada 15. janvāra līdz 1924. gada 14. aprīlim). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1924;
16. Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 8. sēdes 1925. gada 13. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925;
 17. Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 10. sēdes 1925. gada 20. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925;
 18. Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 11. sēdes 1925. gada 24. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925;
 19. Latvijas Republikas Saeimas VII sesijas 11. sēdes 1925. gada 24. februārī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas*. VII sesija. 1925. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1925;
 20. Latvijas Republikas II Saeimas ārkārtējās sesijas sēdes 1926. gada 14. aprīlī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. Ārkārtējā un III sesija. 1926. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1926;
 21. Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928;
 22. Latvijas Republikas III Saeimas I sesijas 3. sēdes 1928. gada 13. novembrī stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas*. I sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928;
 23. Latvijas Republikas IV Saeimas IX sesijas 5. sēdes 1934. gada 4. maijā stenogramma. Grām.: *Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas*. IX sesija. 1934. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas, 1934;
 24. Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 14. jūlija sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/140793.html (Aplūkots 2009. 11. augustā);
 25. Latvijas Republikas 5. Saeimas 1993. gada 15. jūlija vakara sēdes stenogramma. http://www.saeima.lv/steno/st_93/150793.html (Aplūkots 2009. 10. augustā);

26. Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas ceturtais sēdes 2007. gada 1. februārī stenogramma. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/070201/st070201.htm> (Aplūkots 2009. 12. augustā);
27. Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas sestās sēdes 2009. gada 12. februārī stenogramma. <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090212/st090212.htm> (Aplūkots 2009. 23. augusts);
28. Latvijas Republikas 9. Saeimas ziemas sesijas piecpadsmitās sēdes 2009. gada 8. aprīlī stenogramma <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/090408/st090408.htm> (Aplūkots 2009. 23. augusts);
29. Satversmes tiesas 2009. gada 21. aprīļa sēdes lietā Nr. 2009–40–01 stenogramma. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Stenogramma_2008–40–01.htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Stenogramma_2008-40-01.htm) (Aplūkots 2009. 6. augustā).